

કથામંજરી

• આરાધનવાલ •

સારાભાઈ નવાબ સંચાલિત
જૈન સસ્તું સાહિત્ય ગ્રંથમાળા-પુસ્તક ૨ બું

કથામંજરી-૨

[૫૬ ધર્મકથાઓ-ચિત્ર સંખ્યા ૨૨]

સંપાદક :
સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ

મૂલ્ય : અઢી રૂપિયા

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ
છીપામાવજીની પોળ • અમદાવાદ • ૧

પ્રાપ્તિસ્થાન :—

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ, છીપાભાવજીની
પોળ, અમદાવાદ. ૧

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે, ત્રણ દરવાજા
અમદાવાદ. ૧

શ્રી મેઘરાજ જૈન પુસ્તક ભંડાર, ગોડીજીની
ચાલ, કીકા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૨

શ્રી સરસ્વતી પુસ્તક ભંડાર, રતનપોળ,
હાથીખાના અમદાવાદ. ૧

ગૂર્જર અંધરત્ન કાર્યાલય, ગાંધીરોડ,
અમદાવાદ. ૧

શ્રી સોમચંદ ડી. શાહ, જીવન નિવાસ સામે,
પાલીતાણા (સૌરાષ્ટ્ર)

વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં વિવાહ કરવો એ પાપ છે : અને
લગ્ન કરવું એ મહાપાપ છે.

—મણિલાલ મગનલાલ અલેચંદ

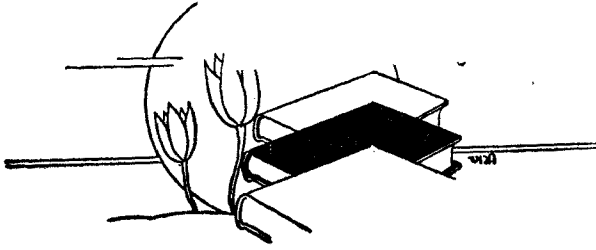
મુદ્રક : મણિલાલ જગનલાલ શાહ • નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ
ધીકાંટા રોડ • અમદાવાદ.

પ્રકાશક : સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ • છીપાભાવજીની પોળ
અમદાવાદ. ૧

સમર્પણ

આ ધર્મકથાઓના સર્જકોને
અને તેનો પ્રચાર કરનારાઓને
સારાભાઈ નવાબ

પ્રકાશકનું નિવેદન

નૈનધર્મના પ્રચારક નૈન મુનિવરોએ જગત માત્રનું કલ્યાણ કરવાની ભાવનાથી જ રચેલી ‘૭૫ નીતિકથાઓ’ કથામંજરી ભાગ પહેલામાં મેં માત્ર દશ જ દિવસ ઊપર બહાર જનતા સમક્ષ મૂકી છે.

નૈનસંસ્કૃતિના પ્રચારક મુનિવરોએ રચેલી હજારો કથાઓ નૈન સાહિત્યમાં મળી આવે છે. આ કથાઓના મેં મારી દષ્ટિએ હું પહેલા ભાગમાં જણાવી ગયો છું તે મુજબ ખાર વિભાગો પાડ્યા છે.

આ ધર્મકથાઓની ચૂંટણી કરવામાં પહેલા ભાગની માફક જ મારી ધર્મપત્નિ અ. સૌ લીલાવતીએ તથા મારી મોટી પુત્રી ચિ. વિદ્યાએ પણ બનતી મદદ કરી છે. તે માટે તે બંનેનો અને પ્રુફ સંશોધનાદિ કાર્ય કરવા માટે મારા એકના એક પુત્ર ચિ. જગદ્દ્યંદ્રને પણ મારે ભૂલવા ન ભેઈએ.

હાલમાં તો આ કથામંજરીના બાર ભાગો દર વરસે ત્રણના હિસાબે પ્રસિદ્ધ કરવાની યોજના છે. ચાલુ વર્ષમાં પહેલા ભાગમાં ૭૫ નીતિકથાઓ અને ૧૩૨ રેખાચિત્રો તથા આ બીજા ભાગમાં ૫૬ ધર્મકથાઓ અને ૨૨ ચિત્રો પ્રસિદ્ધ થઈ ગએલ છે અને ત્રીજા ભાગ તરીકે ‘ સિરિસિરિ વાલ કહા ’નું અક્ષરશઃ ગુજરાતી ભાષાંતર તેના વિસ્તૃત વિવેચન સાથે ‘ તપકથા ’ તરીકે આપવાનું નક્કી કરવામાં આવેલ છે. ‘ શ્રીપાલ કથા ’માં તો કેટલાંક ચિત્રો રંગીન પણ આપવા પ્રયત્ન કરવામાં આવશે.

પહેલા ભાગમાં જણાવ્યા પ્રમાણે આ બીજા ભાગની પણ કિંમત લગભગ પડતર જ રાખવામાં આવેલી છે; અને જે બહેર જનતા મારા આ પ્રકાશનોની નકલો સારા પ્રમાણમાં ખરીદીને મારી આ નવી પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપશે તો, આવતા વરસે વધારે નકલો છપાવીને અને તેટલી ઓછી કિંમત રાખવામાં આવશે. ઓછી કિંમત રાખવાનું અમલમાં તો જ મૂકી શકાય તેમ છે કે જનતા જેમ અને તેમ મારા આ પ્રકાશનોની નકલો જલદી ખરીદ કરીને મને ઉત્તેજન આપે.

રસપ્રિય હોય તેવા જનો માટે વાંચવા લાયક રસના અવતરણ રૂપ આ ટૂંકી કથાઓનો સંગ્રહ ત્યાગી એવા જૈન મુનિવરોએ રચેલો છે.

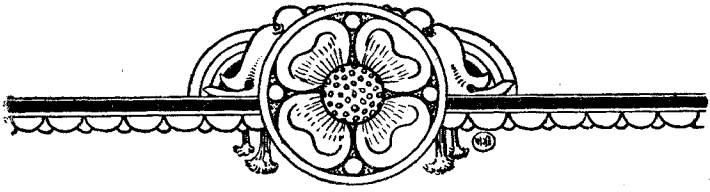
ચારે વિદ્યાઓ કેળવવામાં કુશળ એવા મુનિઓના ઉપદેશમાં આ કથાઓ સોનેરી પુષ્પની માળા જેવી ઉત્તમ સુગંધી આપનારી થાઓ.

અંતમાં, મારી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને આજ સુધી અવિ-
 છિન્ન પણે ચાલુ રાખવાનો મુખ્ય યશ શ્રીમાન્ મણિકલાલ
 ચુનીલાલ શાહ. જે. પી ના કાળે જાય છે, તેઓ સિવાય
 મારી સાહિત્ય પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજન આપનાર પૂજ્ય મુનિવરો
 તથા મારા હિતેસ્વી મુરખીઓનો તથા મિત્રોનો આભાર
 માનવાની આ તક લઉં છું, અને આશા રાખું છું કે મારી
 આ પ્રવૃત્તિને પણ તેઓ તરફથી તેવો જ આવકાર મલશે.

આ ગ્રંથમાલાનું સમર્પણ આ કથાઓના સર્જકોને જ
 કરીને એક નવો માર્ગ શરૂ કરવાનું હું યોગ્ય ધારું છું.

આ પુસ્તકનું છાપકામ સુંદર રીતે કરી આપવા માટે
 નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસના માલિક શ્રીયુત્ મણિલાલ
 છગનલાલ શાહનો ખેલોકો તથા જેકેટનું સુંદર છાપકામ
 કરી આપવા માટે દીપક પ્રિન્ટરીવાળા નટવરલાલ રાવતને
 તથા ખેલોકો બનાવી આપવા માટે ગુજરાત પ્રોસેસ
 સ્ટુડિયોનો પણ આભાર માનવાની આ તક લઉં છું.

સંવત ૨૦૧૦ ના ચૈત્ર વદી ૫ સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ
 શુક્રવાર તા. ૨૩—૪—૫૪ છીયા માવજીની પોળ અમદાવાદ-૧

અનુક્રમણિકા

નંબર	કથાનું નામ	પાનું	૯૫ એક ગોશીની કથા	૭૬
૭૬	શશી અને સૂરની કથા	૧	૯૬ સુભૂમ ચક્રવર્તીની કથા	૭૮
૭૭	સૂર્યાભદ્રેવની કથા	૩	૯૭ આનંદ શ્રાવકની કથા	૮૬
૭૮	શ્રી ગૌતમસ્વામીની કથા	૬	૯૮ સાગરચંદ્ર તથા	
૭૯	રોહિણીયા ચોરની કથા	૮	અશોકદત્તની કથા	૯૧
૮૦	શ્રી ભરતચક્રવર્તીની કથા	૧૫	૯૯ પદ્મ અને પદ્મિનીની કથા	૯૪
૮૧	દામનકની કથા	૧૯	૧૦૦ ગોત્રાસની કથા	૯૭
૮૨	વસુરાજનો કથા	૨૬	૧૦૧ શિવકુમાર અને	
૮૩	નાગદત્તની કથા	૨૯	ચરદત્તની કથા	૧૦૦
૮૪	મમ્મલુ શેઠની કથા	૩૨	૧૦૨ ધનસાર શેઠની કથા	૧૦૩
૮૫	ગજસુકુમારની કથા	૩૫	૧૦૩ રાજદેવ અને	
૮૬	નંદીષેણુની કથા	૩૭	ભોજદેવની કથા	૧૦૭
૮૭	સાગર શેઠની કથા	૩૯	૧૦૪ સુબુદ્ધિ અને દુર્બુદ્ધિની	
૮૮	વિક્રમ રાજની કથા	૪૩	કથા	૧૧૦
૮૯	પોપટની કથા	૫૦	૧૦૫ આંબા અને લીંબાની	
૯૦	સાત્યકીની કથા	૫૨	કથા	૧૧૪
૯૧	સુંદર રાજની કથા	૫૭	૧૦૬ અભયસિંહ અને	
૯૨	વીરસેન તથા અમરસેનની		ધનસિંહની કથા	૧૧૮
	કથા	૫૯	૧૦૭ નાપિતની કથા	૧૨૧
૯૩	નંદીષેણુ મુનિની કથા	૬૮	૧૦૮ શ્રેણિક રાજની કથા	૧૨૩
૯૪	શ્રી સનતકુમાર		૧૦૯ સુધન અને મદનની	
	ચક્રવર્તીની કથા	૬૯	કથા	૧૨૫

ચિત્રાનુક્રમ

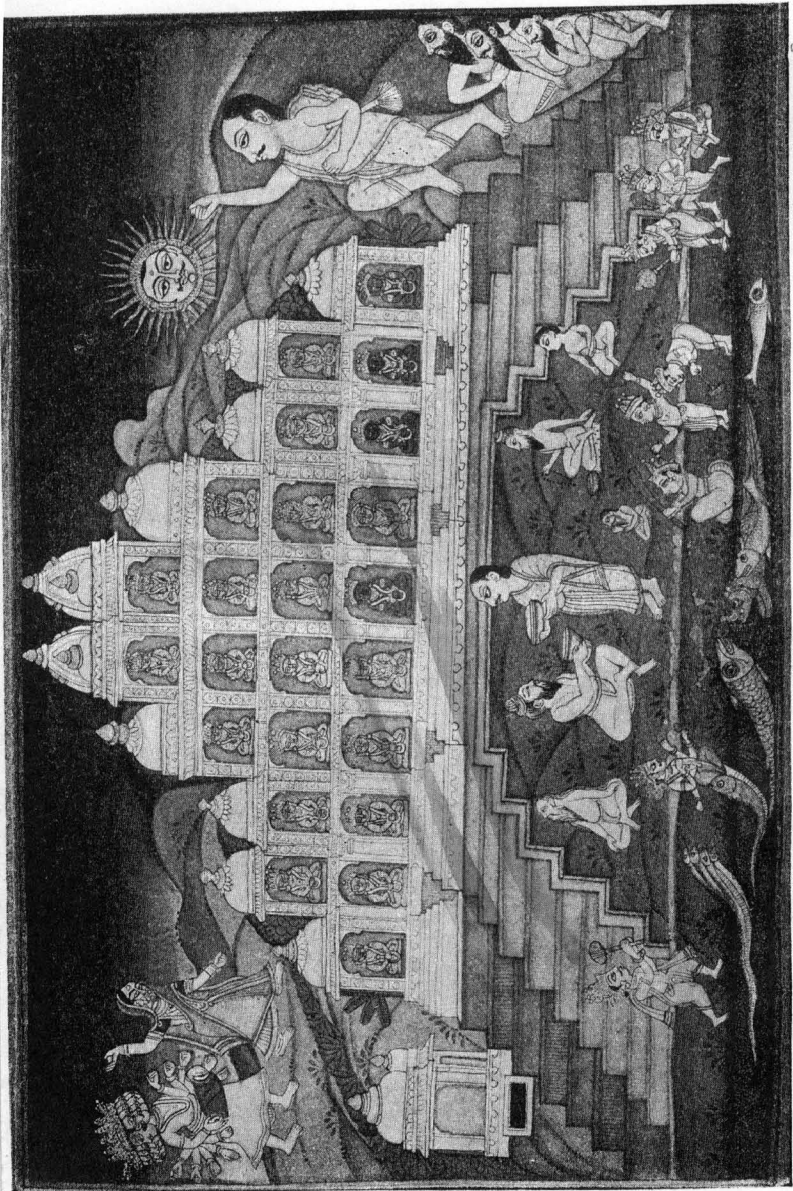
પ્રસંગ

પાનુ

૧૧૦ શાલિભદ્રની કથા	૧૩૦
૧૧૧ દેશલ અને દ્વાની કથા	૧૩૫
૧૧૨ વીરમની કથા	૧૩૯
૧૧૩ રોહિણીની કથા	૧૪૨
૧૧૪ ગોસલની કથા	૧૫૨
૧૧૫ ધનદત્ત અને ધનશ્રીની કથા	૧૫૫
૧૧૬ અભદત્ત આહ્વાણુની કથા	૧૫૯
૧૧૭ નિબુણ્યકની કથા	૧૬૨
૧૧૮ પુણ્યસારની કથા	૧૬૫
૧૧૯ અટ્ટલમલ્લ અને ફલિહમલ્લનો કથા	૧૬૮
૧૨૦ દત્તની કથા	૧૭૦
૧૨૧ અગ્નિશર્મા આહ્વાણુની કથા	૧૭૪
૧૨૨ કર્મણુ ખેડુતની કથા	૧૭૮
૧૨૩ જગસુંદર અને અસુંદરની કથા	૧૮૦
૧૨૪ મુગાલોઢીયાની કથા	૧૮૩
૧૨૫ ગિનદત્ત શેઠની કથા	૧૮૬
૧૨૬ મોહક શેઠની કથા	૧૯૦
૧૨૭ શર અને વીરની કથા	૧૯૩
૧૨૮ અભયકુમારની કથા	૧૯૬
૧૨૯ કમલ શેઠની કથા	૧૯૮
૧૩૦ રોહકની કથા	૨૦૯
૧૩૧ ક્ષુલ્લકની કથા	૨૨૩
૧૩૨ હાથી તોલવાની કથા	૨૨૪
૧૩૩ શોક્યની કથા	૨૨૬
૧૩૪ બંગાળદેવની કથા	૨૨૮

ચિત્ર ૧ અષ્ટાપદજી	૬
” ૨ શ્રીમહાવીરનું સમવસરણુ	૭
” ૩ રોહિણ્ય	૮
” ૪ દેવશ્યા	૯
” ૫ આઠ મણિકાઓ	૧૧
” ૬ શ્રીઋષભદેવનું સમવસરણુ	૧૫
” ૭ હરિલુંગમેષિન	૩૪
” ૮ શ્રીનેમિનાથનું સમવસરણુ	૩૪
” ૯ શ્રીમહાવીર સ્વામી	૩૭
” ૧૦ સિધ્ધેશ્વરયોગી	૪૩
” ૧૧ શ્રીમહાવીરનું સમવસરણુ	૫૫
” ૧૨ સ્વપ્નમાં કુલદેવતા	૫૬
” ૧૩ જાડ નીચે રાજરાણી	૫૬
” ૧૪ લાકડાં વેચતી રાણી	૫૮
” ૧૫ શ્રીમહાવીરનું સમવસરણુ	૮૮
” ૧૬ ” ”	૯૭
” ૧૭ માયે ચારતો સંગમ	૧૩૦
” ૧૮ શાલિભદ્ર તેની ૩૨ સ્ત્રીઓ સાથે	૧૩૧
” ૧૯ શાલિભદ્ર શ્રેણિકના ખોળામાં	૧૩૨
” ૨૦ દેશના સાંભળતાં શાલિભદ્ર	૧૩૩
” ૨૧ સોન.નો કલશ	૧૬૫
” ૨૨ લક્ષ્મીદેવી	૧૬૫

चित्र १ अष्टापद व्यस्तां गौतमस्वामी. (पृष्ठ ६)

કથામંજરી-૨

શશી અને સૂરની કથા

૭૬

આ ભરતક્ષેત્રમાં શુક્તિમતી નામના નગરમાં શશી નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને સૂર નામનો એક નાનો ભાઈ હતો. બંને એક દિવસ ઉદ્યાનમાં કીડા કરવા ગયા.

વનમાં વૃક્ષની નીચે એક સાધુને ઝેઠેલા દેખ્યા. તે વખતે બંને ભાઈઓ સાધુને વંદન કરવા ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતર્યા અને તેઓની સન્મુખ ઝેઠા.

સાધુએ પણ ધર્મલાભ આપી ધર્મોપદેશ આપ્યો. તેઓનો ઉપદેશ સાંભળીને નાના ભાઈ સૂરે દીક્ષા લીધી. પછી તે ભાઈના સ્નેહને લીધે પોતાના મોટા ભાઈ શશીને કહેવા લાગ્યો કે-“ હે બાંધવ ! આ જીવે જનમો જનમ ભોગ ભોગવ્યા, સમુદ્ર જેટલાં પાણી પીધાં, મેરુ પર્વત જેટલાં ધાન્ય ખાધાં, તો પણ તૃપ્તિ ન થઈ.”

શશી તેને જવાબ આપતાં કહેવા લાગ્યો કે:-“ હે બાંધવ ! એવો તે કોણ મૂર્ખ હોય કે જે ઉત્તમ રાજભોગ, લલિત લોચનવાળી સ્ત્રી, પાન, ફૂલ, તંબોલાદિ ઉત્તમ પ્રકારની ભોગ સામગ્રીનાં સુખને છોડીને પરલોકના સુખને માટે ઉપવાસાદિક કષ્ટ કરે. પરલોક છે કે નથી તે કોણે જ્ઞેયો

છે ? તમે જો ડાહ્યા હો તો આ મળેલા ભોગો ભોગવો, પોતાના આત્માને શાંતિ આપો. પામેહું યૌવન ફેગટ ન શુભાવો.”

ભાઈનાં આવાં વચન સાંભળીને સૂર મુનિ ખિન્ન થયા. પછી ગુરુની આજ્ઞા લઈને વિહાર કરી ગયા. નિરતિચાર ચારિત્ર પાળીને અંતે અનશન કરીને સમાધિપૂર્વક મરણ પામીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા. શશી રાજા વિષયાસક્ત હોવાથી મરણ પામી નરકે ગયો.

દેવલોકમાં રહેલા સૂર રાજાના જીવ દેવે અવધિજ્ઞાનના બલે કરીને પોતાના ભાઈને નરકના દુઃખ ભોગવતો દીઠો. તે વખતે દેવલોકથી નીકળીને નરકમાં જઈ પોતાનું રૂપ તથા શક્તિ પ્રગટ કર્યાં.

તે દેખી શશી બોલ્યો કે—“ હે બાંધવ ! હજી પણ મારો તે મનુષ્યભવનો દેહ પડ્યો છે, માટે તું ત્યાં જઈને તે દેહની યત્ના (સારવાર) કર કે જેથી હું નરકથી નીકળીને સુખી થાઉં.”

આ સાંભળી સૂર બોલ્યો કે—“ અરે મૂર્ખ ! જીવ રહિત પડી રહેલો દેહ તે શું સુકૃત કરશે ? પ્રથમથી જ તેં જો ધર્મ માટે કષ્ટ સહન કર્યું હોત તો આ નરકમાં તારે અવતરવું ના પડત. હવે તું તારું મન ઠેકાણે રાખીને કર્મ ખપાવ, કરેલાં કર્મોનો પશ્ચાતાપ કર, જેથી આગલા ભવે સુખી થઈશ.” એમ કહી સૂર પોતાના સ્થાનકે ગયો.

આવી રીતે મનુષ્યભવમાં જે જીવ ધર્મનું આચરણ ન કરે તે શશીની માફક પરભવમાં પશ્ચાતાપને પામે છે.

સૂર્યાભદ્રેવની કથા

૭૭

એક વખત પ્રભુ શ્રીમહાવીર અમલકપ્પા નામની નગરીએ સમોસર્યા. તે વખતે સૂર્યાભવિમાનવાસી સૂર્યાભ દેવતા વંદન કરવા માટે આવ્યો. તે પ્રભુ આગળ ખત્રીશ-ખદ્ધ નાટક કરીને પોતાના સ્થાનકે પાછો ગયો.

પછી ગૌતમસ્વામીએ ભગવાન મહાવીરને પૂછ્યું કે—
“ હે પ્રભુ ! આવી ઋદ્ધિ આ દેવતાએ કયા પુણ્યથી પ્રાપ્ત કરી ? ”

તે વખતે પ્રભુએ કહ્યું કે—“ શ્રવેતાંબિકા નામની નગરીમાં પ્રદેશી નામે રાજા હતો. તે રાજાને સૂરિકાંતા નામની રાણી અને ચિત્ર નામનો સારથિ હતો. તે એક વખતે શ્રાવસ્તિ નગરીએ ગયો. ત્યાં કેશી કુમાર મુનિને વંદન કરીને ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો. ધર્મોપદેશ સાંભળીને સારથિએ કેશીકુમાર પાસે શ્રાવકધર્મ અંગિકાર કર્યો.

પછી તે ચિત્ર સારથિએ રાજાને પ્રતિબોધ કરવા માટે શુરુ મહારાજાને શ્રવેતાંબિકા નગરીએ પધારવા વિનંતિ કરી. કેટલાક દિવસે વિહાર કરતાં કેશીકુમાર શ્રવેતાંબિકા પધાર્યા.

ચિત્ર સારથિને ગુરુ પધાર્યાની ખબર પડી. ગુરુ મહારાજને ઉતારો આપીને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! રાજા નાસ્તિક છે તેથી તેને ઉપદેશ આપીને ધર્મમાં જોડવાની ખાસ જરૂરત છે. હું કોઈપણ ઉપાય કરીને રાજાને અહીં લાવીશ.”

એક વખત ઘોડા ખેલાવવાના બહાને પ્રદેશી રાજાને ચિત્ર સારથિ કેશીકુમાર પાસે તેડી લાવ્યો. ગુરુ મહારાજને નજીકમાં જ વ્યાખ્યાન વાંચતાં જોઈને ચિત્ર સારથિને રાજા કહેવા લાગ્યો કે—“ હે સારથિ ! આ ઘોડા માથાવાળો સાધુ શું બોલે છે ? તેઓ શું જમીન ઉપર જ રહે છે ?”

તે વખતે સારથિએ કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! ચાલો આપણે જઈને પૂછીએ.”

રાજા પણ ત્યાં જઈ પૂછવા લાગ્યો કે—“ હે મૂંડ ! શરીરમાં આત્મા તો નથી તો પછી ધર્મનું કૃણ કોણ ભોગવે ?”

ગુરુએ કહ્યું કે—“ તમારા કહેવા પ્રમાણે નજરે દેખાય તે પ્રમાણ અને નજરે ન દેખાય તે અપ્રમાણ. તો પછી તમારા માતાપિતા પણ નજરે દેખાતાં નથી, માટે અપ્રમાણ જ થયાં ?”

રાજા બોલ્યો કે—“ જો ધર્મ અધર્માદિક છે, તો મારો પિતા અનેક જીવોનો સંહાર કરનાર હતો માટે નરકે ગયો હશે ? અને મારી માતા ધર્મિષ્ઠ હતી માટે સ્વર્ગે ગઈ હશે ? તો હે ભિક્ષાચર ! હું તો તેનો અત્યંત વહાલો પુત્ર હતો, તો તે આવીને મને ધર્મનો પ્રતિબોધ આપે તો પરલોક પણ છે, તથા પુણ્ય પાપ પણ છે, ઈત્યાદિ સર્વ વાત હું સત્ય કરીને માનું.”

તે વખતે આચાર્ય બોલ્યા કે—“ હે રાજા ! બંદીવા-

નની માફક તારો પિતા કર્મરૂપી પાશથી બંધાયેલો છે. તે શી રીતે અહિં તારી પાસે આવી શકે ? ”

રાબ્બ બોલ્યો કે—“ મારા માતાજીને સ્વર્ગમાંથી આવતાં શી હરકત નડે છે ? ” સૂરિ બોલ્યા કે—“ તે તો સપૂર્ણ વાંછિત સુખ લોગવે છે, તેથી નહિ આવે. વળી મનુષ્ય લોકની દુર્ગંધ ખૂબ જાણે સુધી ઉછળે છે, તે તેનાથી સહન થાય નહિ. ”

રાબ્બ બોલ્યો કે—“ મેં એક ચોરને પકડીને પથરાની કોઠીમાં નાખી તેનું ઠાંકણું બંધ કરી દીધું. પછી કેટલાક દિવસે ખોલીને જોયું તો ચોરનું શરીર તિલતિલની માફક દીકું, પરંતુ અંદર જીવ દીકો નહિ ! માટે જીવ નથી. વળી એક ચોરને તોલ કરીને પછી ફાંસી દઈને મારી નાખી ફરી તોલ્યો તો કાંઈપણ વધેલો કે ઘટેલો દેખાયો નહિ ! માટે શરીરમાં જીવ છે જ નહિ. ”

પછી આચાર્ય બોલ્યા કે—“ છિદ્ર વગરની કોઠીમાં પેસીને કોઈક શંખ વગાડે, તે શંખનો શબ્દ જેમ બહાર સંભળાય છે, તેમ જીવનો પણ એવો જ સ્વભાવ બાણવો. વળી અરણીના લાકડાંને ફાડીને જોતાં તેમાં અગ્નિ દેખાતો નથી, પરંતુ ઉપયોગથી અગ્નિ પ્રગટ થાય છે, તેમ જીવનો પણ સ્વભાવ બાણવો. ”

આવાં અનેક દૃષ્ટાંતો આપીને રાબ્બને પ્રતિબોધ કરીને શ્રાવક બનાવ્યો. એક વખતે તેની રાણી સૂરિકાંતાએ તેને ઝેર આપ્યું. તે વખતે રાબ્બ અનશન લઈને સમાધિપૂર્વક મરણ પામીને સૂર્યાલવિમાનમાં સૂર્યાલ નામનો દેવ થયો. ”
ત્યાંથી ચવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈને મોક્ષે જશે.

શ્રીગૌતમસ્વામીની કથા

૭૮

એક વખતે પ્રભુ શ્રીમહાવીરે વ્યાખ્યાન આપતાં કહ્યું કે, જે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર ભરતચક્રવર્તીની અનાવરાવેલી ચોવીશ તીર્થંકરોની પ્રતિમાઓ છે, તેને જે પોતાની લલિતના પ્રતાપે જઈ વંદન કરે, તે પ્રાણી તે જ ભવમાં મોક્ષે જાય.

આ પ્રમાણે સાંભળીને ગૌતમસ્વામી પોતાને મોક્ષે જવાનો નિર્ણય કરવા માટે પ્રભુની આજ્ઞા માંગીને અષ્ટાપદ પર્વત તરફ જવા લાગ્યા. તેઓશ્રીને કૌડિન્યાદિક તાપસોએ આવતા દેખ્યા, તે વખતે તાપસો અંદરોઅંદર કહેવા લાગ્યા કે આ મોટા મુનિશ્વર આવે છે, પરંતુ યોજન પ્રમાણ પગથીયાં તેઓ શી રીતે ચડી શકશે ?

અમે મોટી તપસ્યા કરનાર પાંચસોને એક જણ તે એકેક ઉપવાસ કરી સૂકા પાંદડાંઓથી પારણું કરનાર એક પગથીયું ચડયા (જૂઓ ચિત્ર. ૧), પણ આગળ જઈ શકતા નથી. એવો વિચાર કરે છે, એવામાં ગૌતમસ્વામી ચડયા, યાવત્ દર્શન કરી પાછા ફર્યા, તે વખતે ગૌતમસ્વામી પાસે પંદરસોને

ત્રણ તાપસોએ દીક્ષા લીધી. શાસનદેવીએ સાધુનો વેશ લાવી આપ્યો.

પછી રસ્તામાં આવતાં સર્વને ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું કે—“ તમારે આજે શેનાથી પારણું કરવું છે ? ” તે વખતે તાપસો બોલ્યા કે—“ ખીર, ખાંડ, ઘૂતનું પારણું કરીએ તો સાફ. ” પછી ગૌતમસ્વામી પાત્રું ભરીને ખીર વહોરી લાવ્યા. પારણું અક્ષિણમહાનિશિ લઙ્ઘિના બલ્લે કરીને સર્વ તાપસોને કરાવ્યું.

આવો ચમત્કાર દેખીને પોતાના મનમાં ગુરુતત્વની ભાવના ભાવતાં ભાવતાં પાંચસોને એક તાપસોને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પાંચસોને એકને પ્રભુનું સમવસરણુ (બૂઓ ચિત્ર. ૨) દેખતાં કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. આક્રીના પાંચસોને એકને પ્રભુ મહાવીરની વાણી સાંભળતાં કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તે ૧૫૦૩ તાપસોને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું હોવાથી પ્રભુ શ્રીવીરને વંદન કરીને કેવલીની સભામાં બેઠા.

શ્રીગૌતમસ્વામીને શંકા ઉત્પન્ન થયેલી જોઈને પ્રભુ બોલ્યા કે—“ તેઓને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું છે, અને હું નિર્વાણ પામીશ તે વખતે તને પણ કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થશે. ” તે સાંભળી શ્રીગૌતમસ્વામીને સંતોષ થયો. તેઓ અનુક્રમે કેવલજ્ઞાન પામીને મોક્ષ સુખ પામ્યા.

ગુરુસેવાનું આવું ફલ જાણીને ‘હું ભવ્ય લોકો ! તમે ધર્મને દેનારા સદ્ગુરુની સેવા કરો, કે જોથી સંસાર સાગર સુખેથી તરો.’

રોહિણીયા ચોરની કથા

૭૯

રાજગૃહી નગરીની નજીકમાં આવેલા વૈભાર પર્વતની શુક્રામાં લોહપુરો નામનો એક ચોર રહેતો હતો. તે સર્વદા પાપકર્મમાં આસક્ત, અને સાતે વ્યસનો સેવવામાં તત્પર રહેતો હતો. તેને ત્યાં રોહિણિ નક્ષત્રમાં એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો. તેનું નામ રોહિણીયો પાડવામાં આવ્યું. તે અનુક્રમે યુવાવસ્થાને પામ્યો (જૂઓ ચિત્ર. ૩). તેણે અનેક વિદ્યાઓનો અભ્યાસ કર્યો અને તે સર્વ કલાઓમાં પારંગત થયો.

એક વખત તેનો પિતા મરણ પથારીએ પડ્યો. તે વખતે તે પુત્રને કહેવા લાગ્યો કે—“ હે વત્સ! તું મારી શીખામણ સાંભળ, અને પ્રતિજ્ઞા લે કે તું મહાવીર પ્રભુની વાણી સાંભળીશ નહિ; તો હું નિરાંતે મરણ પામું.”

રોહિણીયાએ તે પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા લીધી અને લોહપુરો મરણ પામ્યો. રોહિણીયાએ તેનું મૃત કાર્ય કર્યું, અને તે નગરીમાં ચોરી માટે ફરવા લાગ્યો.

એક વખતે પ્રભુ શ્રીમહાવીર વિહાર કરતા રાજગૃહના ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા. દેવતાઓએ રચેલા સમવસરણમાં ઊસીને પ્રભુ દેશના દેતા હતા. તે વખતે રોહિણીયો પણ પર્વતમાંથી

चित्र २ श्रीमहानीरस्वामीनुं समवसरणु (पृष्ठ ७)

चित्र ३ शैलितुय (पृष्ठ ८)

નીકળીને રાજગૃહ નગર તરફ જતો હતો. રસ્તામાં સમવ-
સરણ દેખી તે ચિંતવવા લાગ્યો કે આ માર્ગે જતાં મારાથી
મહાવીર પ્રભુનું વચન જરૂર સંભળાશે, અને તો પિતાની
પાસે લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થશે; અને જો ખીજા રસ્તે
થઈને જઈશ તો ખહુ જ વખત લાગશે, તેમ ગયા વિના
ચાલે તેવું નથી.

તેથી તે પોતાના બંને કાનમાં આંગળા ઘાલીને, બંને
પગરખાં હાથમાં લઈને એકદમ દોડ્યો અને સમવસરણ
નજીક આવી પહોંચ્યો કે તેના પગમાં તે જ વખતે કાંટો
વાગ્યો. તે કાંટાને પગમાંથી કહાડવા માટે કાનમાંથી આંગળી
કહાડીને નીચે નમ્યો, તે વખતે સર્વ સંદેહોનું છેદન
કરનારી પ્રભુ શ્રીવીરની અમૃતતુલ્ય એવી વાણી તેના સાંભ-
ળવામાં આવી.

તે વખતે પ્રભુ દેવતાના સ્વરૂપનું વર્ણન કરતા કહેતા
હતા કે—“ દેવોનો શ્વાસોશ્વાસ સુગંધવાળો હોય છે. દેવોનું
શરીર વાળ, માંસ, નખ રૂધિર, મૂત્ર તથા વિષ્ટા વગરનું
હોવાથી નિર્મલ હોય છે. દેવો એક જ અંતર્મુહૂર્તમાં યુવાન
અવસ્થામાં જ ઉત્પન્ન થાય છે (જૂઓ ચિત્ર ૪); વળી તેઓ
હમેશાં યુવાન જ હોય છે. અને સર્વ શરીરે ભૂષણ ધરનારા
હોય છે. તેઓની ચક્ષુઓ બંધ થતી નથી, તેઓના ગળાની
માળાઓ કરમાતી નથી; વળી તેઓ જમીનથી ચાર આંગળ
અદ્ધર રહેલા હોય છે અને જમીનને અડીને ચાલતાં નથી.”

કાંટો કહાડતી વખતે સાંભળેલા આ શબ્દો ભૂલવા
માટે તેને ઘણો પ્રયત્ન કર્યો, તો પણ તે શબ્દો તે ભૂલી

જઈ શક્યો નહિ. પછી ગામમાં જઈ ચોરી કરી લોકોને ત્રાસ આપીને રોહિણેય પોતાના સ્થાનકે ગયો.

એક વખતે રાજગૃહની સર્વ પ્રબલ્યે રાજની આગળ વિનંતિ કરી કે:—“હે સ્વામી! આ ગામમાં ચોરના ત્રાસથી અમે બધા ત્રાસી ગયા છીએ.” તે સાંભળી રાજએ સેવકોને બોલાવીને કહ્યું કે:—“અરે! તમે લોકો ચોરને પકડતા કેમ નથી?”

તે સાંભળી સેવકો બોલ્યા કે:—“હે સ્વામી! અમે તો ચોરને પકડવા માટે ઘણાએ પ્રયત્નો કર્યા, પરંતુ એ ચોર ક્ષણમાં દેખાય છે; અને ક્ષણમાં દેખાતો નથી. તેથી અમારા હાથમાં આવતો જ નથી.”

તે વખતે રાજએ અભયકુમારને કહ્યું. અભયકુમારે કોટવાલને કહ્યું કે નગરના દરવાજામાં કોઈ નવીન માણસ પ્રવેશ કરે અથવા બહાર નીકળે, તો ઝાળખીને જવા દેજો. કોટવાલે પણ છૂપાઈને દરવાજે રહીને ચોકસાઈ કરતાં એક રાત્રે રોહિણીયાને નગરમાં પ્રવેશ કરતાં આકૃતિ ઉપરથી ચોર બાણીને રોહિણીયાને પકડ્યો. બાંધીને રાજ આગળ લાવ્યા.

રાજએ અભયકુમારને પૂછ્યું કે:—“એને શી શિક્ષા કરવી જોઈએ.” તે વખતે અભયકુમારે કહ્યું કે:—“ચોરેલી વસ્તુ હાથ લાગ્યા વિના શિક્ષા થઈ શકે નહિ.”

રાજએ રોહિણેયને પૂછ્યું કે:—“તું કયા ગામનો રહીશ છું અને તારું નામ શું? વળી તું ધંધો શું કરે છે? તે કહે.”

રોહિણેય બોલ્યો કે:—“મારું નામ દુર્ગચંડ છે, જાતે કણ્ણી છું; અને શાલીગ્રામમાં રહું છું. ખાસ કામ માટે

અહીં આવ્યો છું. આવતાં મોડું થયું તેથી કોટવાલે મને પકડ્યો.”

રાજાએ તે વાતનો નિશ્ચય કરવા માટે ગુપ્તપણે શાલીગ્રામ માણસ મોકલ્યો. પરંતુ ચોરે પ્રથમથી સંકેત કર્યા પ્રમાણે ત્યાંના રહેવાસીઓએ તેનું નામ ઠામ સર્વ તે જ પ્રમાણે તે માણસને સંભળાવ્યું.

તે માણસે પાછા આવીને રાજા આગળ સર્વ સમાચાર કહ્યા; તે સાંભળી અભયકુમારે વિચાર્યું કે આ ચોર જ છે પરંતુ તે મહાકપટી છે. પછી તેને દિલાસો આપી પોતાની પાસે રાખ્યો.

અભયકુમાર જે વખતે સામાયિક પોસહ પ્રમુખ કરતા હતા, તે વખતે તે પણ તેમજ અભયકુમારની સાથે રહીને શ્રાવકની ક્રિયા કરતો હતો; તેના મનમાંનો ભાવ કોઈપણ બાણી શકતું નહિ.

હવે અભયકુમારે એક મોટો મહેલ તૈયાર કરાવ્યો. તેમાં જુદી જુદી જાતનાં ચિત્રો ચીતરાવ્યાં. નાના પ્રકારનાં ચંદરવા બંધાવ્યા. મહેલની ઉપર અત્યંત સુંદર ધ્વજઓ બંધાવી અને તેમાં શિલારસ, અગર, ચંદન વગેરે નખાવ્યા. ધૂપ પરિમલ સળગતા રખાવ્યા. દરવાજાને તોરણો બંધાવ્યાં. અપૂર્વ શય્યા પથરાવી. કૂલો તથા કૂલની માળાઓ ચારે બાજુ સુગંધી માટે પાથરી દેવામાં આવી.

સોળ વરસની ઉંમરની અત્યંત રૂપવાન આઠ ગણિકાઓને સોળે શણગાર સજ્જીવીને, તેઓના હાથમાં મૃદંગ આપી ત્યાં ઊભી રખાવી (જૂઓ ચિત્ર ૫). પછી તે આવાસમાં

અભયકુમારે તે રોહિણેયને સાધર્મીભાઈના સંબંધથી જન્મવાનું આમંત્રણ આપીને બોલાવ્યો.

જમાડતાં જમાડતાં વચમાં ચંદ્રહાસ મહિરાનું રોહિણેયને પાન કરાવી દેવામાં આવ્યું. તેથી તે બેબાકળો થઈ ગયો. તે વખતે મહેલની શય્યા ઉપર તેને સૂવાડી દીધો. ચાર ઘડી વીત્યા પછી તેને ભાન આવ્યું. તે વખતે તે ગણિકાઓ ‘જયજય નંદા જયજય ભદ્રા’ એવા શબ્દો બોલીને ખત્રીશ-બદ્ધ નાટક કરવા લાગી. અને તે ચોરને પૂછવા લાગી કે— “તમે એવું તે શું પુણ્ય ગયા ભવમાં કીધું હતું કે જેથી તમે અમારા સ્વામી થયા અને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા?”

રોહિણેય તે વખતે વિચારવા લાગ્યો કે:—“આ શું વાત છે? મેં તો ગયા ભવમાં કાંઈ પણ એવું પુણ્ય કર્યું નથી, કે જેથી હું દેવતા થયો હોઉં. વળી મહાવીરના વચન પ્રમાણે તો દેવતાની આંખો અનિમેષ હોય છે, તે પ્રમાણે તો આ સ્ત્રીઓની આંખો દેખાતી નથી. મને લાગે છે કે આ બધું અભયકુમારનું જ કારસ્તાન હોવું જોઈએ.” મારે પણ કપટ સામે કપટ જ આચરવું જોઈએ.

આ પ્રમાણે વિચારીને તે કહેવા લાગ્યો કે:—“હે સ્ત્રીઓ! મેં ગયા ભવમાં દાન, પુણ્ય, ધર્મ, સાત વ્યસન રહિત જીવન, નિયમ, વ્રત, જીર્ણોદ્ધારાદિ પુષ્કળ પુણ્ય કરણી કરેલી છે તેથી તમારા સ્વામી તરીકે ઉત્પન્ન થયો છું.”

તે વખતે દેવાંગનાઓના રૂપે રહેલી ગણિકાઓ બોલી કે:—“મનુષ્ય ભવમાં કાંઈ પાપકર્મ કર્યા હોય તો તે પણ અમને કહી સંભળાવો.”

રોહિણેય બોલ્યો કે:—“ મેં મનુષ્ય ભવમાં કેવલ ધર્મ જ કર્યો છે, પરંતુ કાંઈ પણ પાપકર્મ કર્યું નથી. ”

આ બધી વાત ગુપ્ત રીતે સાંભળીને અભયકુમારે બહુયું કે આ મોટો બુદ્ધિમાન છે. એના જેવા બુદ્ધિમાન કોઈ વિરલ જ હશે! પછી શ્રેણિક રાબને પૂછીને તે રોહિણેયને છોડી મૂક્યો.

રોહિણેય પણ ઘેર પહેાંચી વિચાર કરવા લાગ્યો કે મરવાનું કબ્ર મહોદું હતું અને તેમાંથી હું બચત નહિ. પરંતુ પગમાંથી કાંટો કહાડતાં શ્રીવીર પ્રભુની થોડી પણ વાણી જે મારા સાંભળવામાં આવી તે પણ મને ઉપકારક થઈ. માટે શ્રીવીર પ્રભુને શરણે જ જાઉં તે જ મારા માટે ઉત્તમ છે.

પછી રોહિણેય શ્રીવીર પ્રભુની પાસે આવી નમસ્કાર કરીને કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે પ્રભુ! નાસતાં નાસતાં આપણી થોડી વાણી મારા સાંભળવામાં આવી, તેથી હું મરણાંત કબ્રથી બચી ગયો છું. માટે હે પ્રભુ! કૃપા કરીને મારા બંને ભવ સુધરે તેવો ઉપાય બતાવો. ”

પ્રભુએ તેને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. તે સાંભળીને દીક્ષા લેવા માટે તે તત્પર થયો. પ્રભુને વિનંતિ કરી તે કહેવા લાગ્યો કે: “ હે પ્રભુ! હું શ્રેણિક રાબને મલીને, પાછો આવીને આપશ્રીની પાસે દીક્ષા લઈશ. ”

પછી રોહિણેય ત્યાંથી નીકળીને શ્રેણિક રાબની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો કે:—“ હે સ્વામી! હું રોહિણેય નામનો ચોર છું, અને મહાપાપોનો કરનારો છું. પરંતુ શ્રીવીર પ્રભુનાં

વચનો સાંભળવાથી હું બચી ગયો છું. હવે મને દીક્ષા લેવાનો વિચાર છે, માટે વૈભાર પર્વતની ગુફામાં મેં ચોરી લાવેલું ધન રાખેલું છે, તે આપ મારી સાથે ત્યાં પધારીને સર્વ પ્રબળનોને તેમનું ધન ઓળખાવી ઓળખાવીને પાછું સુપ્રત કરી દો.”

રોહિણેયે પોતાના આખા કુટુંબને બાધ આપીને, તેઓની આજ્ઞા મેળવીને દીક્ષા લીધી. નિરતિચાર ચારિત્ર પાળીને અંતિમ સમયે અનશન કરીને તે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો.

રોહિણેયની માફક જે કોઈ પ્રાણી સિદ્ધાંતના વચનને અનુસરે તે સુખને પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રીભરત ચક્રવર્તીની કથા

૮૦

અન્યાયને દૂર કરતા ભરત ચક્રવર્તી અયોધ્યામાં રાજ્ય કરતા હતા. કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી શ્રી ઋષભદેવપ્રભુ પોતાના ચોરાશી ગણુધરો સહિત એક વખત અયોધ્યા નગરીના ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા (જૂઓ ચિત્ર. ૬).

ઉદ્યાનપાલકે પ્રભુ પધાર્યાની ભરત ચક્રવર્તીને વધામણી આપી. વધામણી આપનારને ભરત મહારાજાએ સાડાબાર કોડનું દાન આપ્યું.

પછી ભરત ચક્રવર્તીએ વિચાર્યું કે આજે પ્રભુ મારા નગરના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા છે, તેથી તેઓને તથા તેમની સાથે આવેલા સાધુઓ વગેરેને ભોજન કરાવું. આ પ્રમાણેનો વિચાર કરીને પકવાન વગેરેનાં ઘણા ગાડાં ભરીને સમવસરણુમાં આવીને પ્રભુને વંદન કરીને વિનંતિ કરી કે—“પ્રભુ! આજે આપ તથા આપશ્રીના શિષ્યો મારે ત્યાં ભોજન કરવા પધારો.”

તે વખતે પ્રભુ બોલ્યા કે—“હે ભરત! સાધુઓને રાજપિંડ લેવો કલ્પે નહિ; વળી આધાકર્મી તેમજ સામે લાવેલો આહાર પણ કલ્પે નહિ.”

આ પ્રમાણે સાંભળીને ભરત પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા. તે વખતે પ્રભુ બોલ્યા કે—“ હે રાજેન્દ્ર તું પશ્ચાતાપ કરીશ નહિ. પ્રથમ પાત્ર વીતરાગ, ખીલું પાત્ર સાધુ; ત્રીલું પાત્ર વ્રતધારી શ્રાવક અને ચોથું પાત્ર જૈન દર્શનને માનનાર શ્રાવક છે. તેથી તું વ્રતધારી શ્રાવકની ભક્તિ કર કે જેનાથી તું સંસાર સમુદ્ર સહેલાઈથી તરી જઈશ. ”

ભરત ચક્રવર્તી પ્રભુનાં આ પ્રમાણેના વચનો સાંભળીને આનંદિત થયા અને પોતાના સ્થાનકે પાછા આવ્યા. શ્રાવક માત્રને જમવા માટે આમંત્રણ આપ્યું. શ્રાવકો દરરોજ જમવા આવવા લાગ્યા.

તે વખતે લોકો લોળા હોવાથી, હુમેશાં બધા લોકો જમવા આવવા લાગ્યા. તે વખતે રસોઈયાએ ચક્રવર્તીને વિનંતિ કરી કે ‘ મહારાજ ! બધા લોકો જમવા આવે છે, તેમાંથી કોણે જમાડવા અને કોણે ન જમાડવા તેની સમજણ નથી પડતી. ’

પછી રાજાએ પરીક્ષા કરીને શુદ્ધ શ્રાવકોને દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ ત્રણ રેખા કાંગણી રત્નથી કરી. એમ કરી પોતાનો અવતાર સફલ કર્યો. વળી ચક્રવર્તીએ શ્રીશત્રુંબ્ય તીર્થનો ઉદ્ધાર કર્યો, પ્રથમ સંઘ કાઠી સંઘવીની પદવી પ્રાપ્ત કરી. વળી અષ્ટાપદ પર્વત પર ચોવીશે તીર્થકરોના શરીર પ્રમાણની પ્રતિમાઓ કરાવી દેરાસર અંધાવરાવ્યાં.

આ રીતે શ્રીસંઘની ભક્તિ કરી અનુક્રમે આરીસાલવનમાં પોતાનું રૂપ જોતાં અનિત્ય ભાવના ભાવતાં મનમાં વૈરાગ્ય વૃદ્ધિ કરતાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તેનો દેવતાઓએ મહોત્સવ કર્યો. ચોરાશી લાખ વર્ષનું આયુષ્ય સમાપ્ત કરીને મોક્ષે ગયા.

॥ इत्थं प्रपद्य रमिष्यता कण्ठे
 विमोक्षं प्रपद्यो जलवरकणा
 दुर्वरिणश्च ॥ ११ ॥ यत्कथं
 नारदो मकलोकस्थवित्नाम

त्रिपत्र ४ द्वयोः उत्पत्ति शक्या (पृष्ठ ६)

चित्र ५ आठ गणिकाओ (पृष्ठ ११)

चित्र ६ श्रीऋषभदेवतुं समवसरणु (पृष्ठ १५)

ભરતનો પુત્ર સૂર્યચંદ્ર થયો, તેણે પણ ભરતની માફક જ શ્રી સંઘની ભક્તિ કરી. તેમનો પુત્ર મહાચંદ્ર, તેમનો પુત્ર અતિબલ, તેમનો પુત્ર બલભદ્ર, તેમનો પુત્ર બલવીર્ય, તેમનો પુત્ર કૃતવીર્ય, તેમનો પુત્ર જલવીર્ય, તેમનો પુત્ર આઠમી પાટે હંડવીર્ય થયો. આ આઠે ત્રણ ખંડના ભોક્તા થયા અને ચતુર્વિધ શ્રીસંઘની ભક્તિ કરનારા થયા.

ભરત ચક્રવર્તીની પછી છ કોડ વર્ષ ગયાં, તે વખતે સૌધર્મદ્રે અવધિજ્ઞાનથી હંડવીર્યની સંઘભક્તિ જોઈને તેની પરીક્ષા કરવા માટે અયોધ્યા આવ્યો. પોતે યજ્ઞોપવિત ધારણ કરીને શ્રાવકના બાર વ્રતનાં બાર તિલક કર્યાં. તે વખતે હંડવીર્ય રાજ્યે ઈંદ્રને શ્રાવક રૂપે દેખ્યો. તે દેખીને આનંદિત થયો. પછી જન્મવાનું આમંત્રણ આપ્યું, અને રસોઈયાને કહ્યું કે:—“ આ સાધર્મિકને રૂડી રીતે જમાડો.”

ઈંદ્ર પણ શ્રાવકરૂપે ઘરમાં આવ્યો. પરચખાણ પારીને શ્રાવકોની પંગતમાં જન્મવા બેઠો. એક કરોડ શ્રાવકને જમાડે એટલું તે એકલો જમી ગયો. વળી રસોઈયાને કહ્યું કે હું ભૂખ્યો છું, માટે મને ખાવા આપો.

રસોઈયાએ આ સર્વ વૃત્તાંત રાજાને કહ્યો, રાજા ત્યાં આવ્યો. શ્રાવકરૂપધારી ઈંદ્રે કહ્યું કે આ રસોઈ કરનાર સર્વને ભૂખ્યા રાખે છે. રાજાએ પાછું સો મૂડા ધાન્ય રંધાવી પીરસ્યું. તે પણ તરતજ જમીને કહેવા લાગ્યો કે હું હજી ભૂખ્યો છું.

રાજા મનમાં ખેદ કરવા લાગ્યો કે મારાથી સંઘની સંપૂર્ણ ભક્તિ થતી નથી, માટે મને ધિક્કાર છે. સેવકો બોલ્યા કે:—“ હે મહારાજ આ કોઈ દેવસ્વરૂપી છે.”

પછી રાજાએ ધૂપ વગેરે કરીને નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું કે:—“ હે સ્વામી ! પ્રસન્ન થાઓ. સાધર્મીની ભક્તિ મારાથી કેવી રીતે થઈ શકે ? ”

આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને ઈંદ્રે પોતાનું મૂળ રૂપ પ્રગટ કર્યું. હંડવીર્ય રાજાની પ્રશંસા કરતાં કહ્યું કે—“ હે હંડવીર્ય ! તેં યુગાદિ પ્રભુનો વંશ ઉન્નવલ કર્યો છે. તને અને તારી સાધર્મિકભક્તિને ધન્ય છે. ” આ પ્રમાણે કહીને ઈંદ્ર દેવલોકમાં પાછો ગયો. હંડવીર્ય રાજા પણ સંઘભક્તિ કરી જન્મ સફલ કરી મોક્ષે ગયો.

દામત્રકની કથા

૮૧

ભરતક્ષેત્રમાં આવેલા ગજપુર નામના નગરમાં સુનંદ નામનો એક કુલપુત્ર રહેતો હતો. તે જ નગરમાં એક જિનદાસ નામનો શેઠ રહેતો હતો. સુનંદ અને જિનદાસ ઇંને પરમ મિત્રો હતા.

એક વખતે તે ઇંને મિત્રો વનમાં ગયા. તે જંગલમાં એક આચાર્ય પધારેલા હતા, તેમની પાસે ઇંને મિત્રોએ ઉપદેશ સાંભળ્યો. આ ઉપદેશ સાંભળીને સુનંદ શુરુ મહારાજને કહેવા લાગ્યો કે—“ હું માંસ નહિ ખાવાની પ્રતિજ્ઞા તો કરું, પરંતુ મારાથી મારો કુલાચાર કેવી રીતે છોડી દેવાય ? ”

શુરુએ કહ્યું કે:—“ કુલાચાર કરતાં ધર્માચાર ઉત્તમ છે. ” તે સાંભળી સુનંદે માંસ નહિ લક્ષણ કરવાનો નિયમ લીધો. તે જગતના સર્વ આત્માઓને પોતાના આત્મા સમાન માનતો હતો સુખે કરીને પોતાના નિયમનું પાલન કરવા લાગ્યો.

એક વખત ભયંકર દુષ્કાળ પડ્યો. સર્વત્ર અનાજ મોઢું થઈ ગયું. તે વખતે સુનંદની સ્ત્રી કહેવા લાગી કે:—

“હે સ્વામી ! આપણા કુટુંબના પોષણ માટે માછલાં પકડી લાવો. ”

સુનંદે કહ્યું કે:—“હે મૂર્ખા ! મારી આગળ તું હિંસા કરવાની વાત કરીશ નહિ. ગમે તેવું કષ્ટ પ્રાપ્ત થશે, તો પણ હું હિંસા કરીશ નહિ. ” તેની સ્ત્રીએ કહ્યું કે:—“તું મહાનિર્દયી છું, કુટુંબનું પોષણ નહિ કરે તો લોકોમાં તારો અપયશ ફેલાશે. ”

સુનંદની ઇચ્છા નહિ હોવા છતાં પણ તેનો સાળો તેને બળબળરીથી માછલાં પકડવા માટે લઈ ગયો. ત્યાં બળ નાંખી તેમાં માછલાં આંચ્યાં, પરંતુ વ્રત સાચવવા માટે તે પાછાં પાણીમાં નાખી દીધાં, અને ઘેર ખાલી હાથે પાછો આંચ્યો. બીજા દિવસે પાછો સ્ત્રીની પ્રેરણાથી ગયો; તે દિવસે પણ માછલાં પાણીમાં પાછાં નાખી ઘેર આંચ્યો. ત્રાજા દિવસે પણ તેવી જ રીતે માછલાં પકડતાં માછલાંની એક પાંખ ભાંગી, તેથી તેને બહુ જ દુઃખ થયું. પછી સગાંને કહીને અનશન કરીને મરણ પામ્યો.

રાજગૃહ નગરમાં નરવર્મા નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે જ નગરમાં માણીયાર નામના શેઠની સુચશા નામની ધર્મપત્નિની કૂખે સુનંદનો જીવ ઉત્પન્ન થયો. તેનું દામન્નક નામ પાડવામાં આંચ્યું. તે આઠ વર્ષની ઉંમરનો થયો તે વખતે નગરમાં પ્લેગનો ઉપદ્રવ થયો. આ ઉપદ્રવમાં દામન્નક સિવાય શેઠના ઘરના બધા માણસો મરણ પામ્યા. રાજાએ તેના ઘેર ચોકી મૂકી દીધી. દામન્નક પોતાના પેટનો ખાડો પૂરવા માટે ઘેર ઘેર ભીખ માગતો ભટકવા લાગ્યો.

દામન્નક ભીખ માગતાં માગતાં એક વખત સાગર-

પોત નામના વ્યાપારીને ત્યાં આવી ચડ્યો. તે વખતે તેને ત્યાં કેટલાક સાધુઓ વહોરવા આવ્યા. તેમાંથી એક મોટા સાધુ ભીખ માગવા આવેલા દામન્નકના સામુદ્રિક લક્ષણો જોઈને જોડ્યા કે:-“ આ ભીખારી આ વ્યાપારીની લક્ષ્મીને માલિક થશે. ”

ભિતની ઓથે રહેલા સાગરશેઠના સાંભળવામાં આ શબ્દો આવ્યા. આ શબ્દો સાંભળીને તેમને મોઢું દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. પછી શેઠ વિચારવા લાગ્યા કે ‘ હું કોઈપણ ઉપાય કરીને આ દામન્નકને મારી નંખાવું! આ પ્રમાણે વિચાર કરીને એક ચાંડાલને ઘણું દ્રવ્ય આપીને દામન્નકને મારી નંખાવવા માટે નક્કી કરવામાં આવ્યું.

લાડવા આપવાની લાલચ આપીને ચાંડાલ પણ દામન્નકને જંગલમાં લઈ ગયો. પરંતુ બાળકની નાની વય અને સુકોમલતાને જોઈને તેને દયા આવી. તેથી તેને તે બાળકને કહ્યું કે:-“ તું અહીંથી નાશી જ, નહિતર સાગરશેઠ તને મરાવી નાખશે. ” તેથી દામન્નક પોતાનો જીવ બચાવવા ત્યાંથી નાશી છૂટ્યો.

શેઠને નિશાની બતાવવા માટે ચાંડાલે દામન્નકની એક આંગળીનો થોડોક ભાગ કાપી લીધો, અને તે શેઠને બતાવી. દામન્નક પણ લોહી નીકળતી પોતાની આંગળી લઈને નાઠો, તે નાશીને સાગરપોત શેઠના ગોકુલના ગોવાળ નંદને ત્યાં પહોંચ્યો. નંદને કાંઈપણ સંતાન નહિ હોવાથી દામન્નકને પોતાને ત્યાં પુત્ર તરીકે રાખ્યો. દામન્નક અનુક્રમે યુવાન થયો.

એક વખતે સાગરશેઠ કોઈ કામ પ્રસંગે નંદના ગોકુલમાં આવ્યા. ત્યાં દામન્નકને જોયો. તેનું વૃત્તાંત નંદને પૂછ્યું. નંદે જે હતું તે પ્રમાણે કહ્યું. આ સાંભળીને શેઠ તરત જ પોતાના ઘેર પાછા જવા લાગ્યા. તે વખતે નંદ બોલ્યો કે તમે જલદી ઘેર કેમ પાછા જાઓ છો? તમારે કાંઈ ખાસ કામ હોય તો મારા પુત્રને મોકલો, તે તમારું કાર્ય કરી આવશે.

સાગરશેઠે એક કાગળ લખી આપ્યો ને દામન્નકને કહ્યું કે ‘આ કાગળ મારા પુત્રને આપજે.’ દામન્નક પણ કાગળ લઈને તરત ચાલ્યો. રસ્તે ચાલતાં તે થાકી ગયો. તેથી ગામની નજીકમાં આવેલા કામદેવના મંદિરમાં જઈને સૂઈ ગયો.

એવામાં સાગરશેઠની વિષા નામની પુત્રી તે જ મંદિરમાં કામદેવની પૂજા કરવા આવી. તેણે ત્યાં સૂઈ રહેલા દામન્નકના અંગરખાની કસે એક કાગળ ખાંધેલા જોયો, તે છોડીને વાંચવા માંડ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે આ દામન્નકને તે આવે કે તરત ‘વિષ દેજો’ એમાં કાંઈ પણ વિચાર કરશો નહિ.

આ પ્રમાણેનો કાગળ વાંચીને તે કન્યાએ વિચાર્યું કે મારા પિતા જરૂર કાગળ લખતાં એક કાનો ચૂકી ગયા હાગે છે. કેમકે માઈ નામ વિષા છે, તેના બદલે ભૂલથી વિષ લખાઈ ગયું છે. પછી આંખનું કાજલ કાઢી સળી વતી એક કાનો વધારીને વિષની જગ્યાએ વિષા લખીને કાગળ પાછો તેની કસમાં ખાંધી દીધો અને કન્યા પોતાના ઘેર પાછી આવી.

દામનક જાગી ગયો, તે ચાલતો ચાલતો સાગર શેઠના ઘેર આવી પહોંચ્યો. શેઠના પુત્રને કાગળ આવ્યો, તે વાંચતાં જ તેને પોતાની બહેન વિષાનું દામનક સાથે મહોત્સવપૂર્વક લગ્ન કરી દીધું. કેટલાક દિવસ પછી સાગર ગોકુલથી પોતાના ઘેર પાછો આવ્યો.

ઘેર આવીને દામનક સાથે વિષાને પરણાવેલી બેઈને વિચારવા લાગ્યો કે :-

“ અન્નં ચિતિજ્જહ અન્નં હૂહ, અન્નં વિઢવહ અન્નં ખાહ ।
ઉચાલુ તે થિર થયા, થિરવાસો તે જાહ ॥ ૧ ॥

માણસ ધારે છે કાંઈ અને થાય છે કાંઈ, કોણ વાવે અને કોણ ખાય; પગે ચાલતા સ્થિર થાય છે અને સ્થિરવાસ વાળા પગે ચાલતા થાય છે.”

મેં લાલ મેળવવાના બદલે મૂળ પણ ગુમાવ્યું. હજી કાંઈ બગડી ગયું નથી. એમ વિચાર કરીને શેઠ પાછો પેલા ચંડાલના ઘેર ગયો, અને કહેવા લાગ્યો કે :-“ અરે હુષ્ટ ! તેં આ શું કર્યું ? તેં દામનકને જીવતો કેમ જવા દીધો ? હજી પણ બે તું તેને મારી નાંખે તો તું જેટલું દ્રવ્ય માગે તેટલું હું તને આપું.”

ચંડાલ બોલ્યો :-“ હે સ્વામી ! તમે મને તે દેખાડો, હું તેને મારી નાખું.” શેઠે તેની સાથે સંકેત કર્યો કે સંધ્યા વખતે હું તેને મારી કુલદેવીના મંદિરે દર્શન કરવા મોકલીશ, તેને તું તે વખતે મારી નાખજે.

આ પ્રમાણે સંકેત કરીને શેઠ પોતાના ઘેર પાછો

આવ્યો, અને દામનકને કહેવા લાગ્યો કે :—“ અરે મૂર્ખ ! હજી સુધી કુલદેવીને તે પૂજા નથી કરી ? કુલદેવીની પૂજા વિના ધાર્યું કાર્ય સિદ્ધ ન થાય.” આ પ્રમાણે કહીને જમાઈ દામનકને સંધ્યા વખતે પુષ્પાદિકની છાબ ભરીને કુલદેવીની પૂજા કરવા મોકલ્યો.

રસ્તામાં જતાં તેનો સાળો મલ્યો, તેને પોતાના ખનેવીને ત્યાં જ ઊભો રાખ્યો; અને કુલદેવીની પૂજા માટેની ફૂલ વગેરેની છાબ પોતે લઈને ગયો. તે જેવો મંદિરમાં પ્રવેશ કરે છે કે, તરત જ ત્યાં સંતાઈને રહેલા ચંડાલે તલવારથી તેને મારી નાખ્યો, તે વખતે મોટો કેલાહલ થયો. લોકોએ તેને ઓળખ્યો કે આ તો સાગર શેઠનો પુત્ર છે. આ વૃત્તાંત સાંભળતાં જ શેઠને હૃદયક્રાંતિ દુઃખ થયું, અને તે તરત મરણ પામ્યો.

પછી રાજના હુકમથી દામનક સાગરશેઠની લક્ષ્મીનો માલિક થયો. પુણ્યથી દામનકને મળેલી લક્ષ્મીનો તે સાતે ક્ષેત્રમાં છૂટથી ઉપયોગ કરવા લાગ્યો. એક વખતે દામનક એકો હતો તે વખતે એક બારેટ નીચે પ્રમાણેનો શ્લોક બોલતો તેના સાંભળવામાં આવ્યો:

“ તસ્સ ન હવઈ દુઃખં, કયાવિ જસ્સત્થિ નિમ્મલં પુણ્ણં ।
અણ્ણઘરત્થં દવ્વં ભુંજઈ અણ્ણો જણો જેણ ॥ ૧ ॥

જેઓએ નિર્મલ પુણ્ય ઉપાર્જન કરેલું હોય છે, તેઓને કોઈ પણ જાતનું દુઃખ પ્રાપ્ત થતું નથી; વળી ખીન્નઓએ મહા પ્રયત્ને ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્યનો પણ તે માલિક થાય છે.”

આ શ્લોક સાંભળતાં જ દામનકે તે ભાટને ત્રણ લાખ

દ્રવ્ય દાનમાં આખ્યું, તે જાણીને લોકોને મોટું દુઃખ થયું. રાજના જાણવામાં આ વાત આવી, અને તેથી રાજ્યે દામન્નકને યોલાવીને આટલું મહોટું દાન આપવાનું કારણ પૂછ્યું. તે વખતે દામન્નકે પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત રાજને કહી સંભળાવ્યો.

દામન્નક અનુક્રમે દયાધર્મનું પાલન કરીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. માટે હું ભવ્ય લોકો! તમે પણ દામન્નકની માફક સર્વ જીવો પ્રત્યે દયાભાવ હૃદયમાં રાખો અને સુખ પામો.

વસુ રાજની કથા

૮૨

વસુ કિતમતી નામની નગરીમાં અભિચંદ્ર રાજને વસુ નામનો એક સત્યવાહી પુત્ર હતો. તે જ નગરીમાં ક્ષીરકદંબક નામના ઉપાધ્યાય સર્વ શાસ્ત્રના જ્ઞાણકાર રહેતા હતા.

આ ક્ષીરકદંબક ઉપાધ્યાય પાસે તેમનો પુત્ર પર્વતક નામનો કે જે દુષ્ટ સ્વભાવનો હતો તે, નારદ અને રાજપુત્ર વસુ, ત્રણે જણા અભ્યાસ કરતા હતા. એક વખત આ ત્રણે શિષ્યો ગુરુના મકાનની અગાશીમાં સૂતેલા હતા, અને ઉપાધ્યાય જાગતા ઊઠેલા હતા. એવામાં જે ચારણ મુનિઓ આકાશમાર્ગે વાતો કરતા ચાલ્યા જતા હતા. તેમાંથી એક મુનિ બીજા મુનિને કહેવા લાગ્યા કે આ સૂતેલા ત્રણ શિષ્યોમાંથી જે તો નરકે જનારા છે, અને એક દેવલોકમાં જનાર છે.

આ વાત સાંઘળી ઉપાધ્યાયને ઘણું જ દુઃખ થયું. આ ત્રણમાંથી કેાણુ સ્વર્ગગામી છે અને કેાણુ નરકગામી છે તેની પરીક્ષા કરવા માટે જૂઠા જૂઠા લોટના ત્રણ કુકડા

બનાવીને ત્રણે શિષ્યને આપ્યા, અને કહ્યું કે જ્યાં કોઈ દેખે નહિ, ત્યાં જઈ એને મારી નાંખજો.

વસુ અને પર્વતક એ બે જણ તો જંગલમાં કોઈ એકાંત સ્થળે કુકડાનો નાશ કરીને આવ્યા; પરંતુ નારદે કોઈ પણ સ્થળ એવું જોયું નહિ કે જ્યાં કોઈ પણ દેખતું ન હોય. તેથી નારદ કુકડો પાછો લાવ્યો.

ઉપાધ્યાયે નારદને પૂછ્યું કે: 'આ કુકડો પાછો કેમ લાવ્યો?' તે નારદે બોલ્યો કે:—'દેવ, દાનવ તથા જ્ઞાની પુરુષો જ્યાં જ્યાં દેખી શકતા હોય, અને હું પણ દેખી શકતો હોઉં ત્યાં તમારી આજ્ઞાનો ભંગ કરીને હું શી રીતે આ કુકડાનો નાશ કરી શકું.'

આ સાંભળી ઉપાધ્યાયે ચિંતવ્યું કે નારદ સ્વર્ગે જનાર છે અને વસુ તથા પર્વતક બંને જણા નરકગામી છે. ઉપાધ્યાય અનુક્રમે આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને સ્વર્ગે ગયા. પછી તેમની પાટે પર્વતક બેઠો અને વસુને રાજ્ય મલ્યું. નારદે ભણીને પોતાના સ્થાને ગયો.

એક વખતે કોઈ શિકારીએ જંગલમાં જઈ કોઈ હરણની ઉપર બાણ નાખ્યું. પરંતુ ત્યાં જઈને જોયું તો હરણના બદલે સ્ફાટિકની શિલા દીડી. તેણે રાજને આવીને કહ્યું. રાજએ તરત જ તે શિલા છાનીમાની મંગાવી લીધી. તે શિલાની પીઠિકા બનાવી તેના ઉપર સિંહાસન સ્થાપી, તે સિંહાસન ઉપર બેસવા માંડ્યું. લોકો સર્વ જાણવા લાગ્યા કે વસુ રાજ સત્ય વચનના આધારે અદ્વર બેસે છે. તેથી આબુઆબુના પ્રદેશના રાજએ તેની આજ્ઞા માનવા લાગ્યા. જગતમાં વસુ રાજની સત્યવાદી તરીકે ખ્યાતિ ફેલાઈ.

એક વખતે પર્વતકને મલવા માટે નારદ બહારગામથી ત્યાં આવ્યો. ંને મિત્રો એક બીજાની સાથે બેઠા હતા, તે વખતે શિષ્યને લણાવતાં પર્વતકે ‘અજ’ શબ્દનો અર્થ ‘છાગ’ નો હોમ કરવો એમ કયો. તે વખતે નારદ બોલ્યો કે ગુરુએ આપણને લણાવતાં ‘અજ’ શબ્દનો અર્થ ‘ત્રણ વર્ષની જુની ડાંગર’ એવો કહ્યો છે; તો તું ‘અજ’ શબ્દનો અર્થ ‘છાગ’ કેમ કરે છે? પર્વતકે તે અર્થની ના કહી.

બંને વચ્ચે વિવાદ વધી જતાં જે ખોટો ઠરે, તેની જાલ છેદી નાખવી; એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું. તે વખતે પર્વતકની માતાએ જાણ્યું કે નારદ કહે છે તે વાત સાચી છે, માટે હું વસુરાજની પાસે જઈ પુત્રની ભિક્ષા માગી આવું. કારણ કે બંને જણા સાક્ષી માટે વસુરાજની પાસે જવાના છે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને પર્વતકની માતા વસુરાજ પાસે ગઈ અને પર્વતકને બચાવવા બહુ આજીજી કરી. નારદ અને પર્વતક પણ અનુક્રમે વાદ કરતાં કરતાં વસુરાજ પાસે અર્થ પૂછવા આવ્યા. રાજાએ પણ મિશ્ર વચન બોલીને કહ્યું કે ‘અજ’ શબ્દનો અર્થ ‘છાગ એટલે બોકડો’ પણ થાય છે, અને પાઠાંતરે ‘જુની ડાંગર’ પણ થાય છે.

આ અર્થ સાંભળતાં જ તાત્કાલિક દેવતાએ લાત મારીને વસુરાજને સિંહાસન ઉપરથી નીચે પાડી નાખીને મારી નાખ્યો. વસુરાજ મરીને નરકે ગયો. પર્વતક પણ આયુષ્ય પૂર્ણ થવાથી મરીને નરકે ગયો. નારદ શીલ પાળી સત્ય વચનના પ્રભાવથી મરીને દેવલોકે ગયો.

નાગદત્તની કથા

૮૩

આ ભરતક્ષેત્રમાં વારાણસી નગરીમાં મહા-
પરાક્રમી એવો જિતશત્રુ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો.
તે નગરીમાં ધનદત્ત નામનો એક ધનવાન વ્યાપારી રહેતો
હતો. ધનદત્તને ધનશ્રી નામની પત્નિથી ઉત્પન્ન થયેલો નાગદત્ત
નામનો એક ગુણવાન અને રૂપવાન પુત્ર હતો.

તે જ નગરમાં પ્રિયમિત્ર નામનો એક ખીલો વ્યાપારી
રહેતો હતો. તેને નાગવસુ નામની ચતુર અને કલાવાન પુત્રી
હતી. એક વખત નાગદત્ત મંદિરમાં દેવને વંદન કરતો હતો,
તેને નાગવસુએ જોયો. તેનું રૂપ જોઈને નાગવસુએ મનમાં
નક્કી કર્યું કે મારે પરણવું તો નાગદત્તની સાથે જ પરણવું,
નહિતર સંસારનો ત્યાગ કરવો.

આ પ્રમાણે મન સાથે નિશ્ચય કરીને નાગવસુ પોતાના
પિતાના ઘેર આવી. ઘેર આવીને લોજન તથા નિદ્રાનો ત્યાગ
કરીને રાત અને દિવસ નાગદત્તનું જ ધ્યાન ધરવા લાગી.
પુત્રીની આવી અવસ્થા જોઈને તેણીના માતૃપિતાએ તેણીની
સખી મારફતે જાણી લીધું કે તેણીની ઇચ્છા નાગદત્તની સાથે

લક્ષ કરવાની છે. પિતાએ પુત્રીનો મનોભાવ બાણી લઈને નાગદત્તના પિતાને મલીને કહ્યું કે ઝંનેની બેડી સરખી છે, માટે ઝંનેનું સગપણ કરીએ.

નાગદત્તના પિતાએ તે વાતનો સ્વીકાર પણ કર્યો. પરંતુ નાગદત્તે પિતાને કહ્યું કે:—“ હે પિતાજી! માઈ સગપણ કરશો નહિ, કારણ કે હું તો દીક્ષા લેવાનો છું.” કન્યાને પણ નાગદત્તના વૈરાગ્યની વાતની ખબર પડી ગઈ, પરંતુ તે તો મન અને વચનથી નાગદત્તને વરી ચૂકેલી હતી.

નાગવસુને રસ્તામાં જતાં એક વખત નગરના કોટવાલે બેઠાં. કોટવાલે તેણીના પિતા પાસે નાગવસુના સગપણની માગણી કરી. તેણીના પિતાએ કહ્યું કે તેણી નાગદત્ત ઉપર રાગવાળી હોવાથી તેણીનું સગપણ નાગદત્ત સાથે કરવામાં આવેલું છે.

આ વાત સાંભળી તે કોટવાલ, નાગદત્તનાં છિદ્ર શોધવા લાગ્યો. મોટા ભાગે પાપી પુરુષો, પોતાના સ્વાર્થ માટે સજ્જનોનાં છિદ્ર શોધતાં જ રહે છે. એક વખત નગરના રાબાનું રત્નજડિત કુંડલ ગુમ થયું, તે વખતે કોટવાલે નાગદત્તને ઉપાશ્રયમાં પૌષધ કરેલી અવસ્થામાં બેથો; અને રસ્તામાં પડેલું રાબાનું કુંડલ પણ દીઠું. તે કુંડલ ઉપાડી લઈને પોતાની પાસે રાખ્યું, અને કપટ કરીને રાતના વખતે કોટવાલે પૌષધમાં રહેલા નાગદત્તના કાનમાં ઘાલી દીધું.

સવારમાં નાગદત્તને પકડીને રાબા આગળ હાજર કરવામાં આવ્યો. તેના ઉપર કુંડલની ચોરીનું તહોમત મૂકવામાં આવ્યું. રાબાએ તરત જ નાગદત્તને મારી નાખવાનો હુકમ કરાવ્યો.

કોટવાલ નાગદત્તનું મેં કાળું કરીને ગઘેડા ઉપર બેસાડીને અનેક જાતની વિટંબનાઓ કરી નગરમાં ફેરવીને શૂલી આપવાના સ્થાનકે લાવ્યો.

આ વાત નાગવસુના સાંભળવામાં આવી. તે વખતે તેણીને મહાહુઃખ ઉત્પન્ન થયું. નાગદત્તના કષ્ટનું નિવારણ કરવા માટે નાગવસુએ શાસનદેવીનું સ્મરણ કરીને કાઉસગ્ગ કર્યો, અને નિશ્ચય કર્યો કે જે વખતે નાગદત્ત આ કલંકથી મુક્ત થશે, તે વખતે જ હું કાઉસગ્ગ પારીશ.

નાગદત્તને શૂલી દેવા માંડી તે પડી ભાંગી, પણ નાગદત્તને અંગે લાગી નહિ. તે વખતે કોટવાલના હુકમથી નાગદત્તને મારવા માટે તલવાર ઉપાડી, તે તલવાર પણ ફૂલની માળા જેવી લાગી. આવો અમત્કાર જોઈને રાજસેવકે તે વૃત્તાંત રાજ આગળ કહ્યો. રાજ પોતે ત્યાં આવ્યો, તેને આ અધું નજરે જોઈને નાગદત્તને ખરી હકીકત શું છે? તેમ પૂછતાં નાગદત્તે સત્ય વૃત્તાંત જે હતો તે રાજને કહી બતાવ્યો. તે સાંભળી રાજ મોટા મહોત્સવપૂર્વક નાગદત્તને નગરમાં લઈ આવ્યો, અને પોતાનો અપરાધ ખમાવીને કોટવાલને દેશ બહાર કાઢી મૂક્યો. તેના ઘરનું સર્વસ્વ લૂંટી લીધું. કહ્યું છે કે:—“અતિ ઉગ્ર પુણ્ય અને અતિ ઉગ્ર પાપનું ફલ તાત્કાલિક પ્રાપ્ત થાય છે.”

મમ્મણુ શેઠની કથા

૮૪

મગધદેશમાં આવેલી રાજગૃહી નામની નગરીમાં શ્રેણિક નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એક વખતે રાજા પોતાની રાણી ચેલણા સાથે ભાદરવા મહિનામાં ઝરખામાં બેઠો બેઠો, નગરની નજીક આવેલા વૈભાર પર્વત તરફ જતો હતો. આ પર્વતમાં અનેક પાણીના ઝરણા વહે છે, ઠેકાણે ઠેકાણે દેડકાઓનો અવાજ સંભળાય છે, બપૈયા બોલી રહ્યા છે, મોર નૃત્ય કરી રહ્યા છે, વરસાદને લીધે વહેતું પાણી નદીમાં સમાતું નથી.

આ સમયે કોઈ એક પુરુષને નદીના પ્રવાહમાંથી મહા મહેનતે લાકડા કહાડતો ચેલણાએ જોયો. તેથી મનમાં વિષાદ કરતી રાજાને કહેવા લાગી કે:—“હે સ્વામી !

ભરિયાને સહુ કો ભરે, વૂઠાં વરસે મેહ;
સઘન સનેહા સહુ કરે, નિર્ઘન દાખે છેહ.”

આ કહેવત જે જગતમાં કહેવાય છે, તે સાચી છે.

રાજાએ પૂછ્યું કે કેમ ? તે વખતે રાણીએ કહ્યું કે:—
“હે સ્વામી ! એ એક દરિદ્રી પુરુષ લાગે છે, અને તેને ઉદર

चित्र ८ प्रभु श्रीमहावीर (पृष्ठ ३७)

चित्र ७ हरिलिंगमय (पृष्ठ ३४)

चित्र ८ श्रीनेमिनाथनुं समवसरणु (पृष्ठ ३४)

ભરવું પણ મુશ્કેલ હોય તેમ લાગે છે; એણે પૂર્વભવમાં કાંઈ પણ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું હોય તેમ લાગતું નથી, નહિતર તમે સર્વને દાન આપો છો પણ આવા દુઃખીને કેમ દેતા નથી ?”

રાજાએ તે જ વખતે પોતાના સેવકને મોકલીને પેલા માણસને નદી ઉપરથી ઓલાવ્યો, તે પણ આવી નમસ્કાર કરી ઊભો રહ્યો. રાજાએ કહ્યું કે:—“હે ભાઈ! તું દુઃખી હોવાથી પાણીમાંથી લાકડા ખેંચે છે, તે દુઃખ ભોગવીશ નહિ. હું તને જોઈએ તે આપું.” તેણે કહ્યું કે:—“હે સ્વામી! હું મમ્મણુ નામનો વણિક છું, મારે બે બળદ જોઈએ છે. તેમાં એક તો મેં પ્રાપ્ત કર્યો છે, પણ બીજાને પ્રાપ્ત કરવા માટે હું ઉદ્યમ કરું છું.”

રાજાએ કહ્યું કે અમારે ત્યાં હજારો બળદ છે, તેમાં જે તને યોગ્ય લાગે તે તું લઈ લે. મમ્મણુ ઓલ્યો કે મારો બળદીયો બીજા બલતનો છે, અને મને તો તેવો જ બળદીયો જોઈએ. આ સાંભળી રાજા તે બળદ જોવા મમ્મણુ શેઠને ત્યાં ગયો. તેના ઘરમાં સોનાનો અને રત્નજડિત એક બળદ હીઠો. આ જોઈ રાજા વિસ્મય પામ્યો અને તે સર્વ સમાચાર તેને રાણીને કહ્યા.

રાણી પણ તે બળદ જોવા ત્યાં ગઈ. તે બળદ દેખીને મમ્મણુને કહેવા લાગી કે આવા લાકડાં વીણવાથી તને આવો બળદ કઈ રીતે પ્રાપ્ત થશે. તે ઓલ્યો કે આ લાકડાં તો આવનાંચંદનના છે, એનો ભેદ જે પરીક્ષક હોય તે જ જાણે. હું પણ તેનો ભેદ બીજા કોઈને બતાવતો નથી. આવાં લાકડાંના

તો મેં વહાણો ભર્યા છે, તે પરદેશમાં વેચીને તેના નાણાંના રત્નો લઈને આવો જ બીજા બળદ બનાવીશ.

રાજા તથા રાણી તેનો અતિ લોભ દેખી રાજમહેલમાં પાછા ગયાં. તે મમ્મણુ શેઠ અતિલોભના લીધે આર્ત-ધ્યાન ધરતો, અપૂર્ણ મનોરથોએ મરણ પામીને તિર્યંચાદિક ગતિને વિષે ઘણા ભવો ભમશે. ભવિકુ-જનોએ આ જાણી બહુ લોભ કરવો નહિ જોઈએ.

ગજસુકુમારની કથા

૮૫

સોરઠ દેશમાં દારકા નામની નગરીમાં કૃષ્ણ વાસુદેવ રાજ્ય કરતા હતા. એક વખતે વાસુદેવની માતા દેવકીએ અરુણામાં બેઠાં બેઠાં કોઈ સ્ત્રીને પોતાના બાળકને રમાડતી બેઠીને તેણીને વિચાર આવ્યો કે મારે પણ બાળક હોય તો હું પણ તેને રમાડું.

શ્રીકૃષ્ણે માતાને ચિંતાનું કારણ પૂછ્યું. દેવકીજીએ ચિંતાનું કારણ કહ્યું. પછી માતાના સંતોષને ખાતર શ્રીકૃષ્ણે અકુમની તપશ્ર્ચાર્યા કરીને હરિજીગમેષી દેવની આરાધના કરી (જૂઓ ચિત્ર ૭). તે પ્રસન્ન થઈને બોલ્યો કે:—“ તમારી માતાને પુત્ર થશે, પરંતુ યૌવનવયમાં દીક્ષા લેશે.”

દેવના પ્રભાવથી દેવકીજીને પુત્ર થયો, તેનું નામ ગજ સુકુમાર પાડવામાં આવ્યું. તે સઘળી વિદ્યાઓ ભણીને યૌવન અવસ્થાને પામ્યો. સોમિલ નામના બ્રાહ્મણની પુત્રી સાથે તેનું લગ્ન કરવામાં આવ્યું. એક વખતે શ્રીનેમિનાથ પ્રભુ દારકાના ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા. (જૂઓ ચિત્ર ૮). તેમની પાસે ઉપદેશ સાંભળીને માતાની આજ્ઞા મેળવીને ગજસુકુમારે દીક્ષા લીધી.

દીક્ષા લીધા પછી ગજસુકુમાર મુનિએ શ્રીનેમિનાથ પ્રભુને પૂછ્યું કે મને જલદી મોક્ષ પ્રાપ્તિ થાય એવો ઉપાય બતાવો. પ્રભુએ કહ્યું કે તું સ્મશાનમાં કાઉસગ્ગ કર, અને તને જે જે ઉપસર્ગો થાય તે તે તું ક્ષમાથી લોગવ.

ગજસુકુમાર મુનિ પ્રભુની આજ્ઞા લઈને સ્મશાનમાં જઈને કાઉસગ્ગ ધ્યાને ઊભા રહ્યા. તે વખતે બહારગામથી આવતા સોમિલ બ્રાહ્મણે તેઓને દેખ્યા. તેમને દેખીને તેને ખૂબ ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો, કે એને મારી પુત્રીને પરણીને દુઃખી કરી, તો હું પણ એને દુઃખી કરું. એમ વિચારી રીસથી મસ્તક ઉપર માટીની પાળ બાંધી, અંદર ખેરના ધગધગતા અંગારા ભર્યા.

ગજસુકુમાર મુનિએ વિચાર્યું કે આ તો મોટો ઉપકાર કરનારો છે. એના ઉપસર્ગથી મારા કર્મોનો ક્ષય થશે. એમ સમતાપૂર્વક ઉપસર્ગ સહન કરીને, ઘનઘાતીકર્મ ખપાવીને ગજસુકુમાર મુનિ મોક્ષે ગયા.

સવારમાં શ્રીકૃષ્ણે પ્રભુને પૂછ્યું કે મારો નાનો ભાઈ ક્યાં છે? પ્રભુએ સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. શ્રીકૃષ્ણે પૂછ્યું કે તેમને ઉપસર્ગ કરનાર કોણ છે? પ્રભુએ કહ્યું કે હમણાં રસ્તામાં તમને સામે મળશે અને તમને દેખતાં જ તેનું હૃદય ફાટી જશે અને મૃત્યુ પામશે.

શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુને વંદન કરીને પાછા વળ્યા અને રસ્તામાં પ્રભુના કહ્યા પ્રમાણે સોમિલ બ્રાહ્મણને બેતાં જ તેનું હૃદય ફાટી ગયું અને તે મરણ પામીને મુનિ હત્યાના દોષથી નરકે ગયો. આ રીતે ક્રોધને છૂતવાથી ગજસુકુમાર મુનિ મોક્ષે ગયા અને સોમિલ બ્રાહ્મણ નરકે ગયો. માટે ક્રોધનો ત્યાગ કરવો.

નંદીષેણુની કથા

૮૬

મગધદેશમાં રાજગૃહી નગરીમાં શ્રેણિકરાબને નંદીષેણુ નામનો પુત્ર હતો. એક વખત વિહાર કરતા પ્રભુ શ્રીમહાવીર ગુણુશીલ ચૈત્યમાં (જૂઓ ચિત્ર ૯) પધાર્યા. નંદીષેણુ પ્રભુને વંદના કરી, ધર્મદેશના સાંભળવા બેઠો. ધર્મદેશના સાંભળતાં નંદીષેણુને દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા થઈ.

તે વખતે શાસનદેવતાએ કહ્યું કે હજુ તમારે ભોગાવલી કર્મ ભોગવવાના બાકી છે, તે ભોગવ્યા પછી દીક્ષા લેજો. શાસનદેવતાએ આ પ્રમાણે સમજાવ્યાં છતાં, તેમનું વચન નહિ માનતા ભવિતવ્યતાના યોગે નંદીષેણુ દીક્ષા લીધી. ઘણા વર્ષે નિરતિચાર દીક્ષા પાળવાથી ઘણી લઙ્ઘિઓ ઉત્પન્ન થઈ.

એક વખત તપસ્થાના પારણા માટે ફરતાં ફરતાં વહોરવા માટે એક વેશ્યાના ઘેર આવી ધર્મલાલ દીધો. વેશ્યાએ કહ્યું કે અહીં ધર્મલાલનું કામ નથી, અહીં તો અર્થલાલ દેવાની જગ્યા છે. તે વખતે લઙ્ઘિના પ્રતાપે નંદીષેણુ મુનિએ સાડા બાર કરોડ દ્રવ્યનો ત્યાં વરસાદ વરસાવ્યો. પોતાના બાકી રહેલા ભોગાવલી કર્મ ભોગવવા

ત્યાં રહ્યા અને વેશ્યા સાથે ભોગ ભોગવવા લાગ્યા. ત્યાં રહ્યા રહ્યા દરરોજ દશ જણાને પ્રતિબોધ કરીને પ્રભુ શ્રીવીર પાસે મોકલ્યા પછી દાતણ કરવા લાગ્યા.

આ પ્રમાણે નંદીષેણુ મુનિ ખાર વર્ષ વેશ્યાને ત્યાં રહ્યા. હવે તેમના ભોગાવલી કર્મનો ક્ષય થવાથી એક દિવસ ઉપદેશ દેતાં નવ જણને પ્રતિબોધ કરીને મોકલ્યા, પરંતુ દશમે સોની પ્રતિબોધ પામ્યો નહિ. તેણે કહ્યું કે જેમ તમે મને ઉપદેશ આપો છો, તેમ તમે કેમ વર્તતા નથી. તે વખતે જમવાનો વખત થઈ ગયેલો હોવાથી વેશ્યાએ રીશ ચઢાવી ભોજન કરવા બોલાવ્યા અને કહ્યું કે દશમા તમે દીક્ષા લઈ લો.

આ સાંભળતાં જ વેશ્યાને પણ પ્રતિબોધ આપીને નંદીષેણુ મુનિ ફરીથી દીક્ષા લેવા પ્રભુ શ્રીવીર પાસે પહોંચી ગયા. નંદીષેણુ અહંકાર કર્યો તો તેમનું ચારિત્રથી પતન થયું, માટે અહંકાર કરવો નહિ.

સાગર શેઠની કથા

૮૭

આ ભરતક્ષેત્રમાં પદ્મપુર નામનું નગર હતું. ત્યાં મહા ઋદ્ધિવાળો સાગર નામનો શેઠ રહેતો હતો. તે એવો તો કંબુસ હતો કે એકા હાથે કાગડાને પણ ઉડાડે નહિ. તે એમ સમજતો હતો કે જો હું એકા હાથે કાગડાને ઉડાડીશ તો મારા હાથમાં લાગેલું અન્ન કાગડોએને મલશે. તેને ગુણવતી નામે સ્ત્રી હતી. વળી સોમદત્ત, જયદત્ત, ધનદત્ત અને અમરદત્ત એ નામના ચાર પુત્રો હતા. તે ચારે પુત્રો યુવાન થયા એટલે તેઓને સાગર શેઠે પરણાવ્યા.

સાગર શેઠની સ્ત્રી ગુણવતી મરણ પામી, તેથી સાગર શેઠ મહાદુઃખ પામ્યા. તેમને સગા વહાલાંઓએ દિલાસો આપી શોક મૂકાવ્યો. એક વખતે સાગર શેઠના ચારે પુત્રો પિતાની આજ્ઞા લઈને વહાણમાં બેસીને વ્યાપાર માટે પરદેશ ગયા. પછી સાગર શેઠ વહૂઓ ઉપર વિશ્વાસ નહિ આવતો હોવાથી ઘર આગળ ખાટલો પાથરીને હાથમાં લાકડી લઈને બેસવા લાગ્યા.

એક દિવસે તે સાગર શેઠને રાજ્યએ રત્નોની પરીક્ષા

કરવા માટે દરબારમાં બોલાવ્યો. તેવામાં ફરતો ફરતો એક યોગી શેઠના ઘેર આવ્યો. વહૂઓએ તેને મીઠાઈ વગેરે જમાડી તૃપ્ત કર્યો. યોગીએ સંતુષ્ટ થઈને વહૂઓને એક મંત્ર આપ્યો અને કહ્યું કે:—“તમે કોઈ પણ લાકડા ઉપર બેસીને મારો આપેલો આ મંત્ર ભાળીને તે લાકડા ઉપર અડદના દાણા છાંટીને તમારે જ્યાં જવું હોય ત્યાંનું નામ લઈને કહેશો કે અમને તું અમુક સ્થાનકે પહોંચાડ, એટલે તે લાકડું તમને તમારા ઇચ્છિત સ્થાને પહોંચાડશે.” એમ કહીને તે યોગી ગયો.

પછી ચારે વહૂઓ મળીને એક મોટું લાકડું લઈ આવી ને તે ઘરમાં એક બાબુએ રાખી મૂક્યું. પરંતુ તે વાતની સાગર શેઠને ખબર નહતી. હવે સાગર શેઠની પગ ચંપી કરવા માટે એક હબમ આવતો હતો, તેના જોવામાં આ મોટું લાકડું આવ્યું. તે વિચારવા લાગ્યો કે આ લાકડું અહીંથી બીજા સ્થળે ન લઈ જવાય એવડું મોટું છે. વળી તે ઘરની એક બાબુમાં પડ્યું છે, માટે આમાં કાંઈ ચમત્કાર તો નહિ હોય ?

આ વિચારમાં ને વિચારમાં હબમને શેઠની ચંપી કરતાં ઘણો વખત થઈ ગયો. ઘણી રાત વીતી ગયા પછી શેઠને ઉંઘ આવવા લાગી ત્યારે હબમને રબ આપી કે તું બા. હબમ છાનોમાનો શેઠના ખાટલાની નીચે સૂઈ ગયો. શેઠે ઘરનાં દરવાબા બંધ કર્યાં. શેઠ જ્યારે ભર ઉંઘમાં હતા તે વખતે, ચારે વહૂઓ તે લાકડા ઉપર બેસીને મંત્રના બળથી રત્નક્રીપમાં જઈ પોતાના મનોવાંચિત પૂર્ણ કરીને પાછલી રાત્રિએ પાછી ઘેર આવી ગઈ.

આ વાત જાણીને હજમ વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ વડૂઓ ક્યાં ગઈ હશે? એમ ચિંતાવતો પોતાના ઘેર ગયો. બીજા દિવસે પણ હજમ પૂર્વોક્ત રીતે મોડા સુધી ત્યાં જ રહ્યો અને શેઠને સુવાનો વખત થયો, ત્યારે તે પેલા લાકડાના પોલાણમાં પેસી ગયો. સાગરશેઠ હજમ ગયો જાણી ખારણા વાસી સૂઈ ગયા. શેઠના ઉંઘી ગયા પછી ચારે વડૂઓ લાકડા ઉપર બેસીને રત્નદ્રીપે ગઈ; ત્યાં લાકડા પરથી ઉતરીને પોતાના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા. લાકડાની પોલમાંથી નીકળીને હજમ રત્નદ્રીપમાંથી કેટલાંક અમૂલ્ય રત્નો લઈને પાછો લાકડાના પોલાણમાં આવીને રહ્યો; અને વડૂઓની સાથે પાછો ઘેર આવી પહોંચ્યો. વડૂઓ લાકડા ઉપરથી ઉતરીને ઘરમાં ગઈ; અને ધાંચળે પણ લાકડાના પોલાણમાંથી બહાર નીકળીને પોતાના ઘેર ગયો.

બીજા દિવસથી હજમે સાગર શેઠની યગ ચંપી કરવી છોડી દીધી. એક દિવસ તે શેઠ પાસે આવીને નમસ્કાર કરીને પોતાનું રત્નજડિત દર્પણ શેઠને બતાવવા લાગ્યો. શેઠે દર્પણમાં જડેલા અમૂલ્ય રત્નો જોઈને હજમને પૂછ્યું કે દેવોને પણ દુર્લભ આવાં અમૂલ્ય રત્નો તને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયાં તે મને કહે. ત્યારે તેણે કહ્યું કે તમારા ઘરમાંથી જ આ રત્નો મને મળેલાં છે.

શેઠે કહ્યું કે:—“ અરે મૂર્ખ! મારા ઘરમાં આવું રત્ન ક્યાંથી હોય? તું સાચું જાણ.” આ સાંભળીને હજમે બધી સત્ય હકીકત શેઠને વિગતવાર કહી. રાતની વખતે ઉંઘવાનો ઠાંગ કરીને વડૂઓ ન જાણે તેવી રીતે શેઠ લાકડાના પોલાણમાં પેસી ગયા. વડૂઓ રત્નદ્રીપમાં લાકડા ઉપરથી ઉતરીને

ફરવા ગઈ, એટલે શેઠ પણ પોલાણમાંથી નીકળીને પોતે લોભી હોવાથી ઘણાં જ રત્નોની ગાંસડી ખાંધીને પાછો પોલાણમાં પેસી ગયો. પાછળથી વહૂઓ પણ આવીને લાકડા ઉપર બેઠી. લાકડું ઉડ્યું, પરંતુ શેઠનો અને શેઠ લીધેલાં ઘણાં રત્નોનો ભાર વધી જવાથી લાકડું હુમેશાં કરતાં ધીમી ગતિએ ચાલવા માંડ્યું.

વહૂઓ અંદરોઅંદર વાતો કરવા લાગી કે અરે! આને લાકડું ખરાબર ચાલતું નથી, અને જો ઘેર પહોંચતાં મોડું થશે તો સસરાળ ગુસ્સે થશે. માટે હવે શો ઉપાય કરવો. તે વખતે લાકડાના પોલાણમાં રહેલો શેઠ કહેવા લાગ્યો કે તમે જરાએ ખીક રાખશો નહિ, જેનો તમને ભય છે, તે સાગરશેઠ તો હું તમારી સાથે જ છું. આ અવાજ સાંભળી સર્વ વહૂઓ વિચારવા લાગી કે અરે! સસરાળ અહીં ક્યાંથી? હવે જો તે ઘેર પાછા આવશે તો આપણને ફજેત કરશે, માટે તેમને આ સમુદ્રમાં જ ફેંકી દેવા દો. એમ નક્કી કરીને લાકડાંને હલાવીને તે શેઠને રત્ન સાથે સમુદ્રમાં નાખી દીધો. શેઠ સમુદ્રમાં ડૂબીને મરણ પામ્યો. જે માણસો અતિ લોભ કરવા જાય છે તેમના સાગરશેઠ જેવા ભૂંડા હાલ થાય છે; તેથી અતિ લોભ કરવો ન જોઈએ.

વિક્રમ રાજની કથા

૮૮

ૐ જ્યેષ્ઠી નગરીમાં વિક્રમાદિત્ય રાજને એક કમલાવતી નામની રાણી હતી. એક વખત સભામાં બેઠેલો વિક્રમ રાજ આનંદમાં આવી સભામાં કહેવા લાગ્યો કે દુનિયામાં એવી કોઈ વિદ્યા છે કે જે મારા રાજ્યમાં ના હોય? આ પ્રશ્ન સાંભળી એક પરદેશી વિદ્વાન પુરુષ બોલી ઉઠ્યો કે “હે રાજ! તમારા રાજ્યમાં લક્ષ્મીવાન, વિદ્યાવાન, શુભવાન એવા અનેક પુરુષો છે. વળી તમે પોતે પણ વિદ્યાવાન અને લક્ષ્મીવાન છો. તમારી રાણી સરસ્વતી જેવી છે અને દાનેશ્વરી પણ છે; પરંતુ એક માત્ર પરકાયા પ્રવેશકારિણી વિદ્યા તમારી પાસે નથી.”

આ સાંભળી વિક્રમ રાજ તરત જ બોલ્યો કે ‘તે વિદ્યા કયાં છે?’ પેલો પરદેશી પુરુષ બોલ્યો કે ‘હે સ્વામી! ગીરનાર પર્વત ઉપર એક સિદ્ધેશ્વર છે, તેની પાસે તે વિદ્યા છે (જૂઓ ચિત્ર ૧૦).’ તે સાંભળી પોતાના પ્રધાનને રાજ્ય સોંપીને વિક્રમ રાજ એકલો ગીરનાર ભણી ચાલી નીકળ્યો. રસ્તામાં ઘણાં કષ્ટો વેઠીને કેટલાક દિવસે વિક્રમ રાજ ગીરનાર પર્વત ઉપર પહોંચી ગયો.

ત્યાં રહેલા સિદ્ધેશ્વર યોગીને નમસ્કાર કરીને તેની ભક્તિ કરવા લાગ્યો. યોગી પણ રાબની શુદ્ધ મનથી કરેલી સેવા ભક્તિથી સંતુષ્ટ થયો. હવે તે વખતે તે જ સિદ્ધેશ્વર યોગીની પાસે બીજો પણ એક બ્રાહ્મણ પરકાયા પ્રવેશકારિણી વિદ્યાને માટે ઘણા દિવસથી ભક્તિ કરતો ત્યાં જ રહેલો છે. તે પણ યોગીનો ઘણો વિનય કરતો હતો; પરંતુ તેને કુપાત્ર બાણી યોગી વિદ્યા આપતો ન હતો.

સિદ્ધેશ્વર યોગી થોડી પણ સેવા કરનાર વિક્રમ રાબ સુપાત્ર હોવાથી તેના ઉપર તુષ્ટમાન થયો; અને વધારે સેવા કરનાર બ્રાહ્મણ કુપાત્ર હોવાથી તેના ઉપર તુષ્ટમાન ન થયો. યોગી વિક્રમાદિત્યને કહેવા લાગ્યો કે ‘હે વત્સ ! તું ગુણવાન છે, રાબ જેવો દેખાય છે, દૂર દેશાંતરથી આવ્યો હોય એમ લાગે છે, હું તારી કરેલી ભક્તિથી સંતોષ પામ્યો છું ! માટે પરકાયા પ્રવેશકારિણી વિદ્યા તું લે !’

આ વચનો સાંભળી રાબ બે હાથ જોડી બોલ્યો કે- ‘હે સ્વામી ! આ બ્રાહ્મણને પણ આપણી સેવા કરતાં બહુ દિવસ થયા છે, માટે આપ મારી ઉપર જેમ તુષ્ટમાન થયા છો, તેમ એની ઉપર પણ તુષ્ટમાન થઈ એને વિદ્યા આપો.’

— તે વખતે તે સિદ્ધેશ્વર બોલ્યો કે- ‘હે પરહુઃખલંજક સત્પુરુષ ! સર્પને દૂધ પીવરાવવાથી શું ફાયદો થવાનો છે ?’ તો પણ રાબએ ઘણી પ્રાર્થના કરીને તે બ્રાહ્મણને પણ વિદ્યા અપાવી. પછી રાબ તથા બ્રાહ્મણ બંને જણાને વિદ્યા સાધવાનો વિધિ બતાવ્યો. તે પ્રમાણે બંનેએ વિદ્યા સિદ્ધ કરી. ગુરુની આજ્ઞા મારી રાબ અને બ્રાહ્મણ બંને ઉજ્જવણીની

બહાર આવ્યા. તે વખતે રાજ્યે પ્રાહ્મણને ત્યાં જ બેસાડ્યો. અને પોતે રાજ્યની વ્યવસ્થા બેવા માટે શહેરમાં આવ્યો; ત્યાં પ્રજાના સમાચાર સાંભળીને પછી રાજમહેલમાં આવ્યો. તે વખતે પદ્મહસ્તિના અચાનક મરણથી રાજમહેલના બધા માણસોને ચિંતાતુર સ્થિતિમાં બેયા.

રાજ પાછો પ્રાહ્મણ પાસે આવ્યો. પોતે સાધેલી વિદ્યાની પરીક્ષા કરવા માટે પોતાના શરીરમાંથી જીવ કહાડી, પોતાની કાયાને નિર્જીવ કરીને કલેવર પ્રાહ્મણને સોંપીને; પોતાનો જીવ હાથીના ખોળીયામાં ઘાલ્યો, તેથી હાથી તટકાલ ઊભો થયો. આખો રાજમહેલ આનંદિત થઈ ગયો.

પેલો દુષ્ટબુદ્ધિ પ્રાહ્મણ વિચારવા લાગ્યો કે બે હું હુમણું મારો જીવ રાજના શરીરમાં પ્રવેશ કરાવું, તો રાજ બની રાજ્ય ભોગવું. એમ વિચારી પોતાની વિદ્યાનું તટકાલ સ્મરણ કરી રાજના શરીરમાં પોતાનો જીવ ઘાલ્યો, અને પોતાની કાયા બાળી નાખીને નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. લોકોએ રાજને આવેલો દેખી વધામણું કર્યું. રાજમહેલમાં જઈ સભામાં બેઠો. પરંતુ પોતે બંતે પ્રાહ્મણ હોવાથી રાજકાર-ભારથી અજ્ઞાત હોવાથી, તેને જંગલમાં હરણ જેવો દેખી પ્રધાન વગેરે ચિંતવવા લાગ્યા કે ‘આ શું રાજનું ચિત્ત ચક્રોળે ચડ્યું છે કે કોઈ વ્યંતર વિશેષ રાજનું રૂપ કરીને આવ્યો છે ?’

પછી બ્યારે તે પ્રાહ્મણ અંત:પુરમાં આવ્યો, તે વખતે પદ્મરાણી તો તેને દેખતાં જ બેભાન બની ગઈ. તેણીને ઘણા ઉપચારો કરીને ઢાસીઓ ભાનમાં લાવી. તે વખતે બનાવટી

રાજા બોલ્યો કે ‘હે દેવી! મને દેખી તમે બેલાન કેમ થયા?’ તે સાંભળી રાણી પણ બુદ્ધિશાલી હોવાથી બોલી કે: “હે સ્વામી! તમે જે વખતે દેશાંતર ગયા હતા, તે વખતે મેં ગોત્રદેવીને કહ્યું હતું કે જો રાજા કુશલક્ષેમ ઘેર પાછા આવશે, તો હે કુલદેવી! હું તમારી પૂજા કર્યા વિના રાજા સામું જોઈશ નહિ. તે ભૂલી જઈને મેં તમારા સામું જોયું એટલે મારા ઉપર દેવીનો કોપ થયો છે; માટે હવે દેવીની પૂજા કર્યા વિના તમારી સામે જોઈશ નહિ.” આ સાંભળીને બનાવટી રાજા પાછો દરબારમાં જઈને બેઠો.

હાથીના ખોળીયામાં રહેલા વિક્રમ રાજાએ તેને જોયો. તે વખતે તે મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે આ પાપી બ્રાહ્મણે મારી સાથે વિશ્વાસઘાત કર્યો છે, પરંતુ એનું ભલું નહિ થાય. મને ગુરુએ વાર્યો હતો તો પણ એને વિદ્યા અપાવી તેનું ફલ તેનો વિશ્વાસ કરવાથી મને મલ્યું. કહ્યું પણ છે કે:-

મિત્રદ્રોહી કૃતધનશ્ચ, યશ્ચવિશ્વાસઘાતકઃ ।

ત્રયોઽપિ નરકં યાંતિ, યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥ ૧ ॥

મિત્રદ્રોહી, કૃતધન અને વિશ્વાસઘાતી; આ ત્રણે જણા હંમેશાં નરકે જ જાય છે. હું પંડિત મૂર્ખ થયો, માંડે ભાગ્ય વાંકું હોવાથી મને દુર્બુદ્ધિ સુઝી. ભલું કરવા જતાં માંડું થયું. કહ્યું પણ છે કે:-

“દૈવે વક્રે ભવેત્પુંસાં, સુકૃતં દુષ્કૃતોપમમ્ ।

ન સિદ્ધંતિ સ્વકાર્યાણિ, વિધિના રચિતાન્યપિ ॥ ૧ ॥

જે પુરુષનું ભાગ્ય વાંકું હોય, તેને કરેલું સાંઈ કૃત્ય પણ દુષ્કૃત્ય થઈ જાય છે; તેનું કોઈ પણ કાર્ય તે બરાબર કર્યું હોય તો પણ સિદ્ધ થતું નથી.”

દુનિયામાં લોકોના મરણ પછી પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી વગેરે પારકાં થાય છે, પરંતુ મારે તો આ જનમમાં જ પુત્ર વગેરે પારકાં થયાં.

આ પ્રમાણેનો વિચાર કરીને આલાનસ્તંભને ઉખેડી નાખીને તે હાથી વનમાં ચાલ્યો ગયો. તેને પાછો લાવવા ઘણા ઉપાય કરવામાં આવ્યા, તો પણ તે વનમાં જ તો રહ્યો, લોકો પાછાં ફરી ઘેર આવ્યા. હાથી થાક્યો એટલે એક વડના આડની નીચે જઈને ઊભો રહ્યો. તે વખતે એક પુરુષ ગોળીથી સૂડાને મારતો હતો, તે દેખીને પોતાનો જીવ સૂડામાં ઘાલીને તે બોલ્યો: ‘હે ભાઈ ! આ ણિચારા રાંક જીવને મારવાથી તને શું લાભ થવાનો છે ? માટે તું મને ઉજ્જયણીમાં લઈ જા. ત્યાંના બજારમાં જઈને મને એક હજાર સોનામહોરમાં વેચજે.”

આ સાંભળી શિકારી આનંદિત થઈ ગયો, અને તે સૂડાને લઈને ઉજ્જયણીમાં આવ્યો. રાજમાર્ગમાં જઈ ઊભો રહ્યો. જે કોઈ તેની કિંમત પૂછે તેને એક હજાર સોનામહોર કહે. તે વખતે રાણી કમલાવતીની દાસી ત્યાં આવી, તેણે તે સૂડો જોયો. તે સૂડાને તેણીએ કેટલાક શ્લોકો પૂછ્યા, તે વખતે તે સૂડો પણ બધા શ્લોકો બોલી ગયો. દાસીએ જઈ રાણીની આગળ આ સૂડાના સમાચાર કહ્યા. રાણીએ દાસીને કહ્યું કે તું તરત જ જા અને તે સૂડો ખરીદીને લાવ. દાસીએ આવી મૂલ્ય આપીને સૂડો ખરીદ્યો. શિકારી પૈસા લઈ પોતાના ઘેર ગયો. દાસી સૂડાને રાણી પાસે લઈ આવી. રાણી તે સૂડાને દેખી અત્યંત હર્ષ પામી.

સોનાના પાંજરામાં તેને રાખ્યો. રાણી પોતાના હાથે જ તેને સ્નાન લોબ્ન કરાવવા લાગી.

તે સૂડો ઘણી વખત પ્રશ્નોત્તરાદિક શ્લોકો બોલતો હતો.

પ્રશ્ન:—

“ અયુક્તઃ પ્રાણદોલોકે, વિયુક્તઃ સાધુવલ્લભઃ ।

પ્રયુક્તઃ સહિ વિદ્રેષી, કેવલઃ સ્ત્રીષુ વલ્લભઃ ॥

ઉત્તર:—હાર. ‘ આ ’ અક્ષર આગળ મૂકવામાં આવે તો લોકોનો પ્રાણનો આપનારો ‘ આહાર ’ શબ્દ થાય. ‘ હાર ’ શબ્દની આગળ ‘ વિ ’ મૂકવામાં આવે તો ‘ વિહાર ’ શબ્દ થાય છે. વિહાર સાધુ જનોને વલ્લભ હોય છે. ‘ હાર ’ શબ્દની આગળ ‘ પ્ર ’ અક્ષર મૂકવામાં આવે તો ‘ પ્રહાર ’ શબ્દ થાય છે. તે વિદ્રેષીને જ થાય છે. કેવલ ‘ હાર ’ શબ્દ જ રાખીએ તો સ્ત્રીઓને વલ્લભ એવો યુષ્મનો ‘ હાર ’ જ કહેવાય છે. વળી સૂડો કહે છે કે:—

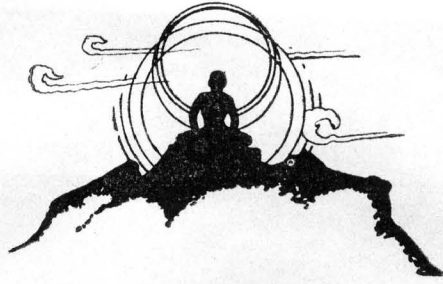
“ કિં જીવિયસ્સ ચિન્હં, કો મજ્જા મયણરાયસ્સ ।

કા પુપ્ફાણપહાણં, પરણીયા કિં કરઈ વાલા ॥

ઉત્તર:—સાસ રઈ બઈ.

જીવતરનું ચિન્હ શું ? ‘ સાસ ’ શ્વાસ. મહનરાજ કહેતાં કામદેવની સ્ત્રી કોણ ? ‘ રઈ ’ એટલે રતિ. ઉત્તમ કૂલ કયું ? ‘ બઈ ’ એટલે બઈનું કૂલ. પરણીને બાલા શું કરે ? ‘ સાસરઈ બઈ ’ એટલે સાસરે બાય.

આ પ્રમાણેના પ્રશ્નોત્તરો કરતાં કરતાં રાણી અને સૂડો દિવસો નિર્ગમન કરે છે. એક વખતે સૂડાએ રાણીને પૂછ્યું કે ‘ તમે એ રાજાની સાથે શા માટે બોલ્યા જ નહિ ? ’ ત્યારે રાણી બોલી કે:—‘ હે શુકરાજ ! એને દેખવાથી મને આનંદ થતો જ નથી. મને લાગે છે કોઈ રૂપ પરાવર્તન ક-

चित्र १० सिद्धेश्वर योगी (पृष्ठ ४३)

चित्र ११ श्रीमहावीररवामीनुं समवसरणु (पृष्ठ ५५)

ચિત્ર ૧૨ કુલદેવતા રાજાને જગાડે છે (પૃષ્ઠ ૫૭)

રીને આવેલો છે. માટે જ્યાં સુધી માં મન સાક્ષી પૂરે નહિ, ત્યાં સુધી એની સાથે હું વાત પણ નહિ કરું.' રાણીનું મન નિશ્ચલ બાણી સૂડો આનંદિત થયો.

એક વખતે કોઈ ઘરોલીને મૂવેલી દેખીને સૂડાએ તેના શરીરમાં પોતાનો જીવ ઘાલ્યો, તે વખતે સૂડો મરણ પામ્યો. તે દેખી રાણી બેલાન થઈ ગઈ. તેણીને દાસીએ પવન નાખી સાવધાન કરી. તે વખતે રાણી કહેવા લાગી કે એ સૂડાની સાથે હું પણ ચિતામાં બળી મરીશ.

બનાવટી રાજ્યે તે વાત સાંભળીને રાણીની પાસે આવી પૂછ્યું કે તું સૂડાની સાથે કેમ બળી મરવા માગે છે ? રાણીએ કહ્યું કે મારા જીવનનો એની સાથે સંબંધ છે, તે માટે જે એની ગતિ તે મારી ગતિ. તે વખતે બનાવટી રાજ બોલ્યો કે તું બળીશ નહિ. હું સૂડાને સચેતન કરું છું. એમ કહી પોતે પલંગમાં સૂઈ ગયો. રાણીનું મન મનાવવા માટે પોતાનો જીવ કાઢી સૂડાના શરીરમાં ઘાલ્યો, અને પોતે સૂડો થયો. તે જ વખતે વિક્રમે ઘરોલીના શરીરમાંથી પોતાનો જીવ કાઢી પોતાના મૂળ શરીરમાં ઘાલ્યો. ઊઠીને રાણી પાસે ગયો. રાણી પણ રાજનું મૂળ શરીર દેખી હર્ષ પામી.

પછી રાણીએ રાજને સર્વ વૃત્તાંત પૂછ્યું. રાજ્યે કહ્યું કે એ વૃત્તાંત આ સૂડો (પોપટ) કહેશે. તે વખતે સૂડાએ મૂળ વૃત્તાંત સંભળાવીને કહ્યું કે- ' જે મિત્રદ્રોહ કરશે તે મારી પેટે દુઃખી થશે, અને જે પરોપકાર કરશે તે રાજની માફક સુખી થશે.' આ વૃત્તાંત સાંભળી રાણી આનંદિત થઈ. એ વખતે એક વ્યાપારી મરણ પામેલો રાજ્યે દીઠો, તેના કલેવરમાં બ્રાહ્મણનો જીવ રાજ્યે ઘાલ્યો અને તેને સુખી કર્યો. આ પ્રમાણે સજ્જન અને દુર્જનનાં લક્ષણ બાણી સજ્જનતા આદરવી જોઈએ.

પોપટની કથા

૮૯

એક પોપટની પત્નિએ બે બચ્ચાંઓને જનમ આપ્યો. તેમાં એકનું નામ ગિરિશુક અને બીજાનું નામ પુષ્પશુક પાડવામાં આવ્યું. બંને બચ્ચાંઓ અનુક્રમે મોટા થયા. એક વખતે તેમને મૂકીને સૂડી ચણવા ગઈ. પાછળથી એક શિકારીએ બંને બચ્ચાંઓને પકડયાં. તે શીકારીએ ગિરિશુકને લિલને વેચ્યો, અને પુષ્પશુકને ઋષિને વેચ્યો.

એક વખત એક રાજા ઘોડા ઉપર બેઠા પછી ઘોડાથી અપહરણ કરાએલો જંગલમાં આવેલા લિલના મુકામ આગળથી નીકળ્યો. તે વખતે ગિરિશુક બોલ્યો કે:-“ હે લિલ ! આ લાખીણો માણસ જાય છે, તેને લૂંટી લે. ” તે સાંભળી લય પામેલો રાજા નાસતો નાસતો અનુક્રમે તાપસના આશ્રમ પાસે આવ્યો. તેને દેખીને પુષ્પશુક બોલ્યો કે:-“ હે ઋષિ ! આ રાજા આવે છે, તેમની ભક્તિ કરો. ” તે સાંભળી તાપસે રાજાની સારી રીતે ભક્તિ કરી.

રાજાએ પોપટને હાથ ઉપર બેસાડીને પૂછ્યું કે:-
હે પોપટ ! મેં તારાં વચન પણ સાંભળ્યાં, અને લિલને

ત્યાં રહેલા પોપટના વચન પણ સાંભળ્યાં; પરંતુ તારામાં અને તેનામાં ઘણો જ તફાવત છે, તેનું શું કારણ? તે સાંભળી પોપટ જોડ્યો કે:—“ હે રાજા ! મારા અને તેનાં માતા અને પિતા એક જ છે, મને ઋષિને ત્યાં વેચવામાં આવેલો છે; અને તેને લિલને ત્યાં વેચવામાં આવેલો છે. તે લિલોની ભાષા નિરંતર સાંભળે છે અને હે રાજા ! હું નિરંતર ઋષિઓની વાણી સાંભળું છું; એક ધીબની સોખતનો આ તફાવત છે. સોખત તેવી જ અસર થાય છે.

આ પ્રમાણેનાં પુષ્પશુકનાં વચન સાંભળીને રાજા આનંદ પામીને પોતાના સૈન્ય સાથે ઘેર આવ્યો. રાજા તે દિવસથી સારા માણસોની સોખત કરવા લાગ્યો. તેથી સર્વ જનોએ સારી સોખત જ કરવી.

સાત્યકીની કથા

૯૦

ભરતક્ષેત્રમાં વિશાલા નગરીમાં ચેડા રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તે જૈનધર્મી હતો. તેને સાત પુત્રીઓ હતી. તેમાં સુબ્યેષ્ઠા અને ચેલણા નામની બે પુત્રીઓને એક બીજા પ્રત્યે બહુ સ્નેહ હતો. તે બંને બેનો શયન, ભોજન, દાન, સ્નાન વગેરે સર્વ કાર્યો સાથે જ કરતી હતી. તે નગરીમાં કોઈ પરિવારિકા આવીને પોતાના શૌચમૂલ ધર્મના બહુ જ ગુણગાન કરતી કરતી હતી. એક વખત તે પરિવારિકા રાજાના અંતેઉરમાં ગઈ. ત્યાં સુબ્યેષ્ઠાએ તેની સાથે વાદ કરીને તેને જીતી લઈને ધૂત્કાર કરીને કહાડી મૂકી. તે વખતે તે પરિવારિકાએ એવો નિશ્ચય કર્યો કે આ બાલિકાને હું મોટા સંકટમાં નાખું તો મારા અપમાનનું વેર વળી શકે. આ પ્રમાણેના વિચાર કરીને સુબ્યેષ્ઠાનું આબેહૂબ રૂપ એક પાટીયા ઉપર ચીતરાવીને રાજગૃહીના રાજા શ્રેણિકને બતાવ્યું. તે ચિત્ર જોતાં જ મોહ પામીને ચેડા રાજા પાસે દૂત મોકલાવીને શ્રેણિકે સુબ્યેષ્ઠાની માગણી કરી. પરંતુ ચેડા રાજાએ તે માગણીનો સ્વીકાર કર્યો નહિ.

પછી શ્રેણિકના મંત્રી અભયકુમારે શ્રેણિક રાજાનું આબેહૂબ રૂપ એક પદ ઉપર ચીતરાવીને તે વિશાલા નગરીએ

પહોંચાડી દીધું. ત્યાં રાજમહેલની પાસે જ એક સુગંધી વસ્તુઓ વેચનારની દુકાન શરૂ કરી. આ દુકાને બ્યારે સુબ્યેષ્ટાની દાસી સુગંધી વસ્તુઓ ખરીદવા આવે ત્યારે, તેને મોંઘી વસ્તુઓ પણ ઓછા ભાવે આપવા લાગ્યો. વળી તે દાસીને દુકાનમાં રાખેલું શ્રેણિક રાજનું રૂપ પણ દેખાડતો હતો. દાસીએ સુબ્યેષ્ટા પાસે દુકાનની ચંદર રાખેલા પટમાંના ચિત્રના રૂપની વાત કરી, તે રૂપ જોવાની સુબ્યેષ્ટાએ માગણી કરતાં સુગંધી વસ્તુઓની દુકાન લઈ બેઠેલા અલયકુમારે તે રૂપવાળો પટ દાસીને આપ્યો. તે રૂપ જોતાં જ સુબ્યેષ્ટા તે રૂપ કે જે શ્રેણિક રાજનું હતું તેના ઉપર મોહ પામી.

તે વાત અલયકુમારે જાણીને રાજમહેલથી વિશાલા નગરીના બહારના ભાગ સુધીની એક સુરંગ ખોદાવી. સુબ્યેષ્ટા સાથે નક્કી કરેલા દિવસે શ્રેણિક રાજ તે સુરંગના રસ્તે વિશાલા નગરીમાં આવ્યો. સુબ્યેષ્ટા પણ સુરંગના દ્વાર આગળ આવી શ્રેણિક સાથે જવા તૈયાર થઈ ગઈ. પરંતુ સુબ્યેષ્ટા જેવી પોતાના આભરણો લેવા મહેલમાં પાછી ગઈ, તેવી જ ચેલણા સુબ્યેષ્ટાને શોધતી તે સુરંગમાં આવી રાજ શ્રેણિક પાસે ઊભી રહી. શ્રેણિક તેને જ સુબ્યેષ્ટા સમજી તૈયાર રાખેલા રથમાં બેસાડીને ચાલતો થયો.

પાછળથી સુબ્યેષ્ટા પણ આભરણોનો કરંડીઓ લઈને સુરંગમાં આવી, રાજ શ્રેણિકને જોવા લાગી. પરંતુ ચેલણાને તથા શ્રેણિકને નહિ જોવાથી સુબ્યેષ્ટા ખૂંસો પાડવા લાગી. તે ખૂંસો ચેડા રાજના સાંભળવામાં આવી. તરત જ તે શ્રેણિકની પાછળ દોડ્યો. શ્રેણિક રાજને તેને પોતાની પાછળ આવતો દીઠો, તે વખતે ચેડા રાજને રોકવા સુલસાના

બત્રીશ પુત્રો વચ્ચે આવી ઊભા રહ્યા. તેની સાથે યુદ્ધ કરતાં સુધીમાં શ્રેણિક રાજા ચેલણાને લઈને સહિસલામત ચેડા રાજાની હદ વટાવી ગયો. ચેડા રાજાએ સુલસાના બત્રીશ પુત્રોને મારી નાખ્યા. સુબ્યેષ્ટા વિચારવા લાગી કે મેં ધાર્યું કાંઈ અને થયું કાંઈ એમ ચિંતવતાં વૈરાગ્ય આવવાથી પ્રભુ શ્રીવીર પાસે દીક્ષા લઈને નિરતિચાર ચારિત્રને પાળવા લાગી.

એ વખતે એક પેઢાલ નામનો વિદ્યાધર કે જે ઘણી જ વિદ્યાઓ જાણતો હતો, તે વૃદ્ધ થઈ જવાથી પોતાની વિદ્યાઓ આપવાને યોગ્ય પાત્રની શોધ કરતો હતો. તેના વિચાર એવો હતો કે કોઈ સુશીલ ચારિત્રવાન બ્રહ્મચારી સ્ત્રી હોય, અને તેના ઉદરથી ઉત્પન્ન થએલો જે પુત્ર હોય તેને વિદ્યાઓ આપવી. આવો વિચાર કરીને એવી સ્ત્રીને શોધવા માટે વિદ્યાધર ફરતો હતો. તે વખતે તેની નજરે દીક્ષિત એવી સુબ્યેષ્ટા સાધ્વી પડી, કે જે બાલ બ્રહ્મચારિણી અને કામરહિત હતી. પેઢાલે પોતાની વિદ્યાના બલથી અંધકાર કરીને સુબ્યેષ્ટાના જાણવામાં આવે નહિ તેવી રીતે તેણીની યોનિમાં વીર્ય પ્રક્ષેપ્યું. ધીમે ધીમે તેણીને ગર્ભના ચિન્હો દેખાવા લાગ્યાં. પ્રભુ મહાવીરે તેણીને નિર્વિકારી કહેવાથી એક શ્રાવકે તેણીને પોતાના ઘરમાં રાખી. પૂર્ણ માસે તેણીએ એક પુત્રને જનમ આપ્યો. તેનું સાત્યકી નામ પાડવામાં આવ્યું. તે સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયે મોટો થયો; ત્યાં સાધ્વીઓ જે જે જાણતી, તે સાંભળતાં સાંભળતાં સર્વ શાસ્ત્રો તેને યાદ રહી ગયાં.

એક વખતે એક કાલસંવર નામનો વિદ્યાધર અને

સાત્યકી ંને જણા પ્રભુ મહાવીરના સમવસરણમાં ખેસીને ઉપદેશ સાંભળે છે (જૂઓ ચિત્ર ૧૧). ત્યાં સાત્યકીએ ભગવાનને કહ્યું કે: “હે પ્રભુ! હું મિથ્યાત્વને ઘેરીને સમુદ્રમાં નાખી દઈશ.” પ્રભુએ કહ્યું કે: “તારાથી તો ઉલટું મિથ્યાત્વ વધારે પ્રચલિત થશે.” તેટલામાં કાલસંવર વિદ્યાધરે પ્રભુને પૂછ્યું કે:—“હે પ્રભુ! મારું મરણ કેના હાથે થશે?” તે વખતે ભગવાને કહ્યું કે:—“આ સાત્યકીના હાથથી જ તારું મરણ થશે.” તે સાંભળી વિદ્યાધરે વિચાર્યું કે આ ખાળકનું મારી આગળ શું ગળું. એમ ચિંતવીને સાત્યકીને પગની ઠેશ મારીને જતો રહ્યો. આ પ્રમાણે કરવાથી સાત્યકીના મનમાં મોટો ખેદ ઉત્પન્ન થયો.

પછી સાત્યકી જ્યારે મોટો થયો, ત્યારે પેઢાલ વિદ્યાધરે તેને રોહિણી પ્રમુખ વિદ્યાઓ શીખવી. તે વિદ્યાઓ સાધતાં કાલસંવર વિદ્યાધર તેને અડચણો ઊભી કરવા લાગ્યો. પરંતુ પૂર્વજનમના વચનથી તે વિદ્યાદેવીઓ અનુક્રમે પ્રસન્ન થઈ. કારણકે પૂર્વભવમાં વિદ્યાદેવીઓએ એ સાત્યકીને પાંચ ભવ પર્યંત ઉવેખ્યો હતો, પરંતુ પાંચમા ભવમાં કહ્યું હતું કે છઠ્ઠા ભવે તને ઉપક્રમે વિદ્યા સિદ્ધ થશે. તે માટે તત્કાલ વિદ્યાઓ સિદ્ધ થઈ. પરંતુ તે વખતે સાત્યકીનું આયુષ્ય માત્ર છ મહિનાનું જ આકી રહેલું સાંભળીને ફરીથી તેને વિદ્યાદેવીઓને કહ્યું હતું કે હે સ્વામિની! તમે મારા ઉપર કૃપા કરીને સાતમા ભવે વહેલાં સિદ્ધ થાને. તે વચનથી સાત્યકીને સાતમા ભવે તે વિદ્યાઓ તાત્કાલિક સિદ્ધ થઈ.

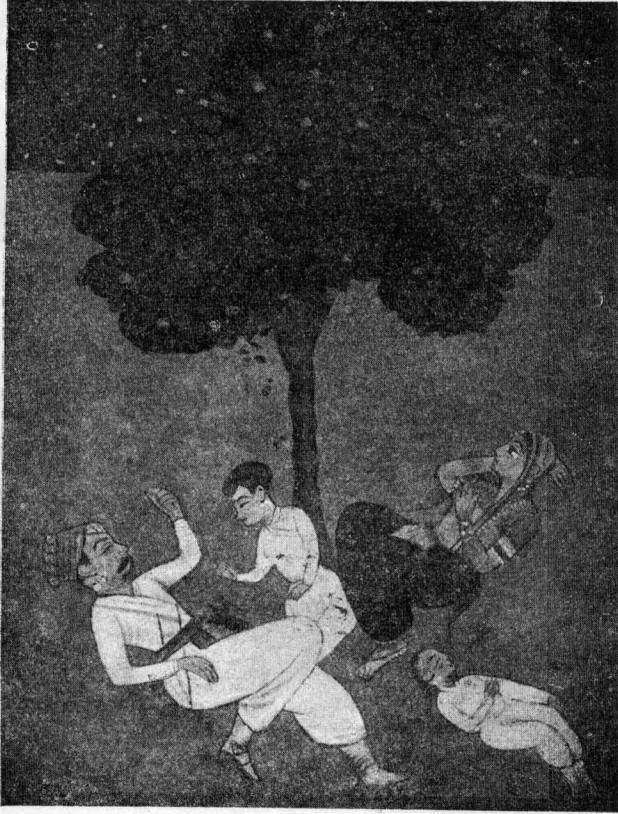
તેના ઉપર વિદ્યાદેવીઓને અત્યંત પ્રેમ ઉત્પન્ન થવાથી

વિદ્યાદેવીઓ કહેવા લાગી કે તારા શરીરમાં એવું કોઈ સ્થાન દેખાડ કે જ્યાં અમે સોળે વિદ્યાદેવીઓ રહી શકીએ ! સાત્યકીએ પોતાનું મસ્તક દેખાડ્યું. તે વખતે દેવીઓએ લલાટમાં છિદ્ર પાડી તેના શરીરમાં પ્રવેશ કર્યો. તે છિદ્રના સ્થાનકે ત્રીજું નેત્ર બનાવ્યું.

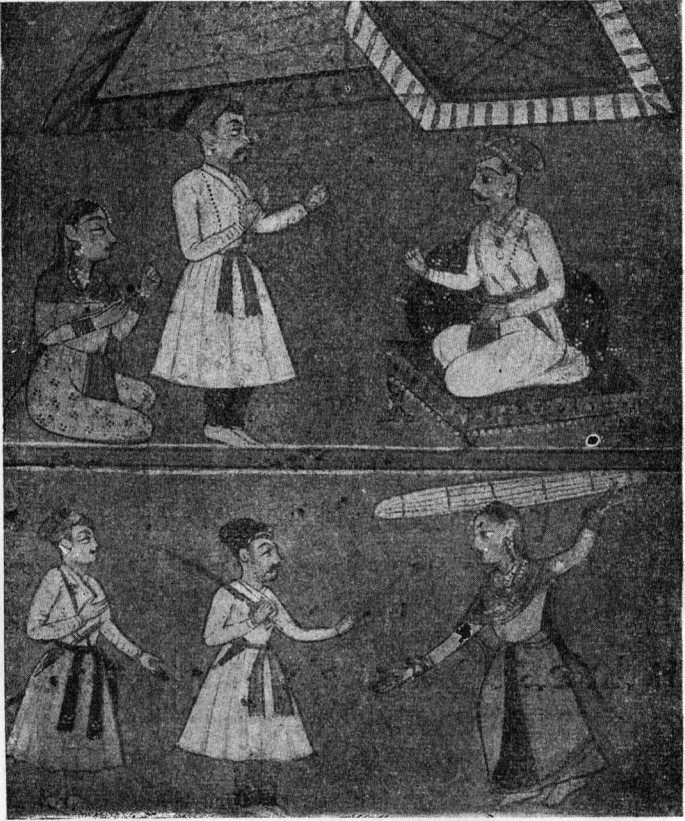
એક વખત સાત્યકીએ વિચાર્યું કે મારા પિતા પેઢાલે મારી માતા સાધ્વીની જગતમાં નિંદા કરાવી છે, એ પ્રમાણે ક્રોધ કરીને પેઢાલને મારી નાખ્યો. આ સમાચાર કાલસંવર વિદ્યાધરે સાંભળ્યા; તેથી તે પણ ત્યાંથી પલાયન થઈ ગયો. તેની પાછળ સાત્યકી દોડ્યો. કાલસંવરે આકાશમાં ત્રણ નગરીની રચના કરી ઘણા વખત સુધી યુદ્ધ કર્યું, તો પણ આખરે સાત્યકીએ તેને મારી નાખ્યો.

પછી સાત્યકી મન્દોમત્ત થઈને પોતાની વિદ્યાઓના બળે અનેક પરસ્ત્રીઓને ભોગવવા લાગ્યો. સાધુનો યોગ થવાથી મિશ્ર્યાત્વ છોડી ક્ષાયિક સમકિત પામ્યો. ત્રણ વખત જિનેશ્વર ભગવંતની પૂજા કરવા લાગ્યો. એક વખતે તે ઉજ્જયણી નગરીના રાજા ચંડપ્રદોતના અંત:પુરમાં પેઢો. પરંતુ વિદ્યાના બળે તે નજરે દેખાતો નહિ હોવાથી રાજાએ દરબારમાં કહ્યું કે કોઈ સાત્યકીને મારનાર છે? તે વખતે ઉમયા નામની ગણિકાએ રાજા આગળ સાત્યકીને મારી નાખવાની કબુલાત આપી. સાત્યકીનો વિશ્વાસઘાત કરી ઉમયાએ તેને મારી નખાવ્યો.

આ પ્રમાણે ઈંદ્રિય લોલુપપણાથી બલવાન એવા સાત્યકીનો નાશ થયો. તે માટે ઈંદ્રિયો વશ રાખવી.

(चित्र १३ आड नीचे राज्ञ कुटुंब सहित (पृष्ठ ५७))

चित्र १४ लाकडानी लारी वेचती राणी (पृष्ठ ५८)

સુંદર રાજની કથા

૯૧

અં ગદેશમાં આવેલા ધારાપુર નામના નગરમાં સુંદર નામનો રાજ રાજ્ય કરતો હતો. તેને મનોવલ્લભા નામની રાણીથી કીર્તિપાલ અને મહીપાલ નામના બે પુત્ર હતા. રાજ પોતે પરસ્ત્રીને પોતાની મા બેન સમાન ગણતો હતો, અને રાણી પણ શીયળવંતી હતી. એક વખત મધ્ય રાત્રિએ તેની કુલદેવતાએ આવીને (જૂઓ ચિત્ર ૧૨) કહ્યું કે:- “ હે રાજ! તારું દુષ્કર્મ ઉદયમાં આવ્યું છે, તેથી તને મોટું કષ્ટ પ્રાપ્ત થશે. ” તે સાંભળીને રાજએ કહ્યું કે આ જીવે જે શુભાશુભ કર્મો કર્યા હશે તે ભોગવ્યા વિના છૂટકો થવાનો નથી.

આ પ્રમાણે ધીરજ રાખીને પ્રધાનને રાજ્ય ભળાવી રાજ પોતે તથા રાણી અને બે પુત્રો પરદેશ ચાલી નીકળ્યા. એક વખત કુટુંબ સહિત રાજ જંગલમાં એક ઝાડ નીચે સૂતો છે (જૂઓ ચિત્ર ૧૩). તે વખતે તેની પાસે જે ભાતું વગેરે હતું, તે સર્વ ચોર લોકો લૂંટી ગયા. પછી વનફલાદિકે કરીને કુટુંબનો નિર્વાહ કરતો ચાલતો ચાલતો પૃથ્વીપુર નગરમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં કોઈ ધનસાગર નામના વ્યાપા-

રીને ત્યાં રહ્યો. રાણી જંગલમાં જઈને લાકડા લાવીને માથે ઉચકીને લોકોને ત્યાં વેચવા લાગી (ભૂઓ ચિત્ર ૧૪). લોકો તેણીને સ્વરૂપવાન દેખીને મોહિત થઈ વધારે મનુરી આપવા લાગ્યા. કેટલોક વખત વીતી ગયા પછી પાછો ભાગ્યોદય થયો તે વખતે પોતાના નગરમાં પાછા આવ્યા. રાજ્ય પાછું પ્રાપ્ત થયું અને સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થયા. ઘણો વખત સંસાર સુખ ભોગવી વૃદ્ધ અવસ્થાએ દીક્ષા લઈ સંલેખના કરીને સુંદર રાજ દેવલોકે ગયો. આ પ્રમાણે લક્ષ્મીની ચંચલતા જાણી કોઈએ ધનનો ગર્વ કરવો નહિ.

વીરસેન તથા અમરસેનની કથા

૯૨

મણિમંદિર નામના નગરમાં શ્રીકર નામનો એક વ્યાપારી રહેતો હતો. તે પરમ શ્રાવક હતો, અને ત્રણે કાળ શ્રી જિનેશ્વરદેવની પૂજા કરતો હતો; તથા પર્વ દિવસે ધૌધ કરતો હતો. તે શેઠને કુશલવતી નામની ધર્મપત્નિ હતી. શેઠને ત્યાં બે નોકરો હતા તે પણ શેઠની સોબતથી જૈનધર્મનું સેવન કરતા હતા.

એક વખતે તે બંને નોકરો અંદરોઅંદર વાતો કરવા લાગ્યા કે આ શેઠ પુણ્યવાન અને ભાગ્યવાન છે, તેથી તેના ત્રણે જનમ સાર્થક થયેલા છે. આ વાક્યો સાંભળીને શેઠને આનંદ થયો. એક વખત તે બંને નોકરો શેઠની સાથે દેરાસરે ગયા. ત્યાં શેઠ માલણ પાસેથી કૂલ લઈને જિનમંદિરમાં ગયા, તે દેખીને પેલા બે નોકરોમાંથી એક નોકરે પણ પાંચ કોડીના કૂલ લઈને ભક્તિપૂર્વક જિનમૂર્તિની પૂજા કરી. બીજો સેવક ઉપાશ્રયે જઈ ગુરુ મહારાજનું વ્યાખ્યાન સાંભળવા બેઠો. ત્યાં ઉપવાસનું પરચક્રખાણ કરીને બે પહોર પછી ઘેર આવ્યો. શેઠને ત્યાંથી પોતાના ભાગમાં આવેલું

ધાન્ય ભક્તિપૂર્વક એક તપસ્વી સાધુને વહોરાવ્યું; સાધુને વહોરાવતાં તેને ઘણો જ આનંદ ઉત્પન્ન થયો.

આ પ્રમાણે શુભ કૃત્યો કરતાં આયુષ્ય પૂર્ણ થવાથી ંને જણા મરણ પામીને કલિંગ દેશના શૂરસેન નામના રાજાની વિજયારાણીની કૂખે પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયા. તેમાં એકનું નામ વીરસેન તથા બીજાનું નામ અમરસેન પાડવામાં આવ્યું. ંને પુત્રો રાજાને ખૂબ વહાલા હતા. વળી તે ંને સર્વ કલાઓમાં પણ પારંગત થયા. તે ંને ભાગ્યશાળી રાજપુત્રો લોકોને પણ પ્રિય થઈ પડ્યા. તેઓની લોકપ્રિયતા જોઈને તેમની ઓરમાન માતાએ વિચાર કર્યો કે જ્યાં સુધી આ ંને પુત્રો અહીં હાજર હશે, ત્યાં સુધી મારા પુત્રને રાજ્ય મલશે નહીં.

શૂરસેન રાજા એક વખત વસંતઋતુમાં ઉદ્યાન કીડા કરવા ગયો. તે વખતે ઓરમાન માતાએ રાતના વખતે પોતાનું શરીર નખ વડે વલૂરી નાખ્યું. રાજા વસંતકીડા કરીને ઘેર આવ્યો, ત્યારે તેને રાણીને પૂછ્યું કે તારા આવા હાલ કોણે કર્યા? રાણી સ્ત્રીસ્વભાવ પ્રમાણે ઢાંગ કરતી ને આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી કે ‘હિ સ્વામી! આ કામ તમારા ંને વહાલા કુમારોએ કર્યું છે. આ ંને મહોન્મત્ત કુમારોએ તમારી ગેરહાજરીમાં આવીને મારા આવા હાલ કર્યા છે માટે હવે મને પીથર મોકલો. એ તમારા માનીતા પુત્રો પાસે મારાથી રહી શકાશે જ નહિ.’

આ પ્રમાણે વાત સાંભળતાં જ રાજાએ તરત જ ચંડાલને તેડાવીને કહ્યું કે:—“આ ંને કુમારોનાં મસ્તક કાપી

નાખી આજ રાત્રે મારી પાસે લાવજો.” તે સાંભળી ચંડાલ ંને કુમારો પાસે ગયો, અને તેમને રાબનો હુકમ કહી સંભળાવ્યો. ંને કુમારો જોલ્યા કે :—“ પિતાનો આદેશ અમારે મંજુર છે, તું સુખેથી અમારા મસ્તકે કાપી લે.”

ચંડાલે કહ્યું કે :—“ તમારા પુણ્યથી આકર્ષાઈને હું કહું છું કે, તમે અહીંથી પરદેશ ભાગી જાઓ.” તે ંને કુમારો ચંડાલના કહેવા પ્રમાણે છાનામાના ત્યાંથી જતા રહ્યા. ંને વિચાર કરવા લાગ્યા કે આપણા કર્મના ઉદ્ધયથી ચોરમાન માતાએ આપણા ઉપર ખોટું કલંક ચડાવ્યું. ચોરમાન માતાને પણ ંને જતા રહ્યા જાણી આનંદ થયો.

બંને ભાઈએ ફરતા ફરતા એક જંગલમાં રાત્રિએ એક ઝાડની નીચે સૂઈ ગયા. ત્યાં અમરસેન સૂઈ ગયો અને વીરસેન જાગતો રહ્યો. તે ઝાડના ઉપર સૂડો અને સૂડી બેઠેલાં છે, તેમાંથી સૂડી જોલી કે આ ઝાડની નીચે જે બેઠા છે, તેમનું આપણે બહુમાન કરીએ. તે વખતે સૂડો જોલ્યો કે ‘હા સૂડી! આપણે તિર્યંચ છીએ, તેથી આપણે તેમનું શી રીતે બહુમાન કરીએ ?’

તે વખતે સૂડી જોલી કે જે ઉદમ કરીએ તો સર્વ વસ્તુ સાધ્ય થઈ શકે છે. તેથી જે તમે ઉદમ કરો, તો હું પણ તમને મદદગાર થાઉં. પછી સૂડાએ કહ્યું કે તું કહે તે હું ઉદમ કરું! સૂડી જોલી કે ત્રિકૂટ પર્વત ઉપર એક સહકાર વૃક્ષ છે, તે એક વિદ્યાધરે મંતરીને વાવેલો છે, તેમાં એક ફલ એવું છે કે તેનું ભક્ષણ કરવાથી રાજ્ય પ્રાપ્તિ થાય, અને ખીજું ફલ એવું છે કે તેનું જે ભક્ષણ કરે, તેના

મુખમાંથી રોજ પાંચસો પાંચસો સોનામહોરો પડે. માટે તે સહકાર વૃક્ષના ફલને લાવીને આ બંને જણને આપીએ તો તેમનું બહુમાન સારી રીતે કર્યું કહેવાય. આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે સૂડો અને સૂડી ત્રિકૂટ પર્વત ઉપર જઈને તે સહકાર વૃક્ષના ફલ લાવીને બંને કુમારોને આપીને તેઓનું બહુમાન કર્યું.

સવાર પડી એટલે બંને કુમારો આગળ ચાલ્યા. અમરસેને દાતણ કરીને રાજ્યપદવી મલવાનું ફલ ખાધું. બીજા દિવસે બીજું ફલ દાતણ કરીને વીરસેને ખાધું. ફલ ખાતાંની સાથે જ વીરસેનના મુખમાંથી પાંચસો સોનામહોરો પ્રાપ્ત થઈ. તે ધન જોઈને બંને આનંદ પામ્યા. પછી ચાલતા ચાલતા સાતમા દિવસે કંચનપુર નગરે પહોંચ્યા. ત્યાં નગર બહાર વૃક્ષની નીચે અમરસેનને ખેસાડી ભોજન વગેરે દેવા માટે વીરસેન નગરમાં ગયો. તે વખતે તે નગરનો રાજા પુત્ર વગર મરણ પામવાથી, પ્રધાન વગેરેએ પંચ દિવ્યો તૈયાર કર્યાં હતાં. તે પંચ દિવ્યો ફરતાં ફરતાં નગર બહાર વૃક્ષની નીચે જ્યાં અમરસેન બેઠો હતો ત્યાં આવીને પ્રગટ થયાં. અમરસેનને હાથી ઉપર ખેસાડી રાજમહેલમાં લઈ ગયા. અને તેનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. પછી ભાઈની શોધ કરતાં પત્નો નહિ લાગવાથી, અને પોતાના ભાઈને રાજ્ય પ્રાપ્ત થયું છે એવા સમાચાર મલવાથી વીરસેન એક ગણિકાને ત્યાં જઈને રહેવા લાગ્યો. ત્યાં પોતાના મુખમાંથી જે પાંચસો સોનામહોરો પ્રાપ્ત થતી હતી, તે વેશ્યાને આપી દેતો હતો, અને તેણીની સાથે નિરંતર વિષયસુખ ભોગવતો હતો.

એક દિવસે વૃદ્ધ અઝ્ઝાએ પોતાની પુત્રીને પૂછ્યું કે આ પુરુષ કાંઈ પણ ધંધો કર્યા વિના ક્યાંથી દ્રવ્ય લાવીને તને આપે છે ? તે વખતે વેશ્યાએ વીરસેનને પૂછ્યું. વીરસેન સ્ત્રીચરિત્રથી અજ્ઞાત હોવાથી પોતાની સાચી હકીકત જણાવી દીધી. તે વાત વેશ્યાએ અઝ્ઝાને કહી. અઝ્ઝાએ દવા આપીને વીરસેનને ઉલટી કરાવીને, તેમાંથી ગોટલી નીકળી તે લઈ લીધી. સવારમાં વીરસેન દાતણ કરીને ખોંખારો કરવા લાગ્યો પણ મુખમાંથી સોનામહોર પડી નહિ. પછી નિર્ધન જાણી અઝ્ઝાએ ઘરમાંથી બહાર કાઢી મૂક્યો. ત્યાંથી ચિંતાતુર થઈને નજીકમાં આવેલા જંગલમાં જઈને એક ઝાડની નીચે આરામ લેવા બેઠો.

તે ઝાડની પાસે રાત્રિના વખતે ચાર ચોરોને અંદરો-અંદર તકરાર કરતા દેખીને વીરસેન કુમાર પણ ચોરની સાથે ચોર જેવો થઈને તેમની પાસે ઊભો રહ્યો. ચોરોને તકરારનું કારણ પૂછ્યું. તે વખતે ચોરો બોલ્યા કે અમે બાર વરસ સુધી ખૂબ પ્રયત્ન કરીને એક ચાખડીનો બેડો, બીજો હંડ, અને ત્રીજી કંથા એ પ્રમાણેની ત્રણ વસ્તુઓ એક સિદ્ધ પુરુષ પાસેથી મેળવી છે.

તે સાંભળી કુમાર બોલ્યો કે આવી માલ વગરની વસ્તુઓ માટે તમે આટલી તકરાર શા માટે કરો છો ? એમાં તે શું છે ? તે વખતે ચોર બોલ્યા કે એ વસ્તુઓ મોટા પ્રભાવવાળી છે. કારણ કે તે સિદ્ધ પુરુષે છ મહિના સુધી દેવતાની આરાધના કરીને, આ ત્રણ વસ્તુઓ મેળવેલી છે. આકાશમાં ઉડવાની શક્તિ આ ચાખડીમાં છે, દરેક

બતના શસ્ત્રના ઘા નિવારણ કરવાની શક્તિ આ હંડમાં છે; અને કંથાની શક્તિ દરરોજની પાંચસો સોનામહોરો આપવાની છે. માટે આ ત્રણે વસ્તુઓની અમારા ચાર જણ વચ્ચે વહેંચણી કરી આપો તો અમારી તકરાર મટી બધ.

કુમારે તે ચારે જણને કહ્યું કે તમે બધા દૂર જઈને ઝેસો, હું ખરાખર વિચાર કરીને તેની વહેંચણી કરી આપું. પછી કુમારે પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મીની માફક કંથા પહેરી લીધી અને હાથમાં હંડ ધારણ કર્યો, વળી પગમાં ચાખડી પહેરીને આકાશમાર્ગે ઉડી ગયો. ચારો અંખવાણા પડી જઈને પોત-પોતાના સ્થાનકે ગયા.

કુમાર પણ દેશાંતર જઈને પાંચમા દિવસે પાછો કંચનપુર નગરમાં જ આવ્યો. પેલી કંથાને લીધે તેને રોજની પાંચસો સોનામહોરો મલતી તે લઈને મોજ કરતો કરતો રસ્તામાં ફરવા લાગ્યો. તેને ગણિકાએ દેખ્યો, ત્યારે તેની પાસે આવીને પોતાના અપરાધની ક્ષમા માગી. અઝ્કાએ તેને પોતાના ઘરમાં આવવા દીધો. કુમારને ગણિકાનો વિશ્વાસ નહિ આવવાથી કંથા કેઈ વ્યાપારીને ત્યાં મૂકી રાખીને પોતે વેશ્યાને ત્યાં રહીને સુખ ભોગવવા લાગ્યો.

એક વખતે વળી ગણિકાએ અઝ્કાના કહેવાથી વીરસેન કુમારને પાદુકાનો વૃત્તાંત પૂછ્યો, કુમારે તેનું વૃત્તાંત ખરે-ખરું કહી દીધું. તે વાત તેણીએ જઈને અઝ્કાને કહી. અઝ્કા યુક્તિ કરીને વીરસેનને કહેવાં લાગી કે હે વત્સ ! તારો વિયોગ થવાથી મારી પુત્રી હંમેશાં મૂર્છા પામતી હતી, તે વખતે મેં સમુદ્રની મધ્યમાં જે ચક્ષુનું મંદિર છે, તેની

યાત્રા કરવાની બાધા લીધેલી છે, પણ ત્યાં જઈ શકાતું નહિ હોવાથી બાધા મૂકાતી નથી. કુમારે તે વાત સાચી માની લઈને અચ્છાને સાથે લઈ ચાખડી પહેરી ચક્ષુના મંદિરે જઈ દરવાજા આગળ ચાખડી ઉતારીને મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો. કુમારે જેવો મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો કે તરતજ ચાખડી ઉપાડીને અચ્છા પોતાના ઘેર જતી રહી. કુમાર મંદિરની બહાર આવી જૂએ છે, તેો ચાખડી અને અચ્છા બંનેને દીઠા નહિ. આ બધું કારસ્તાન અચ્છાનું જાણી તે અંબવાણે પડી ગયો. બધે ઠેકાણે અચ્છાની તપાસ કરવા છતાં પણ તેણીનો પત્તો લાગ્યો નહિ. ચાખડી વગર કુમાર ઝેટ ઉપર જ અટકી પડ્યો.

એવામાં એક વિદ્યાધર ત્યાં આવ્યો. તેણે કુમારને પૂછ્યું કે તમે ક્યાંથી આવ્યા છો? કુમારે પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. વિદ્યાધર બોલ્યો કે તું ચિંતા ન કરીશ, હું તને તારા સ્થાનકે પહોંચાડી દઈશ. જ્યાં સુધી હું ચક્ષુના દર્શન કરીને પાછો આવું નહિ, ત્યાં સુધી તું અહીંયા રહેજે, અને લાડવા વગેરે આપું છું, તે તને ભૂખ લાગે ત્યારે ખાજે. પરંતુ પેલા ઝાડની નીચે જઈશ નહિ. એમ કહીને વિદ્યાધર ચક્ષુના મંદિરમાં ગયો. પાછળથી કુમારે તે વૃક્ષની નીચે જઈ, તે વૃક્ષનું ફૂલ તોડીને સૂંધ્યું, એટલે તરત જ તે ગધેડો થઈ ગયો.

પંદર દિવસ પછી પેલો વિદ્યાધર પાછો આવ્યો, તેણે કુમારને ગધેડો બની ગએલો જોયો. પછી બીજા વૃક્ષનું ફૂલ લઈને સુંઘાડીને મૂળ રૂપમાં કુમારને વિદ્યાધરે લાવી દીધો. કુમારે તે બંને વૃક્ષનાં ફૂલ લઈને પોતાની પાસે રાખ્યાં.

પછી તેણે ત્યાંથી કુમારને ઉપાડીને કાંચનપુરમાં મૂકી દીધો. ફરી પાછો અક્કાએ તેને દીઠો, એટલે હાથ બેડીને પૂછવા લાગી કે હે સ્વામી! તમે અહીં પાછા કઈ રીતે આવ્યા? કુમારે કહ્યું કે હું દેવતાના પ્રભાવથી અહીં આવ્યો છું.

વળી પાછી અક્કા કપટ વચનથી કુમારને ઘેર તેડી લાવી અને કહેવા લાગી કે હે સ્વામી! તમે મંદિરમાં ગયા, તેટલામાં કેાઈક દેવતાએ આવીને મને આખડી સાથે ઉપાડીને સમુદ્રમાં નાખી દીધી. હું મહા મહેનતે મરતાં મરતાં બચીને ઘેર પાછી આવી છું. કુમાર બોલ્યો કે યજ્ઞ સંતુષ્ટ થઈને મને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપ્યું. વળી બે ઔષધિઓ આપી, તેમાં એક ઔષધિના પ્રભાવથી નવયૌવનપણું પ્રાપ્ત થાય છે. તે સાંભળી અકકા બોલી કે મને નવયૌવના બનાવો તો મારે બધાની ત.બેદારી મટી જાય. કુમારે તત્કાલ તેને કૂલ સુંઘાડીને ગંધેડી બનાવી દીધી. તેના ઉપર કુમાર ચઢી બેઠો અને હાથમાં પેલો દંડ લઈને તે ગંધેડીને આખા નગરમાં ફેરવવા લાગ્યો. દંડના પ્રહાર, માથામાં મારીને તેણીને આકુલ બનાવવા કરી દીધી. આ બેઈ બધી ગણિકાઓએ રાજા પાસે જઈને ફરિયાદ કરી. રાજાએ કુમારને પકડવા માટે તરત કેટલાક સિપાઈઓ મોકલાવ્યા. તે બધા સિપાઈઓને વીરસેન કુમારે દંડના પ્રભાવથી જીતી લીધા. સેવકોએ તેવાત જઈની રાજા આગળ કહી. તે વખતે રાજાએ પોતાનું આખું સૈન્ય વીરસેનને પકડવા મોકલી આપ્યું, તેને પણ વીરસેન જીતી લીધું.

પછી રાજાએ અનુમાનથી ઓળખ્યો કે આ તો મારો

ભાઈ છે. તે વખતે તેને જઈ પગે લાગ્યો. તે જોઈ સર્વ લોકોએ જાણ્યું કે આ તો રાજનો ભાઈ છે. આ પ્રમાણે જાણીને બધાંને આનંદ થયો અને અચ્છાના કપટની વાત વીરસેન પાસેથી સાંભળી બધાંએ કહેવા લાગ્યા કે આ અચ્છા બહુ જ લોભ કરવા ગઈ તો ગઈએ થઈ. પછી કુમારે ગોટલી તથા ચાખડી પ્રમુખ જે કાંઈ વસ્તુઓ તેણીએ લઈ લીધી હતી, તે તેણીની પાસેથી પાછી લઈ શિખામણ આપી બીજું કૂલ સુંઘાડીને અચ્છાને ગઈએ મીટાવી દઈને સ્વાભાવિક રૂપમાં લાવી મૂકી.

બંને ભાઈઓએ કેટલાક સમય સુધી ત્યાંનું રાજ્ય ભોગવ્યું. પછી તેમના પિતાએ બંને પુત્રોને તેડાવીને જૂદા જૂદા દેશોનાં રાજ્ય આપ્યાં. તે બંને ભાઈઓએ એકબીજાના સલાહ સંપથી-સાથે રહીને-ભોગવ્યાં. વૃદ્ધ અવસ્થાએ જ્ઞાની ગુરુના ઉપદેશથી દીક્ષા લઈને નિરતિચાર ચારિત્ર પાળીને આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં બંને ભાઈઓઅરણ્ય પામીને દેવલોકમાં ગયા.

નંદીષેણુ મુનિની કથા

૯૩

અ નંદીષેણુ મુનિ પાછલા લવમાં ૧૨૦૦૦ વરસ સુધી તપસ્યા કરીને અંતિમ અવસ્થાએ અનશન લઈને પોતાનું દૌર્ભાગ્ય સંભાળીને ‘તપના પ્રભાવથી આવતા લવમાં સ્ત્રીઓને વલ્લભ થાઉં’ એવું નિયાણું કરીને કાલધર્મ પામીને દેવલોકે ગયા. ત્યાંથી ચવીને સમુદ્ર-વિજયના નાના ભાઈ વસુદેવ નામે થયા. તે લવમાં ગયા જનમની તપસ્યાના પ્રભાવથી ૭૨૦૦૦ ઝાંતેર હજાર સ્ત્રીઓ પરણ્યા. એવી રીતે તપના ફલથી વિશેષ સુખ ભોગવી, અંતિમ અવસ્થાએ શુભ ભાવના ભાવતાં કાલધર્મ પામીને દેવલોકે ગયા. માટે સર્વ લવ્ય જીવોએ શ્રીનંદીષેણુ મુનિની માફકે ક્ષમા સહિત તપ કરવું.

श्रीसनतकुमार यक्षवतीनी कथा

८४

ॐ यनपुर नामना नगरमां विक्रमसेन नामनो राज्ण हतो, तेने पांचसो राणीओ हती. ते नगरमां अेक नागहत्त नामनो शेठ रडेतो हतो, तेने विष्णु नामनी मडा स्वपवान पत्नि हती. तेषुने जोअमां जेडेली राज्णजे देपी राज्णजे पोताना सेवके मोडलीने तेषुने जणजभरीथी अंते-उरमां जोदावी मंगावी. नागहत्त शेठ तेषुने छोडाववा घणु प्रचत्नेो कर्था, परन्तु राज्णजे तेषुने छोडी नहि. तेथी नागहत्त स्त्रीथी विण्डल थयेदो जंगलमां जतो रह्यो.

विक्रमसेन राज्ण पणु विष्णुना उपर न प्रेम करवाथी, जाकीनी पांचसो राणीओजे कामणु टुमणुहि प्रयोगो करीने विष्णु राणीने मारी नाभी. तेषुने मरणु पाभेडी देपीने राज्ण तेने वणगी रह्यो, परन्तु मोडहशाथी तेषुने अणगी करतो न हतो. पछी केअ युक्तिथी प्रधान राणीने अग्नि-संस्कार करवा लध गयो. परन्तु ज्यारे तेषुने चिता पासे मूकी, त्यारे राणीने नहि देअवाथी राज्ण प्रधानने कडेवा लाज्यो के मारी प्राणुप्रियाने लाव. प्रधाने पणु राज्णने त्यां

લઈ જઈને રાણીનું મહદું દેખાડ્યું. તે જોઈને રાજના મનમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો, અને વિચારવા લાગ્યો કે રાણીનું શરીર અત્યંત સુગંધીમય હતું, તે દુર્ગંધમય થઈ ગયું. વળી તેણીનું મુખકમલ ચંદ્રમા જેવું હતું, તે શોષાઈને જોઈ ન શકાય તેવું થઈ ગયું. નેત્ર, બાહુ, ગંડસ્થલ વગેરે જે પૂર્વે સુંદર દેખાતાં હતાં તે ઝેડોળ થઈ ગયાં. આ પ્રમાણે અનિત્ય ભાવના ભાવતાં અગ્નિસંસ્કાર કરીને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી દીક્ષા લઈ ઉચ્ચ તપસ્યા કરીને ત્રીજા દેવત્રોકે દેવતા થયો.

ત્યાંથી ચ્યવીને રત્નપુર નગરમાં જિનધર્મા નામનો શેઠ થયો. ગયા ભવમાં જે નાગદત્ત શેઠનો જીવ હતો, તે એક પ્રાહ્મણને ત્યાં ઉત્પન્ન થયો. તેનું નામ અગ્નિશર્મા પાડવામાં આવ્યું. તે વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થતાં સંસારનો ત્યાગ કરીને ત્રિહંડી થયો. તે જે જે માસની તપસ્યા કરીને પારણું કરતો હતો. તે અનેક દેશો ફરીને શિષ્યોના પરિવાર સહિત ફરતો ફરતો પાછો રત્નપુર નગરે આવ્યો. રાજાએ તેને આગ્રહ-પૂર્વક પારણા માટે આમંત્રણ આપ્યું. તે વખતે પૂર્વજનમના વેરના લીધે તાપસે કહ્યું કે જે જિનધર્મા શેઠ પોતાની પીઠ ઉપર ભોજન કરાવે તો હું પારણું કરું, એવી મારી ઈચ્છા છે.

રાજાએ તે વાત કખૂલ રાખી. જિનધર્મા શેઠને તેડાવી તેને ઉંઘો સૂવાડયો. તેના પર તાપસ ચઢી ઝેઠો. પારણા માટે તાંબાનું વાસણ ખીરથી ભરી મંગાવ્યું. તે શેઠની પીઠ પર રાખીને, તાપસ જમવા ઝેઠો. પણ ખીર ગરમ હોવાથી શેઠના વાંસામાં મહાવેદના થવા લાગી. તે વખતે શેઠ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે ગયા ભવમાં મેં આ તાપસને દુઃખ ઉપજાવ્યું હશે, તેથી એ મને આવું

દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. કરેલાં કર્મ લોગવ્યા વિના છૂટકો થતો જ નથી. તાપસ જમી રહ્યા પછી વાસણ ઉપાડયું તો શેઠના વાંસાની ચામડી નીકળી પડી. મોટી વેદના ઉત્પન્ન થવાથી ઘેર આવીને, સર્વ જીવાયોનિને ખમાવી અનશન વ્રત લઈ શેઠ મરણ પામી સૌધર્મેન્દ્ર થયો. પેલો અગ્નિશર્મા ત્રિદંડી મરણ પામીને તે જ ઇંદ્રના ઐરાવત હાથી તરીકે ઉત્પન્ન થયો.

તે હાથી મરણ પામીને ઘણો સંસાર પરિભ્રમણ કરીને સીતાક્ષ નામે ગુહ્યક થયો. સૌધર્મેન્દ્ર પણ ત્યાંથી વ્યવીને હસ્તિનાપુરના અશ્વસેન રાજાને ઘેર પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. માતાએ ચૌદ સ્વપ્ન દીઠાં. પુત્રનું નામ સનતકુમાર પાડવામાં આવ્યું. અનુક્રમે યુવાન થયો. સનતકુમાર ખડું જ સ્વરૂપવાન હતો. તેને મહેન્દ્ર નામનો એક ખાસ મિત્ર હતો.

એક વખત મિત્રની સાથે સનતકુમાર વસંતકીડા કરવા માટે ગયો. તે વખતે રાજાને ભેટ આપવા માટે પરદેશથી કોઈ જાતવાન ઘોડો ભેટ લઈને આવ્યો. તે અશ્વને રાજાએ કુમારની પાસે વનમાં મોકલ્યો. કુમારે તે ઘોડા ઉપર ચડીને જેવી લગામ ખેંચી તેવો જ ઘોડો ખૂબ દોડ્યો, અને એક ક્ષણમાં જ તે વન મૂકીને આગળ જતો રહ્યો. અશ્વસેન રાજાને આ સમાચાર મળ્યા. તે સમગ્ર સૈન્ય લઈને સનતકુમારને શોધવા નીકળ્યો. સર્વત્ર તપાસ કરવા છતાં પણ કુમારનો પત્તો નહિ લાગવાથી રાજા રૂદન કરતો નગરમાં પાછો ગયો.

તે વખતે મહેન્દ્રે આવી નમસ્કાર કરીને દેશાંતર જવાની રાજા પાસે આજ્ઞા માગી. તે ફરતો ફરતો કેટલાક

દિવસે કૌભેરી નગરીએ પહોંચ્યો. ત્યાં સરોવરની પાળ ઉપર એસીને વનફળ ખાઈને પાણી પીધું. એક ક્ષણ ખેડો, એટલામાં વેણુ, વીણા, મૃદંગ, ઝલ્લરી વગેરેનો અવાજ સાંભળીને તે ખાબુ ગયો. ત્યાં આગળ અનેક માણસોથી પરિવરેલો સનતકુમારને મહેન્દ્રે જોયો. તે વખતે આશ્ચર્ય પામીને મહેન્દ્રે કુમારને નમસ્કાર કર્યાં. બંને જણા ભેટી પડ્યા અને કુશલક્ષેમ પૂછ્યા.

પછી કુમારે પોતાની પત્નિને બધો વૃત્તાંત કહેવા માટે ઇસારો કર્યો. તેણીએ મહેન્દ્રને કહ્યું કે “ હે સત્પુરુષ ! તમારા મિત્રનું ઘોડાએ વનમાંથી અપહરણ કર્યું, પછી બ્યારે તેમને લગામ દીલી મૂકી કે ઘોડો ઊભો રહ્યો અને તત્કાલ મરણ પામ્યો; અને કુમાર એલાન થઈ વૃક્ષની નીચે પડ્યા હતા. તેમને તે વનના અધિષ્ઠાયક દેવતાએ જલ છાંટ્યું.

“ કુમાર સાવધાન થઈ વનદેવતા પ્રત્યે પૂજવા લાગ્યા કે તમે કોણ છો ? ત્યારે તેણે કહ્યું કે હું આ વનનો અધિષ્ઠાયક દેવ છું, ક્ષીર સમુદ્રના પાણીથી મેં તને સાવધાન કર્યો. તે વખતે કુમારે કહ્યું કે ‘ હે દેવ ! મને માનસરોવર દેખાડો, તો હું ત્યાં જઈ સ્નાન વગેરે કરું કે જેથી હું થાક મુક્ત થાઉં. ’ દેવતા કુમારને ત્યાં લઈ ગયો. પછી કુમારે સ્નાન કર્યું અને પાણી પીધું એટલે પાણીની તરસ છીપી અને થાક ઉતરી ગયો.

એવામાં પૂર્વજનમના વૈરી યજ્ઞે કુમારને દીડો. ચિરકાલ પર્યંત તેની સાથે યુદ્ધ કરીને કુમારે તેને જીતી લીધો. બીજા દેવતાઓએ આનંદિત થઈને કુમાર ઉપર કૂલની વૃષ્ટિ

કરી. ત્યાં ભાનુવેગ વિદ્યાધરની આઠ કન્યાઓ પરણ્યા. પછી કુમારને તે વિદ્યાધર વૈતાલ્ય પર્વતે લઈ ગયો. ત્યાં પણ કુમાર ઘણી કન્યાઓ પરણ્યા અને સુખેથી ત્યાં રહેવા લાગ્યા. પુણ્યવંત પુરુષ જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં ત્યાં સુખ પામે છે.

“ફરીથી પાછો વૈરી ચક્ષે કુમારને ઉપાડીને વનમાં મૂકી દીધો. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં એક મંદિર દીઠું. તે મંદિરની સાતમી ભૂમિએ ચલ્યો, ત્યારે ત્યાં એક રૂઢન કરતી કુમારી દીડી. કુમારે તેને જોલાવીને પૂછ્યું કે ‘હે સુભગો! તું રૂઢન શા માટે કરે છે?’ ત્યારે કન્યા જોલી કે ‘હે સુભગ! સાકેતપુર પાટણનો સુરાષ્ટ્ર નામે રાજ છે, તેની સુનંદા નામની હું પુત્રી છું. હું જ્યારે યુવાન થઈ, ત્યારે મારા પિતાએ એવો સંકલ્પ કર્યો કે હું મારી પુત્રીને સનતકુમાર સાથે પરણાવીશ. પણ એક દિવસે કોઈક વિદ્યાધરે મને ત્યાંથી અપહરીને અહીં લાવીને મૂકી છે. હવે મારું શું થશે?’

“કુમાર જોલ્યો કે ‘તું ભય રાખીશ નહિ, તે સનતકુમાર હું પોતે જ છું.’ આ પ્રમાણે વાત કરે છે, એટલામાં તો તે કન્યાને હરણ કરીને લાવનાર વિદ્યાધર પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તે અને કુમાર વચ્ચે યુદ્ધ થયું. કુમાર જીત્યા અને સુનંદાની સાથે ત્યાં જ લગ્ન કર્યું. વળી જે વિદ્યાધર હાર્યો તેને પણ પ્રથમ કોઈક મુનિએ કહ્યું હતું કે ‘તું સનતકુમાર સાથે યુદ્ધમાં હારી જઈશ. અને તારી પુત્રીનો પણ તે પતિ થશે.’ તે ઉપરથી પોતાની પુત્રી પણ કુમારને પરણાવી, અને અનેક વિદ્યાઓ પણ આપીને વૈતાલ્ય પર્વત પર લઈ ગયો. ત્યાં શ્રી શાંતીનાથજી વગેરે અનેક જિન-

ખિંબોને વંદન કર્યું; ત્યાંથી નીકળીને અમે આજે તમને અહીં મળીએ છીએ.”

આ પ્રમાણે સઘળો વૃત્તાંત મહેન્દ્ર આગળ કહીને, કુમાર તથા તેની સાથેના પરિવાર સહિત બધાંએ હસ્તિનાપુર પહોંચી ગયા. પુત્રના કુશલક્ષેમ પાછા આવવાના સમાચાર સાંભળીને અશ્વમેન રાજા ખૂબ આનંદ પામ્યા. પછી પુત્રનો રાજ્યાભિષેક કરીને પિતાએ શ્રીધર્મનાથ પ્રભુના શિષ્યની પાસે દીક્ષા લીધી.

પછી સનતકુમાર છ ખંડ પૃથ્વી જીતીને રાજ્યસુખ ભોગવવા લાગ્યો. ઇંદ્રે કુબેર ભંડારીની સાથે જે આમર, જે પાવડી, જે કુંડલ, નક્ષત્રમાલા, હાર, સિંહાસન, દેવતાનાં નાટક તથા અપ્સરા વગેરે મોકલાવી દીધાં. બત્રીસ હજાર રાજ્યોએ મળીને સનતકુમારના ચક્રવર્તીપણાનો રાજ્યાભિષેક કર્યો. એક વખતે સૌધર્મેન્દ્રે ઇંદ્રસભામાં બેઠાં બેઠાં સનતકુમાર ચક્રવર્તીના રૂપની બહુ જ પ્રશંસા કરી. દેવોએ તે વાત કબુલ રાખી. પરન્તુ તેમાંથી જે દેવતાઓ ઇંદ્રના વચનની સત્યતાની પરીક્ષા કરવા માટે આહ્વાણનો વેશ ધારણ કરીને ચક્રવર્તીના રાજમહેલના દરવાજા આગળ આવીને દ્વારપાલને કહેવા લાગ્યા કે અમે દૂર દેશાંતરથી ચક્રવર્તીનું રૂપ જોવા આવ્યા છીએ.

તે વખતે ચક્રવર્તી શરીરે મર્દન કરાવતા હતા, તેથી દ્વારપાલની આજ્ઞા લઈ દેવોએ આહ્વાણના રૂપે આવીને સનતકુમારનું રૂપ જોયું. તેથી હર્ષ પામીને કહેવા લાગ્યા કે અમારો જનમ સફલ થયો. ચક્રવર્તીએ કહ્યું કે હું સ્નાન કરી જમીને રાજસભામાં બેસું, ત્યારે મારું રૂપ જોવું હોય તો આવજો. રાજાના કહેવા પ્રમાણે દેવો રાજસભામાં પહુ

રૂપ બેવા આઠ્યા. તે વખતે મનમાં ખેદ પામીને માથુ ધૂણાવવા લાગ્યા. ચક્રવર્તીના પૂછવાથી દેવોએ કહ્યું કે ‘તમારું શરીર હમણું રોગથી ઘેરાઈ ગયેલું હોવાથી પહેલાનું રૂપ પલટાઈ ગયું છે.’ આ પ્રમાણે કહી સ્વસ્થાનકે ગયા. સનતકુમારે યૌવનાદિને અસ્થિર બાળી વિજયધર સૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી. તેઓના ઉપરના અનુરાગથી સૈન્ય પ્રમુખ પરિવાર તેમની પાછળ પાછળ છ મહિના સુધી ફર્યો. સનતકુમારે પાછું વાળીને પણ તેની પાછળ બેયું નહિ. પછી સહુ પોતપોતાને સ્થાને ગયા.

હવે ચક્રવર્તીના શરીરમાં ધીમે ધીમે રોગોની વૃદ્ધિ થતાં બહુ મોટા રોગો ઉત્પન્ન થયા. તે રોગો સાતસો વર્ષ પર્યંત ભોગવતાં છતાં બહુ જ કઠણ તપસ્યાઓ કરવા લાગ્યા, તપસ્થાના પ્રભાવથી અનેક લઙ્ઘિઓ ઉત્પન્ન થઈ. વળી પહેલાંની માફક સૌધર્મેન્દ્રે ઈન્દ્રિસભામાં સનતકુમાર સાધુના તપની તથા તેમની કષ્ટ સહન કરવાની શક્તિની પ્રશંસા કરી. તે ન માનતાં ફરી દેવતાએ આવી પરીક્ષા કરવા માટે અનેક બાતના ઉપચારો બતાવ્યા. પરંતુ મુનિશ્વર જરાએ ચલાયમાન થયા નહિ, અને કષ્ટ સહન કરવા લાગ્યા. દેવતા છેવટે થાકીને ફૂલની વૃષ્ટિ કરી મુનિને વંદન કરીને સ્વસ્થાનકે ગયો. અંતિમ અવસ્થાએ અનશન કરીને સનતકુમાર મુનિ સાત સાગરોપમની આયુષ્ય સ્થિતિવાળા ત્રીજા દેવલોકે દેવતા થયા. દેવસ્થિતિ પૂર્ણ થયે મનુષ્ય તથા દેવના કેટલાક ભવ કરી અનુક્રમે કેવલજ્ઞાન ઉપાર્જન કરીને મોક્ષ સુખને પ્રાપ્ત કરશે.

એક ડોશીની કથા

૯૫

એક ગામમાં એક વાણીયાને ત્યાં એક ડોશી ઘરમાં નોકરનું કામ કરતી હતી. તે ડોશી એક વખત છાણા લેવા માટે જંગલમાં ગઈ. તેણીને ખપોર થયા એટલે ભૂખ અને તરશ લાગી એટલે, થોડાંક છાણાં લઈને પાછી ઘેર આવી. તેને દેખી શેઠે કહ્યું કે ‘અરે ડોશી ! આજે છાણાં થોડાં કેમ લાવી ?’ ખીબાં છાણાં લઈ આવો. તે સાંભળી ડોશી પાછી વનમાં ગઈ, ખપોરનો વખત હોવાથી તાપ અને લૂ સહન કરતી લાકડાની ભારી ઊપાડી લાવી.

માર્ગમાં એક લાકડું નીચે પડી ગયું. તેને ઉપાડવા લાગી, એટલામાં પ્રભુ મહાવીરની વાણી તેણીના સાંભળવામાં આવી; તેથી તે ત્યાંજ ઊભી રહી. તેના યોગે ભૂખ, તરશ અને તાપની વેદના તેણીના બાણુવામાં ન આવી. ધર્મદેશના સાંભળી હર્ષ પામતી સાંજના ઘેર આવી. શેઠે તેણીને મોડું થવાનું કારણ પૂછ્યું, તે વખતે તેણીએ સત્ય હકીકત કહી સંભળાવી.

તેણીએ પ્રભુ મહાવીરની ધર્મદેશના સાંભળી, તેથી તે ડાશીમાં ધર્મની વૃત્તિ બાણીને તેણીને શેઠે બહુમાન આપ્યું. તેણી જિનેશ્વરની વાણી સાંભળવાથી સુખી થઈ. આ રીતે વીતરાગની વાણી સાંભળવાથી દુઃખ ટળી જાય છે.

જિનવર વાણી જે સુણે, નર નારી સુવિહાણુ;
સૂક્ષ્મખાદર જીવની, રક્ષા કરે સુજાણુ. —૧

સુભૂમ ચક્રવર્તીની કથા

૯૬

વસંતપુર નામના નગરની પાસેના વનમાં જમદગ્નિ નામનો તાપસ રહેતો હતો. તે ઘણી તપસ્યા કરતો હતો અને હૃદયમાં શિવનું ધ્યાન ધરતો હતો, તેથી તેની સર્વત્ર પ્રસિદ્ધિ થઈ. એક વખતે દેવલોકમાં તાપસોનો ભક્ત ધન્વંતરી નામનો દેવ, અને જિનેશ્વરનો ભક્ત વૈશ્વાનર નામનો દેવ પોતપોતાના ધર્મોનાં વખાણ કરવા લાગ્યા.

અંને જણાએ અંને ધર્મના ધર્મશુરુઓની પરીક્ષા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો અને અંને જણા પૃથ્વી ઉપર આવ્યા. તે વખતે મિથિલા નગરીનો પદ્મરથ નામનો રાજા રાજ ત્યાગીને ચંપાનગરીથી શ્રીવાસુપૂજ્ય સ્વામી પાસે દીક્ષા લઈને તરત જ પાછો વળતો હતો. તેને રસ્તામાં આવતો દેખીને તેની જ પરીક્ષા કરવા માટે અનેક પ્રકારની મીઠાઈઓ વગેરે બનાવીને તેને વહોરાવવા માંડી. તે સાધુ ભૂખ્યા પણ હતા, તો પણ તે મીઠાઈઓ ખપે એવી નહિ હોવાથી વહોરી નહિ, અને તે રીતે પોતાના વ્રતને મૂક્યું નહિ.

વળી તે દેવોએ એક તરફના રસ્તામાં કાંટા અને

કાંકરા બનાવ્યા, અને ખીજી તરફના રસ્તામાં 'નાના નાના પુષ્કળ દેડકા બનાવ્યા. તે સાધુ દેડકાઓ જે તરફ હતા તે તરફ નહિ જતા કાંટા અને કાંકરાવાળા રસ્તે થઈને ચાલ્યા. તેમને ચાલતા ચાલતા કાંટા અને કાંકરાના લીધે પગમાં લોહી નીકળવા લાગ્યું, તો પણ તે ક્ષોભ પામ્યા નહિ.

ત્રીજી વખત તે સાધુની આગળ દેવોએ ગીત તથા નાટકો શરૂ કર્યાં. વળી તેમને વ્રતમાંથી ચળાવવા માટે સુંદર અપ્સરાઓનાં રૂપ બતાવ્યાં, તો પણ તે સાધુ પોતાના વ્રતથી જરાએ ચળાયમાન ન થયા. ચોથી વખત દેવો જ્યોતિષીનું રૂપ લઈને સાધુની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા કે 'હે મહાત્મા ! અમે જ્યોતિષશાસ્ત્રના બલથી કહીએ છીએ કે તમારું આયુષ્ય હજુ ઘણું લાંબું છે, માટે આ યુવાન વયમાં ભોગો ભોગવીને, વૃદ્ધ અવસ્થામાં ચારિત્ર લઈ તપસ્યા કરજો.' તે સાંભળી તે સાધુ કહેવા લાગ્યા કે 'હે સિદ્ધ પુરુષો ! જો મારું આયુષ્ય લાંબું હશે, તો હું ઘણા સમય પર્યંત ચારિત્ર પાળીશ, અને તેથી ઘણા કર્મોની નિર્જરા થશે. વળી હમણાં યુવાન વયમાં તપસ્યા વગેરે થઈ શકશે, વૃદ્ધાવસ્થા આવ્યા પછી તપસ્યા વગેરે થઈ શકશે નહિ.' સાધુની આવી દૃઢતા જોઈ બંને દેવો હર્ષ પામી જિનધર્મની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

પછી તે બંને દેવોએ આગળ જતાં વનમાં ઘણા વખતથી તપ કરતા, મોટી જટાવાળા, એકાંત ધ્યાનમાં રહેલા જમ-દગ્નિ નામના તાપસને જોયો. તેની પરીક્ષા કરવા માટે બંને દેવો, ચકલા અને ચકલીનું રૂપ કરીને તે ઋષિની દાઢીના વાળમાં માળો કરીને રહેવા લાગ્યા.

એવામાં ચકલો મનુષ્યની ભાષામાં કહેવા લાગ્યો કે હું હિમવંત પર્વતે જઈ આવું, ત્યાં સુધી તું અહીંયાં રહેજે. તે વાત ચકલીએ ન માની અને કહેવા લાગી કે તું ત્યાં જઈને ખીજ કોઈ ચકલીમાં આસક્ત થઈ જાય, તો મારા શા હાલ થાય? તે વખતે ચકલો જોડ્યો કે જો ફરી પાછો ન આવું તો મને જોડત્યા, સ્ત્રીહત્યાદિકનું પાપ લાગે. પરંતુ ચકલીએ માન્યું નહિ, અને કહેવા લાગી કે જો તું કોઈ ચકલી સાથે પ્રેમ કરે તો આ ઋષિનું જેટલું પાપ છે, તે સર્વ પાપ તને લાગે, એવી રીતની પ્રતિજ્ઞા કરે તો તને જવા દઉં.

આ વાત સાંભળતાં જ જમદગ્નિ તાપસ ક્રોધે ભરાઈને દાઢી મૂછમાં હાથ નાખી, તે યંનેને પકડીને પૂછવા લાગ્યો કે ‘હું કઠણ તપસ્યા કરીને પાપોનો નાશ કરું છું, છતાં પણ તમે મને પાપી કહીને કેમ જોલાવો છો?’ તે વખતે ચકલી જોલી કે ‘હે ઋષિ! તમે ક્રોધ ન કરશો, શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે:-

“અપુત્રસ્ય ગતિર્નાસ્તિ, સ્વર્ગો નૈવ ચ નૈવ ચ ।

તસ્માત્ પુત્રમુખં દૃષ્ટ્વા, સ્વર્ગં ગચ્છંતિ માનવાઃ ॥૧૧॥

અપુત્રીયાની સદ્ગતિ થતી નથી અને તે સ્વર્ગે તો જતો જ નથી.” તેથી તમારી ગતિ જ નથી. કારણ કે તમે પણ અપુત્રીયા છો.’

આ વાત ઋષિએ પ્રમાણ કરી લીધી. પછી વિચાર્યું કે કોઈક સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરીને પુત્ર ઉત્પન્ન કરું. પછી તપનો ત્યાગ કરીને કોષ્ટિક નગરના રાજા જિતશત્રુને ઘણી પુત્રીઓ છે, એવું સાંભળી વિચારવા લાગ્યો કે ચાલ હું તેની પાસે

જઈ કન્યાની યાચના કરું. આ રીતે ઋષિને ચલાયમાન થએલા જોઈને ધન્વંતરી દેવ જે હતો, તેને જિનમાર્ગનો સ્વીકાર કર્યો.

જમદગ્નિ જિતશત્રુ રાજા પાસે ગયા, રાજાએ આસનથી ઉઠીને તેમનો સત્કાર કર્યો. ઋષિએ રાજાની પાસે કન્યાની માગણી કરી. તે વખતે રાજાએ કહ્યું મારે એકસો પુત્રીઓ છે, તેમાંથી જે કન્યા તમારી સાથે પરણવા ઇચ્છે તેને તમે સ્વીકારો. આ સાંભળી જમદગ્નિ અંતઃપુરમાં ગયા. ત્યાં તે કન્યાઓ તેને જટાધારી, દૂર્બલ, ભીખ માગીને ખાવાવાળો, ઘોળા વાળવાળો, સ્નાન કર્યા વિનાનો દેખી જમદગ્નિ સામે થૂંકી. તેથી તે ઋષિ ક્રોધે ભરાયો થકો, પોતાના તપના પ્રભાવે તે સર્વ કન્યાઓને કૂખડી અને ખરાખ રૂપવાળી કરી તરત પાછો વળ્યો.

એવામાં રાજમહેલના આંગણામાં ધૂળમાં રમતી એક રાજાની પુત્રીને જમદગ્નિએ જોઈ. પોતાના હાથમાં ખીજેરું રાખી કહેવા લાગ્યો કે ‘હિ રેણુકા! તું મને ઇચ્છે છે?’ તે વખતે ખીજેરું લેવા રેણુકાએ પોતાનો હાથ લંબાવ્યો. તે દેખી જમદગ્નિએ બાણ્યું કે આ મને ઇચ્છે છે, એમ વિચારી તેને ઊપાડી લઈ ગયો. રાજાએ પણ શાપના ભયથી સહસ્ર ગોકુલ તથા અનેક દાસ, દાસી સહિત તે કન્યા જમદગ્નિને આપી. પોતાની સાળીઓના સ્નેહથી બાકીની કન્યાનું કૂખડાપણું ટાળીને તપના પ્રભાવે જમદગ્નિએ સારી કરી દીધી.

આ રીતે બધી તપસ્થા શુભાવીને, તે રેણુકાને વનમાં

પોતાના આશ્રમમાં લઈ આવ્યો. રૈલુકાને અનુક્રમે યૌવનમાં પ્રવેશવાથી મહા સ્વરૂપવાન થયેલી ભેઈ, તેની સાથે અગ્નિની સાક્ષીએ ફરી પાણિગ્રહણ કર્યું. ઋતુ સમયે જમદગ્નિએ કહ્યું કે હું એક ચરુ તને મંતરીને આપું કે જેથી તને ઘણા ઉત્તમ એક બ્રાહ્મણ પુત્ર થાય. તે વખતે રૈલુકાએ કહ્યું કે જે ચરુ મંતરીને મને આપજો કે જેથી એક બ્રાહ્મણપુત્ર થાય, અને બીજો ક્ષત્રિયપુત્ર થાય. ક્ષત્રિયપુત્ર થવાનો ચરુ મારી બહેન કે જે હસ્તિનાપુરમાં પરણાવી છે તેને મોકલીશું. પછી ઋષિએ જે ચરુ મંતરીને રૈલુકાને આપ્યા. તે વખતે રૈલુકાએ વિચાર્યું કે મારો પુત્ર ક્ષત્રિય-શૂરવીર-થાય તો હું આ જંગલમાં રહેવાના કષ્ટથી મુક્ત થાઉં. આવા વિચારથી ક્ષત્રિય ચરુ પોતે ખાઈ ગઈ અને બ્રાહ્મણ ચરુ પોતાની બેનને હસ્તિનાપુર મોકલ્યો.

રૈલુકાને રામ નામનો પુત્ર થયો, અને તેની બેનને કૃતવીર્ય નામે પુત્ર થયો. એક વખતે કોઈ વિદ્યાધર અતિ-સારના રોગથી પીડા પામતો એ આશ્રમે આવ્યો. ત્યાં રામે તેની ઔષધાદિક સંબંધી સાર સંભાળ કરી, તેથી તે વિદ્યાધરે રામને પ્રેમથી પરશુ નામની વિદ્યા આપી. રામે તે વિદ્યાને સાધી લીધી, તેના યોગે જગતમાં તે પરશુરામના નામથી પ્રખ્યાત થયો.

એક વખતે જમદગ્નિની આજ્ઞા લઈને રૈલુકા પોતાની બેનને હસ્તિનાપુર મલવા ગઈ. રૈલુકાને પોતાની સાળી બાણી અનંતવીર્ય રાજા તેણીની મશકરી કરવા લાગ્યો. વળી રૈલુકાનું સુંદર રૂપ ભેઈને રાજા કામાતુર થઈ નિરંકુશ પણે રૈલુકા

સાથે સંસારસુખ ભોગવવા લાગ્યો. રેણુકાને તેના સંસર્ગથી એક પુત્ર થયો. પછી જમદગ્નિ તે પુત્ર સહિત રેણુકાને પોતાના આશ્રમે તેડી લાવ્યો. પોતાની માતાને પુત્ર સહિત જોઈને પરશુરામ ક્રોધે ભરાયો. પરશુરામે પોતાના પરશુથી માતા અને પુત્રના મસ્તકો છેદી નાખ્યાં.

આ વાત અનંતવીર્ય રાજાના સાંભળવામાં આવી, અને તે ક્રોધે ભરાઈને પોતાના સૈન્ય સહિત જમદગ્નિના આશ્રમે આવ્યો. આશ્રમને બાળી નાખીને બધી વસ્તુઓ ફેંકી દીધી. તાપસોનો શોરબકોર સાંભળીને પરશુરામ ત્યાં આવ્યો, તેણે અનંતવીર્યને મારી નાખ્યો.

પ્રધાન લોકોએ આ વાત સાંભળીને હસ્તિનાપુરની ગાદીએ કૃતવીર્યને બેસાડ્યો. તેણે એક દિવસે પોતાની માતાના મુખેથી બાપના મરણનું કારણ જાણ્યું, તેથી વેર લેવા માટે જમદગ્નિના આશ્રમે જઈને, ઋષિને મારી નાખ્યો.

પરશુરામે આ વાત સાંભળી. તે હસ્તિનાપુર પહોંચ્યો અને કૃતવીર્યને મારી નાખી, તેની ગાદીએ પરશુરામ બેઠો. તે વખતે કૃતવીર્યની તારા નામની રાણી સગર્ભા હતી, તે પરશુરામના ભયથી નાશીને વનમાં જતી રહી. તેના ઉપર કોઈ તાપસને દયા આવવાથી, તેણીને પોતાના આશ્રમના ભોંયરામાં સંતાડી. ત્યાં તેણીએ ચૌદ સ્વપ્ન સૂચિત એક પુત્રને જનમ આપ્યો. તેનું નામ સુભૂમ પાડવામાં આવ્યું.

પરશુરામે ક્ષત્રિયો ઉપર ક્રોધ કરી સાત વખત નક્ષત્રિ પૃથ્વી કરી દીધી. જ્યાં જ્યાં ક્ષત્રિય હોય ત્યાં ત્યાં પરશુરામનો પરશુ જાળવદ્યમાન થતો હતો. જ્યાં અગાડી ભોંયરામાં કૃતવીર્યની રાણી સંતાઈ રહેલી છે, ત્યાં

એક વખત પરશુરામનો પરશુ આવીને જાળવલ્યમાન થયો. પરશુરામે તાપસોને પૂછતાં તેઓએ કહ્યું કે અમે ગૃહસ્થ-પણામાં ક્ષત્રિયો હતા. પરશુરામે આવી રીતે સર્વ ક્ષત્રિયોને મારી નાખીને એમની દાઢાઓનો એક થાલ ભર્યો હતો.

એક વખતે પરશુરામે કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછ્યું કે મારું મરણ કેવી રીતે થશે? તે વખતે નિમિત્તિયાએ કહ્યું કે જેના દેખવાથી આ દાઢાઓ ખીર રૂપ થશે, અને તે ખીરને સિંહાસન ઉપર બેસીને જે જન્મશે, તેના હાથે તારું મરણ થશે. આ વાત સાંભળી પરશુરામે એક દાનશાલા શરૂ કરાવી, તેના આગળના ભાગમાં એક સિંહાસન કરાવ્યું અને દાઢાઓનો થાલ તે સિંહાસન ઉપર રખાવ્યો.

એ વખતે વૈતાલ્ય પર્વત ઉપર રહેતા મેઘનાદ નામના વિદ્યાધરે પોતાની પુત્રીનો વર કોણ થશે? તે માટે કોઈ નિમિત્તિયાને પૂછતાં, નિમિત્તિયાએ કહ્યું કે તેનો વર સુભૂમ થશે. આ પ્રમાણે સાંભળીને, તે વિદ્યાધર પોતાની પુત્રીને લઈને સુભૂમના આશ્રમે આવ્યો, પોતાની પુત્રી સુભૂમને પરણાવી; અને પોતે સુભૂમનો સેવક થઈને રહ્યો.

સુભૂમે એક વખતે પોતાની માતાને પૂછ્યું કે ‘માતાજી! પૃથ્વી શું આટલી જ છે?’ તેની માતાએ કહ્યું કે ‘વત્સ! પૃથ્વી તો ઘણી મોટી છે. તેમાંની એક માખીની પાંખ જેટલી આ જગામાં આપણે પરશુરામના ભયથી રહીએ છીએ.’ આપની પોતાની રાજધાની હસ્તિનાપુર હતી, ઈત્યાદિ સર્વ વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો.

તે સાંભળીને ક્રોધે ભરાયેલો સુભૂમ ભોંયરામાંથી

બહાર નીકળ્યો, અને મેઘનાદ વિદ્યાધરને સાથે લઈ હસ્તિનાપુરમાં જ્યાં દાનશાલા છે ત્યાં આવ્યો. સુભૂમની નજર પડતાં જ ક્ષત્રિઓની દાદાનો થાલ ખીર રૂપ થઈ ગયો, અને તે લઈ તે જમવા લાગ્યો. આ દૃશ્ય જોઈ પરશુરામની રક્ષા કરવાવાળા બ્રાહ્મણો તેને મારવા દોડ્યા. મેઘનાદે તે બ્રાહ્મણોને મારી નાખ્યા. પરશુરામ પણ આ વાત સાંભળી ત્યાં આવ્યો, અને સુભૂમને મારવા માટે પરશુ ઉપાડ્યો, તે પરશુ સુભૂમની નજરે પડતાં જ અંગારાની માફક ઠંડો થઈ ગયો. સુભૂમે પરશુરામની ઊપર થાલ જ ઉપાડીને મૂક્યો, તે થાલ મટીને ચક્રરત્ન થઈ ગયું અને તે ચક્રરત્નથી પરશુરામનું મસ્તક છેદાઈ ગયું.

પરશુરામે જેવી રીતે સાત વાર પૃથ્વી નક્ષત્રિય કરી હતી, તેમ સુભૂમે એકવીશ વાર બ્રાહ્મણ વિનાની પૃથ્વી કરી દીધી. ચક્રરત્નના બળથી છ ખંડ પૃથ્વી સાધી સુભૂમ ચક્રવર્તી થયો. પછી લોભમાંને લોભમાં ધાતકી ખંડના ભરતક્ષેત્રને જીતવા માટે લવણ સમુદ્રમાં ચર્મરત્ન ઊપર સૈન્ય ચઢાવીને આગળ ચાલવા લાગ્યો. ત્યાં તેનું પૂણ્ય ખૂટી જવાથી દેવોએ તેને સહાય આપવી ંધ કરી, તેથી સમુદ્રમાં ડૂબીને મરણ પામીને, મહાન પાપોદયે તે સાતમી નરકે ગયો. ‘ અતિ લોભ તે પાપનું મૂળ ’ તે વાતની સાક્ષી આ કથા આપણને પૂરી પાડે છે,

આનંદ શ્રાવકની કથા

૯૭

વલ્લિજ્ઞ ગામમાં જિતશત્રુ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે ગામમાં આનંદ નામનો એક ગૃહસ્થ રહેતો હતો. તેને શિવાનંદા નામની સ્ત્રી હતી. તેના ઘરમાં બાર કરોડ સુવર્ણ તથા દશ હજાર ગાયોનું એક ગોકુલ, એવા ચાર ગોકુલ હતા. વળી તે ગામના ઇશાન ખૂણામાં આવેલા કોલાગ નામના ગામમાં આનંદના સગાંઓ રહેતા હતા.

એક વખતે ત્યાં દ્યુતિપલાશ નામના ઉદ્યાનમાં, શ્રી મહાવીરવામી પધાર્યા. સમવસરણમાં ખેડેલા પ્રભુ મહાવીરને વંદના કરીને, જિતશત્રુ રાજા તથા આનંદાદિ ગૃહસ્થો પ્રભુની ધર્મદેશના સાંભળવા બેઠા.

પ્રભુનો ઉપદેશ સાંભળીને આનંદ શ્રાવકે શ્રાવકનાં બાર વ્રત ઉચર્યાં. તેમાં પાંચમા પરિવ્રહ પરિભાણ વ્રતમાં ચાર કરોડ સુવર્ણ થાપણ રાખવા માટે, ચાર કરોડ સુવર્ણ વ્યાજે આપવા માટે, ચાર કરોડ સુવર્ણ વ્યાપાર માટે, કુલ બાર કરોડ સુવર્ણ, ચાર ગોકુલ, ખેતર ખેડવા માટે પાંચસો હલ, દેશાવર મોકલવા માટે પાંચસો ગાડાં, ઘરનાં કામકાજ માટે પાંચસો ગાડાં. જલમાર્ગે પરદેશ જવા માટે ચાર વહાણ અને

ખેતર વગેરેથી ધાન્યાદિ લાવવા માટે ચાર વહાણુ; એ રીતે આઠ વહાણુ. સ્નાન કરીને દિલ લહોવા સિવાય દિલ લહોવાનો નિયમ કર્યો. નીલા જેઠીમઘના દાતણુ સિવાયની લીલોતરીનો નિયમ કર્યો. ક્ષીરામલાનાં ફલ સિવાય બીજા ફલોનો નિયમ કર્યો. શતપાક તથા સહસ્રપાક, એ જે તેલ સિવાયનાં તેલોનું મર્દન કરવાનો નિયમ કર્યો. અગર તથા શિલારસના ધૂપ વિના બીજા ધૂપ કરવાનો પણ નિયમ કર્યો. બઠ્ઠ અને કમલિની એ જે કૂલો સિવાયનાં કૂલો વાપરવાનો નિયમ કર્યો. કાનના કુંડલ તથા પોતાના નામની વીંટી સિવાયના બીજા દાગીના પહેરવાનો પણ નિયમ કર્યો. ગહૂંચૂળુંની પીઠી અને આઠ પાલી ભરાય એવા પાણીના ઘડાથી વધારે પાણી વાપરવાનો પણ નિયમ કર્યો.

જે ઘોળા પટકૂલ સિવાય બીજા વસ્ત્ર વાપરવાનો પણ નિયમ લીધો. ચંદન, અગરુ અને કેસર, એ ત્રણ સિવાયના દ્રવ્યોનું વિલેપન કરવાનો પણ નિયમ લીધો. મગ વગેરેની ખીચડી, ચોખાની ખીર, ઘોળી ખાંડથી ભરેલા ઉંચાં મેદાનાં અને ઘણા ઘીથી તળેલાં પફવાન સિવાયનાં પફવાન ખાવાનો પણ નિયમ લીધો. લીલી દ્રાક્ષનાં પીણાં સિવાયનાં સઘળાં પીણાંઓનો નિયમ કર્યો. સુગંધમય કલ્પશાલિ (ઉંચી જાતના ચોખા) ના ફૂર સિવાયના બીજા ઓદનના પણ નિયમ લીધા. શરદ ઋતુના ગાયનાં ઘી સિવાય બીજા ઘી વાપરવાનો પણ નિયમ લીધો.

તૂંબક (તુંબડી-હૂધી ?), મંડૂકી (બીલાં-બીજેરાં ?), અને વસ્ત્રુઓના શાક સિવાયના બીજા શાક વાપરવાના નિયમ

લીધા. વડાં, પૂરી સિવાયનાં ખીજાં અનાજ ખાવાના પણ નિયમ લીધા. આકાશના પાણી સિવાયનાં ખીજાં પાણી પીવાના પણ નિયમ લીધા. એલચી, લવિંગ, કસ્તુરી, કંકોલ, કપૂર, બાયકલ એ વસ્તુઓએ કરીને સહિત પાન સિવાયના પાન ખાવાના પણ નિયમ લીધા. પોતાના ઘરમાં નિયમ ગ્રહણ કર્યા પહેલાંની જે ઘરવખરી છે, તે ઉપરાંત ઘરવખરી રાખવાના નિયમ લીધા.

પાંચમા તથા સાતમા વ્રત સંબંધી આ હકીકત જણાવી. તેવી જ રીતે ખીજા વ્રતોના પણ યથાયોગ્ય નિયમ લઈ શ્રીમહાવીર પ્રભુને વંદન કરીને આનંદ શ્રાવક ઘેર આવ્યો. શિવાનંદા સ્ત્રીએ પણ મહાવીર પ્રભુ પાસે આવીને શ્રાવિકા ધર્મ અંગીકાર કર્યો. બંને જણાએ ચૌદ વર્ષ પર્યંત આ નિયમો પાળ્યા.

આનંદ શ્રાવકને પ્રતિમા આરાધવાની ઈચ્છા થઈ. તે વખતે સર્વ કુટુંબની અનુમતિ લઈ કોદ્દાગ ગામમાં પૌષધ-શાળા કરાવી. મોટા પુત્રને ઘરનો બધો ભાર સોંપીને, સર્વ સાધર્મિકોને જમાડી, પૌષધશાલાએ જઈ મહાતપ કરતો થકો અગિયારે પ્રતિમાઓની આરાધના કરી. આવી રીતે પ્રતિ-માઓનું આરાધન કરતાં કરતાં આનંદનું શરીર અત્યંત દુર્બલ થઈ ગયું. એવી રીતે ધર્મ આરાધના કરતાં કરતાં અનશ-નની ઈચ્છા થઈ, તે વખતે સંલેખના કરીને અનશન લીધું. અનશનમાં અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

એ અવસરે પ્રભુ શ્રીમહાવીર ઉદ્યાનમાં આવીને સમોસર્યા. જૂઓ ચિત્ર ૧૫). તે વખતે ગૌતમસ્વામી છઠના પારણે

લિક્ષાને માટે નગરમાં જઈ અન્ન પાણી વહોરીને પાછા વળતા હતા, તે વખતે કોદ્વાગ ગામ તરફ ઘણા લોકોને જતાં દેખીને ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું કે આ બધા કયાં જાય છે? ત્યારે કોઈએ કહ્યું કે હે મહારાજ! આનંદ શ્રાવકે અનશન કર્યું છે, તેમને વંદન કરવા જાય છે. તે સાંભળી ગૌતમસ્વામી પણ આનંદ શ્રાવકની સુખશાતા પૂછવા ત્યાં ગયા.

ગૌતમસ્વામીને પધારેલા જોઈને આનંદ અત્યંત હર્ષ પામ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે હે પૂજ્ય! હું ઊઠી શકતો નથી માટે આપ નજીક પધારો, તો આપના પગનો હું મારા મસ્તકે સ્પર્શ કરું. તે સાંભળી શ્રીગૌતમસ્વામી નજીક પધાર્યા. તે વખતે આનંદે ત્રિકરણ શુદ્ધિએ કરીને મસ્તક પગે લગાડીને વંદન કર્યું. આનંદે ગૌતમ સ્વામીને પૂછ્યું કે પ્રભુ! ગૃહસ્થને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય? ગૌતમસ્વામી જોલ્યા કે હા ઉત્પન્ન થાય.

આનંદે કહ્યું કે મને આપની કૃપાથી અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું છે. તે અવધિજ્ઞાનથી પૂર્વ, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિશાએ સમુદ્રમાં પાંચસો યોજન પર્યન્ત દેખું છું. ઉત્તર દિશાએ હિમવંત પર્વત સુધી દેખું છું. ઉચું સૌધર્મ દેવલોક પર્યન્ત અને નીચું પહેલી નરકપૃથ્વીના લોલુઆ નરકાવાસ સુધી દેખું છું. તે સાંભળી ગૌતમસ્વામી જોલ્યા કે ગૃહસ્થને આવું અવધિજ્ઞાન ઉપજે નહિ, માટે તમે મિચ્છામિદુક્કંદ દો. આનંદે કહ્યું કે સત્ય કહેવાનું મિચ્છામિદુક્કંદ દેવાય નહિ. ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું કે આટલું અવધિ ગૃહસ્થપણે ન ઉપજે. તે વખતે આનંદે કહ્યું કે આપજ મિચ્છામિદુક્કંદ દો.

શ્રીગૌતમસ્વામી શંકા ધરતા શ્રીમહાવીર પાસે ભાત-

પાણી વાપરીને પૂછવા લાગ્યા કે ' હે ભગવન્ ! આનંદ મિચ્છા-
મિદુક્કં દે કે હું દઉં ? ' ભગવાને કહ્યું કે ' હે ગૌતમ ! તું જ
મિચ્છામિદુક્કં દે. ' પછી ગૌતમસ્વામીએ આનંદ પાસે જઈને
મિચ્છામિદુક્કં દઈને આનંદને ખમાવ્યા. વીસ વર્ષ પર્યન્ત
શ્રાવક ધર્મ પાળીને આનંદ પહેલા સૌધર્મ દેવલોકમાં અરુ-
ણાલ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચવીને મહાવિદેહ
ક્ષેત્રમાં અવતરીને દીક્ષા લઈને મોક્ષે જશે.

સાગરચંદ્ર તથા અશોકદત્તની કથા

૯૮

મ. હાવિદેહ ક્ષેત્રમાં અપરાજિતા નામની નગરીમાં ઈશાનચંદ્ર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં ચંદનદાસ નામના એક શેઠને ગુણુવાન સાગરચંદ્ર નામનો પુત્ર હતો. તેને અશોકદત્ત નામનો એક કપટી મિત્ર હતો. વસંતકીડા માટે રાજાનો આદેશ થયો કે અધાએ વસંતકીડા માટે વનમાં આવવું.

રાજા, સાગરચંદ્ર તથા અશોકદત્ત તથા નગરના લાખો માણસો વનમાં વસંતકીડા માટે ગયા. ત્યાં સર્વ ઠેકાણે ગીત, ગાન, નાટક તથા હીંચકા વગેરેની જૂઠ્ઠી જૂઠ્ઠી રમતોમાં લોકો તહીન થઈ ગયા. તે વખતે ' રાખો રાખો ' એવો અવાજ સાંભળવામાં આવ્યો. તે વખતે સાગરચંદ્ર હાથમાં તલવાર લઈને દોડ્યો, તો તેણી નજરે પુણ્યભદ્ર શેઠની દીકરી પ્રિયદર્શનાને ચોર લોકો ઊપાડી જતા જણાયા. સાગરચંદ્રે ચોર લોકોને હરાવીને કાઢી મૂક્યા.

આ વાત સાગરચંદ્રના પિતાના જાણવામાં આવી. સાગરચંદ્ર ઘેર આવ્યો, ત્યારે તેના પિતા ચંદનદાસે તેને શિખામણ આપી કે:-“ હે વત્સ ! ઉદ્ધતપણું ન કરવું. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જ બલ બતાવવું. દ્રવ્ય પ્રમાણે વેશ રાખવો. સારી

સોખત કરવી. મહોટાનો વિનય કરવો. વળી તારો મિત્ર અશોકદત્ત છે તે માયાવી છે, માટે તેની સોખત કરીશ નહિ.” પિતાની શિખામણ સાંભળી અશોકદત્ત બોલ્યો કે:—“હે પિતાજી! કુલની લાજ બચ એવું કૃત્ય હું નહિ કરું.”

પુણ્યભદ્ર શેઠે પણ સાગરચંદ્રનો ઉપકાર બાણીને પોતાની પ્રિયદર્શના પુત્રી મહોટા મહોત્સવથી સાગરચંદ્રને પરણાવી. બન્ને જણા આનંદથી સુખ ભોગવવા લાગ્યા.

એક વખત સાગરચંદ્ર વ્યાપાર માટે દેશાવર ગયો. અશોકદત્ત મિત્રને ઘેર આવી કપટથી પ્રિયદર્શનાને સ્નેહ દેખાડતો કહેવા લાગ્યો કે આપણે બન્ને જણા સ્નેહ બાંધીએ. તેના આવા અનુચિત વાક્યો સાંભળતાં જ પ્રિયદર્શનાએ તેને ઘરની બહાર કહાડી મૂક્યો.

બહાર નીકળતાં જ દેશાવરથી સાગરચંદ્રને આવતો જોયો. અશોકદત્તે તેને કહ્યું કે તારી ગેરહાજરીમાં તારી સ્ત્રીએ મારી સાથે સ્નેહ કરવાની માગણી કરી હતી, પરંતુ મેં તે વાતનો નિષેધ કર્યો હતો. સાગરચંદ્રે કહ્યું કે આલું અઘટિત કાર્ય કરવું ન જોઈએ.

ઘેર આવતાં, પ્રિયદર્શનાના સુખથી સઘળો વૃત્તાંત બાણુવામાં આવ્યો. તે વખતે પોતાના પિતાએ આપેલી શિખામણ વાસ્તવિક જણાઈ. પછી પોતે ધર્મકાર્યમાં સમય વ્યતિત કરવા લાગ્યો. અનુક્રમે પતિ અને પત્નિ બન્ને જણા જંબુદ્રીપના ભરતક્ષેત્રના દક્ષિણ ખંડમાં ગંગા અને સિંધુ નદીની વચ્ચે, ત્રીજા આરામાં નવસો ધનુષ પ્રમાણુ દેહવાળા યુગલિયા થયાં; અશોકદત્ત મરીને ચાર દાંતવાળો હાથી થયો.

તે હાથીએ ફરતાં ફરતાં એક વખત તે બંને યુગ-
લિયાઓને જોયાં. તે વખતે પાછલા ભવના સ્નેહને લીધે,
બંનેને સૂંઢથી ઊપાડીને પોતાની પીઠ ઊપર બેસાડી દીધાં.
તેથી તે યુગલિયાનું વિમલવાહન એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું.
સરળપણાથી સાગરચંદ્ર પ્રથમ કુલકર થયો, અને
માયાવીપણાથી અશોકદત્ત હાથી થયો. સરળ-
પણાથી મનુષ્ય સારી ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

પક્ષ અને પક્ષિનીની કથા

૯૯

સ્વસ્તિમતી નામની નગરીમાં ન્યાયસાર નામે રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરમાં પક્ષ નામનો સત્યવાદી શેઠ રહેતો હતો. તેની પક્ષિની નામની સ્ત્રી મહા રૂપવાન હતી. પરન્તુ કર્મના યોગે તેણી મુખરોગથી પીડાતી હતી અને તેણીનો અવાજ કર્કશ હતો. શેઠે પક્ષિનીનો મુખ રોગ મટાડવા માટે ઘણા ઉપચાર કર્યા, તો પણ તે રોગ મટ્યો નહિ.

એક વખતે કપટથી પક્ષિની પોતાના પતિ પક્ષ શેઠને કહેવા લાગી કે હે સ્વામી ! મને સાંઠું થતું નથી માટે આપ સુખેથી બીજી સ્ત્રી પરણો. શેઠે કહ્યું કે મને તારાપી સંતોષ છે. એક વખતે શેઠ ઉદ્યાનમાં દેહચિંતાને માટે ગયો. તે વખતે ખૂબ વરસાદ વરસવાથી નિધાન પ્રગટ થયું. તે દેખીને શેઠ પોતાને ઘેર જતો રહ્યો. બાબુમાં કેટલાક ફરતો હતો. તેણે પણ આ જોયું. જઈને તેણે રાજને આ વાતની ખબર આપી.

રાજએ શેઠને બોલાવીને પૂછ્યું કે તમે નિધાન કેમ ના લીધું ? શેઠે કહ્યું કે મહારાજ ! મારી પાસે અખૂટ

નિધાન છે, તો પછી બીજા નિધાનને હું શું કરું ? રાજાએ પૂછ્યું કે તમારી પાસે એવું તે શું નિધાન છે ? શેઠે કહ્યું કે મારી પાસે સંતોષરૂપ અક્ષય નિધાન છે. આ સાંભળી રાજા ઘણો જ રાજી થયો, અને શેઠને નિર્દોષી બાણી નગરશેઠની પદવી આપી.

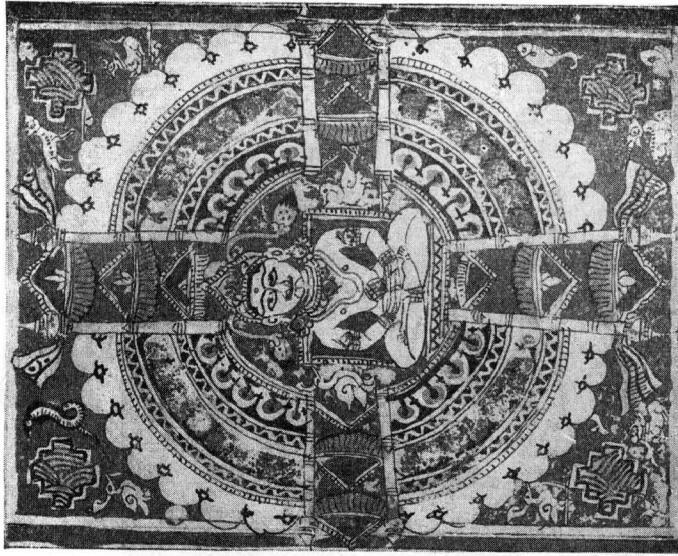
એક વખતે ઉદ્યાનમાં શ્રુતકેવલી પધાર્યા. રાજા તથા પક્ષ શેઠ વંદન કરવા ગયા. ધર્મદેશના પૂર્ણ થયા પછી પક્ષ શેઠે પૂછ્યું કે હે મહારાજ ! મને પરમ સંતોષ છે તેનું કારણ શું ? અને મારી સ્ત્રી મુખરોગવાળી અને કર્કશ સ્વરવાળી છે તેનું કારણ શું છે તે મને કહો.

ગુરુ મહારાજે કહ્યું કે ગયા લવમાં આ જ નગરમાં નાગશેઠ નામનો એક અસત્યવાદી, અસંતોષી અને માયાવી શેઠ રહેતો હતો, તેને નાગિલા નામની સત્યવાદી અને માયા રહિત સ્ત્રી હતી. એક વખતે નાગશેઠનો, નાગમિત્ર નામનો મિત્ર દેશાવર જતો હતો, તે વખતે પોતાના પુત્રને કહી નાગશેઠની સ્ત્રી નાગિલાની સાક્ષીએ પોતાના દાગીના નાગશેઠને સાચવવા આપ્યા. દેશાવરથી ઘણું ધન ઉપાર્જન કરીને પાછા વળતાં રસ્તામાં નાગમિત્રને ચોરોએ ઢૂંટી લીધો અને મારી નાખ્યો. તે વાતની તેની સ્ત્રી તથા પુત્રને ખબર પડી. કેટલાક દિવસ પછી શેઠનો પુત્ર પોતાના પિતાએ મૂકેલા દાગીના લેવા માટે નાગશેઠ પાસે આવ્યો. નાગશેઠે કહ્યું કે તારા પિતાએ મને કાંઈ આપ્યું નથી.

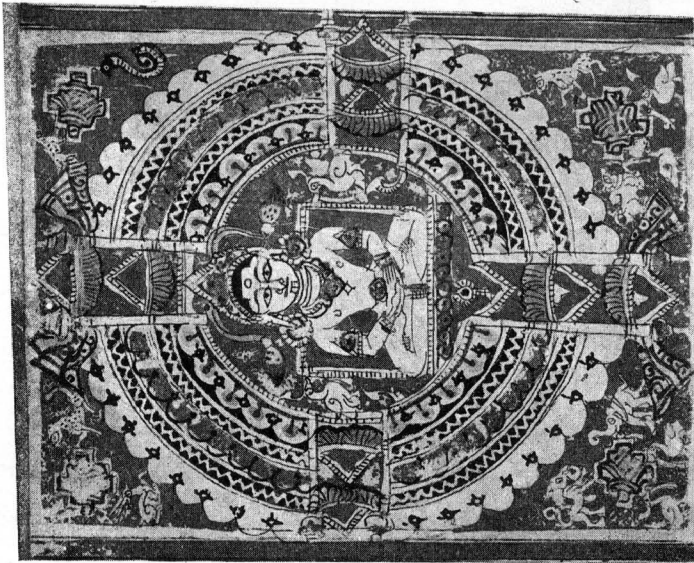
નાગમિત્રના પુત્રે રાજા આગળ આ વાતની ફરીયાદ કરી. સાક્ષી તરીકે નાગિલાનું નામ દીધું. રાજાએ પૂછતાં

નાગિલાએ કોઈપણ જાતના લેહલાવ વગર સત્ય હકીકત કહી. તેણીના સત્યવાદીપણાથી રાજા આનંદિત થયો, અને નાગશેઠની પાસેથી દાગીના અપાવી દીધા. રાજાએ નાગિલાનું બહુમાન કર્યું, અને તેણીની સત્યવક્તા તરીકે આખા નગરમાં પ્રસિદ્ધિ થઈ.

નાગશેઠના ઘેર એક વખત માસખમણના પારણે કોઈ મુનિ પધાર્યા, તેમને ભાવ સહિત નાગિલાએ આહાર, પાણી વહોરાવ્યા. તેથી ંને જણાએ શુભ કર્મ ઉપાર્જન કર્યું. ત્યાં આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને, નાગિલાનો જીવ મરણ પામીને તું અહીં પદ્મશેઠ તરીકે ઉત્પન્ન થયો છું, અને નાગશેઠનો જીવ મરણ પામીને કપટના યોગે તારી પદ્મિની સ્ત્રી થઈ છે. જીલથી જૂઠું બોલવાથી, તેણીને મુખરોગ અને કર્કશ સ્વર પ્રાપ્ત થયો છે. આ પ્રમાણે સાંભળીને ંને જણા દીક્ષા લઈ, ચારિત્ર-પાળી મોક્ષે પહોંચ્યા. સત્યનો હમેશાં જય થાય છે. સંતોષ જેવું બીજું નિધાન નથી.

चित्र १६ श्रीमहावीरवासीजुं सभवसरणुं (३०६ ८७)

चित्र १५ श्रीमहावीरवासीजुं सभवसरणुं (३०६ ८८)

॥ सुखरवाचारत ॥

चित्र १७ गाथो चारत्ते संगम (पृष्ठ १३०)

ગોત્રાસની કથા

૧૦૦

વૃષ્ટિકુગામમાં મિત્રદેવ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને શ્રીદેવી નામની રાણી હતી, પ્રભુ મહાવીર એક વખત ગામની નજીકના ઉદ્યાનમાં સમવસર્યા (જૂઓ ચિત્ર ૧૬). પ્રભુ મહાવીરની આજ્ઞા લઈને, શ્રીગૌતમસ્વામી છઠના પારણે ગામમાંથી ગોચરી વહોરી આવ્યા.

ગોચરી વહોરીને પાછા ફરતાં રસ્તામાં ઘણા રાવલોથી વીંટળાએલો અને સખત બંધને બાંધેલો એક માણસ દીઠો. તે માણસના નાક, કાન, હોઠ અને જીભ છેદેલાં હતાં, તેનું શરીર ધૂળથી ખરડાએલું હતું. વળી તેના શરીરમાંથી ટૂકડો ટૂકડો માંસ કાપી કાપીને તેને ખવડાવતા હતા. આવી દયાજનક સ્થિતિમાં મૂકાએલો તેને દેખીને, આ પાપનું ફલ લોગવે છે, એમ જાણી મનમાં વૈરાગ્ય લાવીને, પ્રભુ પાસે ઈચ્છાવહી પડિચ્છમી, ભાત પાણી વાપરીને ગૌતમસ્વામી પ્રભુને પૂછવા લાગ્યા કે ‘હે પ્રભુ! કયા પ્રકારના રૌદ્ર કર્મોએ કરીને એ પુરુષ આવા મહાદુઃખો લોગવે છે?’ તે વખતે પ્રભુ મહાવીર બોલ્યા કે હે ગૌતમ! તેનું કારણ સાંભળ:

હસ્તિનાપુર નગરમાં સુનંદ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે ગામમાં ગાયોને ખેસવા માટે લોકોએ એક માંડવો કરાવેલો હતો. તે માંડવામાં બહાર જંગલમાંથી ઘાસ વગેરે ચરીને, પાણી પીને સાંજના વખતે ગાયો માંડવામાં આવીને સુખે ખેસતી હતી. તે ગામમાં એક ભીમ નામનો પુરુષ હતો, તેને ઉત્પલા નામની સ્ત્રી અને ગોત્રાસ નામનો એક પુત્ર હતો. તે ગોત્રાસ બાલપણથી જ મહાદુષ્ટ. નિર્દયી, પાપી અને જીવોનો ઘાત કરતો હતો.

એક વખતે રાત્રિના સર્વ લોક સૂઈ રહ્યા પછી, તે ગોત્રાસ પોતાના હાથમાં કાતી લઈને ગાયોના માંડવામાં આવ્યો. તેમાંથી કેટલીક ગાયોના પૂંછડાં, કાન, નાક, હોઠ, જીભ, આંચળ, પગ વગેરે અવયવો કાતીથી છેદી નાખ્યા. આ પ્રમાણે અઘોર પાપ કરીને, પાંચસો વરસનું આયુષ્ય લોગવી, મરણ પામીને બીજી નરકે ઉત્પન્ન થયો. કહ્યું પણ છે કે:—

ઘોડા બળદ સમારીયા, કીધા જીવ વિનાશ;
પુણ્યત્રિહૂણા જીવ તે, પામે નરક નિવાસ.—૧

પછી તે ગોત્રાસનો જીવ નરકમાંથી નીકળીને વલ્લિક-ગામના સુમિત્ર શેઠની સુભદ્રા નામની વાંઝણી સ્ત્રીના ઘેર પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો છે. તેને જન્મતાં જ ઉકરડામાં ફેંકી દીધો હતો. વળી ત્યાંથી પાછો લાવીને એનું ઉન્નિજત નામ પાડવામાં આવ્યું છે. તે મોટો થયો, એટલે સુમિત્ર શેઠ તેને સાથે લઈ ધન ઉપાર્જન કરવા વહાણમાં પરદેશ ગયા. રસ્તામાં કર્મવશે વહાણ ભાંગી ગયું; સુમિત્ર શેઠ

મરણ પામ્યો, અને ઉલ્લિઝત ઘેર પાછો આવ્યો. પતિના મરણના સમાચાર સાંભળીને સુભદ્રા શેઠાણી પણ મરણ પામી.

ઉલ્લિઝત પાછળથી દુરાચારી થયો. સ્વજનોએ તેને ઘરની બહાર કાઢી મૂક્યો. એક દિવસ તે રાજની માનીતી કામધેવળ નામની વેશ્યાના ઘરમાં પ્રવેશ કરવા જતો હતો, તે જ વખતે રાજપુરુષોએ તેને પકડ્યો, અને રાજની આજ્ઞાથી આ દુઃખો સહન કરે છે. આ પ્રમાણે ત્રાસ આપતાં આપતાં તેને મારી નાખશે. મરીને પહેલી નરકે જશે. ત્યાંથી મરીને નપુંસક થશે. આવી રીતે ઘણા ભવો સુધી તે નપુંસક થશે. આ જાણી નિર્લેષન કર્મ ન કરવું.

શિવકુમાર અને યજ્ઞહત્તની કથા

૧૦૧

ૐ ધારિણી નગરીમાં સમુદ્રહત્ત નામનો શેઠ હતો. તેને ધારિણી નામની સ્ત્રી, શિવકુમાર નામનો પુત્ર અને યજ્ઞહત્ત નામનો નોકર હતો. સમુદ્રહત્ત શેઠ કોઈક અસાધ્ય રોગ ઉત્પન્ન થવાથી મરણ પામ્યો. કર્મના યોગે ધારિણી યજ્ઞહત્ત નોકરની સાથે આસક્ત થવાથી, તેના હાથે પોતાના પુત્ર શિવકુમારનું કાશળ કાઢવાનો ઘાટ ઘડવા લાગી.

એક વખત ધારિણીએ યજ્ઞહત્તને એકાંતમાં કહ્યું કે મારો પુત્ર શિવકુમાર આપણા ંનેનું દુશ્વરિત્ર બાણ છે, તેથી તે આપણો વિનાશ કરશે. તેથી લાગ જોઈને તેને મારી નાખવો જોઈએ. આ સાંભળી યજ્ઞહત્ત જોલ્યો કે એ વાત યોગ્ય નથી, કારણ કે શિવકુમાર મારો સ્વામી છે. એના પ્રતાપે આપણે ંને સુખી છીએ. વળી સ્વામી દ્રોહ કરવો મહાપાપ છે.

ધારિણી જોલી કે એમાં પાપ શું? જો એ જીવતો હશે, તો આપણને સુખે આનંદ કરવા દેશે નહિ. વિષયાંધ યજ્ઞહત્તે, શિવકુમારને મારવાની કબૂલાત આપી. એક વખતે

ધારિણીએ કપટકળા કેળવીને પોતાના પુત્રને કહ્યું કે હે વત્સ! કોઈપણ હથિયાર ધારીને વિશ્વાસ કરીશ નહિ.

એક વખતે લાગ જોઈને શિવકુમારને ધારિણી કહેવા લાગી કે ગોવાળિયાઓ આપણા ગોકુલની ધરાધર રક્ષા કરતા નથી, માટે તમે ંને જણા જઈને ગાયોની ધરાધર સંભાળ રાખવાની ગોઠવણુ કરો. ંને જણા હાથમાં હથિયાર રાખી જંગલમાં ગયા. ંને જણા એક ખીજનો વિશ્વાસ રાખ્યા વિના, આગળ પાછળ જતા હતા. એક ટેકરા ઉપરથી નીચે ઉતરતાં યજ્ઞહત્તે તલવાર કહાડી, તે શિવકુમાર જાણી ગયો. તેથી ત્યાંથી નાશીને ગોકુલમાં જતો રહ્યો. ત્યાં પહોંચ્યા પછી ંને જણાઓએ ગોવાળિયાઓને શીખામણુ આપીને સમજાવ્યા.

રાત્રિ પડતાં ંને જણા ગાયોના વાડામાં શય્યા પાથરીને સૂતા. અંધારામાં શિવકુમારે ઊઠીને પોતાના બદ્દલે તલવાર રાખી ઉપરથી ચાદર ઢાંકીને, પોતે ગાયોના ટોળામાં છાનો માનો બેસી રહ્યો. એટલામાં યજ્ઞહત્તે આસ્તે રહીને તલવાર કહાડીને શિવકુમારની પથારી ઉપર ઘા કર્યો. તે વખતે શિવકુમારે ગાયોના ટોળામાંથી છાનોમાનો આવી ઘા કરીને યજ્ઞહત્તને મારી નાખ્યો. અને શિવકુમાર તથા ગોવાળિયાઓ ચોર! ચોર! કરીને ખૂસો પાડી કહેવા લાગ્યા કે યજ્ઞહત્તને ચોરોએ મારી નાખ્યો.

શિવકુમારને એકલો ઘેર આવેલો જાણી માતાએ પૂછ્યું કે યજ્ઞહત્ત કયાં છે? શિવકુમારે કહ્યું કે પાછળ આવે છે. રાતનો ઉબગરો હોવાથી શિવકુમાર ઉઘી ગયો. માતાએ

તેની તલવાર ઉપર કીડીઓ ચડતી જોઈ, અને તેથી તલવાર મ્યાનમાંથી કહાડીને જોતાં, ઢોહીવાળી દેખવાથી વિચાર્યું કે નક્કી ચક્ષુહત્તને શિવકુમારે જ માર્યો લાગે છે.

ધારિણીએ તે જ તલવારથી શિવકુમારને મારી નાખ્યો. ધાવ માતાએ આ દૃશ્ય જોયું. એટલે તેણીએ ધારિણીને સાંજેલાથી મારી. ધારિણીએ મરતાં મરતાં ચીપીયો. ધાવ માતાના મર્મસ્થાનમાં માર્યો, તેથી ધાવમાતા પણ મરણ પામી. આવી રીતે નિર્દયપણાથી બધાં અંદરો અંદર મરણ પામ્યાં. તે સર્વ જીવો તે ભવમાં પણ અદ્વાયુખ્યવાલાં થયાં અને આવતા ભવોમાં પણ મહાદુઃખી થશે. માટે ક્રોધએ પણ જીવવધ કરવો નહિ.

ધનસાર શેઠની કથા

૧૦૨

મથુરા નગરીમાં ધનસાર શેઠ રહેતો હતો. તેની પાસે છાસક કરોડ દ્રવ્ય હોવા છતાં, પણ તે મહાકંબુસ હતો. એક દમડી પણ તે સારા માર્ગે ખર્ચ કરતો નહિ. દરવાબ આગળ કોઈ માગવા આવે, તો તેના ઉપર ક્રોધ કરતો હતો. પોતાના ઘરમાં પણ કોઈના દેખતાં સારી રસોઈ તે જમતો ન હતો. તે નગરમાં પણ કોઈ માણસ જમ્યા વિના ધનસાર શેઠનું નામ લેતું નહિ.

પોતાના ધનમાંનો ત્રીજો ભાગ—બાવીશ કોડ દ્રવ્ય—તો તેને જમીનમાં દાટી રાખેલું હતું, તે એક દિવસ ઉઘાડી જોતાં કોલસા થઈ ગયેલા દીકા. આ જોઈ શેઠ ખેલાન થઈ ગયો. થોડા વખત પછી લાનમાં આવ્યો. એટલામાં વળી કોઈ કે આવીને કહ્યું કે શેઠજી! આપના બાવીસ કરોડ મૂલ્યના માલથી ભરેલાં વહાણ સમુદ્રમાં ડૂબી ગયા છે. વળી ત્રીજાએ આવીને કહ્યું કે આપણાં માલના ભરેલાં ગાડાંઓ અમુક સ્થળે ચોરોએ લૂંટી લીધાં છે. આ પ્રમાણે દ્રવ્યનો નાશ એકી વખત થઈ જવાથી શેઠ મૂઠ જોવો થઈ ગયો. રાત અને

દિવસ બહાવરો થઈ કરવા લાગ્યો. લોકો તેની મશ્કરી કરવા લાગ્યા.

એક વખત ધનસાર દસ લાખ વાસણો વહાણોમાં ભરીને વહાણમાં બેસી દેશાવર ઉપડ્યો. ત્યાં પણ કર્મ-સંભોગે સમુદ્રમાં ગાળ, વીજ સાથે ભયંકર વરસાદ થયો. તોફાનમાં વહાણો ભાંગી ગયાં. એક વહાણનું પાટીયું હાથમાં આવવાથી, તેની મદદથી કાંઠે આવ્યો. ત્યાંથી રખડતો રખડતો ઘેર આવી પહોંચ્યો. મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે હું લક્ષ્મી પામ્યો, તો પણ સુપાત્રે દાન દીધું નહિ; દેતાને દેવા દીધું નહિ, અને પરોપકારાદિ કોઈ કાર્યો કર્યાં નહિ. શાસ્ત્રમાં કહ્યું પણ છે કે **લક્ષ્મીની ત્રણ ગતિ હોય છે. દાન, ભોગ અને નાશ.** મારી લક્ષ્મીની તો માત્ર ત્રીજી ગતિ થઈ એટલે નાશ જ પામી.

એક વખત ઉદ્યાનમાં કેવળી ભગવાન સમવસર્યા. શેઠે તેઓશ્રીને વંદન કરીને ધર્મદેશના સાંભળી. પછીથી પૂછ્યું કે:—“હે ભગવન્! હું કયા કર્મના ઉદ્ધયથી મહાકંબુસ થયો? તથા મારી બધી લક્ષ્મી જતી રહી તેનું શું કારણ?” કેવળી ભગવાન કહેવા લાગ્યા કે હે શેઠ! તારો પૂર્વભવ સાંભળ:

ઘાતકીખંડના ભરતક્ષેત્રમાં એક ગામમાં બે ભાઈઓ રહેતા હતા. બંને મહા ઋદ્ધિવાળા હતા. તેમાં મોટો ભાઈ સરલ, ઉદાર અને ગંભીર હતો. નાનો ભાઈ રૌદ્ર પરિણામ-વાળો અને કંબુસ હતો. તે મોટા ભાઈને પણ દાનાદિક સુકૃત્યો કરતાં વારતો હતો. તો પણ મોટાભાઈ દાન આપ્યા કરતો હતો.

એમ કરતાં મોટા ભાઈની લક્ષ્મી દિવસે દિવસે વધવા લાગી. નાનો ભાઈ તો એક પાઈ પણ દાન કરતો નહિ, તેથી તેની લક્ષ્મી ખૂટવા લાગી. પછી નાનો ભાઈ ધન મેળવવા માટે મોટા ભાઈ સાથે કળયો કરવા લાગ્યો. કળયાથી કંટાળી મોટા ભાઈએ ગુરુની દેશના સાંભળી ગુરુ પાસે દીક્ષા લીધી. કાળધર્મ પામી પહેલા દેવલોકે દેવતા થયો. નાનો ભાઈ કૃપણ હોવાથી લોકોથી નિંદાતો તાપસ થઈ, અજ્ઞાન તપ કરી અસુરકુમાર દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો.

ત્યાંથી ચ્યવીને અહીં તું ધનસાર નામે શેઠ થયો. અને હું મોટાભાઈ દેવલોકથી ચ્યવીને તામ્રલિપ્તી નગરીમાં એક વ્યાપારીને ઘેર પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. અનુક્રમે યૌવન વય પામી, દીક્ષા લઈ કર્મક્ષય કરી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને, હું અહીં આગ્યો છું. ધનસાર કેવળી ભગવાનને પોતાના ગયા ભવના ભાઈ જાણીને ખૂબ આનંદિત થયો.

ગુરુએ કહ્યું કે તેં ગયા ભવમાં દાન દીધું નહિ, તેથી તું કંબુસ થયો. અને મને દાન દેતાં વારતો હતો, તેથી તારું ધન નાશ પામ્યું. આ વૃત્તાંત સાંભળીને ધનસારે એવો નિયમ લીધો કે, હવેથી હું જેટલું ધન ઉપાર્જન કરું તેનો એથો ભાગ ધર્મકાર્યમાં વાપરું. એવો નિયમ આ હંદગીના અંત પર્યંત લઉં છું. વળી મારે પારકા દોષ પ્રગટ ન કરવા, એમ કહી શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો, અને પાછલા ભવનો પોતાનો અપરાધ કેવલી ભગવાનની સાથે ખમાવ્યો.

ધનસાર એક દિવસ સૂના ઘરમાં પોસહ કરીને કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં ઊભો હતો. તે વખતે કોઈક વ્યંતર દેવ કોપ

કરીને સર્પનું રૂપ કરીને શેઠને કરડ્યો. શેઠ એક દિવસ પર્યન્ત ધ્યાનસ્થ રહ્યા, ત્યાં સુધી વ્યંતરેદેવે ઘણા ઉપસર્ગો કર્યા; તો પણ શેઠ પોસહમાં જરા પણ ડગ્યા નહિ.

શેઠની આવી સ્થિરતા જોઈને વ્યંતર સંતુષ્ટ થઈને બોલ્યો કે ‘જે માંગવું હોય તે માગો.’ તો પણ શેઠે કંઈ માંગ્યું નહિ. પછી વ્યંતરે કહ્યું કે તમે ફરીથી મથુરા નગરીએ જાઓ, ત્યાં તમે જમીનમાં દાટેલા જે બાવીશ કરોડ સોનૈયા જે કોલસા થઈ ગએલા છે, તે હવે પુણ્યના યોગે સોનૈયા થઈ જશે.

આ સાંભળીને શેઠ પાછા મથુરામાં આવ્યા. નિધાન ઊઘાડી જોયું તો પહેલા જે કોલસા દેખાતા હતા, તેના બદલે સોનૈયા દેખાયા. તેમજ જલમર્ગે જે વહાણો પાણીની તાણથી ક્યાંક ખરાબે ચડેલાં હતાં, તે પણ ફરી પાછાં કુશલક્ષેમ આવી પહોંચ્યાં. આવી રીતે પુણ્ય યોગે ફરી પાછું ચુંમાલીસ કરોડ દ્રવ્ય એકઠું થયું. તેમાંથી દાન દેવા લાગ્યો અને સુખેથી તે ધનનો ઉપલોગ કરવા લાગ્યો. ઘણાં જિનમંદિરો બધાવ્યાં. સાતે ક્ષેત્રોમાં સારી રીતે ધન વાપરીને, અંત સમયે પુત્રને ઘરનો ભાર સોંપી, અનશન કરી અરુણાલ વિમાનમાં પહેલા દેવલોકે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી ચ્યવી મહા-વિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્યપણું પામીને મોક્ષે જશે.

રાજદેવ અને ભોજદેવની કથા

૧૦૩

અયોધ્યા નગરીમાં સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળો સોમચંદ્ર નામનો રાજા હતો. તે નગરમાં દેવપાલ નામનો શેઠ રહેતો હતો. શેઠને દેવકી નામની સ્ત્રી, અને રાજદેવ તથા ભોજદેવ નામના બે પુત્રો હતા. મોટોભાઈ રાજદેવ ગુણવાન અને વિક્ષાન હતો. તેનું લગ્ન પણ મોટી ધામધૂમથી કરવામાં આવ્યું. તે જે જે વસ્તુઓનો વ્યાપાર કરતો, તેમાં તેને હંમેશાં લાભ જ મળતો હતો. વળી તે રાજાને પણ વહાલો હતો.

નાનો ભાઈ ભોજદેવ નાનપણથી જ દુર્ભાગી હતો. તે જ્યારે મોટો થયો, ત્યારે દેવપાલ શેઠે ઘણી કન્યાઓની માગણી કરવા છતાં, કોઈએ પણ તેને પોતાની કન્યા પરણાવી નહિ. પછી શેઠે કોઈ ગરીબ માણસને પાંચસો સોનામહોરો આપીને કન્યા પરણાવવાનું નક્કી કર્યું. દીકરીના બાપે પૈસાના લોભથી કન્યા પરણાવવાની કબૂલાત આપી. પરંતુ કન્યા તેના પિતાને કહેવા લાગી કે હું અગ્નિમાં બળી મરવા તૈયાર છું, પણ એ દુર્ભાગીને પરણવા તૈયાર નથી.

પછી ભોજદેવ ધન ખર્ચીને વેશ્યાને ત્યાં જવા લાગ્યો.

ત્યાં વેશ્યા પણ મનમાં એમ વિચારવા લાગી કે આ અહીંથી જલદી જાય તો સારું. વળી તે જે વ્યાપાર કરતો તેમાં પણ ધરના નાણા ગુમાવીને જ આવતો અને સગા ભાઈ હોવા છતાં અનેના ભાગ્ય એક ખીજથી વિપરીત હતા.

એક વખત કોઈ જ્ઞાની ગુરુ ઉદ્યાનમાં આવ્યા. દેવપાલ શેઠ અને પુત્રોને સાથે લઈને વંદન કરવા ગયા. ગુરુનો ધર્મોપદેશ સાંભળ્યા પછી શેઠે ગુરુને પૂછ્યું કે હે ભગવાન! મારા જે પુત્રમાં એક ભાગ્યશાળી છે, અને ખીજે મહા દુર્ભાગી છે, તેનું શું કારણ હશે ?

ગુરુ બોલ્યા કે હે દેવપાલ! સર્વ જીવો સંસારમાં યોતપોતાના કરેલાં શુભાશુભ કર્મોને ભોગવે છે. તારા અને પુત્રોનો વૃત્તાંત સાંભળ:

આ જ નગરમાં, આ ભવથી ત્રીજા ભવે ગુણુધર અને માનધર નામના જે વાણીયાઓ રહેતા હતા. તેમાં ગુણુધર વિનયી અને શાંત ચિત્તવાલો હતો, ખીજે માનધર અભિમાની અને ઉત્તમ પુરુષોની નિંદા કરનારો હતો.

એક વખતે કોઈ સાધુએ ચોમાસામાં એક મહિનાના ઉપવાસ કર્યા, તેમની તપસ્યાના બલથી દેવો પણ તેમની સેવા કરવા લાગ્યા. આ દેખીને માનધર તેમની નિંદા કરવા લાગ્યો. એક દેવે તેને નિંદા કરતાં વાર્યો, તો પણ તે નિંદા કરતાં અટક્યો નહિ. તેથી દેવતાને ક્રોધ આવવાથી તેને મારી નાખ્યો. મરણ પામીને તે પહેલી નરકે ગયો. નરકથી નીકળીને તે, તમારે ત્યાં ભોજદેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો છે.

મોટો ગુણધર મરીને દેવતા થયો. ત્યાંથી ચવીને તારે ત્યાં રાજદેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયો છે. રાજદેવ ગુણુજ્ઞ હોવાથી સૌભાગી થયો, અને ભોજદેવ નિંદક હોવાથી દુર્ભાગી થયો છે. ગુરુની વાણી સાંભળી ઇંને ભાઈને બતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. પછી શેઠ તથા ઇંને પુત્રોએ શ્રાવક ધર્મ અંગીકાર કર્યો. અનુક્રમે ઇંને પુત્રોએ દીક્ષા લીધી. ચારિત્ર પાળી ઇંને દેવલોકમાં ગયા, ત્યાંથી ચવીને ત્રીજા ભવે મોક્ષે જશે. આ કથાનો સાર એ છે કે દરેક માણસે ગુણુજ્ઞ થવું; પણ કોઈના નિંદક થવું નહિ.

સુબુદ્ધિ અને દુર્બુદ્ધિની કથા

૧૦૪

સિતિપ્રતિષ્ઠિતનામના નગરમાં ચંદ્રચશાનામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને મતિસાગર નામનો પ્રધાન હતો. તે પ્રધાનને સુબુદ્ધિ નામનો પુત્ર હતો, તે સર્વ ગુણુ-સંપન્ન અને કલાવાન હતો. વળી તે પ્રધાનને બીજો એક પુત્ર થયો, તે લણુવા યોગ્ય થયો, ત્યારે નીશાળે લણુવા મૂક્યો. પંડિતે તેને લણુવવા માટે ચાર મહિના સુધી પ્રયત્ન કર્યો, તો પણ તે કાંઈ લણુયો નહિ. લોકોમાં તે પુત્ર દુર્બુદ્ધિના નામથી પ્રસિદ્ધ થયો.

તે જ નગરમાં એક ધન્ના નામનો વ્યાપારી હતો. તેને જાવડ, ખાહડ, ભાવડ અને સાવડ નામના ચાર પુત્રો હતા. યોગ્ય ઉંમરે તે ચારેને પરણાવ્યા. એક વખત ધન્નો રોગથી પીડાવા લાગ્યો, તે વખતે તેણે પોતાના ચારે પુત્રોને બોલાવીને શીખામણ આપી કે હે પુત્રો! તમે ચારે જણા એક બીજા પર સ્નેહ રાખીને એકઠા રહેજો, પરંતુ સ્ત્રીઓનાં વચનેથી ભૂદા થશો નહિ.

ભૂદા થવાથી લોકોમાં અપકીર્તિ થશે, છતાં કોઈ પણ

કારણથી જૂઠા થાઓ તો, તમે ચારેના માટે જૂઠા જૂઠા ચાર નિધાન, આપણા ઘરના ચારે ખૂણામાં ચારેના નામના મૂક્યા છે, તે પ્રમાણે લે જો. પુત્રો જોલ્યા કે આપ જેમ કહો છો, તેમ જ અમે કરીશું.

શેઠ શાંતિથી મરણ પામ્યો. તેમની મરણક્રિયા કરીને ચારે ભાઈઓ સ્નેહ પૂર્વક એકઠા રહેવા લાગ્યા. અનુક્રમે ચારે ભાઈઓને સંતાનોની પ્રાપ્તિ થઈ. સ્ત્રીઓના હુમેશાંના કળ્યાણોથી કંટાળીને, ચારે ભાઈઓએ સાથે મળીને ચારે નિધાન કહાડ્યા. તેમાં મોટા ભાઈના નિધાનમાંથી વાળ નીકળ્યા. ઓળના નિધાનમાંથી માટી નીકળી; ત્રીજાના નિધાનમાંથી ચોપડા તથા કાગળીયા નીકળ્યા, અને ચોથાના નિધાનમાંથી સોનું તથા રત્ન નીકળ્યા.

નિધાનોમાંથી આ પ્રમાણે વસ્તુઓ નીકળવાથી, નાનો ભાઈ બહુ જ આનંદ પામ્યો અને ત્રણે મોટાભાઈઓ અંખવાણા પડી કહેવા લાગ્યા કે પિતાજીએ આપણા ઉપર વૈર-ભુદ્ધિ રાખીને; નાનો પુત્ર તેમને વહાલો હતો માટે તેને જ બધી લક્ષ્મી આપી દીધી. પરંતુ આપણે ચારે ભાઈઓ મળીને તે લક્ષ્મી સરખા ભાગે વહેંચી લઈશું. તે વખતે નાનો ભાઈ કહેવા લાગ્યો કે મને પિતાજીએ જે નિધાન આપેલું છે, તેમાંથી હું કાંઈ પણ કોઈને આપીશ નહિ. આ પ્રમાણે કોઈનું પણ વચન તેઓ માનતા નહિ; અને અંદરે અંદર કલહ કરવા લાગ્યા.

પછી ત્રણ મોટા ભાઈઓએ જઈ રાજના પ્રધાન આગળ આ વાત કહી. પરંતુ પ્રધાન પણ તેમને ન્યાય નહિ આપી

શકવાથી, ત્રણે જણ અફસોસ કરવા લાગ્યા. એવામાં પ્રધાનનો મોટો પુત્ર સુબુદ્ધિ ત્યાં આવ્યો. તેની આગળ આ ચારે નિધાનોનો સંબંધ કહી સંભળાવવામાં આવ્યો. સુબુદ્ધિએ કહ્યું કે રાજાનો હુકમ હોય તો હું તમારો અઘડો પતાવી આપું.

રાજાએ આજ્ઞા આપી. સુબુદ્ધિએ ચારે પુત્રોને એકાંતમાં બોલાવીને કહ્યું કે તમારો પિતા ઘણો જ બુદ્ધિશાળી હતો. તેણે ચારે ભાઈને લાખ લાખ દ્રવ્ય આપેલું છે. મોટાભાઈના નિધાનમાં વાળ રાખ્યા છે, તેથી ઘોડા, ગાય, ભેંસ, ઊંટ વગેરે ચાર પગાં રૂપ જે દ્રવ્ય છે, તે મોટાભાઈને આપેલું છે. બીજાના નિધાનમાં માટી છે, તેથી તેને ખેતર, જમીન વગેરે રૂપ જે ધન છે, તે તેને આપેલું છે. ત્રીજાના નિધાનમાં કાગળ અને ચોપડા છે, તેથી વ્યાજે આપેલું નાણું તથા ચોપડે જે લેણું છે, તે રૂપ જે ધન, તે તેને આપેલું છે. નાનાભાઈને સોનું તથા રત્ન જે ધરમાં છે, તે રૂપ ધન, તે તેને આપેલું છે.

આ સાંભળી ચારે જણાએ મળીને હિસાબ તપાસી જોયો, તો તે ચારેને સરખા ભાગે લાખ લાખ દ્રવ્યની વહેંચણી કરી આપેલી જણાઈ. પછી ચારે જણા રાજા પાસે ગયા અને કહ્યું કે હે સ્વામી ! સુબુદ્ધિએ અમારા અઘડાનો નિવેડો ખરાખર કરી આપ્યો છે. આ સાંભળી રાજા ખુશી થયો. સુબુદ્ધિની લોકોમાં બહુ જ કીર્તિ ફેલાઈ.

એવામાં કોઈક જ્ઞાની ગુરુ મહારાજ તે નગરના ઉદ્ધાનમાં પધાર્યાં. તેઓને રાજા, પ્રધાન, પ્રધાનના બંને પુત્રો તથા નગરજનો વંદન કરવા ગયા. વંદન કરીને ધર્મોપદેશ

સાંભળ્યા પછી મતિસાગર પ્રધાને ગુરુ મહારાજને પોતાના ઇંને પુત્રોની બુદ્ધિના તફાવતનું કારણ પૂછ્યું.

ગુરુએ કહ્યું કે હે પ્રધાન ! આ જ નગરમાં વિમલ અને અચલ નામના બે વાણીયા રહેતા હતા. ઇંનેના સ્વભાવ જૂદા હતા. તેમાં વિમલે દીક્ષા લીધી, અને દેવ, ગુરુ, સિદ્ધાંતની ભક્તિ કીધી. શાસ્ત્ર ભણ્યો, બીજા સાધુઓને ભણાવ્યા. આચાર્યપદવી પામ્યો, પછી ઘણા જીવોને ધર્મોપદેશ દઈ, પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને બીજા દેવલોકે દેવતા થયો. બીજો જે અચલ હતો, તે તપસ્વી, જ્ઞાની અને ધર્મી જનોની નિંદા વગેરે કરતો, સર્વની અવજ્ઞા કરતો હતો. તે મરીને બીજી નરકમાં ઉત્પન્ન થયો.

વિમલનો જીવ દેવલોકથી ચ્યવીને, તારો સુબુદ્ધિ નામનો પુત્ર થયો છે. અને અચલનો જીવ નરકથી નીકળીને, પૂર્વભવમાં આચરેલી નિંદા વગેરે પાપોએ કરીને તારો દુર્બુદ્ધિ નામનો પુત્ર થયો છે. તે હજી સંસારમાં ઘણું પરિભ્રમણ કરશે. આ પ્રમાણે પોતાના પૂર્વભવની વાત સાંભળીને સુબુદ્ધિએ શ્રાવક ધર્મ અંગિકાર કર્યો. કેટલાએક દિવસ પછી દીક્ષા પણ લીધી. સિદ્ધાંત વગેરે ભણ્યો. નિરતિચાર ચારિત્ર પાળી, પાંચમા દેવલોકે દેવતા થયો. અનુક્રમે ત્યાંથી ચ્યવીને મનુષ્ય-જન્મ પામી મોક્ષે જશે.

આંખા અને લીંબાની કથા

૧૦૫

ધરાવાસ નગરમાં વેસમણ નામનો એક શેઠ રહેતો હતો. તે શેઠને કુશલ નામનો એક પુત્ર હતો, તે બહોંતેર કલાનો જ્ઞાતા હતો. તે શેઠને ત્યાં એક મુગો, દુભાંગી અને કદરૂપો તથા મુખરોગવાળો એક નોકર હતો. કુશલ તે નોકર ઊપર સ્નેહ ધરાવતો હતો. વળી કુશલ જિનધર્મનો ઉપાસક હતો.

એક વખત કુશલ જંગલમાં ફીડા કરવા માટે ગયો. ત્યાં એક વિદ્યાધરને ઉંચો ઉછળી, પાછો નીચે પડતો દેખ્યો. કુશલે તેને પૂછ્યું કે તમે ઉત્તમ પુરુષ હોવા છતાં પાંખ વગરના પંખીની માફક કેમ ઉડો છો અને પડો છો ? તે સાંભળી વિદ્યાધર બોલ્યો કે હું વૈતાલ્ય પર્વતનો રહેવાસી વિચિત્રગતિ નામનો વિદ્યાધર છું. હમણાં હું શ્રી પર્વતે ગયો હતો, ત્યાંથી પાછા વળતાં મારો મિત્ર વિદ્યાધર મળ્યો, તેને કેટલાક શસ્ત્રના ઘા પડેલા મેં જોયા, એટલે મેં પૂછ્યું કે તને આ ઘા શાથી પડ્યા ? તેણે કહ્યું કે મારી સ્ત્રીને એક ખીજો વિદ્યાધર લઈ જતો હતો, તેની પછવાડે જઈ ચુક્ર કરી મારી સ્ત્રીને પાછી લાવી અહીં રહ્યો છું.

યુદ્ધમાં લાગેલા ઘા મેં ત્રણસંરોહણી ઔષધિથી મટાડી દીધા. પછી તે વિદ્યાધર સ્ત્રીને લઈને પોતાના સ્થાનકે ગયો. પરંતુ હે ભાઈ! હું ધમાધમમાં આકાશગામિની વિદ્યાનું એક પદ ભૂલી ગયો છું, તેથી ઉડું છું અને પડી જાઉં છું. આવી વાત સાંભળીને કુશલે કહ્યું કે તમારી વિદ્યાનું પહેલું પદ મને યાદ કરીને કહો. તે વિદ્યાનું પહેલું પદ વિદ્યાધરે કહી સંભળાવ્યું. તે સાંભળીને કુશલે પદાનુસારિણી વિદ્યાના અળે આકાશગામિની વિદ્યાના બાકીના પદો કહી સંભળાવ્યા. વિદ્યાધર કુશલની આવી શક્તિ જોઈ વિસ્મય પામ્યો અને આનંદિત થયો. પછી વિદ્યાધરે વિચાર્યું કે આ પુરુષ વિદ્યા, બુદ્ધિ, રૂપ અને શુભે કરીને ઉત્તમ છે, અને પરોપકાર કરવામાં પણ તત્પર છે. આવા પુરુષો વિરલ જ હોય છે. કુશલના માતા પિતાનું નામ તથા ઠેકાણું પૂછી વિદ્યાધર પોતાના સ્થાનકે ગયો.

બીજા દિવસે વેસમણ શેઠનું ઘર પૂછતો વિદ્યાધર આવ્યો. તે વખતે કુશલને દેવપૂજા કરતો દેખીને વિદ્યાધરે પૂછ્યું કે તું આ શું કરે છે? કુશલે કહ્યું કે શ્રી જિનેશ્વર દેવની પૂજા કરું છું. તે સાંભળી વિદ્યાધરે પણ જિનધર્મનો સ્વીકાર કર્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે એક તો આકાશગામિની વિદ્યાનું પદ મને સંભાળી આપ્યું અને જિનેશ્વરનો માર્ગ બતાવ્યો. આ જ ઉપકાર મારા ઉપર કરવાથી હું તમારો તાબેદાર છું, પછી તે શેઠને કહેવા લાગ્યો કે મારા પિતાએ એક નિમિત્તિયાને પૂછ્યું હતું કે મારી પુત્રીનો વર કેણુ થશે? તે વખતે તેને કહ્યું હતું કે તારો પુત્ર વિદ્યા ભૂલી જશે, તેને જે વિદ્યા સંભાળી આપશે તે, તમારી પુત્રીનો વર થશે, તેથી હે શેઠ!

તમારા પુત્રને મારી સાથે વૈતાઢય પર્વતે મોકલો, તો હું તેમને મારી ઁન પરણાવું. તે સાંભળી શેઠે પુત્રને વૈતાઢય પર્વતે જ્વાની રજા આપી. ત્યાં જઈ શુભ લગ્નમાં કુશલે વિદાધર વિચિત્રગતિની ઁન સાથે લગ્ન કર્યું.

લગ્ન કર્યા પછી કુશલ, કુશલની સ્ત્રી તથા વિચિત્રગતિ વિદાધર, ઁ ત્રણે જણા શાશ્વતા ચૈત્યને વંદન કરવા માટે ગયા. ત્યાં રહેલા બધાં શાશ્વતા ચૈત્યોને વંદન કરીને ચૈત્યના મંડપમાં આવ્યા. ત્યાં ચારણ શ્રમણ મુનિને વંદન કર્યું. મુનિએ વિદાધરને કહ્યું કે તને ધર્મનો ઁધ તારા બનેવીથી થયો છે ને ?

તે વખતે ચારણ મુનિને જ્ઞાની જાણીને કુશલે પૂછ્યું કે હે મહારાજ ! કયા શુભકર્મના ઉદયથી મને પદ્માનુસારિણી એવી નિર્મલ પ્રજ્ઞા પ્રાપ્ત થઈ ? વળી મારો નોકર મુખરોગી, મૂર્ખ અને કુરૂપવાળો કયા કર્મથી થયો અને તેના ઁપર મને આટલો ઁધો સ્નેહ શાથી છે ? તે મને કહો.

મુનિ ઁલ્યા કે આ ભવથી ત્રીજા ભવે તું અને તારો નોકર, ઁને જણા આંઁ અને લીંઁ નામના કુલપુત્ર હોવાથી મિત્રો હતા. તમે ઁનેનો પરસ્પર સ્નેહ હતો. આંઁ નિરંતર ગુરુની સેવા કરતો, પુણ્ય, પાપ સંબંધી સવાલો પણ પૂછતો હતો. વળી તેને ગુરુના ઉપદેશથી પાંચ વર્ષને પાંચ માસ સુધી જ્ઞાનપંચમીનું તપ, વિધિપૂર્વક ઁકાગ્રચિત્તે કર્યું હતું. તે જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની ઘણી ભક્તિ કરતો હતો. તે પુણ્યથી આંબાનો ઁવ મરીને દેવલોકમાં દેવ થયો, ત્યાંથી સ્વવીને તું વેસમણ શેઠનો પુત્ર થયો છું.

લીંબાનો ઁવ તો નાસ્તિકવાદી હોવાથી ઁવહિંસા કરવામાં, સારું ખાવા અને સારું પીવામાં, ગમે ત્યાં હરવા

કરવામાં મશગુલ રહેતો હતો. ભણવાથી શું થાય? ધર્મ કરવાથી શું મલવાનું હતું? જે ધર્મ કરે તે સુખી કેમ થતા નથી? આવી રીતના વિચારો ધરાવતો તથા લોકોને પણ એવો જ ઉપદેશ આપતો હતો.

બંને જણા મિત્રો હોવા છતાં પણ બંનેના સ્વભાવમાં મોટું અંતર હતું. મણિ અને કાચને એક સાથે બાંધ્યા હોય, તો પણ મણિ તે મણિ કહેવાય છે, અને કાચ તે કાચ જ કહેવાય છે. તેવી જ રીતે બંને મિત્રો હોવા છતાં પણ આંબો ધર્મની સ્થાપના કરતો હતો, અને લીંબો ધર્મની ઉત્થાપના કરતો હતો. ધર્મની ઉત્થાપના કરવાના પાપબંધનથી લીંબો મરીને નરકમાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી નીકળીને તારે ત્યાં નોકર તરીકે મૂગો, મૂર્ખ, દુર્ભાગી અને કદરૂપો ઉત્પન્ન થયો.

વળી હે કુશલ! તે જ્ઞાનપંચમીનું તપ કર્યું, ગુરુની તથા જ્ઞાનીની ભક્તિ કરી, તેથી તું ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો અને પદ્માનુસારિણી પ્રજ્ઞાવાળો થયો છું. ગુરુની આ પ્રમાણેની વાણી સાંભળીને કુશલને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાના પૂર્વ ભવ દીઠા. તેજ વખતે ગુરુ પાસે શ્રાવકના બાર વ્રત ઉચરી દેશવિરતિ થયો. પોતાની સ્ત્રી સુંદરી સાથે પોતાના ઘર આવ્યો. વિચિત્રગતિ વિદ્યાધર વૈતાલ્ય પર્વત પર પોતાના નગરે ગયો.

ઘર આવ્યા પછી અનુક્રમે પુત્ર પ્રાપ્તિ થઈ. કુશલ અને તેની સ્ત્રીએ પંચમીનું તપ કર્યું, તપ પૂર્ણ થયે તપનું ઉજ્જમણું કર્યું. શ્રી સંઘની ભક્તિ કરી. પછી ઘરનો ભાર પુત્રને સોંપીને કુશલે પોતાના પિતા સહિત દીક્ષા લીધી. શુદ્ધ ચારિત્ર પાળી મોક્ષે ગયો. લીંબાનો જીવ ઘણો સંસાર ભમશે.

અભયસિંહ અને ધનસિંહની કથા

૧૦૬

પૃથ્વીતિલક નામના નગરમાં પૃથ્વીતિલક નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાને ધર્મસિંહ નામનો એક ક્ષત્રિય નોકર હતો, તે જૈનધર્મ પાળતો હતો. તેને અભયસિંહ અને ધનસિંહ નામના બે પુત્રો હતા. તેમાં મોટો અભયસિંહ જે હતો તે બળવાન અને હિંમતવાન હતો, અને નાનો ધનસિંહ ખીકણ અને નિર્બળ હતો.

એક વખત ગામની નજીક એક સિંહ આવ્યો. સિંહની ખીકથી એ રસ્તે કોઈ જતું આવતું નહિ. તે વાત પ્રધાને રાજાને કહી. રાજાએ દરબારમાં સિંહને મારી લાવવા માટે ખીડું ફેરવ્યું, પણ કોઈએ તે ઝડપ્યું નહિ. પરંતુ અભયસિંહે તે ખીડું ઝડપ્યું, અને કહ્યું કે હે રાજા! આપની આજ્ઞા હોય તો હું એકલો જ જઈને સિંહનો વધ કરી આવું. જેથી લોકોને સુખ થાય. એમ કહી વનમાં જઈને, સિંહને ઘોલાવી લાલાથી તેને મારી નાખ્યો. પછી રાજા દરબારમાં આવી રાજાને પ્રણામ કરીને ઊભો રહ્યો. રાજાએ તેની બહાદુરીથી ખુશી થઈ મોટો સરપાવ આપ્યો.

વળી એક વખત નજીકના સીમાડાનો કોઈ એક રાજ, રાજ પૃથ્વીતિલકની આજ્ઞાનો અનાદર કરીને વટેમાર્ગીઓને તથા ગામડાંઓને લૂંટવા લાગ્યો. તેનો નિગ્રહ કરવાનું ખીડું પણ અભયસિંહે જ ઝડપ્યું. અભયસિંહે લશ્કર લઈને સામંતના ગામ બહાર પડાવ નાખ્યો. રાતના વખતે છૂપાવેશે સામંત રાજના રાજમહેલનો ગઠ ઓળંગીને અભયસિંહ રાજમહેલમાં પેઠો. ત્યાં સૂતેલા સામંત રાજને જગાડયો અને કહ્યું કે ઊઠ, ઊઠ, સિંહ આવ્યો છે, તેની સામે આવ. તે સાંભળી સામંત પણ ઊઠીને સામે થયો. ઇંને જણાએ મદ્દયુદ્ધ કર્યું. અભયસિંહે સામંતને જમીન પર પાડી નાખીને બાંધી લીધો. સામંતની રાણીએ હાથ જોડીને પોતાના પતિની ભિક્ષા માગી સામંતને છોડાવ્યો. સામંત રાજ અહંકાર છોડી દઈને અભયસિંહનો સેવક થયો.

સવાર થયું, ત્યારે અભયસિંહ લશ્કરમાં નહિ જણાયાથી બધા ચિંતા કરવા લાગ્યા. તેટલામાં એક જણે આવીને કહ્યું કે અભયસિંહે સામંતને છૂટી લીધો છે અને તમને બધાંને ગામમાં બોલાવ્યા છે. આખું લશ્કર ગામમાં આવ્યું, તેને સામંતે ભોજન કરાવ્યું અને વસ્ત્રો વગેરેનો સરપાવ આપી ખુશી કર્યાં.

અભયસિંહ સામંતને પોતાની સાથે તેડી લઈ પૃથ્વી-તિલક નગરે ગયો. ત્યાં જઈને સામંત સહિત પૃથ્વીતિલક રાજને પ્રણામ કર્યાં. રાજ વિચારવા લાગ્યો કે આ મનુષ્ય છે, પણ દૈવી શક્તિ ધરાવે છે. એમ ચિંતવી અભયસિંહને એક દેશ બક્ષીસ આપ્યો. અને સામંતને ભોજન કરાવી

વસ્ત્રની પહેરામણી કરીને વિદાય કર્યો. સામંત પણ રાજની રજા લઈ પોતાના ગામ પાછો ગયો.

પૃથ્વીતિલક નગરના ઉદ્યાનમાં એક વખત ચાર જ્ઞાનવાળા શ્રુતસાગર નામના આચાર્ય પધાર્યા. તે સાંભળી રાજ પરિવાર સહિત તેમને વંદન કરવા ગયો. દેશના સાંભળ્યા પછી ધર્મસિંહે પૂછ્યું કે હે મહારાજ ! આ મારા અભયસિંહ પુત્રે એવું તે શું પુણ્ય કીધું છે કે જેનાથી એ મોટો સાહસિક થયો છે ? અને નાના પુત્ર ધનસિંહે એવું તે શું કર્મ કીધું છે કે જેથી તે મહા બીકણ થયો છે ?

ગુરુએ કહ્યું કે આજ નગરમાં એક પૂરણ અને બીજો ધરણ, એ નામના બે ભરવાડ હતા. તેમાં જે પૂરણ હતો તે ઘણો દયાળુ અને ધર્માત્મા હતો. તે સર્વ જીવોની રક્ષા કરતો અને કોઈને પણ ત્રાસ આપતો નહિ. બીજો જે ધરણ હતો તે તો ફૂકડા, સૂડા, તેતર, હરણીયાં વગેરે જીવોને પકડીને આંધી રાખે, ત્રાસ આપે, કોઈનું કહ્યું માને નહિ. તેથી તેને પૂરણે ધરથી જૂદો કાઠી મૂક્યો. જીવરક્ષાના પુણ્યે કરીને, પૂરણનો જીવ તે તારો અભયસિંહ નામનો શૂરવીર અને ભાગ્યવંત પુત્ર થયો છે. અને ધરણનો જીવ ઘણા જીવોને દુભાવતો હતો તે મરીને, તારો ધનસિંહ નામનો બીકણ નાનો પુત્ર થયો છે. આ પ્રમાણે પોતાનો પૂર્વભવ સાંભળીને બધાએ શ્રાવક ધર્મ અંગિકાર કર્યો. ધર્મારાધન કરીને પિતા તથા બન્ને પુત્રો, ત્રણે જણ મરણ પામીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા.

નાપિતની કથા

૧૦૭

૨૧ જુન નગરમાં એક વિદ્યાવાન નાપિત રહેતો હતો. તે વિદ્યાના બલથી આકાશની અંદર ઘરો અદ્ધર રાખતો હતો. પરંતુ તે વાત કોઈ માનતું નહિ. નાપિતનો આવો પ્રભાવ દેખીને એક ત્રિહંડી બ્રાહ્મણ તે વિદ્યા દેવાની ઇચ્છાથી નાપિતનો ખોટો વિનય બહારથી કરતો હતો. ‘અમેઘ્યાદિપિકાંચનં’ અર્થાત્ અપવિત્રતામાંથી પણ સોનું લેવું. એ વાક્યનું ચિંતન કરીને હમેશાં તેની ભક્તિ કરતો હતો. તેની ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈને નાપિતે તે બ્રાહ્મણને વિધિપૂર્વક તે વિદ્યા આપી.

ત્રિહંડી બ્રાહ્મણે પણ તે વિદ્યાની વિધિપૂર્વક આરાધના કરીને, વિદ્યા સાધ્ય કરી લીધી. પછી પોતાનો જે ત્રિહંડ હતો, તેને આકાશમાં અદ્ધર રાખીને લોકોને કૌતુક દેખાડવા લાગ્યો. લોકો પણ તેની ભક્તિ કરી પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. એક વખત લોકોએ પૂછ્યું કે ‘હે સ્વામી! આ વિદ્યા તમે કયા ગુરુની પાસે શીખ્યા છો?’

તે વખતે તે બ્રાહ્મણે શરમથી નાપિતનું નામ દીધું નહિ, અને તેના બદલે હિમવંત વાસી વિદ્યાધર મારો ગુરુ

છે. એ પ્રમાણે ગુરુનું નામ જોડું દેવાથી, તે બ્રાહ્મણનો ત્રિ-
 હંડ જે આકાશમાં અદ્ધર રહેલો હતો, તે સડસડાટ કરતો
 આકાશથી નીચે આવીને પડ્યો. તે વખતે લોકોમાં તેની
 મશ્કરી થઈ અને જેટલું માન વધ્યું હતું, તેનાથી ઝમણી
 તેની નિંદા થઈ. જે લોકો તેની પૂજા કરતા હતા તેઓએ
 પણ તેની ભક્તિ કરવી મૂકી દીધી.

આ રીતે જે પુરુષ વિનય વિના વિદ્યા શીખે,
 ગુરુનું નામ છૂપાવે; ગુરુનો અવિનય કરે, તેની
 વિદ્યા નિષ્ફલ થાય છે. તેમ જ ખીજા ભવમાં તેને
 વિદ્યા જલદી પ્રાપ્ત થતી નથી.

શ્રેણિક રાજની કથા

૧૦૮

રજગૃહી નગરીમાં શ્રેણિક નામનો રાજ રાજ્ય કરતો હતો, તેને ચેલણા નામની પટરાણી હતી. રાણીને એક વખતે એક જ થાંભલાવાળા મહેલમાં રહેવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. તે વાત શ્રેણિકે અભયકુમારને કહી. અભયકુમારે દેવની આરાધના કરી. દેવતા પ્રત્યક્ષ થયો. તેની પાસે એક થાંભલાવાળો મહેલ કરાવ્યો. તે મહેલની ચારે બાજુ ફરતાં ચાર વન કરાવ્યાં. તે ચારે વનમાં સર્વ ઋતુના ફલ તથા ફૂલ નિરંતર તૈયાર થતાં હતાં. આ પ્રમાણે તૈયાર કરાવેલા મહેલમાં રાણીને રાખીને તેણીનો દોહદ સંપૂર્ણ કરવામાં આવ્યો.

હવે તે જ નગરમાં એક માતંગની સ્ત્રીને અકાળે કેરી ખાવાનો દોહદ ઉત્પન્ન થયો. તે માતંગે અવનમન નામની વિદ્યાના બળથી રાજના વનમાં આવેલ સર્વ ઋતુમાં કેરી દેવાવાળા આંખાની ડાળ નમાવીને, તેનાં ફલ લઈને પોતાની સ્ત્રીનો દોહદ પૂર્ણ કર્યો. રાજએ અભયકુમારને કહ્યું કે આપણી વાડીમાંથી આંખાની કેરીઓ કોણે ચોરી લીધી છે, તે ચોરને શોધી કહાડવો જોઈએ.

અભયકુમારે કુંવારી કન્યાની કથા કહીને, પોતાની બુદ્ધિના બળથી તે માતંગને ચોર તરીકે પકડી પાડ્યો. રાજાએ તે માતંગને પૂછ્યું કે ગઠની અંદરની મારી વાડી-માંથી આંખાની કેરીઓ તે કેવી રીતે લીધી? તે વખતે માતંગે કહ્યું કે મારી વિધાના બલથી કેરીઓ મેં લીધી હતી.

શ્રેષ્ઠિકે કહ્યું કે જો તે વિદ્યા તું મને આપે, તો હું તને આ ગુન્હાની માફી આપું. માતંગે તે માગણી કબુલ રાખી. તે વખતે રાજાએ પોતે સિંહાસન ઊપર બેઠાં બેઠાં વિદ્યા શીખવા માંડી. માતંગે ઘણી વખત વિદ્યા શીખવવા માંડી, પણ રાજાને તે આવડતી નહીં. તે વખતે અભયકુમારે કહ્યું કે ‘હે મહારાજ ! વિનય વિના વિદ્યા આવડે જ નહીં.’ તે સાંભળી રાજાએ પોતે સિંહાસનથી નીચે ઉતરી માતંગને સિંહાસન ઊપર બેસાડ્યો. પોતે માતંગની આગળ બે હાથ જોડી વિદ્યા શીખવા બેઠો, તેથી ચંડાલે એક જ વાર વિદ્યા કહી કે તરત જ રાજાને તે વિદ્યા આવડી ગઈ.

એ રીતે વિનય કરીને વિદ્યા લેવાથી વિદ્યા આવડી ગઈ. વિનય વિના વિદ્યા નહિ, એ કહેવત આ કથા સાચી પાડે છે.

સુધન અને મદનની કથા

૧૦૯

દક્ષિણ દેશમાં આવેલી દક્ષિણ મથુરા નગરીમાં ધનદત્ત નામનો શેઠ રહેતો હતો. તે કોટિ દ્રવ્યનો માલિક હતો. તેને સુધન નામનો પુત્ર હતો. તે શેઠને સ્થલમાર્ગે માલ લઈ જવા લાવવા માટે પાંચસો ગાડાં હતાં. વળી સમુદ્ર માર્ગે માલ લઈ જવા લાવવા માટે કેટલાક વહાણો પણ હતા. વળી કેટલુંક ધન શેઠે વ્યાજે પણ આપેલું હતું, અને કેટલુંક ધન ભંડારમાં ભરી રાખેલું હતું.

તે વખતે ઉત્તર મથુરામાં સમુદ્રદત્ત નામનો એક વ્યાપારી હતો, તેને અને ધનદત્ત શેઠને બહુ જ પ્રીતિ હતી. બંને જણા એકબીજાનો માલ લેવા વેચવા માટે મોકલતા હતા. એમ કરતાં એક વખત ધનદત્ત શેઠ દાહજવરની પીડાથી આચિંતો મરણ પામ્યો. સગાવહાલાંઓએ તેની ગાદીએ સુધનને સ્થાપ્યો. હવે સુધન ઘરની તથા વ્યાપારની દેખરેખ રાખવા લાગ્યો.

સુધન એક વખત સોનાના બાજેઠ ઊપર સ્નાન કરવા બેઠો. તેની આગળ સોનાની કુંડી પાણીથી ભરીને સેવકોએ

મૂકી. સુધન સ્નાન કરી રહ્યો કે તરત જ સોનાની ફૂંડી આકાશમાર્ગે ચાલી ગઈ. સ્નાન કરી પાટ ઊપરથી નીચે ઉતર્યો, એટલે સોનાનો બાજેઠ પણ આકાશમાર્ગે ચાલ્યો ગયો. વળી દેવપૂજા કરવા માટે દેરાસરમાં ગયો, ત્યાં દેવપૂજા કરી લીધી, કે તરતજ દેરાસર, મૂર્તિ, કલશ વગેરે પૂજાનાં ઉપકરણો ઘોતીયાં વગેરે પૂજાના વસ્ત્રો, આકાશમાર્ગે ચાલ્યા ગયા.

પછી ઘેર આવી જમવા બેઠો, તેની આગળ સોનાના થાળામાં લોજન પીરસ્યું, તથા સોનાના બત્રીસ વાટકાઓમાં દાલ, કઠી, શાક પ્રમુખ ભરી મૂક્યાં. જમી રહ્યા પછી આ બધું પણ આકાશમાર્ગે ચાલ્યું ગયું. જે વખતે થાળો આકાશમાં જવા માટે હાલવા લાગ્યો, તે વખતે સુધને તેને હાલતો પકડી રાખ્યો, તેનો એટલો ટુકડો તેના હાથમાં રહી ગયો, અને બાકીનો થાળો આકાશમાર્ગે ચાલ્યો ગયો. આ પ્રમાણે સઘળી ઋદ્ધિ જોતજોતામાં જતી રહી. કુર્મની આગળ કોઈનું જોર ચાલતું નથી.

એવામાં એક લેણુદારે આવી પોતાનું એક લાખ દ્રવ્ય લેણું હતું, તે માગ્યું. તે વખતે નિધાન ખોલી જોયું, તો બધું ધન રાખ થઈ ગયેલું જોયું. તેથી વધારે દુઃખી થયો. પછી માતાની આજ્ઞા લઈ સોનાના થાળાનો ટુકડો સાથે રાખીને દેશાવર ચાલ્યો. રસ્તામાં પડેલાં દુઃખથી કંટાળીને એક પર્વત ઊપર ચડી, ત્યાંથી અંપાપાત કરી મરવા તૈયાર થયો. તેને અંપાપાત કરતો એક સાધુએ જોયો. તેણે જ્ઞાનથી તેનું નામ જાણીને બોલાવ્યો કે 'હે સુધનશાહ ! તમે સાહસ કરશો નહિ. કેમકે પર્વત ઊપરથી અંપાપાત કરવાથી

મરીને વ્યંતર થશે' તે સાંભળી, સુધન પણ તે જ્ઞાની સાધુ પાસે આવ્યો. સાધુને વંદન કર્યું.

સાધુએ કહ્યું કે કીધેલાં કર્મ લોગવ્યા વિના કોઈનો છૂટકો થતો નથી. માટે હે સુધન ! જે લક્ષ્મીના દુઃખે તું મરવા તૈયાર થયો છું, તે લક્ષ્મી અસાર છે, ચપલ છે, મલીન છે, વીજળીના ઝબકારા જેવી છે. આવી લક્ષ્મીના માટે હીરા જેવા મનુષ્ય ભવને કોણ ફેગટ ગુમાવે. આ પ્રમાણેનો ઉપદેશ સાંભળી, વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી સુધને દીક્ષા લીધી. દીક્ષા લઈ શાસ્ત્ર ભણી ગીતાર્થ થયો. વળી તેને અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. આવા જ્ઞાની સુધન મુનિ વિહાર કરતા કરતા ઉત્તર મથુરામાં પહોંચ્યા. ત્યાં સમુદ્રદત્ત શેઠને ઘેર વહોરવા ગયા.

સમુદ્રદત્ત શેઠના ઘેર પોતાનો સોનાનો બાજેઠ, ફૂંડી, થાળો, વાટકા, વાટકીઓ, દેરાસર, પ્રતિમા વગેરે ઓળખી લીધાં. વળી કાનેથી તૂટેલા સોનાના થાળમાં સમુદ્રદત્તને જમવા બેઠેલા જોયા. સુધન મુનિને પોતાના ઘરમાં આમ તેમ ફરતા જોઈ શેઠે પૂછ્યું કે 'મહારાજ ! શું બુચ્ચો છો?' તે વખતે મુનિએ પૂછ્યું કે 'હે શેઠ ! આ બાજેઠ, ફૂંડી વગેરે તમે કરાવેલાં છે કે તમારા પૂર્વજોના વખતનાં છે?' શેઠે કહ્યું કે 'એ પ્રથમથી જ મારા ઘરમાં છે.' મુનિએ પૂછ્યું કે 'તમે આવા કાના તૂટેલા થાળામાં કેમ જમો છો?' શેઠે કહ્યું કે 'શું કરીએ એ થાળાનો ખીજો ટૂકડો બરાબર ચોટતો નથી.'

પછી ઋષિએ કેઠમાંથી થાળાનો ટૂકડો કહાડી થાળ ભાંગીને તેની સાથે મેળવ્યો. એટલે ટૂકડો પોતાની મેળે

ચોટી ગયો. થાળો આખો થયો, તે જોઈને શેઠના આખા કુટુંબને કૌતુક થયું. સાધુએ ચાલવા માંડ્યું. શેઠે તેમને વંદન કરીને પૂછ્યું કે ‘મહારાજ ! આ શી બાબત છે?’ સાધુએ કહ્યું કે ‘તું અસત્ય જોલે છે, તેથી હું તને શું કહું?’ શેઠે કહ્યું કે ‘ખરી વાત એ જ છે કે આ ઋદ્ધિ મારા ઘેર આઠ વર્ષથી આવેલી છે.’

સાધુએ કહ્યું કે ‘આ સર્વ ઋદ્ધિ મારા દાદાના વખતની છે. મારા પિતા મરણ પામ્યા પછી, મારા દુર્ભાગ્યથી એ મારી નજરે ગઈ, તેથી મેં વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી. મને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયેલું છે, તેથી હું અહીં આવેલો છું.’ શેઠે કહ્યું કે ‘એ લક્ષ્મી આપની જ છે, હવે એ લો અને સુખ લોગવો.’ સાધુએ કહ્યું કે ‘મારી નજરે જ એ જતી રહી, માટે હવે હું એને શી રીતે લોગવું?’ શેઠે પૂછ્યું કે ‘હે ભગવન ! તમારા હાથથી આ ઋદ્ધિ ગઈ અને મારા ઘેર શા કારણથી આવી?’

સુધન મુનિએ કહ્યું કે પહેલાં શ્રીપુર નગરમાં જિનદત્ત નામનો શેઠ રહેતો હતો. તેને પદ્માકર અને ગુણાકર નામના એ પુત્રો હતા. શેઠે મરતી વખતે પોતાનું ધન અમુક ઠેકાણે છે એમ કહ્યું. પછી મોટાભાઈએ રાત્રિએ છાનામાના એ ધન કહાડી લીધું. પછી નાનાભાઈને કહ્યું કે ચાલો ધન કહાડીને આપણે યંને જણાવેલ્યી લઈએ. પછી જમીન જોદતાં ધન નહિ દેખવાથી નાનાભાઈને મૂર્છા આવી ગઈ. ભાનમાં આવ્યા પછી મોટાભાઈએ નાનાભાઈને ઉપરથી કહ્યું કે એ ધન તું કહાડી ગયો છું. એ રીતે મોટાભાઈ વિશ્વા-

સઘાત કરી મરીને હું સુધન થયો, અને નાનોભાઈ મરીને તારો મદન નામે પુત્ર થયો. મેં વિશ્વાસઘાત કર્યો, તેથી મારી લક્ષ્મી તમારા ઘેર આવી. વળી પૂર્વભવમાં દાન આપી પશ્ચાતાપ કર્યો, તેથી મારી લક્ષ્મી ગઈ. મદનના જીવે સુપાત્રે ઘણું દાન દેવાથી, એને ઘણી લક્ષ્મી મલી. મદને શ્રાવકધર્મ અંગિકાર કર્યો, અંતે મરી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો, અને સુધન મુનિ મોક્ષે ગયા.

શાલિભદ્રની કથા

૧૧૦

મગધદેશમાં રાજગૃહી નગરીની પાસે એક શાલિ-
ગ્રામ નામનું ગામ હતું. ત્યાં ધન્ના નામની એક રથાર-
ણુનો સંગમ નામનો પુત્ર દોડોની ગાયો ચારીને પોતાનો
નિર્વાહ કરતો હતો (જૂઓ ચિત્ર ૧૭). એક વખત
પર્વના દિવસે સંગમે કૃષ્ણે કરીને પોતાની માતા પાસે
ખીર ખાવાની માગણી કરી. પોતાની પાસે ઘરમાં કાંઈ
યશુ સાધન નહિ હોવાથી ધન્ના શેવા લાગી. તે દેખીને પાડો-
શણોએ ખીર, ખાંડ અને ચોખા ધન્નાને આપ્યા. તેની
ઉત્તમ ખીર સંધીને સંગમને લાણામાં પીરસીને પોતે બહાર
પાણી ભરવા ગઈ. એવામાં માસખમણુને પારણે કોઈક તપસ્વી
સાધુ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. સંગમે હૃદયના ઉલ્લાસથી ભાવ
સહિત તે સઘળી ખીર તપસ્વી મુનિને વહોરાવી દીધી.

આ પુણ્યના પ્રતાપે સંગમનો જીવ રાજગૃહી નગરીમાં
ગોભદ્ર શેઠને ત્યાં, તેમની પત્નિ ભદ્રાની કૃપમાં ઉત્પન્ન

થયો. માતાને સ્વપ્નમાં શાલિના ખેતરનું સ્વપ્ન આવવાથી, તેનું શાલિભદ્ર નામ પાડવામાં આવ્યું. શાલિભદ્ર યુવાવસ્થા પામ્યો, ત્યારે તેને ઉત્તમ ધરની ખત્રીશ કન્યાઓ પરણાવી (જૂઓ ચિત્ર ૧૮). શેઠ દીક્ષા લઈ, મરણ પામીને દેવલોકમાં ગયા. ગોભદ્ર શેઠને પુત્ર જીવર ઘણો સ્નેહ હતો, તેથી શાલિભદ્ર અને તેની ખત્રીશ વહૂઓ માટે, દરરોજ નવાં નવાં વસ્ત્રો તથા આભૂષણોની ભરેલી પેટીઓ દેવલોકમાંથી તે મોકલતો હતો.

એક દિવસ નેપાલ દેશના વ્યાપારીઓ લક્ષમૂલ્યની એક એવી સોળ રત્નકંબલો લઈને, વેચવા માટે રાજગૃહી નગરીએ આવ્યા. તેમાંની એક રત્નકંબલ ખરીદી લેવા માટે શ્રેણિક રાજની પટરાણી ચેલણાએ ઘણો આગ્રહ કર્યો, તો પણ શ્રેણિકે તે ખરીદી નહિ. પરંતુ ભદ્રા શેઠાણીએ તે સોળે રત્નકંબલો ખરીદી લઈને, તેના ખર્ચે ટૂકડા કરીને, ખત્રીશે વહૂઓને એકેકે ટૂકડો વહેંચી આપ્યો. સાંજના તે ટૂકડાઓથી પગ લૂછીને સર્વ વહૂઓએ ફેંકી દીધા.

પટરાણી ચેલણાએ એક રત્નકંબલ ગમે તે કિંમતે મેળવી આપવા માટે હઠ લીધી. શ્રેણિકે વ્યાપારીઓને તેડાવી એક રત્નકંબલ માગી. તે જાલ્યા ભદ્રા શેઠાણીએ સોળે રત્નકંબલો ખરીદી લીધી. રાજાએ રાણી ચેલણા માટે એક રત્નકંબલ મંગાવવા માટે ભદ્રા શેઠાણી પાસે પોતાનો માણસ મોકલ્યો. તેને ભદ્રાએ કહ્યું કે એ તો મારી વહૂઓએ પગ લૂછીને ફેંકી દીધી છે. આ વાત સાંભળીને શ્રેણિક રાજા શાલિભદ્રને જોવા માટે તેને ઘેર પધાર્યાં. તે વખતે ભદ્રા શેઠાણી

સાતમા માળે એકેલા શાલિભદ્રને કહેવા ગયાં કે 'હે વત્સ ! આપણે ઘેર શ્રેણિક આવ્યા છે માટે તું નીચે ચાલ.''

શાલિભદ્ર સમજ્યો કે શ્રેણિક નામનું કોઈ કરિયાણું હશે ? માટે માતાને કહ્યું કે તમે જ ખરીદી લો અને વખા-રમાં ભરો. વળી નક્ષે મલ્લે તો વેચી નાખજો. માતાએ કહ્યું કે એ કરિયાણું નથી, એ તો આપણા રાજ છે.

આ વચન સાંભળી શાલિભદ્ર ચિંતવવા લાગ્યો કે હું સેવક છું, તે રાજ છે; તેમાં મારા પુણ્યની ખામી છે, એમ વિચારી નીચે આવી રાજને પ્રણામ કર્યો. રાજએ ખોળામાં એસાડી ચુંબન કર્યું. શાલિભદ્ર, રાજની પાસે કરમાઈ ગયો. (જૂઓ ચિત્ર ૧૯). તેથી ખોળામાંથી ભઠ્ઠી સાતમા માળે જતો રહ્યો. ભદ્રાએ રાજને ભોજન કરવા માટે વિનંતિ કરી.

શ્રેણિક જમવા માટે હાથ ધોવા લાગ્યો. હાથ ધોતાં ધોતાં શ્રેણિકની વીંટી પડી ગઈ, તે ખાળકૂવામાં જતી રહી. ભદ્રાએ રાજની વીંટી શોધવા માટે ખાળકૂવામાંથી પાણી ખહાર કઢાવ્યું. તેમાં સંખ્યા વગરના આભૂષણો ઝળહળતા દેખ્યા. આ આભૂષણો આગળ પોતાની વીંટી તો શ્રેણિકને કોલસા જેવી લાગી.

આતું આશ્ચર્ય બેઈ રાજએ દાસીને પૂછ્યું કે આ અમૂલ્ય આભૂષણો ખાળકૂવામાં ક્યાંથી ? દાસીએ કહ્યું કે અમારો સ્વામી તથા તેમની ખત્રીશ સ્ત્રીઓ હમ્મેશાં નવાં નવાં આભૂષણો પહેરે છે. આગલા દિવસનાં પહેરેલાં આભૂષણો ઉતારી ખાળકૂવામાં નાખી દે છે. શ્રેણિક શાલિભદ્રની પુણ્યાર્થ બેઈ આનંદ પામ્યો. ભોજન કરીને પોતાના મહેલમાં ગયો.

શાલિભદ્રને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી, પોતાની બત્રીશ સ્ત્રીઓમાંથી એકએકને રોજ છોડવા લાગ્યો. એ જ નગરમાં શાલિભદ્રની બહેન સુભદ્રા ધન્ના નામના શ્રેષ્ઠી પુત્રને પરણાવેલી છે. તે ધન્નાને સ્નાન કરાવતી હતી, તે વખતે તેની આંખમાં આંસુ દેખીને ધન્નાએ પૂછ્યું કે તું શું માટે રોવે છે ?

સુભદ્રાએ કહ્યું કે મારો ભાઈ રોજ એક એક સ્ત્રીને તણ દે છે અને પછી દીક્ષા લેવાનો છે. ધન્નાએ હસીને કહ્યું કે તારો ભાઈ એવો ડરપોક કેમ છે ? એકી સાથે બત્રીશને કેમ નથી છોડતો ? સુભદ્રા બોલી કે વાતો કરવી બહુ સહેલી છે, પણ સંસાર છોડવો બહુ દુર્લભ છે. ધન્નાએ કહ્યું કે હું મારી આઠે સ્ત્રીઓનો ત્યાગ અત્યારે જ કરું છું. આ સાંભળી સુભદ્રા બોલી કે ‘ હે સ્વામી ! મેં તો હસતાં હસતાં કહ્યું હતું, માટે તમારે ક્રોધ ન કરવો જોઈએ.’ ધન્નાને ઘણું સમજાવવા માંડ્યું, પરંતુ ધન્નાએ કહ્યું કે મારા મુખમાંથી નીકળેલાં વચન પાછાં ફરે જ નહિ.

એમ કહીને પોતાના સાળા પાસે ધન્નાણ ગયા. શાલિભદ્રને સમજાવી સાથે લઈ, ંને જણાએ પ્રભુ મહાવીરની પાસે જઈને દીક્ષા લીધી (જૂઓ ચિત્ર ૨૦). ંનેનો દીક્ષા મહોત્સવ સુભદ્રા શેઠાણી તથા શ્રેષ્ઠિક રાજાએ કર્યો. ંને જણા છઠ, અકૂમ, અઠાઈ, માસખમણ વગેરે તપસ્યા કરી અત્યંત દુર્બલ થઈ ગયા. એક વખત વિહાર કરતા કરતા પ્રભુ સાથે ંને જણા રાજગૃહી નગરીએ આવ્યા. ભગવાને શાલિભદ્રને કહ્યું કે આજે તમારી માતાના હાથે પારણું થશે, તેથી ભદ્રાને ત્યાં વહોરવા ગયા. શરીર દુર્બલ થવાથી કોઈએ

ઓળખ્યા નહિ. પાછા વળતાં રસ્તામાં પાછલા લવની માતા રખારણ મલી, તેણીએ મુનિને જ્ઞેયા એટલે તેણીના સ્તનમાંથી દૂધ ઝરવા લાગ્યું. પોતાની પાસે દહીંની માટલી હતી, તેમાંથી દહીંનું દાન દીધું. શાલિભદ્ર મુનિએ પ્રભુને પૂછતાં, પ્રભુએ કહ્યું કે તમે જેને હાથે પારણું કર્યું, તે તમારી પૂર્વ લવની માતા હતી. પછી ઇંને સાધુઓએ અનશન કર્યું. ભદ્રાને ખખર પડી એટલે બત્રીશ વડૂઓ તથા શ્રેણિક રાજા વગેરે મુનિઓના અનશન સ્થાને આવ્યા. વંદન કર્યું. ઇંને મુનિઓ મરણ પામીને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા, ત્યાંથી ચ્યવીને મોક્ષે જશે.

પૂર્વલવમાં સુપાત્રે દાન દેવાથી શાલિભદ્ર અખૂટ ઋદ્ધિ પામ્યા અને તેમને તથા તેઓના બનેવી ધનાશાએ સઘળી ઋદ્ધિ એક જ ક્ષણમાં છોડી દીધી. આને પણ વ્યાપારીઓ તે ઇંનેના નામે ‘ ધના-શાલિભદ્રની ઋદ્ધિ હોજ્જે. ’ એ પ્રમાણે ચોપડાની શરૂઆતમાં લખીને તેઓની પુણ્યાઈને યાદ કરે છે.

દેશલ તથા દદાની કથા

૧૧૧

સિદ્ધિવાસ નામના નગરમાં વર્ધ્ધમાન નામે એક વણિક રહેતો હતો. તેને દેશલ અને દદો નામના બે પુત્રો હતા. તેમાં દેશલ દયાળુ હતો અને દદો નિર્દય હતો. યૌવનવય પ્રાપ્ત થતાં દેશલને દેવીની અને દદાને દેમતી નામની કન્યાઓ તેમના પિતાએ પરણાવી. દેશલ ધર્મકરણી પણ કરતો અને ધન પણ ઉપાર્જન કરતો હતો. દદો માત્ર ધન ઉપાર્જન કરતો હતો, પરંતુ ધર્મકરણી કરતો ન હતો.

દેશલને અનુક્રમે ગુણવંત પુત્રો થયા. દદાને એક પણ સંતાન નહિ થવાથી, દદો અને દેમતી બંને ચિંતાતુર રહેવા લાગ્યા. સંતાન માટે ઘણા દેવ, દેવીઓની માનતા કરતાં કરતાં એક દિવસ સત્યવાદી નામના યક્ષની પૂજા કરી, દદો ઉપવાસ કરી યક્ષની સન્મુખ બેઠો; અને કહેવા લાગ્યો કે ‘બ્યારે તું મને પુત્ર આપીશ, ત્યારે જ હું અહીંથી ઊભો થઈશ.’ એમ બેસતાં દદાને અગિયાર દિવસ થયા, ત્યારે યક્ષ પ્રત્યક્ષ થયો અને કહેવા લાગ્યો કે ‘હો શેઠ! તું શા માટે ફાગટ મહેનત કરે છે?’ કારણ કે દેવ, દાનવ, યક્ષ, કે વ્યંતર

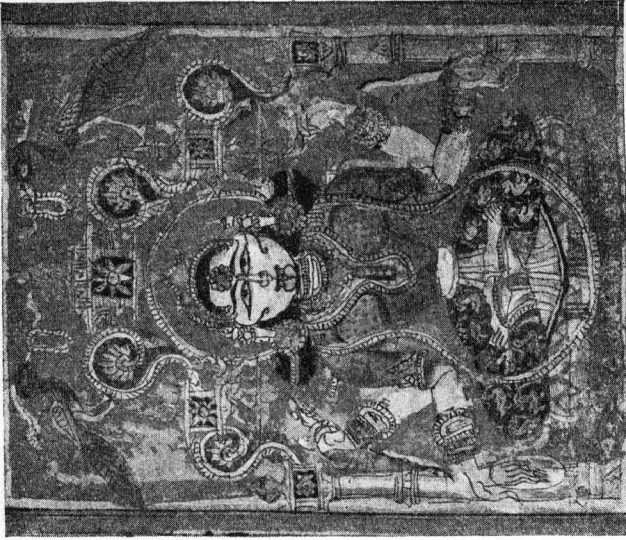
ગમે તે હોય, તો પણ પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલાં કર્મોને દૂર કરી શકે તેમ નથી. ‘હે શેઠ! તેં ગયા ભવમાં પુત્ર પામવા સંબંધી અંતરાય કર્મ બાંધેલું છે.’ તેથી હું શું કરી શકું ?

આ પ્રમાણે યક્ષે કહ્યું તો પણ દેવો ત્યાંથી ઉઠ્યો નહિ. પછી યક્ષે કહ્યું કે ‘જે હું તને પુત્ર આપું, તો પણ તે પુત્ર જીવતો રહેશે નહિ. તે વખતે તું મને પાછો ઠપકો આપીશ.’ તો પણ શેઠે કહ્યું કે એક વખત પુત્ર થાય એવું વરદાન મને આપો. પછી જે થવાનું હશે તે થશે. યક્ષે પણ હા કહી અને પોતાના સ્થાનકે ગયો.

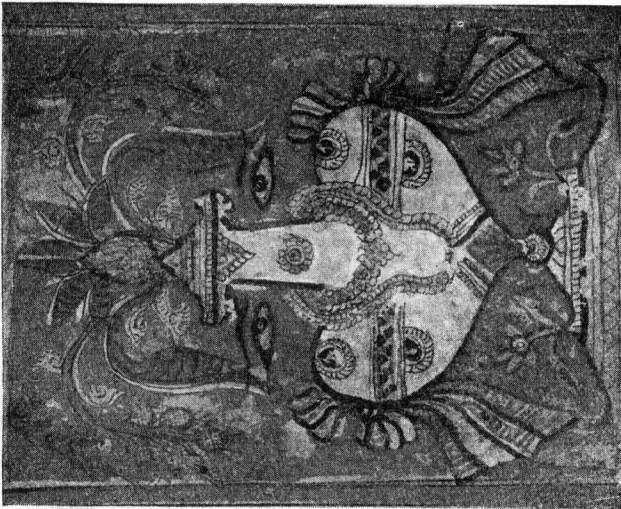
શેઠે ઘેર આવી બધી વાત પોતાની સ્ત્રી આગળ કહી. શેઠ તથા તેમની સ્ત્રીએ કાંઈક આનંદ, કાંઈક શોક પામતાં થકાં પારણું કર્યું. દેમતીને ગર્ભ રહ્યો. પૂર્ણ માસે પુત્ર પણ જન્મ્યો. તેને જીવતો રહે તે માટે તુલાએ કરીને તોલ્યો, અને તેનું નામ પણ તોલો પાડ્યું. દશોટણ પ્રમુખ કરતાં સ્વજનોને જમાડયાં, દાન પણ દીધાં. પછી યક્ષને પગે લગાડવા માટે, કૂલ વગેરે લઈ બાળકને તેડી યક્ષના મંદિરે ગયાં. ત્યાં મંદિરના બારણાં બંધ કરેલાં હતાં, તે કોઈ રીતે પણ ઉઘડયાં નહિ. ઘણો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ યક્ષે દર્શન આપ્યાં નહિ.

શેઠે કહ્યું કે યક્ષે કીધું હતું કે છોકરો જીવશે નહિ, તો રખે તેમજ ના થાય. એમ કરતાં તે દિવસ તો ગયો, પણ રાતના ઓચિંતો છોકરો બીમાર પડ્યો અને જેમ પવનથી દીવો ઓલવાઈ જાય, તેમ જોત જોતામાં બાળક મરણ પામ્યો. તે જોઈ દેવો અને દેમતી બેલાન થઈ ગયાં. પરંતુ મરેલો પુત્ર ફરી પાછો આવ્યો નહિ.

चित्र २२ श्री बद्धमिहिरि (पृष्ठ १६५)

चित्र २१ सोनानो कवश (पृष्ठ १६५)

પછી મોટાભાઈ દેશલે કહ્યું કે તમે સ્નાન લોજન કરો. મારા દીકરાઓ છે, તે તમારા જ છે એમ જાણો. માટે હવે તમે શોક કરવો રહેવા દો. એવામાં આકાશમર્ગે ચાર જ્ઞાનવાળા ચારણ મુનિ આવ્યા જતા હતા, તે તેનું રુદ્ધ સાંભળીને ત્યાં આવ્યા. તેઓને સર્વ જનોએ ઊઠીને વંદન કર્યું. મુનિએ ધર્મલાલ આપ્યો. પછી ધર્મોપદેશ આપીને કહેવા લાગ્યા કે હે શેઠ! તમે શોક ના કરો. કારણ કે જે જીવે જેવું કર્મ બાંધ્યું હોય, તેવું ફલ તે જીવને મલે છે. લીંબોળી વાવીને રાચણની આશા રાખીએ તે કયાંથી મલે ?

પછી વર્ધમાન શેઠે પૂછ્યું કે હે પૂજ્ય! મારા બંને પુત્રોએ પૂર્વ ભવમાં એવા કયા પ્રકારનાં કર્મ કર્યાં છે, જેને લીધે એકને સંતાન ઘણું છે અને બીજાને સંતાન જ નથી. તે વખતે મુનિએ કહ્યું કે હે શેઠ! સાંભળો: આ જ નગરીમાં આ ભવથી ત્રીજા ભવે વિલ્હણ અને તિલ્હણ એ નામના બે કુલપુત્ર રહેતા હતા. તેમાં મોટો ભાઈ તો ધર્માત્મા અને દયાવાન હતો. અને નાનોભાઈ તો નિત્ય વનમાં જઈને મૃગલી. હંસ, સૂડા, મોર વગેરે પશુ, પક્ષીઓનાં બચ્ચાંઓને, તેમની માતાઓથી છૂટાં પાડીને, પાંજરામાં નાખીને વેચતો હતો. વળી માણસોના બાળકોને પણ એક ગામમાંથી લઈને બીજા ગામમાં લઈ જઈને વેચતો હતો. ધનના લોભે કરીને આ રીતે તે પાપ કરતો હતો. તેને ઘણા સ્વજનોએ શીખામણ આપી, તો પણ તેને કોઈની શિખામણ માની નહિ.

એક વખત કોઈ ક્ષત્રિયના છોકરાને વેચવા માટે છાનો-માનો ઊપાડ્યો. તે તેના માબાપના જોવામાં આવ્યો, તરત

પકડી બાંધીને સારી પેઠે માર્યો. તેના કેટલાક અંગોપાંગ કાપી નાખવામાં આવ્યા. તે વેદના ભોગવીને શૈદ્રધ્યાનથી મરણ પામીને પહેલી નરકમાં ઉત્પન્ન થયો. મોટોભાઈ વિલ્હણ પોતાના ભાઈનું મૃત્યુ સાંભળી, વૈરાગ્ય પામી અનશન વ્રત લઈ, સમાધિપૂર્વક મરણ પામીને સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને તારો દેશલ નામનો મોટો પુત્ર થયો છે. ત્રીજા ભવમાં ભૂખ્યા અને તરસ્યા ઉપર દયા કરી છે, તેથી એને ઘણા ગુણવાન પુત્રો થયા છે.

તિલ્હણનો જીવ નરકમાંથી નીકળીને, તારો દદા નામનો નાનો પુત્ર થયો છે. એણે ત્રીજા ભવમાં મનુષ્ય અને તિર્થચોના બાળકોને જે વિયોગ પડાવ્યા હતા, તેથી તેને બાળક થતાં નથી. ગુરુનાં આ પ્રમાણેનાં વચનો સાંભળીને ઇંને ભાઈએને જાતિરમરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તેથી તેઓને પોતાના પૂર્વ ભવ જોવામાં આવ્યા. ઇંને જણાએ વૈરાગ્ય પામી સમકિત મૂલ ખારવ્રત ગુરુ પાસે ઉચર્યાં. ચારણ મુનિ આકાશ માર્ગે જતા રહ્યા. ઘણો સમય શ્રાવકધર્મ પાળી, ઇંને ભાઈએએ દીક્ષા લીધી. સમાધિમરણે મરણ પામીને ઇંને દેવલોકમાં દેવતા પણે ઉત્પન્ન થયા.

પશુ, પક્ષી તથા મનુષ્યના બાળકોનો તેના માળાપોથી વિયોગ કરાવનાર મનુષ્ય દદાની માફક સંતાન વગરનો થાય છે અને દેશલની માફક દયાવાન હોય તો ગુણવાન પુત્રોનો પિતા થાય છે. તેથી દરેક પ્રાણી ઉપર દયાભાવ રાખવો, એ આ કથાનો સાર છે.

વીરમની કથા

૧૧૨

મહા હેન્દ્રપુર નામના નગરમાં ગુણુદેવ નામનો શેઠ વસતો હતો. તેને ગાયત્રી નામની સ્ત્રી હતી. તેને ઘણા દિવસે પુત્ર થયો. તે પણ કર્મયોગે જનમથી જ આંધળો અને બહેરો થયો. તેનું નામ પણ કાંઈ પાડયું નહીં. જગતમાં તે આંધળો અને બહેરો એ નામે પ્રસિદ્ધ થયો. તે યુવાન થયો ત્યારે માતાપિતાએ તેને દેખતો કરવા માટે ઘણા ઉપાયો કર્યા, પણ તે બધા નિષ્ફલ ગયા. તેથી માતાપિતાએ વિચાર્યું કે અમે પૂર્વભવમાં એવું તે શું પાપ કર્યું હશે કે જેથી પુત્રરુપે આ શબ્દ અમારે ત્યાં પેદા થયું. આના કરતાં પુત્ર ન હોય તે સારું.

એક વખતે જ્ઞાની ગુરુ વનમાં પધાર્યા. તેમને સર્વ લોકો વંદન કરવા ગયા. વંદન કરીને બેઠા. તે વખતે જ્ઞાની ગુરુએ કહ્યું કે હે ગુણુદેવ શેઠ ! તમે તમારા જનમથી આંધળા અને બહેરા છોકરા માટે ઘણું દુઃખ સહન કરો છો, તેને માટે હવે બીજા કોઈ ઉપાય નથી. પોતાના કરેલાં પાપ કર્મના ફળ સહુ કોઈને ભોગવવાં જ પડે છે.

પછી શેઠે પૂછ્યું કે હે પૂજ્ય ! કયા પાપકર્મના ઉદયથી મારો પુત્ર જનમથી જ આંધળો અને બહેરો થયો ? ત્યારે શાની શુરુ બોલ્યા કે આ જ નગરમાં વીરમ નામનો એક કણ્ઠી રહેતો હતો. તે અધર્મી, અસત્ય બોલનારો, અન્યાયી, પરનિંદા કરનારો, કૂડા કલંક લગાડનારો ઈત્યાદિ દુષ્ટકર્મ કરનારો હતો.

એક વખત રાજને કોઈ સીમાડાના રાજ સાથે વેર થયું, તેનો ભય રાજ રાખતો હતો. એટલામાં કોઈ બે પુરુષોને અંદરોઅંદર વાત કરતા દેખીને, વીરમે કોટવાલને જઈ કહ્યું કે અમુક માણસો સીમાડાના રાજને તેડાવવાની વાતો કરતા હતા. તે વાત સાંભળીને કોટવાલે તે બંને જણાને પકડી રાજ આગળ ઊભા કર્યા. રાજએ પૂછવાથી તે બંને કહેવા લાગ્યા કે મહારાજ ! અમે બંને જણા અમારા ઘર-સંબંધી વાતો કરતા હતા. એવી તેમની વાતો સાંભળી રાજએ વીરમને બોલાવીને પૂછ્યું. તે વખતે તે ધૂર્ત વીરમ બોલ્યો કે મહારાજ ! મેં મારા કાને જ આ વાત સાંભળી છે. રાજએ વીરમનું કહેલું સાચું માનીને તે બંને જણાને શિક્ષા કરી.

વળી એક વખત વીરમનો પાડોશી બહારગામ ગયો હતો. ત્યાંથી ઘેર પાછો આવતાં તેને વીરમ મળ્યો. તેને પાડોશીએ પોતાના ઘર સંબંધી સમાચાર પૂછ્યા. તે વખતે દુષ્ટ વીરમે કહ્યું કે તમારી ગેરહાજરીમાં કામદેવ શેઠ તમારે ઘેર આવતો જતો હતો, અને તે તમારી સ્ત્રી સાથે આનંદ કરતો હતો. આ વૃત્તાંત સાંભળીને પાડોશીએ રાજ આગળ

આ વાત કહી, રાજાએ કામદેવશેઠને પકડી મંગાવી, તેનું સર્વસ્વ લૂંટી લીધું અને તેને ગામબહાર કાઢી મૂક્યો.

વીરમ આવાં પાપ કરતો લોકોને ખોટાં કલંક ચડાવતો હતો. એક દિવસે કોઈક ક્ષત્રિયે તેને સારી પેઠે માર માર્યો, તેની પીડા ઘણા દિવસ લોગવીને મરણ પામી તારા ઘેર પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો છે. પૂર્વભવમાં પરનિંદા કરવાથી, તથા લોકો પર જૂઠાં કલંક લગાડવાથી, આ ભવમાં તે જનમથી આંધળો અને બહેરો થયો છે. એ જીવ હજી ઘણો સમય સંસારમાં રજળશે. ગુરુના મુખથી આ વૃત્તાંત સાંભળીને શેઠ અને શેઠાણી ધર્મમાર્ગમાં જોડાયા. આંધળો છોકરો દુઃખ સહન કરીને મરણ પામી દુર્ગતિએ ગયો.

પારકાની નિંદા કરનાર અને ખોટા કલંક ચડાવનાર વીરમની માફક જનમથી જ આંધળા અને બહેરા થાય છે, માટે ડાહ્યા માણસોએ કોઈના ઉપર ખોટા કલંક ચડાવવા નહિ અને કોઈની નિંદા કરવી નહિ. આ કથા આપણને આ ઘોષ આપે છે.

રોહિણીની કથા

૧૧૩

યં

પા નગરીમાં શ્રીવાસુપૂજ્ય સ્વામીનો પુત્ર મઘવા નામનો રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. તેને લક્ષ્મણા નામની સદાચારી રાણી હતી. તેઓને આઠ પુત્રો ઊપર એક રોહિણી નામની પુત્રી હતી. આ પુત્રી માતાપિતાને બહુ જ વહાલી હતી. તે યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ, તે વખતે રાજ્યે તેણીના માટે સ્વયંવર મંડપ રચાવ્યો. ચારે દિશાઓના રાજકુમારોને સ્વયંવરમાં આવવા માટે આમંત્રણ મોકલવામાં આવ્યા. સર્વ રાજકુમારો સ્વયંવર મંડપમાં આવીને બેઠા.

રાજપુત્રી રોહિણી પણ સ્નાન વિક્ષેપન કરી, ક્ષીરોદ્ધક પ્રવેત વસ્ત્રો પહેરીને, હીરા, મોતી, માણિક વગેરેના આભૂષણોથી અલંકૃત થઈને અપ્સરા જેવી દેખાતી પાલખીમાં બેસીને, સખીઓના સમૂહથી પરવરેલી સ્વયંવર મંડપમાં આવી. ત્યાં દાસીએ જૂદા જૂદા દેશનાં રાજકુમારોનાં નામ ગોત્ર, ગુણ, બલ વગેરેનું વર્ણન કરી બતાવ્યું. રાજકુમારીએ તે બધા રાજકુમારોમાંથી નાગપુરના વીતશોક રાજના પુત્ર અશોકકુમાર નામના રાજકુમારના ગણામાં વરમાળા પહેરાવી.

રોહિણીએ યોગ્ય વરની પસંદગી કરવાથી સ્વજનો હર્ષ પામ્યાં. રાજાએ મોટી ધામધૂમથી તેણીનાં લગ્ન કર્યાં. સ્વયંવરમાં આવેલા ળીબ રાજકુમારોનો હાથી, ઘોડા, વસ્ત્ર, લોજન, તંબોલ વગેરેથી સત્કાર કર્યો.

પછી અશોકકુમારને પણ સોના મોતીનાં આભૂષણો વગેરે પહેરામણીમાં આપી, રોહિણી સાથે નાગપુર પહોંચાડ્યો. ત્યાં વીતશોક રાજાએ પણ નગરમાં શુભલગ્ને પ્રવેશ કરાવ્યો. કેટલાક દિવસ પછી અશોકકુમારને રાજગાદી સોંપીને, વીતશોક રાજાએ દીક્ષા લીધી. હવે અશોકરાજાને રોહિણી રાણી સાથે સંસારસુખ ભોગવતાં આઠ પુત્રો અને ચાર પુત્રી થઈ.

એક વખત અશોકકુમાર અને રોહિણી રાણી ગોખમાં પુત્રને ખોળામાં લઈને બેઠા હતા. એવામાં કોઈ સ્ત્રીને બહુ વિલાપ કરતી બેઠીને, રાણી અશોકકુમારને પૂછવા લાગી કે આ સ્ત્રી આ પ્રમાણે વિલાપ કેમ કરે છે ? રાજાએ કહ્યું કે તેનો પુત્ર મરણ પામ્યો છે તેથી તે વિલાપ કરે છે. રાણીએ કહ્યું કે આવું રોવાનું તે ક્યાંથી શીખી હશે ? રાજાએ કહ્યું કે તને પણ હું રોવાનું શીખવાડું છું. એમ કહીને, રાજાએ રાણીના ખોળામાંથી બાળકને લઈ બે હાથવડે ઊંચો કરી ગોખની બહાર નીચે ફેંકી દીધો. તે બેઠી લોકો કોલાહલ કરવા લાગ્યા. પરંતુ રોહિણીના મનમાં કાંઈ પણ દુઃખ ઉત્પન્ન થયું નહિ. પુત્રને પડતાં પડતાં નગરદેવતાએ અદ્ધર ઝીલી લઈને સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો. તે દેખી સર્વલોકો આનંદ પામ્યાં અને રાજા કહેવા લાગ્યો કે હે રોહિણી ! તું ધન્ય કૃતપુણ્ય છો. જેથી તું દુઃખની વાત પણ બાણ્યતી નથી.

એક વખત શ્રીવાસુપૂજ્ય સ્વામીના સુવર્ણકુંભ અને રૂપકુંભ નામના ચાર જ્ઞાનવાળા એ શિષ્યો કે જેઓ છઠ્ઠ, અઠમ વગેરેની નિરંતર તપસ્યા કરતા હતા, તે ત્યાં આવી. રાજા રાણી પુત્ર પ્રમુખ સર્વ પરિવાર સહિત તેઓને વંદન કરવા ગયો. ગુરુએ ધર્મલાલ દર્દ દેશના દીધી. પછી રાજાએ પૂછ્યું કે 'હે ભગવન્! મારી રાણીએ એવું તે શું તપ કર્યું છે કે જેનાથી તેણી દુઃખની વાત પણ બાણતી નથી. વળી મારો એના ઉપર ઘણો સ્નેહ છે તેનું શું કારણ છે? વળી તેણીના પુત્રો પણ ઘણા ગુણવાન થયા છે, તેનું શું કારણ? તે કહો.'

ગુરુએ કહ્યું કે હે રાજન્! આ જ નગરમાં ધનમિત્ર નામનો શેઠ અને તેની ધનમિત્રા નામની પત્નિ હતી. તેઓને કુરૂપા, દુર્ભાગિણી અને દુર્ગન્ધવાળી એવી દુર્ગન્ધા નામની પુત્રી થઈ. તે જ્યારે યુવાન થઈ ત્યારે તેના પિતાએ, તેણીના પરણનારને એક કરોડ દ્રવ્ય આપવાનું બહાર કર્યું, તો પણ કોઈ ગરીબ માણસે પણ તેણીને પરણવાની તૈયારી બતાવી નહિ. એવામાં એક શ્રીષેણ નામના ચોરને મારવા માટે લઈ જતાં હતાં, તેને મરતો છોડાવી પોતાને ઘેર રાખીને, તેની સાથે દુર્ગન્ધાને પરણાવી દીધી. તે પણ દુર્ગન્ધાના શરીરની દુર્ગન્ધ સહન નહિ થવાથી રાત્રિએ નાશી ગયો.

તે વખતે શેઠ ખેદ કરતો વિચારવા લાગ્યો કે કુર્મના દોષ આગળ કોઈનું ચાલતું નથી. પછી પુત્રીને કહ્યું કે તું ઘેર રહીને દાન પુણ્ય કર. તેણીના હાથનું દાન પણ કોઈ લેતું નહિ. એક વખતે કોઈ જ્ઞાની મુનિને દુર્ગન્ધા સંબંધી વાત પૂછવાથી, તેઓશ્રીએ કહ્યું કે ગિરનાર પર્વત પાસે

ગિરિનગરમાં પૃથ્વીપાલ નામનો રાજા અને સિદ્ધિમતી નામની રાણી એક વખત વનમાં ક્રીડા કરવા ગયા. એવામાં એક શુભસાગર નામના મુનિ માસખમણનું પારણું કરવા માટે નગરમાં જતા હતા. તેમને દેખી રાજાએ વંદન કર્યું. પછી રાણીને પરાણે પાછી વાળીને કહ્યું કે એ જંગમતીર્થ છે, તેમને ખપતા આહારપાણી આપજો.

રાણીએ વિચાર્યું કે આ મૂંડીયાએ આવીને મારી ક્રીડામાં અંતરાય પાડ્યો. તેથી ક્રોધિત થઈને, તે સાધુને એક કડવા તુંબડાનો આહાર વહોરાવ્યો. સાધુએ વિચાર્યું કે આ આહાર જ્યાં પરઠવાશે, ત્યાં અનેક જીવોની વિરાધના થશે, માટે મારે પોતે જ તેનો આહાર કરવો જોઈએ. એમ વિચારીને પોતે તે વાપરી ગયા. એટલે કડવા તુંબડાનાં ઝેરથી શુભધ્યાને મરણ પામીને દેવતા થયા.

પાછળથી રાજાને આ વાતની ખબર પડી. રાજાએ રાણીને ઘરની બહાર કહાડી મૂકી. જંગલમાં રખડતાં રખડતાં રાણીને સાતમા દિવસે કોઠ નીકળ્યો, તેના દુઃખે પીડાતી મરીને છઠી નરકે ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી મરીને તિર્યંચમાં ઉત્પન્ન થઈ. વળી નરકમાં ઉત્પન્ન થઈ. એમ સાતે નરકમાં અનુક્રમે ઉત્પન્ન થઈને દુઃખ ભોગવીને સાપણી, કૂકડી, ગિરોલી, ઊંદરી, ચંડાલિણી, રાસભી વગેરેના અવતાર પામી.

એમ કરતાં કરતાં એક વખત ગાયના લવમાં મરતી વખત નવકાર સાંભળતાં તમારા ઘેર દુર્ગંધાપણે ઉત્પન્ન થઈ છે. દુર્ગંધાને જ્ઞાનીનું કથન સાંભળીને જ્ઞતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તેથી પાછળના લવ તેણીના જોવામાં આવ્યા.

તે વખતે દુર્ગંધાએ હાથ જોડીને ગુરુને પૂછ્યું કે ‘આ દુઃખમાંથી નિસ્તાર થાય તેવો કોઈ ઉપાય બતાવો.’ ગુરુએ કહ્યું કે આ દુઃખનો નિસ્તાર કરવા માટે રોહિણી તપ કરો. તે તપનો વિધિ હું કહું છું તે તું સાંભળ:

સાત વર્ષ અને સાત માસ પર્યન્ત રોહિણી નક્ષત્ર આવે તે દિવસે ઉપવાસ કરવો. શ્રીવાસુપૂજ્ય સ્વામીની પૂજા કરવી. તપ તપતાં શુભ ધ્યાન ધરવું, તેના પ્રભાવથી તારા દુઃખનો પાર આવશે. વળી આવતા ભવમાં આ તપના પ્રભાવે તું અશોકરાજની રાણી થઈશ. ત્યાં સુખ ભોગવીને, શ્રીવાસુપૂજ્યસ્વામીના શાસનમાં મોક્ષે જઈશ. વળી તપ પૂર્ણ થયે ઉજમણું કરવું. શ્રી જિનમંદિર કરાવવા. શ્રીવાસુપૂજ્ય સ્વામીની રત્નની પ્રતિમા કરાવવી. તેના સોના મોતીના આભૂષણો કરાવવાં. વળી સ્નાન વિલેપન કરીને, કપૂર, કેસર વગેરે સુગંધી દ્રવ્યોથી પૂજા કરવી. શ્રીસંઘની ભક્તિ કરવી. એ તપ કરવાથી સુગંધરાજની પેઠે સર્વ દુઃખ ટળી જશે. તે વખતે દુર્ગંધાએ પૂછ્યું કે તે સુગંધ રાજ કોણ થયો, તેનું ચરિત્ર કહો. ગુરુએ આ પ્રમાણે કહ્યું:

સિંહપુર નગરમાં સિંહસેન રાજા હતો. તેને કનકપ્રભા નામની રાણી હતી. તેમને એક પુત્ર હતો, તે અતિશય દુર્ગંધવાળો હતો, તેથી તે સર્વને અપ્રિય થયો. એક વખત તે નગરમાં પદ્મપ્રભુસ્વામી સમોસર્યા. તેમની દેશના સાંભળવા રાજા કુટુંબ સહિત ગયો. દેશના સાંભળી રહ્યા પછી એ હાથની અંજલિ જોડીને રાજાએ પ્રભુને પૂછ્યું કે ‘હે પ્રભુ ! મારો પુત્ર અતિશય દુર્ગંધવાળો છે તેનું કારણ શું ?’ પ્રભુએ કહ્યું કે:

નાગપુરથી બાર યોજન દૂર આવેલા નીલ નામના પર્વતની એક શિલા ઊપર રહીને, એક માસના ઉપવાસવાળા એક સાધુ ધર્મધ્યાન કરતા હતા. ત્યાં તે સાધુની તપસ્થાના પ્રભાવથી ત્યાં રહેતા શિકારીને શિકાર મલતો નહતો, તેથી શિકારીએ સાધુને ઉપદ્રવ કરવા માટે જ બ્યારે તે સાધુને એક માસના ઉપવાસ પૂરા થયા ત્યારે, સાધુ ગામમાં ગોચરી વહોરવા ગયા. પાછળથી તે શિકારીએ આવીને, તે શિલાની નીચેના ભાગમાં લાકડાં નાખીને અગ્નિ સળગાવ્યો. સાધુ પણ ગોચરી વાપરીને, ફરીથી તે જ શિલા ઊપર આવીને બેઠા. તેમને શિલાની નીચેથી તાપ આવવા લાગ્યો, શિલા જેમ જેમ તપવા લાગી, તેમ તેમ સાધુ શુભધ્યાનમાં આગળ વધવા લાગ્યા. એમ ઊભુ પરિસહ સહન કરીને, કેવલજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયા.

તે શિકારી આ દુષ્ટ કર્મથી ક્રોધ રોગવાળા થયો. ત્યાંથી મરીને સાતમી નરકે ગયો. પછી સર્પ થઈને પાંચમી નરકે ગયો. પછી સિંહ થઈને ચોથી નરકે ગયો. પછી ચિત્તો થઈને ત્રીજી નરકે ગયો. પછી બિલાડો થઈને બીજી નરકે ગયો. પછી ધૂવડ થઈને પહેલી નરકે ગયો. આ પ્રમાણે નરક અને તિર્થંચના અનેક ભવો કરીને એક દરિદ્રી ગોવાલિયો થયો. ગાયો ચારવાનો ધંધો કરતાં કરતાં નાગોરી નામના શ્રાવક પાસેથી નવકાર મંત્ર શીખ્યો. એક વખત તે ગોવાલિયો વનમાં સૂતો હતો, એટલામાં દાવાનલ બલતો બલતો એના ઊપર આવી પડ્યો. તેથી મરણુ પામ્યો. મરતી વખતે તેને નવકાર સંભાળ્યો તેથી તેના પ્રભાવે તારો પુત્ર થયો છે.

સાધુના ઉપદ્રવનું કેટલુંક કર્મ હજી લોગવવાનું બાકી હોવાથી, તેનું શરીર દુર્ગંધવાળું થયું છે. આ પ્રમાણે પોતાના પૂર્વ ભવો સાંભળતાં દુર્ગંધકુમારને બતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાને પડેલું દુઃખ સંભાળીને તે ત્રાસ પામી ગયો.

તે વખતે પ્રભુને હાથ જોડીને પૂછવા લાગ્યો કે: 'હે પ્રભુ! હું આ દોષથી છૂટીશ કે નહિ?' પ્રભુએ કહ્યું કે: 'તું રોહિણીનું તપ કર.' પછી તે રાજપુત્રે રોહિણીનું તપ કર્યું, તેથી તેનું શરીર સુગંધમય થઈ ગયું. માટે હે દુર્ગંધા! તું પણ એ તપ કર. એના પ્રભાવથી સુગંધકુમારની માફક તારાં સર્વ દુઃખ નાશ પામશે. આ પ્રમાણે સાંભળીને દુર્ગંધાએ રોહિણીનું તપ અંગિકાર કર્યું. વિધિપૂર્વક શુભધ્યાનથી તપસ્યા કરતાં અને આત્માની નિંદા કરતાં દુર્ગંધાને બતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેથી વિશેષે તપ કરવા માંડયું. આયુષ્ય પૂર્ણ થએથી શુભધ્યાને મરણ પામીને દેવલોકને વિષે દેવતાપણે ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને અહીં ચંપાનગરીમાં મઘવા રાજની પુત્રી થઈ, જેનું નામ રોહિણી પાડવામાં આવ્યું. જે તમારી રાણી થઈ છે.

એણે પૂર્વભવમાં રોહિણી તપ કર્યું છે. તેના પ્રભાવથી દુઃખ એ શું ચીજ છે, એવું પણ એ જાણતી નથી. વળી તપનું ઉજમણું કર્યું તેના પ્રભાવથી એ ઋદ્ધિ પામી છે. વળી હે રાજા! તે સિંહસેન રાજાએ પોતાના સુગંધકુમારને રાજગાદીએ સ્થાપીને પોતે દીક્ષા લીધી. સુગંધરાજ રાજ્ય પાલતો, ધર્મકૃત્ય કરતો, મરણ પામી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને પુષ્કલાવતી વિજયમાં પુંડરગિણી નગરીમાં વિમલ-

કીર્તિ રાજને ઘેર અર્કકીર્તિ નામના ચક્રવર્તી પણે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં રાજ્યપાલી જિતશત્રુ મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ ખારમા દેવલોકે અચ્યુતેન્દ્ર થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને અહીં તું અશોક નામનો રાજ થયો છું. તારી રાણીએ અને તેં પૂર્વભવમાં એક મનથી રોહિણી તપની આરાધના કરી હતી, તેથી તારો સ્નેહ એની ઊપર ઘણો છે.

વળી રાજ્યે પૂછ્યું કે ‘હે સ્વામી ! મારી સ્ત્રીને આઠ પુત્ર અને ચાર પુત્રીઓ થઈ, તે તેમના કયા પુણ્યોદયથી થઈ ?’ તે વખતે ગુરુ જોડ્યા કે ‘હે ભાગ્યશાળી ! આઠમાંથી સાત પુત્રો તો પૂર્વભવમાં મથુરા નગરીમાં અગ્નિશર્મા નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો, જે ભિક્ષા માગીને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો હતો; તેને ત્યાં જનમ્યા હતા. તે દરિદ્રી કુલમાં ઉત્પન્ન થએલા હતા, તેથી સાતે જણા ભિક્ષા માગવા જતા હતા, પરન્તુ તેમને કોઈ એટલા ઊપર ખેસવા પણ દેતા ન હતા. જ્યાં જાય ત્યાં ધક્કો મારી બહાર કહાડી મૂકતા હતા. એમ તે સાતે જણા ગામોગામ ફરતાં પાટલિપુત્ર નગરે પહોંચ્યા.

ત્યાં તેમણે એક વાડીમાં રાજના પુત્રને તથા પ્રધાનના પુત્ર વગેરેને હીરા, મોતીના અમૂલ્ય આભરણો પહેરીને રમતા જોયા તેથી મનમાં આશ્ચર્ય પામ્યા. પછી મોટાભાઈએ કહ્યું કે વિધાતાએ કેવો ભેદભાવ રાખ્યો છે. આ લોકો મનવાંછિત સુખ ભોગવે છે, અને આપણે ઘેર ઘેર ભિક્ષા માટે ભટકીએ છીએ તો પણ આપણી ઉદરપૂર્તિ થતી નથી.

તે સાંભળી નાનો ભાઈ જોડ્યો કે એમાં કોઈનો દોષ

કહાડવાની જરૂર નથી. એમણે પૂર્વભવમાં પુણ્ય કરેલાં છે, તેના ફલ ભોગવે છે. અને આપણે પુણ્યહીન હોવાથી ઘેર-ઘેર ભટકી ભીખ માગતાં ફરીએ છીએ. ત્યાંથી ફરતાં ફરતાં તેઓ વનમાં પહોંચ્યા. ત્યાં એક મુનિ મહારાજ કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં ઊભા હતા, તેમની પાસે જઈ ઊભા રહ્યા. સાધુએ પણ કાઉસગ્ગ પારી દયા લાવીને, તેમને ધર્મોપદેશ આપ્યો તે સાંભળી સાતે ભાઈ વૈરાગ્ય પામી, દીક્ષા લઈ, ચારિત્ર પાળી, દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચ્યવીને તારે ઘેર પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયા છે.

આઠમો પુત્ર તો વૈતાલ્ય પર્વત ઊપર એક ભલ્લક નામનો વિદ્યાધર હતો. તે નંદીશ્વરદ્વીપની શાશ્વત જિનપ્રતિમાઓની પૂજા કરતો હતો. તે મરણ પામીને સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતા થયો હતો. ત્યાંથી ચ્યવીને, તારો લોકપાલ નામનો પુત્ર થયો છે. જેને ખોળામાંથી પડતાં દેવતાએ અદ્ધર ઝીલી લીધો હતો.

તારી જે ચાર પુત્રીઓ છે, તે પૂર્વભવમાં વૈતાલ્ય પર્વત પરના એક વિદ્યાધર રાજની પુત્રીઓ હતી. તે જ્યારે યૌવન અવસ્થાને પ્રાપ્ત થઈ, ત્યારે બાગમાં ક્રીડા કરવા ગઈ હતી. ત્યાં સાધુને ઉભેલા દીકા. સાધુએ તેમને કહ્યું કે હે કુમારિકાઓ ! ધર્મ કરો. ત્યારે તેમણે કહ્યું કે અમારાથી ધર્મ ન થાય. પછી સાધુએ કહ્યું કે તમારું આયુષ્ય સ્વલ્પ જ રહ્યું છે, માટે ધર્મકરણીમાં પ્રમાદ ન કરશો. તે સાંભળી તે પુત્રીઓએ પૂછ્યું કે, અમારું આયુષ્ય કેટલું બાકી રહ્યું છે? સાધુએ કહ્યું કે, માત્ર આઠ પહોર જ બાકી રહ્યું છે. પુત્રીઓ

કહેવા લાગી કે એટલા થોડા સમયમાં શું પુણ્ય કરીએ ? સાધુએ કહ્યું કે આને જ અજવાળી પાંચમ છે, માટે જ્ઞાન-પંચમીનું તપ કરો. એટલા તપથી જ સુખી થશો.

આવો ઉપદેશ સાંભળી, તે પુત્રીઓએ ઘેર આગળ આવી પોતાના માતાપિતાને વાત કરી. માતાપિતાની આજ્ઞા લઈ, ગુરુના દર્શનથી આજનો દિવસ સફલ મानी, દેવપૂજ કરી પુણ્યની અનુમોદના કરી ઉપવાસનું પરચક્રખાણુ લીધું, અને પોતાના આત્માને કૃતાર્થ થયો માનવા લાગી. એક સ્થાનકે ચારે જણીઓ સાથે બેઠી. એટલામાં વીજળી પડી, તેથી તે ચારે પુત્રીઓ મરણ પામી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી અધીને ચારે તારી પુત્રીઓ થઈ છે. માત્ર એક જ દિવસ જ્ઞાન-પંચમીનું તપ કરવાથી એ ફલ મળ્યું. તે વાત સાંભળતાં જ રાજા તથા રાણી અને પુત્ર પુત્રીઓને સર્વને બલિત્તમરણુ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પૂર્વના ભવો બેચા. તેથી વૈરાગ્ય પામીને સઘળાંઓએ શ્રાવકધર્મ અંગિકાર કર્યો, અને પોતાના ઘેર ગયાં.

વળી એકદા શ્રીવાસુપૂજ્ય સ્વામી આવી નગરના ઉ-ધાનમાં સમવસર્યા. તેઓને અશોક રાજા તથા રોહિણી રાણી વંદન કરવા ગયા. ત્યાં પ્રભુની દેશના સાંભળી ઘેર આવી, પુત્રને રાજ્યગાદી સોંપીને, સાતે ક્ષેત્રમાં ધન વાપરીને, ચારિત્ર અંગિકાર કરીને, નિરતિચારપણે પાળી, બન્ને જણા તે જ ભવમાં મોક્ષે ગયા.

કહ્યું છે કે:—

રોહિણી પંચમી તપ તણા, ગિરુઆં એ ફલ જાણુ;
દુઃખ ન હોય સુખ હોય સદા, બોલે કેવલિ વાણુ.

ગોસલની કથા

૧૧૪

પેઠણુપુર નગરમાં ગોવિંદ નામનો એક ગૃહસ્થ રહેતો હતો. તેને ગૌરી નામે એક સ્ત્રી હતી, તેને ગોસલ નામનો પુત્ર હતો, તે દુર્વ્યસની હતો. વનમાં એકલો જઈને લાકડીથી તે મધપૂડા પાડતો હતો. જાળાઓમાં શશલાદિક જીવો હોય ત્યાં અગ્નિ સળગાવતો હતો. બળદ, ગાય અને ઘોડાને ડામ દેતો હતો. ક્રમજા છોડોને ઉખેડી નાખતો હતો. આવાં કૃત્યો કરતો દેખીને, લોકોએ તેના બાપને ખબર આપી, એટલે તેના બાપે તેને શિખામણ આપી. પણ તે તો હતો તેવો ને તેવો જ રહ્યો. માબાપને ચિંતાનો પાર ન રહ્યો. પછી ધર્મ કરવાની તો વાત જ શી.

તેના માબાપ ઓચિંતા મરણ પામ્યા. પછી તો ગોસલને કોઈ ઠપકો આપનાર પણ નહિ રહેવાથી, તે અંકુશ વિનાના હાથીની માફક ઉચ્છંબલ થયો. એક દિવસ નગરની વાડીઓમાં જઈ નારંગી વગેરેના ઝાડ ઉખાડી નાખતો હતો, તે વખતે કોટવાલે તેને જોયો. તેને પકડીને બાંધ્યો.

આંધીને રાજા પાસે લાવ્યા. રાજાએ તેનું સર્વ ધન દાંડમાં લઈ લીધું.

વળી એક દિવસ છાનામાના રાજાની વાડીમાં પેસી જઈને, અનેક જાતની કૂમળી વનસ્પતિ છેદી નાખવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે કરતાં વનપાલકે તેને દેખ્યો. તે વખતે તેને માર મારી આંધી, કૂટી, રાજા પાસે લઈ જઈને ઊભો કર્યો. અને કહ્યું કે હે મહારાજ! એણે આપણી વાડીનો નાશ કર્યો છે. રાજાએ તેના બંને હાથ છેદી નખાવ્યા, તેથી મહાદુઃખી થયો. પછી તેણે ઘણો જ પશ્ચાતાપ કર્યો. કહ્યું પણ છે કે:—
‘માય બાપ મોટા તણી, શીખ ન માને જેહ;
કર્મવશે પડીયાં થકાં, પછી પસ્તાયે તેહ.

અર્થાત્—જે લોકો મા, બાપ અથવા વડીલોની આજ્ઞા માનતા નથી, તે લોકોને જ્યારે કરેલાં કર્મો ભોગવવાં પડે છે, ત્યારે પાછળથી પસ્તાવો થાય છે.’

પછી તે ગોસલ પોતાની નિંદા કરતો મરણ પામીને તે જ નગરમાં રહેતા પદ્મ શેઠને ઘેર ગોરા નામના પુત્ર તરીકે જનમ્યો. તે જનમથી જ ગલત કૌઠીઓ હતો. તેના નખ અને નાક જેસી ગએલા, ભમરના વાળ સડી ગએલા, અને દાંત બધા પડી ગએલા હતા. વળી તેના શરીર ઊપર માખીઓ બહુબહુટ કરતી હતી. વળી સહન ન થઈ શકે તેવી દુર્ગંધ તેના શરીરમાંથી નીકળતી હતી. આપે ઘણી ઘણી દવાઓ કરી, તે બધી નકામી ગઈ.

એક વખત દમસાર નામના જ્ઞાનીમુનિ તે નગરના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. તેમની દેશના સાંભળવા પદ્મશેઠ વગેરે ગયા.

ત્યાં તે મુનિએ ઉપદેશ દેતાં કહ્યું કે દરેક જીવ પોતાના કરેલા કર્મથીજ સુખ દુઃખ પામે છે. જેમ આ નગરમાં પદ્મશેઠનો પુત્ર પોતાનાં પાપકર્મથી દુઃખો લોગવે છે. પદ્મશેઠે પૂછ્યું કે મારા પુત્રે એવા શું પાપ કર્યાં છે? ગુરુએ તેને ઉપર જણાવેલું ગોસલનું સર્વ વૃત્તાંત સંભળાવીને કહ્યું કે, તે ગોસલ તારો પુત્ર થયો છે. પદ્મ શેઠે ઘેર આવી પોતાના પુત્રને કહ્યું. તે સાંભળતાં જ તેને બતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પછી તે ગુરુ મહારાજ પાસે આવ્યો. તેઓને વંદના કરી, કરેલાં પાપોની નિંદા ગહી કરી, અનશન લઈ, મરણ પામી પહેલા દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો.

પશુ, પક્ષી વગેરેને ત્રાસ આપનાર મનુષ્યો ગોસલની માફક ભયંકર કેાઢ રોગવાળા થાય છે; તેથી દરેક મનુષ્યોએ પશુ, પક્ષી વગેરેને ત્રાસ આપવો ન જોઈએ. એ આ કથાનો સાર છે

ધનદત્ત અને ધનશ્રીની કથા

૧૧૫

મુમ્મિમંડન નામના નગરમાં શત્રુહમન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં ધન્ના નામનો એક શેઠ રહેતો હતો. તેની સ્ત્રીનું નામ ધીરૂ હતું. તેણે ધંધા માટે પોતાના ઘેર પોઠીયા, ઊંટ, બળદ અને પાડાઓ રાખ્યા હતા. લાડાના લોભે ધન્નો તે અબોલા જીવો ઊપર તેમની શક્તિથી વધારે ભાર ભરતો હતો અને ઘણું ભાડું લઈને પોતાનું ગુજરાન ચલાવતો હતો.

એક વખત તેના ઘેર કોઈ તપસ્વી મુનિ વહોરવા માટે પધાર્યા. તેઓને પતિ-પત્નિ-અંને જણાવ્યે હૃદયના ઉલ્લાસથી દાન આપ્યું. દાનના યોગે શુભકર્મ ઉપાર્જન કરીને, તે જ નગરના ધનાવહ શેઠને ત્યાં ધનદત્ત નામે પુત્ર પણે ઉત્પન્ન થયો. તે વ્યાપારની બધી રીત બાણતો હતો, પરંતુ ગયા ભવમાં જીવોની ઊપર ઘણું ભાર ભરતો હતો, તેથી કૂબડો થયો.

હવે ધીરૂને જીવ, તે જ નગરમાં ધનશેઠને ત્યાં ધનશ્રી નામે ઉત્પન્ન થયો. ધનશ્રી ઘણી જ રૂપવાન તથા ગુણવાન હોવા છતાં, તે યુવાન થઈ ત્યારે, પૂર્વભવના સ્નેહને લીધે ધનદત્ત કૂબડાને પરણવા ઇચ્છતી હતી. ધનશેઠને વળી બીજી

એક પુત્રી હતી, તે કર્મયોગે કૂખડી હતી. એક વખત ધન-
શેઠને કોઈ નિમિત્તિયાએ કહ્યું કે જે કોઈ પુરુષ તારી પુત્રી
ધનશ્રીને પરણશે, તે મોટો વ્યાપારી થશે. એવી વાત સાંભ-
ળીને કોઈ ધનપાલ નામના શેઠે ધનશ્રીની માગણી કરી.
ધનશ્રીના પિતાએ તે વાત કબૂલ કરી. બીજી જે કૂખડી
છોકરી હતી તે ધનદત્તને દીધી. ઝંને દીકરીઓને પરણાવવાનું
મુહૂર્ત એક જ લગ્ને આવ્યું.

હવે ધનશ્રીએ, પૂર્વલવના સ્નેહને લીધે ધનદત્ત કૂખડાને
પરણવાની ઇચ્છાથી, ત્યાં મનોરથ પૂરક નામનો એક યક્ષ
હતો, તેને આરાધ્યો. યક્ષે સંતુષ્ટ થઈને વરદાન માગવાનું
કહ્યું. ધનશ્રીએ કહ્યું કે ‘મારો પતિ ધનદત્ત થાય તેમ કરો.’

તે વખતે યક્ષે કહ્યું કે ‘તારા પિતાએ ઝંને પુત્રીઓના
એક જ દિવસે એક જ લગ્ને, લગ્ન કરવાનું નક્કી કર્યું છે.
તે વખતે હું દષ્ટિઅંધન કરીશ, તું ધનદત્તને પરણજે. પછી
જ્યારે તને પરણીને ઘેર લઈ જશે, ત્યારે મોં જોશે.’ એમ
કહી યક્ષ અદશ્ય થઈ ગયો.

લગ્નના દિવસે ઝંને વર સાથે પરણવા આવ્યા. યક્ષે
સર્વલોકની દષ્ટિ ખાંધી. ઝંને પરણીને પોતપોતાના ઘેર
આવ્યા. ધનદત્ત તો ધનશ્રીને ઘણીજ સ્વરૂપવાન દેખીને હર્ષ
પામ્યો. પરંતુ ધનપાલ પોતાની સ્ત્રીને કૂખડી દેખીને અંખવાણો
પડી ગયો, ને મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે આ તે વળી
મતિવિભ્રમ થયો કે શું ?

આ વાત રાજાએ પણ સાંભળી અને ગામના લોકોએ
પણ જાણી. લોકોનાં ટોળેટોળાં મળી વાતો કરવા લાગ્યા.

પછી ળને જણા સ્ત્રીને માટે કલ્પ્યો કરતા, ન્યાય મેળવવા રાજ પાસે પહોંચ્યા. રાજ્યે તે ળનેને પાછા ઘેર મોકલીને ધનશ્રીને તેડાવી એકાંતે પૂછ્યું કે ધનદત્ત તો કૂખડો છે, તે તને પસંદ આવે નહિ, માટે તું સાચે સાચું કહે કે તું કયા વરને પરણી છું ?

તે સાંભળી ધનશ્રીએ રાજની આગળ ખરેખરી વાત કહી દીધી કે મેં મોહને વશ થઈને ધનાવહ શેઠના પુત્રને પરણવા માટે જ યક્ષનું આરાધન કર્યું હતું. તે સંતુષ્ટ થવાથી અને તેના જ સાંનિધ્યથી હું ધનદત્તને પરણી છું. હવે આપને જે યોગ્ય લાગે, તેમ કરો. જે દેવતાએ કીધું તે અન્યથા શી રીતે થાય ? માટે મારે એ કૂખડો જ પતિ હો. પછી રાજ્યે ળને જણાને તેડાવી, સર્વ વાત કહી. પછી તે ળને જણા સમજીને પોતપોતાના ઘેર ગયા.

એક વખત તે નગરના વનમાં ધર્મરુચિ નામના એક આચાર્ય કે જેઓ ચાર જ્ઞાનવાળા હતા તે પધાર્યા. તેઓને વંદન કરવા સર્વ લોકો ગયા. તેઓની સાથે ધનદત્ત અને ધનશ્રી પણ ગયા. આચાર્યને વંદન કરીને ધનદત્તે પૂછ્યું કે ‘હે પૂજ્ય ! કયા કર્મે કરીને હું કૂખડો થયો ? અને કયા કર્મે કરીને મારી પતિને મારા ઊપર ઘણો રનેહ છે ? તથા કયા શુભકર્મે કરીને હું ઘણી લક્ષ્મી મેળવવાને ભાગ્યશાળી થયો છું ? તે મારી ઊપર કૃપા કરીને કહો.’

આચાર્યશ્રી બ્રાહ્મણ કે ‘હે ધનદત્ત ! તું પૂર્વલવમાં ધન્નો હતો, અને તારી સ્ત્રી ધનશ્રીનો જીવ ધીરૂ નામની તારી સ્ત્રી તરીકે હતો. તે વખતે પોઠીયા ગઘેડા વગેરે ઊપર

ઘણો ભાર ભરવાથી તું કૂબડો થયો છું, અને ભાવથી મુનિને દાન દેવાથી, તને આટલી બધી સમૃદ્ધિ મળી છે. તમે બંને પૂર્વભવમાં પણ સ્ત્રી, ભરતાર તરીકે હતાં, તેથી આ ભવમાં પણ તમારો સ્નેહ અખંડ રહ્યો છે. આ પ્રમાણે સાંભળતાં બંનેને જ્ઞાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. પાછલા ભવ દેખવામાં આવ્યા. પછી સમકિત મૂલ બારવ્રત ઉચરીને, આચાર્યને વંદન કરીને પોતાના ઘર ગયા. અનુક્રમે ધર્મકરણી કરતા, સુપાત્રે દાન દેતાં આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને દેવલોકે દેવતા થયા.

અખોલા જીવો પાસે ગજ ઉપરાંત ભાર વહન કરાવવાથી ધનદત્તની માફક મનુષ્યો કૂબડા થાય છે. તેથી પશુઓ તથા પોતાના તાબાના માણસો પાસેથી તેઓની શક્તિથી વધારે કામ કરાવવું નહિ. એ આ કથાનો સાર છે.

બ્રહ્મહત્ત બ્રાહ્મણની કથા

૧૧૬

કુરુદેશના હસ્તિનાપુર નગરમાં સોમહત્ત નામનો એક પુરોહિત રહેતો હતો. તેને ઘણી માનતાઓ કર્યા પછી બલભદ્ર નામનો એક પુત્ર થયો. તે બ્રાહ્મણ જાતિના મદ્દે કરીને, બહુ જ અતડો રહેતો હતો. રાજપુત્ર અડી બચ તો પણ સ્નાન કરતો હતો. બ્રાહ્મણ વિનાની બીજી જાતિની પુષ્કળ નિંદા કરતો. લોકો તેની આવી ચાલચલ-જતથી મશ્કરી કરતા હતા. તેના આવા વર્તનથી તે માતા પિતાને ચિંતાનું કારણ થઈ પડ્યો.

તેના પિતાએ તેને કહ્યું કે ‘હે પુત્ર ! દરેક જીવ કર્મ કરીને બ્રાહ્મણ જાતિમાં અથવા હીનજાતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે, માટે કુલનો મદ્દ કરવો ન જોઈએ.’ તેનો પિતા આ પ્રમાણે ઘણી શિખામણ આપતો. તો પણ તે માનતો નહિ. માતેલા હાથીની માફક અઝઝડ થઈને ફરતો હતો. એમ કરતાં તેનો પિતા મરણ પામ્યો.

રાજાએ પુરોહિતના પુત્રને અભિમાની બાણી, પુરોહિતની પદવી બીજાને આપી. લોકોએ તેનું બ્રહ્મહત્ત નામ

પાડયું. પદ્મવી જવાથી નિર્ધનપણાને પામ્યો. પછી ગાય, બળદ વેચીને પેટ ભરવા લાગ્યો. એક વખત ગાયોને તે ચારો નાખતો હતો. તે જોઈને કહ્યું કે ‘હે પ્રહ્લદત્ત! આ ઘાસ તું જે ઊપાડે છે, તેના ઊપર થઈને ભંગડી ચાલી ગએલી છે; તેથી તું તેને અડીશ નહિ, નહિતર તારે સ્નાન કરવું પડશે.’ આ પ્રમાણે લોકો તેની મશ્કરી કરવા લાગ્યા. તેથી તે ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં ગામ છોડી જતો રહ્યો.

જતાં જતાં રસ્તામાં ભૂલો પડ્યો. ત્યાં ડુંબ લોકોને દેખીને મારવા લાગ્યો. તે વખતે એક ડુંબે ક્રોધ કરીને, તેના પેટમાં છરી મારી, તેથી ત્યાં જ મરણ પામીને, ડુંબને ઘેર પુત્ર પણે ઉત્પન્ન થયો. તે પણ કાણો, લંગડો, કદરૂપો, અને દુર્ભાંગી થયો. રાજાને ત્યાં લોકોને શૂલીએ ચડાવવાની નોકરી કરવા લાગ્યો. ત્યાંથી મરીને પાંચમી નરકે ગયો. ત્યાંથી મરીને મત્સ્ય થયો. ત્યાંથી મરીને નરકે ગયો. એમ અનેક ભવમાં નીચકુલમાં ઉત્પન્ન થયો, ત્યાંથી મરીને નરકે ગયો. એમ અનેક ભવમાં નીચકુલમાં ઉત્પન્ન થયો, અને દાસપણું કરવા લાગ્યો.

એમ રખડતાં રખડતાં અજ્ઞાન તપના બદ્ધે જ્યોતિષી દેવોમાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને પદ્મખેડ નગરમાં કુંદદત્તા ગણિકાને ત્યાં પુત્રપણે ઉત્પન્ન થયો. તેનું નામ મદન પાડવામાં આવ્યું. ત્યાં જોતેર કલા શીખ્યો. વળી તે પ્રિયવાહી અને સત્યવાહી થયો. જ્યારે લોકો તેને ગણિકાનો પુત્ર કહીને જોલાવતા, ત્યારે મનમાં દુઃખ લાવી ચિંતવતો કે મેં પૂર્વભવે કોઈ પાપ કીધાં છે, તેથી વિધાતાએ મને ગણિકાને ત્યાં

ઉત્પન્ન કર્યો છે. એક વખત કેવલી ભગવાન ઉદ્યાનમાં પધાર્યાં. તેમને વંદન કરવા માટે મદન ગયો. વંદન કરીને પૂછ્યું કે ‘હે પ્રભુ! હું કયા કર્મના ઉદ્દયથી હીન જાતિમાં ઉત્પન્ન થયો છું?’ ભગવાને તેને પાછલા ભવોનું સ્વરૂપ કહી સંભળાવ્યું, અને કહ્યું કે તે જાતિકુલનો મદ કર્યો અને બીજાઓની નિંદા કરી, તે પાપોએ કરીને ગણિકાને ઘેર તું ઉત્પન્ન થયો છું. પછી મદને કહ્યું કે ‘હે પ્રભુ! જો મારામાં યોગ્યતા હોય તો મને દીક્ષા આપો.’ પ્રભુએ તેને દીક્ષા આપી. સાધુ સામાચારી શીખવી, પછી દુષ્કર તપ કરી અનશન લઈ દેવતા થયો. અનુક્રમે કર્મ-ક્ષય કરી મોક્ષ સુખ પામ્યો.

કુલ-જાતિ-નું અભિમાન કરવાથી પ્રાહ્મણ પ્રહ્લદત્તની માફક નીચ કુલોમાં ઉત્પન્ન થવું પડે છે; તેથી કોઈએ પણ જાતિ-કુલ-નો મદ અહંકાર-કરવો ન જોઈએ. એ આ કથાનો સાર છે.

નિબુણ્યકની કથા

૧૧૭

સ્તિનાપુર નગરમાં અરિમદ્દન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે નગરમાં સુબંધુ નામનો શેઠ હતો, અને બંધુમતી નામની તેને સ્ત્રી હતી. વળી ઘણી બાધાઓ વગેરે રાજ્યા પછી તેને મનોરથ નામનો પુત્ર થયો. તે મોટો થયો ત્યારે તેના પિતા તેને ગુરુ પાસે લઈ ગયા. ગુરુને નમસ્કાર કરવાનું કહેવા છતાં એ ઊભો રહેતો. નિશાળે ભણવા મોકલ્યો, તો પણ તે અવિનીત હોવાથી, એક અક્ષર પણ ના શીખ્યો. પિતાએ તેને સમજાવ્યો કે વડીલોનો તથા ગુરુનો વિનય કરવો જોઈએ, તો પણ તે કોઈનો વિનય કરતો નહિ.

એક વખત તેનો પિતા તેને ગુરુ પાસે લઈ ગયો. ગુરુએ મનોરથને કહ્યું કે ‘ હે વત્સ! વ્રત, નિયમ લેવાથી બહુ પુણ્ય ઉપાર્જન થાય છે, માટે કાંઈક નિયમ લે.’ તે બોલ્યો કે ‘ મારાથી નિયમ પળાય જ નહિ.’ ગુરુએ કહ્યું કે ‘ હમેશાં દાન દે.’ તે બોલ્યો કે ‘હું દાન દઈ શકતો જ નથી.’ એમ કરતાં તેનો પિતા મરણ પામ્યો. મનોરથ ઘણો જ

કંબુસ હોવાથી, તેને ત્યાં કોઈ લિખારી પણ માગવા આવતો નહિ.

એક વખત તે બહારગામ જતો હતો, ત્યારે રસ્તામાં તેને ચોરો મળ્યા. તેની પાસે જે કાંઈ ધન હતું, તે ચોરાએ લઈ લીધું, અને મનોરથને મારી નાખ્યો. મરીને કોઈ દરિદ્રીને ત્યાં ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં તેનું નિબ્ધુણ્યક નામ પાડવામાં આવ્યું. મોટો થયો એટલે લોકોના ઠોર ચારવાનું તથા હજી ખેડવાનું કાર્ય કરીને પોતાનું ગુજરાન કરવા લાગ્યો, તે પણ તેણે કોઈક વખત ભૂખ્યા રહેવું પડતું હતું.

એક વખત ધન કમાવા દેશાવર ગયો, ત્યાં પણ ઘણો પ્રયત્ન કરવા છતાં પણ દરિદ્રીજ રહ્યો. ત્યાં એક પ્રભાવશાળી ષણ્મુખ નામનો યજ્ઞ હતો, તેની આગળ ધન મેળવવા માટે ઉપવાસ કરી બેઠો. સાતમા દિવસે યજ્ઞ પ્રત્યક્ષ થઈને બોલ્યો કે ‘તું શા માટે લાંઘણ કરે છે?’ તે બોલ્યો કે ‘લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિ માટે.’ યજ્ઞે કહ્યું કે ‘તારા કર્મમાં લક્ષ્મી છે જ નહિ.’ તે બોલ્યો કે ‘તો હું અહીં જ મરણ પામીશ.’ તેની હઠ જાણીને યજ્ઞે કહ્યું કે ‘સવારે અહીં સોનાનો મોર નાચ કરશે, તે એક પીછું સોનાનું મૂકશે, તે તું લઈ લેજે,’ એમ કહી યજ્ઞ અદૃશ્ય થઈ ગયો.

સવારમાં સોનાનું પીછું મળ્યું. રોજ આ પ્રમાણે એક એક પીછું લેતાં લેતાં, તેને વિચાર થયો કે આ જંગલમાં કેટલો વખત રહેવું. માટે આ મોરને પકડી એક જ વખતે એના સર્વ પીછાં લઈ લઉં. એમ ચિંતવીને મોરને પકડ્યો. કે તરત જ મોર મટીને કાગડો થઈ ગયો, અને યજ્ઞે આવી,

તેને એક લાત મારી તેથી તે પડી ગયો. પહેલાનાં લીધેલાં મોરનાં સોનાનાં પીછાં હતાં, તે પણ કાગડાનાં પીછાં થઈ ગયાં.

પછી પોતાની નિંદા કરતાં પર્વત ઊપરથી અંપાપાત કરવા પર્વત ઊપર ચડ્યો. ત્યાં કોઈ સાધુ મળ્યા. સાધુએ કહ્યું કે 'તું અહીં અંપાપાત કરવા આવ્યો છું, પરંતુ તેમ કરવાથી તને ધન મળવાનું નથી. તે તારા ગયા ભવમાં કોઈને વિનય કર્યો નથી, કોઈને દાન દીધું નથી, તેને લીધે તું દરિદ્રી થયો છું.' આ વાત સાંભળતાં તેને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થવાથી તેને પોતાના પાછળના ભવ જોયા. પછી વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી, તેને સારી રીતે આરાધીને મરણ પામીને દેવલોકે દેવતા પણે ઉત્પન્ન થયો.

પુણ્યસારની કથા

૧૧૮

સા કેતપુરમાં ભાનુમિત્ર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો, ત્યાં ધનમિત્ર નામનો એક શેઠ રહેતો હતો. તેને ધનમિત્રા નામની સુશીલ પત્નિ હતી. તેણીએ સ્વપ્નમાં રત્નથી ભરેલો સોનાનો કલશ પોતાના મુખમાં પ્રવેશતો જોયો (જૂઓ ચિત્ર ૨૧). પછી જાગીને તેણીએ પોતાના પતિને આ સ્વપ્નનો વૃત્તાંત કહ્યો. ધનમિત્રે વિચાર કરીને કહ્યું કે તને એક મહા ભાગ્યશાળી પુત્ર થશે. તે સાંભળી ધનમિત્રા હર્ષ પામી. પૂર્ણ માસે પુત્રરત્નનો જનમ થયો. તે પુત્રનું પુણ્યસાર નામ પાડવામાં આવ્યું. તે પુત્ર મોટો થતાં સર્વ કલાઓ શીખ્યો. યુવાન થતાં એક વ્યાપારીની ધન્યા નામની કન્યા સાથે તેનું લગ્ન કરવામાં આવ્યું.

પુણ્યસાર એક વખત રાત્રે સૂતેલો છે, તે વખતે લક્ષ્મી-દેવીએ (જૂઓ ચિત્ર ૨૨) સ્વપ્નમાં આવીને કહ્યું કે: ‘ હે પુણ્યસાર ! હું તારા ઘેર આવીશ ! ’ પછી સવારમાં ઘરના ચારે ખૂણે, ચાર રત્નના ભરેલા સોનાના કલશ રૂપ નિધાન તેના જોવામાં આવ્યું. તે વખતે પુણ્યસારે જાણ્યું કે દેવીએ

કહ્યું તે સત્ય થયું. પરંતુ કોઈ દુર્જન રાજાને ખબર આપશે, તો અનર્થ થશે. માટે પ્રથમથી જ હું રાજાને ખબર આપું.

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને રાજાની આગળ નિધાનની વિગત કહી. તે જોવા માટે રાજા પુણ્યસારને ઘેર આપ્યો. ભંડાર દેખી અચંખો પામ્યો. ત્યાંથી ઊપડાવી પોતાના ભંડારમાં મૂકાવ્યા. વળી બીજા દિવસે અને પાછા ત્રીજા દિવસે પણ પુણ્યસારે તે જ પ્રમાણે ભંડાર દીઠા અને રાજા આગળ કહ્યું; રાજાએ પણ તે જ પ્રમાણે નિધાન ભંડારમાં મૂકાવ્યા.

પછી પ્રધાને કહ્યું કે મહારાજ ! આપે પ્રથમ એ દિવસ નિધાન લાવી આપણા ભંડારમાં મૂક્યા છે, તે અહીં મંગાવો. રાજાએ પોતાના ભંડારો ઊપડાવીને જોતાં, નિધાન દેખ્યા નહીં. તે વખતે રાજાએ કહ્યું કે એ તો જેના પુણ્યના યોગે નિધાન પ્રગટ્યા છે, ત્યાંજ રહેશે. મારી પાસે રહેવાના નથી. મેં જે લોભને વશ થઈને અહીં નિધાન લાવીને મૂક્યા, તે મારો પ્રયત્ન ફાગટ છે.

પછી રાજાએ તે નિધાનોનું દ્રવ્ય પુણ્યસારને સોંપીને, તેને નગરશેઠની પદવી આપી. પછી વસ્ત્ર, વીંટી વગેરે સરપાવ આપીને વાજતે ગાજતે પુણ્યસારને તેના ઘેર વિદાય કર્યો. પછી પુણ્યસારની મહત્તા દિવસે દિવસે વધવા લાગી.

એક દિવસ નગરના ઉદ્યાનમાં સુનંદ નામના કેવલી આવી સમોસર્યા. તેમને રાજા, ધનમિત્ર શેઠ તથા પુણ્યસાર વગેરે વંદન કરવા ગયા. કેવલી ભગવંતે ધર્મોપદેશ આપ્યો. પછી ધનમિત્ર શેઠે પૂછ્યું કે ‘હે ભગવન્ ! મારા પુત્રે પૂર્વ

લવમાં શું પુણ્ય કર્યું હતું કે જેનાથી એ આ નિધાન, રાજમાન વગેરે પદવી પામ્યો ?

ગુરુએ કહ્યું કે આજ નગરમાં ધનકુમાર નામનો એક શેઠ હતો. તેને ગુરુ પાસેથી અલક્ષ્ય, અનંતકાયના નિયમ લીધા, સુપાત્રે દાન દીધું અને વૃદ્ધ વયે દીક્ષા લઈ, અંતે અનશન કર્યું. મરીને ત્રીજા દેવલોકમાં ઈંદ્રિનો સામાનિક દેવતા થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને તારો પુત્ર થયો છે. પૂર્વના પુણ્યના યોગે તેને લક્ષ્મી તથા રાજ સન્માન મળ્યાં છે. આ વૃત્તાંત સાંભળીને પુણ્યસારને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પછી કુટુંબ સહિત શ્રાવકધર્મ અંગિકાર કર્યો. કેટલોક વખત સંસારનું સુખ ભોગવીને, પોતાના પુત્રને ઘરનો ભાર સોંપી સુનંદ કેવલી પાસે પુણ્યસારે દીક્ષા લીધી. તેને નિરતિચાર પણે પાળીને મરીને દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને મનુષ્ય જનમ પામીને મોક્ષસુખ પામશે.

અટ્ટણુમલ્લ અને કલિહમલ્લની કથા

૧૧૯

ઉજ્જયણી નગરીમાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ત્યાં અટ્ટણુમલ્લ નામનો એક મોટો મલ્લ હતો. તે વખતે સોપારા નગરમાં સિંહગિરિ નામનો એક રાજા હતો. તે દરેક વર્ષે મલ્લયુદ્ધ કરાવતો હતો. જે કોઈ મલ્લ-યુદ્ધમાં જીતે, તેને ઘણું ધન તથા સરપાવ આપતો હતો. સિંહગિરિ રાજાએ વિચાર્યું કે ઉજ્જયણીનો અટ્ટણુમલ્લ દરેક વર્ષે ધનામ જીતી જાય છે, માટે આપણે એનો કાંઈક ઉપાય કરવો જોઈએ.

પછી સિંહગિરિએ એક ખલવાન માછીમારને દેખી, તેને પોતાની પાસે રાખીને મલ્લયુદ્ધ શીખવ્યું, અને ખવરાવી પીવરાવીને હુષ્ટપુષ્ટ કર્યો. મલ્લયુદ્ધના દિવસે અટ્ટણુમલ્લે આવી મલ્લયુદ્ધ કર્યું, તેને પેલા માછીમારે જીતી લીધો. રાજાએ માછીમારને દ્રવ્ય આપ્યું. અટ્ટણુમલ્લ પાછો ફર્યો. તેણે સોરઠ દેશમાં એક મહા જોરાવર કલિહ નામનો કોળી દીઠો. તેની સાથે પૈસા ઠરાવીને, તેને ઉજ્જયણી લઈ ગયો. ત્યાં તેને મલ્લવિદ્યા શીખવી.

પછી મલ્લયુદ્ધના દિવસે તેને સોપારા લઈને આવ્યો. ત્યાં સભામાં મલ્લયુદ્ધ વખતે ક્લિહમલ્લ અને માછીમલ્લ, એ બંને જણા અંદરોઅંદર લડતા, નાચતા, હસતા, એક બીજાને મુષ્ટિપ્રહાર દેતા, પડતા, પોતપોતાના સ્થાનકે ગયા. ત્યાં અટ્ટણમલ્લે ક્લિહમલ્લને પૂછ્યું કે તને જ્યાં જ્યાં શરીર દુઃખતું હોય ત્યાં ત્યાં બતાવ. તેણે પણ સાચે સાચું બતાવ્યું કે અમુક અંગો દુઃખે છે. તે વખતે અટ્ટણમલ્લે ક્લિહમલ્લને સ્નાન, મર્દન કરાવી તેનું શરીર તાબું કરાવ્યું.

રાજાએ માછીમલ્લને પૂછ્યું કે તારા અંગ કંઈ દુઃખે છે? પણ માછીએ શરમને લીધે દુઃખતા અંગો બતાવ્યા નહિ, અને બીજા દિવસે સભામાં સર્વ લોક સમક્ષ બંને જણા મલ્લયુદ્ધ કરવા લાગ્યા. તેમાં માછીમલ્લ થાકી ગયો, અને ક્લિહમલ્લે તેની ડોક મરડીને મારી નાખ્યો. તેથી ક્લિહમલ્લનો યશ વૃદ્ધિ પામ્યો, અને બક્ષીસ પણ મલી. એમ અટ્ટણમલ્લની આગળ યથાસ્થિત સ્વરૂપ કહેવાથી ક્લિહમલ્લ સુખી થયો, અને માછીમલ્લે યથાસ્થિત સ્વરૂપ ન કહ્યું, તેથી તે મરણ પામ્યો.

આ પ્રમાણે ગુરુની આગળ જે કોઈ સત્ય બોલી, આલોચણ લે, તે અટ્ટણમલ્લ અને ક્લિહમલ્લની માફક સુખી થાય. અને જે કોઈ ગુરુની આગળ શરમથી અસત્ય બોલે, તે માછીમલ્લની પેઠે દુઃખી થાય.

કહ્યું પણ છે કે—

પાપ આલોવે આપણું, ગુરુ આગળ નિઃશંક;
નીરોગી સુખીયા હૂવે, નિર્મલ જેહવો શંખ. ૧.

દત્તની કથા

૧૨૦

શિતિપ્રતિષ્ઠિત નામના નગરમાં આદિદેવ ઈશ્વર નામનો શેઠ વસતો હતો. તેને પ્રેમીલા નામની સ્ત્રીથી, ચાર પુત્ર થયા હતા. તે ચારેને પરણાવ્યા. શેઠ પોતે વૃદ્ધ થયા, તેના ઘરમાં ઘણું દ્રવ્ય હોવા છતાં તે કોઈને દાન તો દેતો જ ન હતો.

એક દિવસ શેઠ જમીને ગોખમાં બેઠેલો હતો. તે વખતે ચોથા પુત્રની સ્ત્રી કે જે સુપાત્રને દાન દેવાની બુદ્ધિવાળી હતી, તે વાસણ માંજવા માટે ઘરના આંગણામાં બેઠેલી હતી. તે વખતે આઠ વર્ષની ઉંમરના એક નવદીક્ષિત સાધુ વહોરવા માટે, શેઠના ઘર આગળ આવ્યા. તેમને દેખી વહૂએ કહ્યું કે:—

ચેલા ખરી સવાર, ધામણી વાર ન બાણીએ;

તુમ દયો અન્યથી આહાર, અમ્હ ઘર વાસી જીમીએ-૧

સાધુએ કહ્યું કે તો હું ખીજે લિક્ષા માટે બાઉં ?
વહૂએ કહ્યું કે જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો. પછી તે સાધુ તે કંબુસનું ઘર મૂકીને, ખીજા ઘેર આહાર માટે ગયા.

ગોખમાં બેઠેલા શેઠ વિચાર્યું કે આ બંનેના વચન બરાબર નથી લાગતાં. તેથી વહૂને બોલાવીને પૂછ્યું કે બે પહોર દીવસ વીતી ગયા છતાં, તમે સાધુને એમ કેમ કહ્યું કે સવાર છે. વળી સાધુએ કહ્યું કે અમે બીહિયે છિએ. તે વખતે તેં કહ્યું કે અમારે ઘેર વાસી જમીયે છિએ. આપણે ઘેર તો રોજ નવી જ રસોઈ બને છે, અને બધાં તાજ રસોઈ જમીયે છિએ. ઠંડી રસોઈ તો કોઈ જમતું નથી. તેમ છતાં તેં સાધુને એમ કેમ કહ્યું.

આ સાંભળી લાજ કહાડીને તે વહૂ બોલી કે હે પિતાજી! સાંભળો. મેં સાધુને કહ્યું કે તમે ‘સવારી’ એટલે ‘વહેલી’ નાનપણમાં દીક્ષા કેમ લીધી? તે વખતે ચેલાએ કહ્યું કે ‘ધામણી વાર ન જાણીએ’ તે હું બીહું છું. કારણ કે સંસાર અસાર છે, આયુષ્ય અસ્થિર છે, તેની બીક લાગે છે. માટે ‘ધામણી વાર ન જાણીએ’ એટલે વખત કેમ ગુમાવીએ. કારણ કે જીવન વીજળીના ઝબકારા જેવું છે. વળી મેં કહ્યું કે ‘અમારે ઘેર વાસી જમીએ છિએ’ તેનો અર્થ એમ છે કે ‘અમે પાછલા ભવમાં દાન પુણ્ય કર્યાં છે, તેના યોગે ઋદ્ધિ મળી છે’ પરંતુ આ ભવમાં દાન પુણ્ય કાંઈ કરતા નથી, તેથી નવું પુણ્ય ઉપાર્જન કરતાં નથી, તેથી ‘વાસી જમીએ છિએ.’

આ વચન સાંભળી શેઠ વહૂને મહાબુદ્ધિમાન જાણીને હર્ષ પામ્યો અને બોલ્યો કે મારી આ વહૂ, સહુ વહૂઓથી નાની હોવા છતાં બુદ્ધિમાં સૌથી અગ્રેસર છે, માટે એને હું મારા કુટુંબમાં મોટી કરી સ્થાપું છું. તો હવે પછી મારા

કુટુંબના સઘળા માણસોએ એને પૂછીને સર્વ કાર્ય કરવું, એવી આજ્ઞા આજ્ઞથી કરું છું. વળી તે જ દિવસથી શેઠને દાન દેવાની ખુદ્ધિ પણ આવી.

કેટલો સમય વીત્યા પછી, શેઠને પાંચમો પુત્ર થયો. તેનું દત્ત નામ પાડવામાં આવ્યું. તેને હાથ પગ હતા જ નહિ. તે જ્યારે યુવાન થયો, ત્યારે ઢોકો તેની મશ્કરી કરવા લાગ્યા. વૈદ્યના, માલીશ વગેરેના ઘણા ઉપાયો કર્યા, પરંતુ તે બધા નિરર્થક ગયા.

એક વખત કોઈ બે સાધુઓ ભિક્ષા માટે શેઠને ત્યાં આવ્યા. શેઠે તેમને બે હાથ બેડીને પૂછ્યું કે ‘હે પૂજ્ય! મારો પુત્ર સારો થાય, તેવો કોઈ ઉપાય બતાવો.’ સાધુએ કહ્યું કે ‘રોગ બે પ્રકારના હોય છે. એક દ્રવ્ય રોગ અને બીજો ભાવ રોગ. તેમાં દ્રવ્ય રોગનો પ્રતિકાર તો વૈદ્ય બાણે છે, અને બીજા ભાવ રોગનો પ્રતિકાર અમારા ગુરુ બાણે છે. તેઓ આ ગામની બહાર હમણાં આવ્યા છે, તેમને પૂછો.’

શેઠ વનમાં ગયા. ત્યાં ગુરુને વાંદીને પૂછવા લાગ્યા કે ‘હે પૂજ્ય! મારો પુત્ર દત્ત હાથ પગ વગરનો છે. તે કોઈ રીતે સારો થતો નથી, તેનું શું કારણ હશે?’ તથા દ્રવ્ય રોગ અને ભાવ રોગ કોને કહેવાય? ગુરુ બોલ્યા કે જે રોગ દ્વેષથી ખરાબ કર્મ ઉપાર્જન કરીએ તે ભાવ રોગ કહેવાય. અને કર્મ ઉદ્દય આવ્યાથી, જેનો વિપાક ભોગવીએ તે દ્રવ્ય રોગ કહેવાય છે. ભાવ રોગ મટી જવાથી દ્રવ્ય રોગ આપોઆપ મટી જાય. તપ, સંયમ, દયા, કાઉસગાદિક ક્રિયાએ કરી ભાવ રોગ જાય.

તારા દત્ત નામના પુત્રે પૂર્વલવમાં દુકાને બેસીને લોકોને ખૂબ છેતર્યા હતા. તેને લોકોને ખોટાં તોલ અને ખોટાં માપે કરીને, લોકોને વસ્તુઓ આપેલી હતી. સરસ નીરસ વસ્તુઓને સેળસેળ કરીને વેચી હતી. એમ ઘણાં પાપ ક્રીધાં હતાં. એણે પોતાના હાથે કરીને લોકોને ઓછું તોલ, માપ વગેરે આપીને ભોળા લોકોને છેતર્યા હતા, તે પાપના ઉદયથી તે હાથ વગરનો થયો છે. આ પ્રમાણે ગુરુના મુખે સાંભળીને શેઠે તથા દત્તે બંને જણાએ શ્રાવકધર્મ અંગિકાર કર્યો. દત્તે નિયમ લઈ, માયા મૂકી, નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવા માંડ્યું. તે સ્મરણના પ્રતાપથી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયો. તેથી હે લોકો! તમારે અંગોપાંગ સંપૂર્ણ જોઈતા હોય તો, કોઈને છેતરો નહિ અને પુણ્યનો સંચય કરો.

ઓછું તોલ આપવાથી અને વસ્તુઓમાં સેળસેળ કરવાથી દત્તની માફક હાથ પગ વગરના મનુષ્યો થાય છે. તેથી પૂરું તોલ અને ચોક્ખી વસ્તુઓ ગ્રાહકને આપવી. એ આ કથાનો સાર છે

અગ્નિશર્મા બ્રાહ્મણની કથા

૧૨૧

વિટપ નામના શહેરમાં ચૌદે વિદ્યાઓનો બાણ-કાર દેવશર્મા નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને અગ્નિશર્મા નામનો પુત્ર જ્યોતિષ વગેરે ઘણા શાસ્ત્રોમાં પ્રવીણ થયો. તેથી તે પોતાના મનમાં બહુ જ અભિમાન રાખતો હતો. ધર્મવાન અને ગુણવાનની નિંદા કરતો હતો. તેના પિતાએ શિખામણ દીધી કે ‘હે વત્સ! જાતિકુલનો અહંકાર ન કરવો. ઠાહ્યો માણસ ગર્વ કરે નહીં, તેમ કોઈની નિંદા પણ કરે નહિ.’ આ પ્રમાણે ઘણું સમજવવા છતાં તે સમજ્યો જ નહીં.

એક દિવસે ઘણા સાધુના પરિવાર સાથે કોઈ જ્ઞાની ગુરુ ત્યાં આવી સમોસર્યા. નગરના લોકો તેમને વંદન કરવા ગયા. તે ગુરુનો મહિમા દેખીને ક્રોધે ભરાયેલો અગ્નિશર્મા લોકોને કહેવા લાગ્યો કે એ પાખંડી મહાત્માની પૂજા ભક્તિ કરવાથી શું થાય! એ તો વેદત્રયીથી બહાર છે.

એક વખત તે અગ્નિશર્મા, ઘણા બ્રાહ્મણ લોકોને સાથે લઈને ગુરુની સાથે વાદ કરવા માટે આવ્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે તમે ક્ષુદ્ર, અપવિત્ર અને નિર્ગુણ છો. તેમ છતાં

લોકો શા માટે તમારી પૂજા કરે છે? જો વેદના બાણકાર, એવા પવિત્ર બ્રાહ્મણને દાન આપી, તેની પૂજા કરે તો જીવ સ્વર્ગમાં જાય. અમે યજ્ઞ કરીને બોકડા જેવા જનાવરોને પણ સ્વર્ગમાં મોકલીએ છીએ, એવી રીતે બોલવા લાગ્યો.

તેને એક શિષ્યે કહ્યું કે તું પ્રથમ મારી સાથે જ વાદ કર. હું જ તારા પ્રશ્નોનો જવાબ આપું છું, તે સાંભળ. તું કહે છે કે તમે ક્ષુદ્ર છો, અમે જ બ્રાહ્મણો છીએ; તે તારું બોલવું અયુક્ત છે. કહ્યું પણ છે કે:-

બ્રાહ્મણો બ્રહ્મચર્યેણ, યથા શિલ્પેન શિલ્પકઃ ।

અન્યથા નામમાત્રં સ્યાદિદ્રગોપક કીટવત્ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—જે બ્રહ્મચર્ય પાળે તે બ્રાહ્મણ કહેવાય; જેમ શિલ્પીના ગુણ જેનામાં હોય તે શિલ્પી કહેવાય છે. જો તેનામાં બ્રહ્મચર્ય ના હોય તો ઈદ્રિગોપ નામના કીડાની માફક તે નામનો જ બ્રાહ્મણ બણવો.

વળી તું કહે છે કે તમે અશૌચ છો, તે પણ અયુક્ત છે. સ્નાન કરી પાણી ઢાળી, પાણીના જીવોની વિરાધના કરવાથી જ કાંઈ શૌચપણું પ્રાપ્ત થતું નથી. જો સ્નાન કીધાથી જ શૌચતા પ્રાપ્ત થતી હોત, તો પાણીમાં નિરંતર સ્નાન જ કર્યા કરનાર માછલાં પવિત્ર જ થવાં જોઈએ. પરંતુ મનની શુદ્ધિ વગરની શૌચતા હોતી જ નથી. મનની શુદ્ધિમાં જ ખરી શૌચતા કહેતી છે. પુરાણમાં પણ આ પ્રમાણે કહેલું છે:-

“ ચિત્તમંતર્ગતં દુષ્ટં, તીર્થસ્નાનૈર્ન શુદ્ધયતિ ।

શતશોથ જલૈર્ધૌંતં, સુરામાંડમિવાશુચિ ॥ ૧ ॥

કિં ચ ॥ સત્યં શૌચં તપઃ શૌચં, શૌચમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ।

સર્વભૂતદયા શૌચં, જલશૌચં ચ પંચમમ્ ॥ ૨ ॥

ચિત્તં રાગાદિભિઃ ક્લિષ્ટમલીક વચનૈર્મુલ્કં ।

જીવહિંસાદિભિઃ કાયો, ગંગા તસ્યપરાઙ્મુખી ॥ ૩ ॥

અર્થાત્-જેનું અંતઃકરણ દુષ્ટ છે, તેવો પુરુષ સ્નાનથી શુદ્ધ થતો નથી. જેમ મદિરાના પાત્રને હબર વાર પાણીથી ઘોવામાં આવે તો પણ તે શુદ્ધ થતું નથી. વળી સત્ય રૂપ શૌચ પ્રથમ છે, તપ રૂપ શૌચ બીજું છે, ઈન્દ્રિય નિગ્રહ રૂપ શૌચ ત્રીજું છે, સર્વ ભૂત પર દયા રૂપ શૌચ ચોથું છે અને જલ રૂપ શૌચ પાંચમું છેવટનું છે. વળી જેનું ચિત્ત રાગાદિકથી ક્લિષ્ટ છે, ખોટું જોલવાથી જેનું મુખ અપવિત્ર છે, તથા જીવહિંસાદિકથી જેની કાયા અપવિત્ર છે, તેવા પુરુષને ગંગા પણ પવિત્ર કરતી નથી.” વળી કહ્યું છે કે:—

“ આત્મા નદી સંયમ પુણ્યતોયા, સત્યાવહા શીલદયાતટોર્મિ ।

તત્રાભિષેકં કુરુ પાંડુપુત્ર, ન વારિણા શુદ્ધયતિ ચાંતરાત્મા । ૧ ।

અર્થાત્-હો પાંડુરાજના પુત્ર અર્જુન ! સંયમ અને તપ રૂપ જલે કરીને સહિત, સત્ય રૂપ જેનો પ્રવાહ છે એવી, તથા શીલ અને દયા રૂપ જેના બે કિનારા છે, તેવી આત્મા રૂપ નદીમાં તું અભિષેક કર. અર્થાત્ તેમાં સ્નાન કર.”

વળી તેં કહ્યું કે તમે નિર્ગુણ છો, તે પણ તારુ જોલવું અયુક્ત છે. કારણ કે ક્ષમા, દયા અને ક્રિયા પ્રમુખ અનેક ગુણો પ્રત્યક્ષ પણે અમારામાં દેખાય છે, તો અમે નિર્ગુણી શી રીતે કહેવાઈએ. સમાદિકે કરી ચિત્ત શુદ્ધ થાય છે, સત્ય જોલવાથી મુખ શુદ્ધ થાય છે; બ્રહ્મચર્યાદિકે કરીને

કાયા શુદ્ધ થાય છે, ગંગાના જલ વિના જ આ બધાં અંગો શુદ્ધ થાય છે.

વળી તેં કહ્યું કે બ્રાહ્મણની પૂજા કરનારો સ્વર્ગે જાય છે, તે પણ અચુક છે. કેમકે જે બ્રાહ્મણે અપવિત્ર, બ્રહ્મચર્ય નહિ સેવનારા, ખેતી કરનારા, ઘરમાં ગાય, ભેંસ વગેરે પશુઓનું પાલન કરનારા, તેમજ કોઈ અને નિર્દયી હોય છે, તેવા બ્રાહ્મણોની પૂજા કરવાથી સ્વર્ગ શી રીતે પ્રાપ્ત થાય ?

વળી તેં કહ્યું કે યજ્ઞમાં બોકડાનો વધ કરી અમે તેને સ્વર્ગે મોકલીએ છીએ, તે પણ તારું કહેવું અસંયુક્ત છે. કારણ કે તમારા જ શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે યૂપને છેદીને, પશુને મારીને, ભયંકર હિંસાથી લોહીનો કાદવ કરીને જે સ્વર્ગમાં જવાતું હોય તો, પછી નરકમાં કોણ જાય ? અર્થાત્ કોઈ નરકમાં જાય જ નહિ.

આવી રીતે બધા લોકોના દેખતાં અગ્નિશર્મા વાદમાં હારી ગયો, તેથી કોઈ ભરાઈને ઘેર જતો રહ્યો. પછી રાત્રિએ એકલો વનમાં આવીને સર્વ સાધુઓ ઉંઘતા હતા, તેમને લાતો તથા મુષ્ટિઓના પ્રહાર કીધા, તેને વનદેવતાએ પકડ્યો. તેના બંને પગ શક્તિથી છેદી નાંખ્યા. તેની પીડાથી ટળવળતો સવારે લોકોએ તેને દીઠો. જ્યારે લોકોએ રાત્રિનો બધો વૃત્તાંત બણ્યો, ત્યારે સર્વ લોકો તેની નિંદા કરવા લાગ્યા. સાધુઓની અવજ્ઞા કરવાથી, તે અગ્નિશર્મા મરીને પહેલી નરકે ગયો. ત્યાંથી નીકળીને એક દરિદ્રીને ઘેર પાસડ નામનો પુત્ર થયો. પૂર્વના કર્મોએ કરીને તે મુંગો અને ઠુંઠો થયો. જનમતાં જ તેની માતા મરી ગઈ. તે આઠ વરસનો થયો ત્યારે તેનો પિતા મરી ગયો. લોકોનું દાસપણું કરીને પેટ ભરવા લાગ્યો અને ત્યાંથી મરીને ઘણો સમય સંસારમાં ભમશે.

કર્મણુ ખેડુતની કથા

૧૨૨

સુગ્રામ નામના ગામમાં હાલુ નામનો એક ખેડુત હતો. તે દયાળુ અને સંતોષી હતો. ચારા પાણીનો વખત થાય એટલે હળ ખેડનાર હાલી (માણસ) ને તથા બળદને છોડીને, ચારા પાણી આપતો હતો. કેઈ વખત ચારા પાણી હાજર ન હોય તો, પોતે પણ જમતો ન હતો. તેને હેમી નામની સરલ ચિત્તવાળી સ્ત્રી હતી. તેને કર્મણુ નામે એક પુત્ર થયો. તે પૂર્વકૃત કર્મના યોગે પાંગળો થયો.

તે બ્યારે મોટો થયો, ત્યારે ખેતરની સંભાળ રાખવા બળદની ઊપર બેસીને ખેતરે જતો. જાતે લોભી હોવાથી તેના આપ કરતાં ત્રણ ઘણી ભૂમિ ખેડાવતો. હાલી તથા બળદોને ખાવાનો વખત થાય તો પણ છૂટા કરતો નહિ. અને તેમના ચારા પાણીની પણ સંભાળ રાખતો નહિ. તેને વરસો વરસ ખેતીમાં ધાન્ય પણ ઓછું ઉત્પન્ન થવા લાગ્યું. તેથી તે નિર્ધન થઈ ગયો. તો પણ તે પાપકર્મ કરતો અટકતો નહિ.

એક વખત કેઈ જ્ઞાની શુરુ આવ્યા, તેમને વંદન કરવા આપ અને દીકરો બંને જાણા ગયા. પિતાએ શુરુને પૂછ્યું કે

મહારાજ! કયા કર્મને લીધે આ મારો પુત્ર રોગી, પાંગળો અને નિર્ધન થયો છે? તે વખતે ગુરુએ કહ્યું કે એણે પાછલા ભવે, ખેતી કરતી વખતે બળદોને, ભૂખ્યા અને તરસ્યા હુળે બેડેલા છે, તેમના સાંધાઓમાં ઘા કરેલા છે, અને મારેલા છે. પરંતુ અંત સમયે પશ્ચાત્તાપ કરવાથી મનુષ્યભવ પામીને તારો પુત્ર થયો છે.

ગુરુની આવી વાણી સાંભળીને, હલ તથા ખેતરના પાપને આલોઈને બાપે દીક્ષા લીધી, અને કર્મણુ શ્રાવકધર્મ અંગિકાર કર્યો, આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને બંને દેવલોકે ગયા.

પોતાની સાથે કામ કરનાર માણસોને તથા બળદ વગેરે પશુઓને વખતસર ખાવા નહિ આપનાર મનુષ્ય કર્મણુની માફક પાંગળો થાય છે. માટે પોતાના તાબાના માણસોને તથા પશુઓને વખતસર ખાવા આપવાથી માણસ સંપૂર્ણ અંગવાળો અને સુખી થાય છે એ આ કથાનો સાર છે.

જગસુંદર અને અસુંદરની કથા

૧૨૩

પટણુ શહેરમાં દેવસિંહ નામનો એક શેઠ રહેતો હતો. તેને સરલ સ્વભાવવાળી દેવશ્રી નામની સ્ત્રી હતી. દેવશ્રીએ એક પાછલી રાતના ક્ષણ, કૂલથી ભરેલા આંખાના એક ઝાડને પોતાના મુખમાં પેસતા સ્વપ્નમાં દેખ્યું. એટલામાં જાગ્રત થઈને, તે સ્વપ્નની હકીકત તેણીએ પોતાના પતિને કહી. તેણીના પતિએ, તેણીને કહ્યું કે તને આંખાના વૃક્ષ જેવો ગુણવંત એક પુત્ર થશે. તે સાંભળી દેવશ્રી રાજી થઈ.

પૂર્ણ દિવસે દેવશ્રીએ એક સુંદર પુત્રને જનમ આપ્યો. શેઠે સગા વહાલાંઓને જમાડ્યાં. તેનું નામ જગસુંદર પાડવામાં આવ્યું. તે પુત્ર ભણી ગણીને યુવાન થયો, ત્યારે ઘણી કન્યાઓ પરણ્યો. તે દાન દઈને ગરીબોનો ઉદ્ધાર કરતો હતો.

વળી દેવશ્રીએ એક પાછલી રાતના દવથી બળેલા વૃક્ષને પોતાના મુખમાં પેસતાં દેખ્યું. ખરાબ સ્વપ્ન જાણી પોતાના પતિને કહ્યું નહિ. પૂર્ણ માસ થયે કાળો, ખુચો, દાંતવાળો તથા નાના કાનવાળો, મોટા પેટવાળો; નાના હાથવાળો, શરીરે ઘણા વાળવાળો, દુર્ભાંગી તથા ખરાબ સ્વરવાળો,

એવો તેણીએ બીજા પુત્રને જનમ આપ્યો. લોકોએ તેનું રૂપ દેખી અસુંદર નામ પાડ્યું. તેને કોઈ કન્યા પરણાવવા પણ તૈયાર થયું નહિ. તેના પિતાએ તેને કહ્યું કે ‘ હે વત્સ ! તેં પૂર્વલવમાં પુણ્ય કીધું નથી, તેથી આવો કુરૂપ થયો છું, માટે હમણાં ધર્મકરણી કરીને પુણ્ય ઉપાર્જન કર. ’ તો પણ તેને ધર્મ કરવાની ઇચ્છા થઈ નહિ.

એક વખતે તે નગરમાં ચાર જ્ઞાનવાળા સુવ્રત નામના આચાર્ય આવ્યા. તેઓની પાસે દેવસિંહ શેઠેજઈએને પુત્રો સાથે વંદના કરી. ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો. પછી શેઠે ‘ પૂછ્યું ’ કે ‘ હે પૂજ્ય ! મારા આ બે પુત્રો છે, તેમાં એક મોટો ગુણવંત અને પુણ્યવંત છે અને બીજો નાનો પુત્ર દુષ્ટ, દુર્ભાગી છે. માટે તે બંને જણાએ શું પુણ્ય અને પાપ કર્યા હશે તે કહો. ’

ગુરુ કહેવા લાગ્યા કે હે શેઠ ! આ જ નગરમાં આ લવથી પાછળના ત્રીજા ભવે એક જિનહત્ત નામનો વણિક રહેતો હતો. તે સરલ સ્વભાવી અને જીવરક્ષા કરવામાં અગ્રેસર હતો. તેથી લોકોમાં તેના બહુ જ વખાણ થતાં હતાં. વળી તે જ નગરમાં એક શિવદેવ નામનો વણિક રહેતો હતો. તે દેવ, ગુરુ અને ધર્મ જીપર દ્રેષ રાખી, તેમની હાંસી કરતો હતો. જો કે જિનહત્ત તેનો મિત્ર હતો, તો પણ તે જીવહિંસા કરતો હતો.

તે શિવદેવ મરીને પહેલી નરકે ગયો. અને જિનહત્ત મરીને પહેલા દેવલોકે ગયો. ત્યાં દેવતાનાં સુખ ભોગવી, ચ્યવીને તારો જગસુંદર નામનો મોટો પુત્ર થયો છે, અને શિવદેવનો જીવ નરકથી નીકળીને, તારો અસુંદર નામનો

પુત્ર થયો છે. એ દેવ, ગુરુ, ધર્મ ઊપર દ્વેષ રાખતો હતો, અને કુટિલ હતો, તેથી કુરૂપો થયો છે. હજુ પણ ધર્મ ઊપર દ્વેષ કરનારો છે, તેથી ઘણો સંસાર પરિભ્રમણ કરશે. ગુરુના મુખથી આ વાત સાંભળીને, જગસુંદરને નતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, તેથી હર્ષ પામ્યો. ઘણો સમય શ્રાવકધર્મ આરાધી, અંતે દીક્ષા લઈને મોક્ષ સુખ પામ્યો.

દેવ, ગુરુ અને ધર્મની ભક્તિ કરવાથી જગસુંદર રૂપવાન, ધનવાન તથા બુદ્ધિવાન થયો અને દેવ ગુરુ અને ધર્મની નિંદા કરવાથી અસુંદર કાળો, કુરૂપવાળો, દુર્ભાગી અને બુદ્ધિહીન થયો. માટે દરેક મનુષ્યે અને તેટલી દેવ, ગુરુ અને ધર્મની ભક્તિ કરવી અને જીવોની રક્ષા કરવી, એ આ કથાનો સાર છે.

મૃગા લોઢીયાની કથા

૧૨૪

આ ભરતક્ષેત્રમાં મૃગ ગામમાં વિજય નામનો રાજા હતો. તેને મૃગાવતી નામની રાણી હતી. એક વખત પ્રભુ મહાવીર, શ્રીગૌતમસ્વામી વગેરે અનેક સાધુઓના પરિવાર સાથે, તે નગરમાં સમોસર્યા. ખારે પર્યટા પ્રભુની વાણી સાંભળવા ઁઢી. એ વખતે એક આંધળો, તથા હાથ, પગ, નાક, આંગળી વગેરે જેનાં ગળી ગયાં છે, વળી જાતે કોઢીયો છે, ખરાબ સ્વરવાળો અને દુર્ભાંગી એવો માણસ, લોકોથી નિંદાતો થકે ત્યાં સમવસરણુમાં આવ્યો.

તેને દેખી ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને પૂછ્યું કે ‘હે ભગવન્ ! આ જીવ કયા અશુભ કર્મના યોગે આ પ્રમાણે મહાદુઃખ લોગવે છે?’ ભગવાને કહ્યું કે એણે પૂર્વભવમાં ઘણાં પાપકર્મ કર્યાં છે, તેથી દુઃખીયો થયો છે. વળી ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું કે ‘પ્રભુ ! આ જીવથી પણ અધિક દુઃખીયો કોઈ જીવ હશે?’ કે જેને દેખી લોકોને સૂગ ચઢે, લોકો કહાડી મૂકે.

પ્રભુ જોલ્યા કે ‘હે ગૌતમ ! આ જ ગામના રાજાનો પુત્ર અત્યંત દુઃખીયો છે. તે ખહેરો, પાંગળો અને નપુસક

છે. હાથ, પગ, આંખ, કાન, નાક, બ્રહ્મકૃતી, મુખ વગેરે અંગો તો તેને છેજ નહીં. જેની આઠ નાડી અંદર અને આઠ નાડી બહાર વહે છે. આઠ નાડી લોહીની અને આઠ નાડી પડ્ડની વહે છે. મહા દુર્ગંધવાળો છે. શરીર લોઢા જેવું છે, વળી હમેશાં છિદ્રોએ કરી તે આહાર લે છે.’

આ સાંભળી ગૌતમસ્વામીને ભારે આશ્ચર્ય થયું. તેને જોવા માટે કહેવા લાગ્યા કે ‘હે સ્વામી ! તમે આજ્ઞા આપો, તો હું તેને જોઈ આવું.’ પ્રભુએ આજ્ઞા આપી. ગૌતમસ્વામી રાજાને ઘેર પહોંચ્યા. રાજા રાણી બહુ આનંદ પામ્યા. રાણી બોલી મહારાજ ! આજે અમારા ઊપર અનુચ્છક કર્યો. ગૌતમ સ્વામીએ રાણીને કહ્યું કે ‘મારે તમારો પુત્ર જોવો છે.’ રાણીએ પોતાના ચાર પુત્રોને બોલાવીને, ગૌતમસ્વામીને વંદન કરવાનું કહ્યું. ગૌતમસ્વામીએ તેઓને ધર્મલાભ દીધો.

પછી ગૌતમસ્વામીએ કહ્યું કે ‘મારે તમારો લોઢા જેવો જે પુત્ર છે, તેને જોવો છે.’ રાણી બોલી કે ‘હે મહારાજ ! તે પુત્ર તો કોઈ ન જાણે તેવી રીતે અમે ભોંચરામાં રાખ્યો છે, તે તમે શી રીતે જાણ્યું ?’ ગૌતમસ્વામી બોલ્યા કે ‘અમારા ગુરુ મહાવીર પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે, તેમના કહેવાથી જાણ્યું.’ પછી રાણીએ કહ્યું કે ‘હે ભગવન્ ! થોડી વાર ઊભા રહો. ભોજન વખતે વસ્ત્રાલરણ મૂકી ગાડલીએ આહાર ઘાલી ભોંચરામાં જઈશું, ત્યારે તમને સાથે લઈ જઈ દેખાડીશું.’ પછી રાણી ગાડલી લઈ ગૌતમસ્વામીને તેડી ભોંચરામાં ગઈ. તે વખતે રાણીએ કહ્યું કે ‘હે ભગવન્ ! અહીં ખૂબ ગંધ છે, માટે મુહપત્તિથી મુખ તથા નાક બાંધીને અંદર આવજો.’ ત્યાં જઈ જેવું ભોંચરું ઊઘાડ્યું, કે ખાધેલું અન્ન પાછું વળે, એવી મહાદુર્ગંધ આવવા માંડી. રાણીએ સાદી પાથરી તેની

ઊપર આહાર મૂકી, લોઢાને લઈ આવી તેના ઊપર મૂક્યો. તેણે આહાર સંજ્ઞાથી છિદ્રો મારફતે આહાર લેવા માંડ્યો. જેવો તેને આહાર લીધો કે તરત જ પરુ થઈને બહાર નીકળવા લાગ્યો. આવું દુઃખ જોઈને, શ્રી ગૌતમસ્વામી મહાવીર પાસે પાછા આવી કહેવા લાગ્યા કે જેવું દુઃખ આપે કહ્યું, તેવું જ મેં દીધું. માટે આપ કહો કે એણે શું મહા પાપ કર્યું હશે કે જેથી એ આવી રીતે દુઃખી થાય છે ?

પ્રભુ કહેવા લાગ્યા કે હે ગૌતમ ! કૃતદ્વારી નામના નગરમાં ધનપતિ રાજાને વિજયવર્દન નામે સામંત હતો. તેને પાંચસો ગામ રાજાએ સોંપ્યાં. તેની સંભાળ રાખવા માટે એક રાઠોડને અધિકારી સ્થાપી મોકલ્યો. તે રાઠોડ રૌદ્ર પરિણામવાળો, ક્ષુદ્ર બુદ્ધિવાળો અને મોટા પાપકર્મોનો કરવાવાળો હતો. તેની હકુમતના પાંચસો ગામોમાંથી વધારે પડતા કર લેતો, નવા કરો દાખલ કરતો, લોકોને ખોટાં આળ ચડાવી અન્યાય કરીને, દંડ કરીને નિર્ધન કરતો હતો, લોકોને તાડના, તર્જના કરતો, સખત બંધનોએ બાંધીને માર મારતો, આવી રીતના મહા પાપો કરતો હતો.

આવાં પાપોથી તે જ ભવમાં તેને કાસ, શ્વાસ, બ્વર, ઠાહ, કૂખ શૂલ, ભગંદર, હરસ, અજીર્ણ, આંખોની વેદના, કાનોની વેદના, પૂંઠ શૂલ, ખસ, કોઠ, જલોહર, વેગ અને વાયુ, આ સોળે મહારોગ ઉત્પન્ન થયા. તે રોગોએ કરીને રીખાતો રીખાતો, આર્ત્તરૌદ્ર ધ્યાન ધરી મરણ પામીને, પહેલી નરકે ઉત્પન્ન થયો. ત્યાં પણ છેદન, ભેદન, તાપ, તાડનાદિ અનેક કષ્ટ સહન કરી, ત્યાંથી નીકળીને અહીં વિજય રાજાના પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો છે.

જિનદત્ત શેઠની કથા

૧૨૫

સુપ્રતિષ્ઠિત નામના નગરમાં ચંદન નામનો એક મિથ્યામતિ વ્યાપારી રહેતો હતો. તેને વાહિણી નામની સ્ત્રી હતી. એક વખત બે સાધુઓ તેને ત્યાં વહોરવા આવ્યા. ત્યાં રહી શકાય તેવો ઉપાશ્રય બાણી શેઠની આજ્ઞા લઈ તેમાં રહ્યા. તે સાધુઓના સંસર્ગે શેઠ તથા તેમની સ્ત્રી જૈનધર્મ પામ્યા. વળી તે સાધુઓના સંસર્ગથી શેઠની ગોત્રદેવી પણ સમકિત દષ્ટિવાળી થઈ.

પછી તે બંને સાધુઓ બીજે વિહાર કરી ગયા. શેઠને એકે પુત્ર નહિ હોવાથી શેઠ અને શેઠાણી બંને ચિંતાતુર રહ્યા કરતા હતા. પછી પુત્રને સારૂ કુલદેવીની આરાધના કરવા માટે કંકુ, કપૂર સુખડ અને કૂલથી, તેની પૂજા કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં કુલદેવી પ્રસન્ન થઈ. પ્રત્યક્ષ થઈને કહેવા લાગી કે ‘હૈ શેઠ ! તું જે માંગે, તે હું તને આપું.’ તે વખતે શેઠે પુત્રની માગણી કરી. ગોત્રદેવીએ વિચાર્યું કે આ શેઠે સાધુ પાસેથી પહેલું જે વ્રત લીધું છે, તે બરાબર પાળે છે કે નહિ ? તેની પરીક્ષા કરે.

એમ વિચારીને કુલદેવી કહેવા લાગી કે ‘હે શેઠ ! જો તારે પુત્ર જોઈતો હોય તો, એક જીવનું બલિદાન મને આપ, તો હું તને પુત્ર આપું.’ અને જો તેમ નહિ કરે તો તમને ઇંનેને વિધન આવશે. તે સાંભળી શેઠે કહ્યું કે ‘તમે આમ કેમ ઓલો છો ? ઉત્તમ પુરુષ પોતે લીધેલા નિયમનો ભંગ કરે નહિ, અને મેં તો કોઈ પણ જીવોને મારવા નહિ તેવો નિયમ લીધેલો છે, માટે મારે નિયમનો ભંગ કરીને પુત્ર જોઈતો નથી.’

તે સાંભળી દેવીએ કોપ કરીને, શેઠની સ્ત્રીને ચોટલેથી પકડીને, તેને મારવા માટે તલવાર ઉગામી. સ્ત્રી પણ રડતી રડતી કહેવા લાગી કે ‘હે દેવી ! મારી રક્ષા કરો ! રક્ષા કરો !’ તો પણ દેવીએ તે સ્ત્રીનું મસ્તક છેદી નાખ્યું. વળી શેઠને કહેવા લાગી કે તને પણ આવી જ રીતે મારી નાખીશ. વળી કહ્યું કે ‘હે દુષ્ટ ! દુર્બુદ્ધિ ! તારી વંશપરંપરાનો બલિ આપવાનો રિવાજ છે, તે નહિ આપવાનો તેં નિયમ શા માટે લીધો ? માટે હવે પુત્રની વાત તો દૂર રહી, પણ તારે પોતાને જીવવાનો પણ સંદેહ છે. માટે કદાચ હ મૂકીને તું બલિદાન આપ !’

દેવીનાં આવાં કડવાં વચન સાંભળવાં છતાં પણ, શેઠ ક્ષોભ પામ્યો નહિ. અને દેવીને કહેવા લાગ્યો કે મરવું તો એક વાર છે જ માટે પછી મરીશ, તે કરતાં તું મને હમણાં જ મારી નાખ. પણ હું નિર્દયી થઈને બલિદાન માટે જીવનો ધાત તો નહિ જ કરું ! શેઠની આવી દૃઢતા જોઈને, દેવી આનંદિત થઈને શેઠને તેમની પત્નિ જીવતી દેખાડીને

કહેવા લાગી કે ‘ હે શેઠ ! તું ધન્ય છે ! તું મહા સાહસિક અને પુણ્યવાન છે. તારૂં પહેલું વ્રત તું બરાબર પાળે છે કે નહિ. તેની મેં પરીક્ષા કરી, તે સંબંધી મારો જે અપરાધ થયો હોય તેની ક્ષમા આપજે. તું મારો સાચો સાધર્મી ભાઈ છે, માટે તારા ઊપર ઉપકાર કરવો એ મારી ફરજ છે. તું જિનેશ્વરદેવની ભક્તિ કર, તેથી તને પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે. તારે ત્યાં જે પુત્ર જનમે તેનું નામ જિનદત્ત પાડજે. ’ એમ કહી દેવી અદૃશ્ય થઈ ગઈ.

કેટલાક દિવસ પછી શેઠની સ્ત્રીએ પુત્રને જનમ આપ્યો. શેઠે પુત્ર જનમનો મોટો મહોત્સવ કર્યો. સ્વજનોને જમાડ્યાં. અને દેવીના કહેવા મુજબ પુત્રનું જિનદત્ત નામ પાડવામાં આવ્યું. નિશાળે ભણી ગણીને, સર્વ કળાઓમાં પારંગત થયો. યૌવનવય પ્રાપ્ત થતાં જિનદત્તને શેઠે ઉત્તમ કુલની કન્યા પરણાવી. તે જિનદત્ત નિરોગી હતો. નિરંતર જિનેશ્વરદેવોની પૂજા વગેરે કરતો હતો. વળી પોતાના પિતાને બહુ જ વહાલો હતો.

એક વખત નગરની બહારના ઉદ્યાનમાં જ્ઞાની ગુરુ પધાર્યાં. શેઠ પુત્ર સહિત વંદન કરવા ગયો. ધર્મોપદેશ સાંભળ્યા પછી ચંદન શેઠે પૂછ્યું કે ‘ મારો જિનદત્ત પુત્ર નિરોગી સુખી, સર્વને પ્રિય થવાનું શું કારણ ? ’ તે કૃપા કરીને કહ્યો. તે વખતે ગુરુએ કહ્યું કે તારો પુત્ર આટલું બધું સુખ વગેરે કયા કારણથી પામ્યો તે કહું છું તે તું સાંભળ :

આ જ નગરમાં ધરણા નામનો એક વણિક રહેતો હતો, તેને સાધારણ નામે એક પુત્ર હતો. પિતા અને પુત્ર, બંને જણા કયાળુ હતા. તેમાંએ સાધારણ તો પાપ વગરનો જ

વ્યાપાર કરતો. હરણ, બકરાં, તેતર, ચકલી વગેરે પક્ષીઓને કોઈએ ખાંધેલાં હોય તેમની પાસેથી છોડાવી મૂકાવતો. ંદીખાને પડેલા ંદીઓને પણ પોતાનું દ્રવ્ય ખરચીને છોડાવતો હતો. કસાઈખાનેથી જનવરો છોડાવી લાવતો. દેવ ગુરુ ધર્મના રંગે ખૂબ રંગાએલો હતો. શત્રુજય તીર્થની તેને યાત્રા પણ કરી હતી. આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને, કરેલા પુણ્યના યોગે દેવલોકમાં દેવતા થયા. તેમાં ધરણાનો જીવ તે તમે પોતે જ છો, અને સાધારણનો જીવ તે તમારો પુત્ર જિનદત્ત છે. તે સુખી અને નિરોગી છે, તેનું કારણ પૂર્વલવનું જે પુણ્ય ઉપાર્જન કરેલું છે તે છે.

આ પ્રમાણે ગુરુના મુખે સાંભળવાથી, બન્ને જણાને બતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાના પાછલા ભવો જોયા. વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થવાથી, સવિશેષ શ્રાવકધર્મ પાળવા લાગ્યા. પછી ગુરુને વંદન કરીને ઘેર આવ્યા. અનેક પ્રકારનાં પુણ્ય કીધાં. સુકૃત કાર્યો કર્યાં, સુપાત્રે દાન દીધાં, પાછળની અવસ્થામાં ંને જણાએ દીક્ષા લીધી. અંતિમ સમયે અનશન કરી, દેવલોકમાં દેવતા થયા. ત્યાંથી ચ્યવીને મનુષ્ય જનમ પામી, અનુક્રમે મોક્ષે જશે.

મોહક શેઠની કથા

૧૨૬

મહીસાગર નામના નગરમાં મોહક નામનો એક શેઠ રહેતો હતો. તેને મોહિની નામની એક સ્ત્રી હતી. તેની પાસે પુષ્કળ ધન હતું. વળી તેને લક્ષ્મી ઊપર એટલી બધી મૂર્છા હતી કે તે રાત અને દિવસ બહુ જ સાવધાન રહેતો હતો. કોઈ મારું ધન ઉપાડી જશે, એ લયે તે નિધાનને લોંચરામાં રાખી મૂકતો હતો. રાત્રે પૂરો ઉંઘતો પણ નહિ. કંબુસ તો એવો હતો કે પૈસા બચાવવાના ઢોલે કેટલાક દિવસ તો તે બીલકુલ જમતો જ નહિ. પરંતુ આખો દિવસ ધન ભેગું કરવા રખડ્યા જ કરતો હતો. તે મેલાં અને બહાં કપડાં પહેરતો હતો. કોઈને દાન દેવાની વાત તો દૂર રહી, પરંતુ કોઈને ઉછીનું પણ આપતો ન હતો.

શેઠની સ્ત્રી મોહિનીને એક પુત્ર થયો. તેનું લક્ષણ નામ પાડ્યું. તે છોકરો વિવેકી અને ઉદાર સ્વભાવનો હતો. તે ધર્મમાર્ગે અને ગરીબોને મદદ કરવાને પુષ્કળ પૈસા ખરચતો હતો. તેનો પિતા તેને કહેવા લાગ્યો કે ‘હે વત્સ! ધન કાંઈ ફેગટ ભેગું થયું નથી, મહા મહેનતે ઉપાર્જન થાય છે!’ તે સાંભળી પુત્રે કહ્યું કે ‘પિતાજી! ધન ઘણુંએ છે, તમે

ચિંતા કરશે નહિ.' તે વખતે પિતાએ કહ્યું કે 'હે વત્સ! પાણીથી ભરેલું સરોવર પણ ઠેરો પી જતાં સૂકાઈ જાય.' પછી પુત્રે કહ્યું કે 'જ્યાં સુધી આપણું પુણ્ય પ્રબલ હોય, ત્યાં સુધી લક્ષ્મી કદાપિ ખૂટતી નથી.'

કહ્યું પણ છે કે:—

“જઈ સુપુત્ર તો ધન કાં સંચે, જો કુપુત્ર તો ધન કાં સંચે;
અચલરિદ્ધિ તો ધન કાં સંચે, જો ચલરિદ્ધિ તો ધન કાં સંચે.—૧

લચ્છી સહાય ચવલા, તત્થ ચવલં ચ રાયસમ્માણં ।

જીવોભિ તત્થ ચવલો, ઉવયાર વિલંબણા કીસ ॥ ૨ ॥

અર્થાત્—લક્ષ્મીનો સ્વભાવ ચપલતાનો છે, તેથી વધારે ચપલ રાજસન્માન છે; જીવન પણ ચપલ છે, તો ખીન્ન ઊપર ઉપકાર કરવામાં શા માટે વિલંબ કરવો જોઈએ.”

માટે જેમ કૂવાનું પાણી, ગાયનું દૂધ વગેરે લેતાં છતાં વધે છે; તેમ દ્વાન દેવાથી લક્ષ્મી પણ વધે છે. આ પ્રમાણે પુત્રે સમજાવવા છતાં, પણ શેઠ ધનનો મોહ મૂકતા નહિ. મનમાં સમજતા આ પુત્ર હજી અણસમજણો છે.

એક વખત ચોર લોકો ચોરડામાં ખાતર પાડી ધન લઈ ગયા. તે સાંભળી શેઠ ખેલાન થઈ ગયા. રોવા ખેડો. જમવા પણ ખેસે નહિ. પુત્રે કહ્યું કે ‘પિતાજી! લક્ષ્મી અસાર અને ચપલ છે, માટે જમી લો.’ ઘણું સમજાવી જમાડયા. ખીન્ન વર્ષે શેઠની સ્ત્રી મોહિની મરણ પામી. તેણીના ગુણગણ સંભાળીને શેઠ રોવા લાગ્યા. તે દુઃખે શેઠ પણ મરણ પામ્યો.

એકદા શ્રુતકેવલિ સાધુ નગરના ઉધાનમાં પધાર્યા. તેઓને

વંદન કરીને લક્ષણે પૂછ્યું કે 'હે પૂજ્ય! મારા પિતાજી મરીને ક્યાં ગયા હશે?' ગુરુ જોલ્યા 'હે વત્સ! તારો પિતા મોહના વશ કરીને એકેન્દ્રિય પૃથ્વીકાયમાં ઉત્પન્ન થયો છે. ત્યાંથી અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય અને વનસ્પતિકાયમાં અનુક્રમે ઉત્પન્ન થઈ ઘણો સમય સંસારચક્રમાં પરિભ્રમણ કરશે. તે વાત સાંભળીને વૈરાગ્ય પામીને, લક્ષણે દીક્ષા લીધી. નિરતિચારણે ચારિત્ર પાળી, મરીને દેવલોકમાં દેવતા તરીકે ઉત્પન્ન થયો.

લક્ષ્મી ઊપર બહુજ મોહ રાખનાર માણસ મોહક શેઠની માફક મરણ પામીને પૃથ્વીકાય વગેરે એકેન્દ્રિયપણે ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેને સારા માર્ગે વાપરનાર લક્ષણની માફક ઉત્તરોત્તર સુખો ભોગવીને અંતે મોક્ષસુખ પામે છે. માટે કલ્યાણની ઈચ્છાવાળા મનુષ્યોએ મળેલી લક્ષ્મીને અને તેટલો સારા માર્ગે ઉપયોગ કરવો જોઈએ. એ આ કથાનો સાર છે.

શૂર અને વીરની કથા

૧૨૭

રજગૃહી નગરીમાં એક શૂર અને બીજો વીર એ નામના બે ગૃહસ્થો હતા. બંને જણા અચપણમાં એક જ ગુરુની પાસે ભણ્યા હતા. મોટા થતાં શૂરને નાસ્તિક ઢોકોની સોબત થવાથી તે કદાચહી, ધર્મનો ઉત્થાપક અને પોતાને જ જગતમાં ડાહ્યા માનતો હતો. ઢોકોની શિ-ખામણ તે માનતો નહિ.

એક વખત કોઈ સુદત્ત નામના ચાર જ્ઞાનવાળા ગુરુ ત્યાં પધાર્યા. તેમને વંદન કરવા વીર તથા ધર્મના અર્થો માણસો ગયા. શૂર તો અભિમાનથી ગુરુ ઊપર અદેખાઈ રાખતો ત્યાં આવ્યો. ગુરુને કહેવા લાગ્યો કે ‘તમે ઢોકોને શા માટે છેતરો છો ? બે તમારામાં શક્તિ હોય તો મારી સાથે વાદ કરો.’ તે સાંભળીને ગુરુનો એક શિષ્ય તેને કહેવા લાગ્યો કે ‘અરે મૂર્ખ ! સર્વજ્ઞ જેવા મારા ગુરુની સાથે તું શું વાદ કરવાનો હતો ? હું જ તારો અહંકાર ઉતારીશ.’

પરન્તુ સભ્ય, સભાપતિ, વાદી અને પ્રતિવાદી, એ ચારે હોય તો વાદ કરે. શૂરે પણ તે કપૂલ કર્યું. તે પછી

બીજા દિવસે સભામાં બંને જણે વાદ શરૂ કર્યો. ત્યાં શૂરે કહ્યું કે શરીરમાં આત્મા સિવાય બીજા કોઈ જીવ નથી. અને જો જીવ નથી તો ધર્મ પણ નથી. જો ધર્મ નથી તો પરલોક પણ નથી. જેમ ગામ વિના સીમ ન હોય, સ્ત્રી વિના પુત્ર ન હોય, તેમ બાણી લેવું.

વળી જો આકાશના પુષ્પની માફક કાંઈ જ નથી. તો જીવ ક્યાં છે? કે જે સુખ દુઃખ પામે છે એમ માનીએ. તેથી તપ જપ કષ્ટ ક્રિયા જે કાંઈ કરીએ તે સર્વ ફાગટ બાણવું. આ પ્રમાણે શૂરે પોતાનો પક્ષ સ્થાપ્યો.

શિષ્યે ઉત્તર આપતાં કહ્યું કે હે શૂર! તું જે કહે છે, કે જીવ નથી તો હું સુખી છું, દુઃખી છું, એ વાતનો બાણનારો કોણ છે? જો તારા માનવા પ્રમાણે જીવ જ નથી તો પછી પિતા વગેરે વડીલોનાં નામ પણ તારે દેવાં ન જોઈએ. તથા ક્રોધ, આનંદ, શોક, ભૂખ તરસ વગેરેની જે લાગણી થાય છે તે આત્માને જ થાય છે. વળી એક સુખી, એક દુઃખી, એક રાજા, એક ચાકર, ઇત્યાદિ સારા ખોટા દેખાય છે, તે સર્વ પોતપોતાના કર્મે કરીને જ દેખાય છે. ધર્મના ફલ અહીં જ દેખાય છે, તે માટે ધર્મ પણ છે. પરલોક છે અને સર્વજ્ઞ પણ છે. માટે તું કદાચહ છોડી દે. આ પ્રમાણે જવાબ આપીને શૂરને જીતી લીધો.

રાજાએ શિષ્યની પ્રશંસા કરી અને શૂરને રાજાએ કહ્યું કે 'હે પાપી! તું પાપને નથી માનતો અને સદાચારને પણ નથી માનતો. તો પછી નીતિ ક્યાં જ રહી. એમ કહી

રાજાએ તેને પકડ્યો. તેને શિષ્યે છોડાવ્યો. પછી શૂરને પોતાના નગરમાંથી કહાડી મૂક્યો. બીજા વીર તો સન્માર્ગે ચાલતો હતો, તથા પુણ્ય પાપને માનતો હતો. તે રાજાને માનીતો થયો. ધર્મની આરાધના કરીને, મરીને દેવતા થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને મનુષ્ય જનમ પામીને મુક્તિએ જશે.

આ કથાનો સાર એ છે કે જે માણસો ધર્મ માર્ગે ચાલે છે તે માણસો વીરની માફક સુખી થાય છે. જે માણસો અધર્મ માર્ગે ચાલે છે તે માણસો શૂરની માફક દુઃખી થાય છે.

અભયકુમારની કથા

૧૨૮

મ. ગઢદેશમાં શ્રેણિક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેનો મુખ્ય પ્રધાન પોતાનો પુત્ર અભયકુમાર હતો. તે મહા બુદ્ધિશાળી હોવાથી, પિતાના રાજ્યની આબાદી વધારતો હતો. શ્રેણિકે તેને રાજ્ય આપવા માંડ્યું. પરંતુ પાપના ભયથી તે તેણે લેવાની ના પાડી.

એક વખત પ્રભુ શ્રીમહાવીર ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા. તે વખતે અભયકુમારે વંદન કરીને પૂછ્યું કે ‘હે સ્વામી ! છેલ્લે સાધુ કયો રાજા થશે ?’ પ્રભુએ કહ્યું કે ‘ઉદ્ધાચિ રાજા છેલ્લે સાધુ થશે.’ પોતાના પિતા શ્રેણિક રાજ્ય મૂકી દીક્ષા લેતા નથી. તેથી વિચાર્યું કે જો હું મારા પિતાની આજ્ઞાથી રાજ્ય લઈશ તો મારાથી પણ દીક્ષા લેવાશે નહિ. પરંતુ મારા પિતાએ મારી પાસેથી વચન લીધેલું છે કે ‘મારી આજ્ઞા વિના તારે કાંઈ પણ જવું નહિ.’ તેનો શો ઉપાય કરવો ?

માહ મહિનાની એક સંધ્યાએ ચેલણા રાણીએ સરોવરની પાળ ઊપર એક સાધુને કાઉસગ્ગધ્યાને ઊભા રહેલા દીક્ષા. તે વખતે રાણીએ વિચાર્યું કે આ સાધુ આવી ઠંડીમાં રાત કેવી રીતે વીતાવશે ? આ વિચારમાં ને વિચારમાં ઘેર

આવી રાત્રિએ શૈયામાં સૂતી. તે વખતે પોતાનો હાથ સોડની બહાર રહી ગયો, ને ઉંઘમાં બોલી કે 'તેઓનું શું થતું હશે?'

રાજા શ્રેણિકે આ શબ્દો સાંભળી વિચાર કર્યો કે માઈ આખું અંત:પુર દુરાચારી છે. પરોઢીએ અભયકુમારે આવીને રાજાને પ્રણામ કર્યાં. તે વખતે શ્રેણિકે કહ્યું કે અંત:પુરને બાળી નાખ. એવી આજ્ઞા આપીને પોતે પ્રભુ મહાવીરને પૂછવા ગયો. પાછળથી અભયકુમારે વિચાર્યું કે અંતેઉરમાં તો ચેલણા વગેરે મહાસતીઓ છે, માટે સળગાવી દેવાય નહિ. એમ વિચારીને એક જૂની હસ્તિશાલા હતી, તેને આગ લગાડીને પોતે પ્રભુ શ્રીમહાવીરના સમવસરણુ લાણી ચાલ્યો.

અહીં શ્રેણિકે પ્રભુને પૂછ્યું કે 'હે ભગવન્! મારી સ્ત્રી ચેલણા સતી છે, કે અસતી છે?' પ્રભુએ કહ્યું કે 'ચેડા મહારાજાની સાતે પુત્રીઓ સતી છે.' તે સાંભળી શ્રેણિક પાછો વળ્યો. રાજમહેલમાં આગ બળતી દીઠી. માર્ગમાં અભયકુમાર મળ્યો. રાજાએ તેને પૂછ્યું કે 'અંતેઉરને આગ લગાડી?' અભયે કહ્યું કે 'હા સ્વામી! આગ લગાડી.' તે વખતે શ્રેણિકે કહ્યું કે 'તું તેમાં કેમ ન બળ્યો? તું મારાથી દૂર જતો રહે.' અભયકુમારને પિતાનો આદેશ મળી જવાથી તરત જ પ્રભુ શ્રીમહાવીરના સમવસરણુમાં પહોંચી ગયો. પ્રભુ શ્રીમહાવીરની પાસે દીક્ષા પણ લઈ લીધી. રાજા શ્રેણિક પણ જૂની હસ્તિશાળા બળતી જોઈને ફરી સમવસરણુ લાણી ચાલ્યો. રાજા શ્રેણિક આબ્યો તે પહેલાં તો અભયકુમાર દીક્ષા લઈને સાધુઓના સમુદાયમાં જઈને ઝેડા હતા. અભયકુમાર નિરતિચાર ચારિત્ર પાળી, કાળ પામીને, સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને પહોંચ્યા. ત્યાંથી મનુષ્યજનમ લઈને મોક્ષે જશે.

કમલશેઠની કથા

૧૨૯

‘પુન્યની ઇચ્છાવાળા માણસે થોડો પણ નિયમ જરૂર ગ્રહણ કરવો જોઈએ. થોડો પણ લીધેલો નિયમ કોઈક સમયે બહુ જ લાભ આપે છે.’

શ્રીપુર નામના એક સુંદર શહેરમાં શ્રીપતિ નામનો એક શેઠ રહેતો હતો. તે શેઠે શ્રાવકનાં બાર વ્રતો ધારણ કરેલાં હતાં. તે ન્યાયથી જ ધન પેદા કરતો હતો. વળી તે મોટા લોકોમાં પ્રીતિ પાત્ર હતો. તે શેઠને ઉત્તમ શીલવાળી સુંદરી નામની ધર્મપત્નિ હતી. આ દંપતીને કમલ નામનો એક પુત્ર હતો.

કમલ પિતાથી ઉલટા ગુણવાળો હતો. તે લાજ રહિત, ધર્મથી વિમુખ, ખાઉધરો અને દોઢઢાહ્યો હતો. સાધુજનોની તે નિંદા કરતો હતો અને પરમાત્માની સ્તુતિને તે મિથ્યાપ્રલાપ સમાન માનતો હતો.

એક વખતે શ્રીપતિ શેઠે પુત્રને ખાનગીમાં શિખામણ આપી કે:

બાહત્તરી કલા પંડિઆવિ, પુરિસા અપંડિયા ચેવ ।
સવ્વકલાણવિ પવરં, જે ધમ્મકલં ન યાણંતિ ॥ ૧ ॥

“ હે પુત્ર ! સર્વ કલાઓમાં ઉત્તમ એવી ધર્મકલાને જે પુરૂષ જાણતો નથી, તે પુરૂષ અહોંતેર કલાઓમાં પંડિત હોય તો પણ મૂર્ખ સમાન જ છે. ”

તુલ્લેવિ માણુસત્તે, કેહ સુહી દુક્ખિયા ય જં અન્ને ।
તં નિરુણં પરિચિત્તસુ, ધમ્માધમ્મફલં ચેવ ॥ ૨ ॥

“ મનુષ્યપણું સરખું હોવા છતાં કેટલાક સુખી અને કેટલાક દુઃખી દેખાય છે, તે ધર્મ અને અધર્મનું જ ફલ જાણવું. ”

પિતાને આ ઉપદેશ સાંભળીને તે પિતાને ઉલટો તિરસ્કારપૂર્વક કહેવા લાગ્યો કે:—“ પિતાજી ! જીવ કયાં છે? ધર્મ અને અધર્મ શું? સ્વર્ગ અને નરક શું? મોક્ષ કયાં છે? આ બધું આકાશને પકડવા સમાન, ઘોડાને શિંગડા સમાન હોવાથી મિથ્યા છે અને આ લવમાં મળેલા સુખથી વંચિત કરનાર છે. તપ કાયકલેશ સમાન છે, સંયમ તે સ્વતંત્રતાનું ઘાતક છે અને ખાવા-પીવાના નિયમો લોકોને છેતરવારૂપ છે. ” આ પ્રમાણે કહીને તે ચાલ્યો ગયો.

એક વખત તે શહેરમાં શંકર નામના એક ઉત્તમ ગુણવાન આચાર્ય પધાર્યા. શ્રીપતિ શેઠ ગુરુ મહારાજને વંદન કરવાને માટે પોતાના કુટુંબ પરિવાર સાથે ગયો. ગુરુ મહારાજને વંદન કરીને ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો.

શ્રીપતિ શેઠે વંદન કરીને ગુરુમહારાજને કહ્યું કે:—“ હે પૂજ્ય ! મારો પુત્ર વિવેક વગરનો છે અને ધર્મથી ખીલકુલ વંચિત છે, અને દુર્જન માણસોમાં અગ્રેસર છે. માટે કૃપા કરીને ઉપદેશ આપીને ધર્મના રાગવાળો કરો.”

ગુરુ મહારાજે કહ્યું કે:—“ જો તે મારી પાસે આવશે તો હું તેને યથાશક્તિ યોગ આપીશ.”

શ્રીપતિ શેઠ ત્યાંથી પોતાના ઘર ગયો અને જમીને આરામ લેવા માટે પોતાના આંગણામાં જ સૂઈ ગયો. તે જ વખતે જુગારમાં હારીને આવેલો કમલ ઘરમાંથી પૈસા લેવાને ઘર આવ્યો.

પોતાને જોઈતું ધન લઈને તે ઘરમાંથી નીકળતો હતો, તે વખતે હેતથી પિતાએ તેને ઝોલાવીને કહ્યું કે:—“ પુત્ર ! નજીકના ઉદ્યાનમાં શ્રીશંકરાચાર્ય નામના વિદ્વાન આચાર્ય પધાર્યા છે, તેઓ ખાસ વંદન કરવા લાયક છે. ગુણવાનની સેવા મહાન ફલને આપનાર થાય છે.”

આ વાત સાંભળી કમલ કાંઈ પણ જવાબ આપ્યા વગર ઘરની બહાર નીકળી ગયો, અને જુગારીઓ સાથે વેશ્યાને ત્યાં ગયો. પછી નવરાશ મળતાં તેણે વિચાર કર્યો કે—“ પિતાએ જે આચાર્યને બહુ વંદન કરવા લાયક કહ્યા છે, તેમની પાસે આ નવરાશના સમયે જઈ આવું.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને કુતૂહલની ખાતર તે કમલ આચાર્ય પાસે ગયો, અને બનાવટી પ્રેમ દેખાડતો તેમને વંદન કરીને તેમની સામે ઊભો રહ્યો.

આચાર્ય મહારાજે તેને ઓળખીને પૂછ્યું કે:—“તું શ્રીપતિ શેઠનો પુત્ર કમલ છું.”

કમલે કહ્યું કે—“હા! હું કમલ છું.”

આચાર્યે કહ્યું કે—“મારા મુખ સામે બરાબર ધ્યાન દઇને સિદ્ધાંતના ઉપદેશને સાંભળ.”

કમલે કહ્યું કે—“હું સાંભળીશ.”

પછી વિનયપૂર્વક તે સાંભળવા બેઠો. એક પહોર (દોઢ કલાક) સુધી ગુરુએ તેને ધર્મના તત્ત્વોનો ઉપદેશ આપીને પૂછ્યું કે—“તે બરાબર સાંભળ્યું? તું શું સમજ્યો?”

કમલે કહ્યું કે—“ભગવન્! કાંઈક સમજ્યો, કાંઈક ન સમજ્યો.”

આચાર્યે કહ્યું કે—“શા કારણથી એમ થયું?”

કમલે કહ્યું કે—“પૂજ્ય! આપ જ્યારે તત્ત્વોને કહેતા હતા, ત્યારે આપના ગળાનો હાઈડીઓ એકસોને આઠ વખત ઉંચો નીચો થયો તે મેં ગણ્યો, પરંતુ ચમર, અમર, ભ્રમર, તોમર વગેરે શબ્દો કે જે ગળાથી બોલાય છે તે આપ બહુ ઉતાવળથી બોલતા હતા, ત્યારે હાઈડીઆનું ચલન મારાથી ગણી શકાયું નથી.”

આચાર્યે વિચાર્યું કે—“અહો! આ બરેબર કુત્સિત માણસ દેખાય છે. મારા જેવા હિતચિંતકની પણ તે મશકરી કરે છે.” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ગુરુ મહારાજ ચૂપ થઈ ગયા.

કમલ પણ જેવો આવ્યો હતો તેવો ચાલ્યો ગયો.

અને ‘આ વૃદ્ધની ઠીક મશ્કરી કરી’ એમ લોકોમાં કહેવા લાગ્યો.

તેના પિતાએ પણ લોકો પાસેથી આ વૃત્તાંત જાણ્યો, અને તે બહુ દિલગીર થયો.

કેટલાક સમય પછી શીલસાગર નામના બીજા આચાર્ય નગરના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. લોકોની પાસેથી તેમના આવવાની વાત સાંભળીને પિતાની પ્રેરણાથી તેઓની પણ મશ્કરી કરવા માટે મોટા સમુદાય સાથે કમલ આચાર્ય મહારાજ પાસે ગયો.

પહેલા આવેલા આચાર્યની હાંસી કરેલી વાત તેઓએ સાંભળી હતી. તેથી તે આવ્યો કે તરત જ પહેલા આવેલા શ્રોતાઓ પાસેથી ‘આ તે જ કમલ છે’ એવો નિશ્ચય ગુરુ મહારાજે કરી લીધો.

કમલે ગુરુને વિધિ સહિત વંદન કર્યું, તેથી ધૂતોમાં મુખ્ય પણ હૃદયને ભોળો હોવાથી આ ઉપદેશને લાયક છે તેમ માનતા તે આચાર્યે સરસ્વતીના પગમાં રહેલા મણિના નેપૂર જેવી મધુર વાણી વડે તેને બોલાવ્યો કે—“અહો કમલ ! ધર્મમાર્ગમાં તું કુશલ વર્તે છે ને ?”

કમલ પણ જાણે અંતરમાં ભક્તિભાવ ભરેલો હોય તેમ મસ્તક નમાવીને મધુર સ્વરે બોલ્યો કે—“દેવગુરુના પ્રસાદથી કુશલ છે.”

આચાર્યે તેને કહ્યું કે—“તારે નીચું મુખ રાખીને જમીન સામે જોઈને મારા ઉપદેશનો સાર સારી રીતે વિચારવો.”

કમલ પણ તે પ્રમાણે નીચી દૃષ્ટિ રાખીને બેઠો. ગુરુએ

ઘણા લાંબાકાળ સુધી ઉપદેશ આપ્યો. પછી કમલને પૂછ્યું કે—“ કેમ શું સમજ્યો ? ”

કમલે કહ્યું કે—“ આ પાસે રહેલા કીડીના દરમાંથી વારા ફરતી એકસો ને દશ કીડી બહાર નીકળી તે મેં ગણી. પરંતુ બ્યારે તેઓ એક સાથે સમૂહમાં નીકળતી ત્યારે હું તેને ગણી શકતો નહિ; તેથી મારો મનોરથ પૂરો નહિ થવાથી હું હુઃખી થઈને બેઠો છું.”

કમલનાં આ પ્રમાણેનાં વચન સાંભળીને પોતાનું બધું લુંટાઈ ગયું હોય તેમ ખિન્ન મુખવાળા થઈ આચાર્ય વિચારવા લાગ્યા કે:—“ આ ખિચારો અપાત્ર છે, તેથી તેણે કાંઈ ન બાણ્યું.” પછી કમલ તે સ્થળેથી ચાલ્યો ગયો.

ત્યારપછી ત્યાં ઘણા આચાર્યો તે નગરમાં આવતા પશુ તેને કોઈ બોલાવતા નહિ, તેથી પોતાને પંડિત માનતો ગર્વયુક્ત કમલ સ્વેચ્છાપૂર્વક નગરમાં ફરતો હતો.

એક વખતે એક મહા બુદ્ધિશાળી આચાર્ય તે નગરના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. તેઓએ કમલનો બધો વૃત્તાંત લોકો પાસેથી સાંભળ્યો. તે ઊપરથી ‘ મારે તેને અવશ્ય પ્રતિબોધ કરવો ’ એમ તેમણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો.

આચાર્ય મહારાજને વંદન કરવા માટે શ્રીપતિ શેઠ આવ્યા. તેમને સૂરિ મહારાજે કહ્યું કે—“ હું તમારા પુત્રને જરૂર પ્રતિબોધ કરીશ.”

આ પ્રમાણે સાંભળીને દિનતાપૂર્વક શેઠ બોલ્યા કે:— “ ભગવન ! તેને બોધ આપવો નકામો છે ! સાપના કરંડી-

આમાં હાથ નાખવાની કશી જરૂર નથી. તે મારો પુત્ર દુરાત્મા છે, ઉપદેશને યોગ્ય નથી.”

ગુરુએ કહ્યું કે—“ પહેલાના બે આચાર્યોની થએલી આશાતનાથી તમે આ પ્રમાણે બોલો છો, પરંતુ તમે બીક રાખશો નહિ. જો ભવિતવ્યતા અનુકૂળ થઈને સહાય કરશે, તો હું જરૂર તમારા પુત્રને ધર્મમાં સ્થાપન કરીશ.”

ગુરુનો આવો નિશ્ચય સાંભળીને શેઠ ઘેર ગયા અને કમલને આચાર્ય પાસે મોકલ્યો. આચાર્ય પાસે આવીને કમલ નમસ્કાર કરીને બેઠો.

બુદ્ધિશાળી આચાર્ય પણ પ્રથમથી પૂછેલી હકીકત વડે “ આ તે જ શ્રેષ્ઠપુત્ર કમલ છે ’ એમ બાણીને તેને ઉદેશીને બોલ્યા કે “ અહો ! કમલ ! આમ આવ. કામશાસ્ત્રનું રહસ્ય તું બાણે છે ? ”

કમલે કહ્યું કે—“ હું શું બાણું ? આપ પૂજ્ય કૃપા કરીને થોડું રહસ્ય સમજાવો.”

આચાર્યે કહ્યું કે—“ પ્રથમ તો કામરસના અર્થી પુરુષે સ્ત્રીના ગુણો બાણવા બેઠાંએ. ગુણોમાં પણ ભાવનું સ્વરૂપ પ્રધાન છે.” કહ્યું છે કે—“ વ્યભિચારીણી સ્ત્રી આકારથી, કુટિલ વાણીથી અને કોઈક સ્મિતથી કામીજનોના મનને વશ કરે છે અને કોઈક અતિ સુકોમળ એવો પોતાના અંગમાં રહેલો કામનો ભાવ-કાચના ડાબડામાં રહેલા કમળની જેમ-પ્રત્યક્ષ અતાવી આપે છે.”

“ વળી સ્ત્રીઓની આઠ અવસ્થા કહેલી છે: (૧) સ્વાધિનપતિકા, (૨) પ્રોષિત ભર્તૃકા, (૩) ખંડિતા, (૪)

કલહાંતરિતા, (૫) વાસકશય્યા, (૬) વિરહોત્કંઠિતા, (૭) વિપ્રલબ્ધા અને (૮) અભિસારિકા.* આ આઠમા છેલ્લી ત્રણ અવસ્થા પરસ્ત્રી સંબધી છે.”

આ પ્રમાણેની કામશાસ્ત્રની કથાથી કમલનું મન બહુ જ આકર્ષાયું અને તે ઝોલ્યો કે—“ભગવન્ ! ખીજો કેણુ આલું કહેવા સમર્થ છે? પ્રથમ આવેલા આચાર્યોનો વાણીવિલાસ રસ વગરનો હતો, પરંતુ આપણા વચન રૂપી અમૃતરસથી માંસ મન રૂપી વૃક્ષ બહુ આનંદિત થયું છે. હવે હું હમેશાં આપને વંદન કરવા આવીશ.”

આ પ્રમાણે નિશ્ચય કરીને કમલ પોતાના ઘેર ગયો. પછી કોઈ વખત અર્થ કથા વડે, કોઈ વખત ઈંદ્રજાળના વિનોદ વડે, કોઈ વખત સમશ્યાદિ ટુંકી વાર્તાઓ વડે કમલને વિનોદ કરાવતાં એક મહિનો થઈ ગયો. માસ પૂરો થયો અને વિહારનો સમય નજીક આવ્યો, એટલે ઘણા શ્રાવકો વ્રત નિયમાદિ ગ્રહણ કરવા માટે શુરુ મહારાજ પાસે આવવા લાગ્યા.

કમલ પણ વિનયપૂર્વક શુરુ પાસે આવ્યો. શુરુએ તેને કહ્યું કે—“ભાઈ ! હવે અમે વિહાર કરીએ છીએ તેથી કાંઈક નિયમ ગ્રહણ કર. સર્વ પુરુષાર્થોમાં ધર્મ મુખ્ય પુરુષાર્થ છે. તે ધર્મ સંયમથી સાધ્ય કરી શકાય છે અને સંયમ વ્રત, નિયમ ધારણ કરવાથી સાધી શકાય છે.”

* સ્ત્રીઓની અવસ્થાઓ તથા નૂદી નૂદી ગંતિઓ વગેરેનું વિસ્તૃત વર્ણન જૈનાચાર્ય નર્મુદાચાર્ય વિરચિત ‘કોકશાસ્ત્ર’માં વિસ્તારથી આપેલું છે.

ઉત્તર દેવામાં ચતુર કમલે તરત જ કહ્યું કે—“ મહારાજ ! મેં તો ઘણા નિયમો ગ્રહણ કરેલા છે, તે આ પ્રમાણે:—(૧) ઝેસીને સૂવું, ઊભા ઊભા ઉંઘવું નહિ, (૨) પોતાની ઇચ્છાથી મરવું નહિ, (૩) રાંધેલું ભોજન ખાવું, કાચલા-ઇંટ વગેરે ન ખાવું, (૪) દૂધમાં આકડાનું અને ચોર વગેરેનું દૂધ ન પીવું, (૫) આપું નાળીએર મોઢામાં નાંખવું નહિ, (૬) પારકું ધન ગ્રહણ કર્યા પછી ઘણો કલેશ થયા વગર આપવું નહિ વગેરે.”

ગુરુ મહારાજે કહ્યું કે—“ ભાઈ ! આ હાંસીનો વખત નથી. માટે કાંઈક તો નિયમ રૂપી રત્ન અમારી પાસેથી જરૂર ગ્રહણ કર.”

કમલે કહ્યું કે—“ સ્વામિન્ ! આપશ્રીનો જો બહુ જ આગ્રહ છે, તો અમારા પાડોશી વૃદ્ધ કુંભારની હંમેશાં ખીલેલા બિલ્વપત્ર જેવી તાલ જોયા પછી જ હું ભોજન કરીશ, અન્યથા ભોજન કરીશ નહિ.”

આચાર્ય મહારાજે સર્વની સાક્ષીએ તેને તે નિયમ દઢતા પૂર્વક ગ્રહણ કરાવીને તે સ્થળેથી વિહાર કર્યો.

કમલ તે લીધેલો નિયમ કાંઈક લોકલાજથી, કાંઈક વચન ભંગથી થતા પાપની ખીકથી અને કાંઈક ગુરુ મહારાજના સંસર્ગથી ઉત્પન્ન થએલી શ્રદ્ધાથી ખરોખર પાળવા લાગ્યો. એક દિવસ કોઈ કાર્યપ્રસંગે રાજદરબારમાં તેને ખપોર સુધી રોકાઈ રહેવું પડ્યું. ત્યાંથી છૂટીને તે ઘેર આવ્યો, અને જમવા બેઠો.

તે ખાવાની તયારી કરતો હતો, તેવામાં તેને પોતાનો તે નિયમ યાદ આવ્યો. તરત જ તે ઊભો થયો, અને ઘરના ઊપરના ભાગમાં ચઢીને તે કુંભારને જોવા લાગ્યો. ત્યાં તેણે કુંભારણને જોઈ; એટલે ‘ અતિક કુંભાર ક્યાં ગયો છે ? ’ એમ પૂછ્યું. તેણે ‘ માટી લેવા ખાણે ગયા છે ’ એમ કહ્યું.

એટલે કમલ પણ ખાણે ગયો. તે વખતે કુંભારને ભૂમિમાંથી નિધાન પ્રાપ્ત થયું હતું. તેને તે બહાર કાઢતો હતો. તેવામાં તેની તાલ દેખીને કમલ ઉંચે સ્વરે બોલ્યો કે—“ દીકું ! દીકું ” એટલે કુંભારને ભય લાગવાથી બહાર નીકળી ઘેર જતા કમલના પગમાં પડીને પ્રણામપૂર્વક કહ્યું કે—“ સ્વામિન્ ! જાવો ! જાવો ! તાણીને મોટા અવાજે કાંઈ બોલશો નહિ. આ નિધિમાંથી અડધું અથવા તો અધું તમે લઈ લેજો.”

ધૂત્તોમાં શિરોમણિ કમલે આ પ્રમાણે પરમાર્થ જાણ્યા પછી તેને વારંવાર ખીવરાવીને પ્રાયઃ આખો નિધિ પોતે લઈ લીધો. અનુકંપાથી માત્ર થોડું દ્રવ્ય તે કુંભારને આપ્યું. ‘ ચોરના નસીબમાં બહુ દ્રવ્ય હોતું નથી. ’

પછી ઘેર આવીને જમીને કમલ સૂઈ ગયો. ખીજ દિવસે સવારે ઉઠ્યો, ત્યારે સ્વચ્છ બુદ્ધિવડે તે વિચારવા લાગ્યો કે—“ માત્ર મશકરી કરવા માટે હસવા જેવો લીધેલો નિયમ પણ મને સફળ થયો. ખરેખર ! જ્ઞાની ગુરુએ આવો નિયમ આપીને અન્ય વ્રતાદિ ગ્રહણ કરવામાં મને નિશ્ચળ કર્યો છે. સુકૃત્ય તો આલોકમાં પણ કૃળ આપનાર થાય છે,

તેથી તે જ મારા ગુરુ છે. તેમના મુખકમળથી ઉચ્ચારાયેલ શુદ્ધ ધર્મનું જ મને શરણુ છે.”

આ પ્રમાણે સમજીને તે ગુરુ તરફ કમલની યુદ્ધિ વિશેષ ઝેંચાણી, તેથી તે ગુરુ પાસે જઈને વિજ્ઞપ્તિ કરી તે પોતાના નગરમાં આગ્રહથી તેડી લાવ્યો. અને તેમની પાસેથી ખારવત રૂપ શ્રાવકધર્મ તેણે અંગિકાર કર્યો. ગુરુના ચરણકમલની તેણે બહુ આદરથી સેવા કરી અને ગ્રહણુ કરેલ ધર્મને સારી રીતે પાળીને અનુક્રમે તે કમલ સ્વર્ગે ગયો, અને ત્યાંથી વ્યવીને મોક્ષપદને પ્રાપ્ત કરશે.

નાનો સરખો પણ નિયમ પાળવાથી કમલ સુખી થયો માટે દરેક માણસે જાંઠગીમાં એકાદ નિયમ પણ લેવો જોઈએ, અને તે નિયમને જીવનના અંત સુધી પાળવો જોઈએ. નિયમનું પાલન કરનાર માણસો સુખી થાય છે અને અંતે મોક્ષે જાય છે. એ આ કથાનો સાર છે.

રોહકની કથા

૧૩૦

“**પુ**ષ્ટિમાન મનુષ્યની મોટી ભક્તિથી આરાધના કરવી, પણ તેને છંછેડવો નહિ.”

માલવદેશમાં ઉબ્બચિની નામની નગરીની નજીક એક નટોનું ગામ હતું. ત્યાં ભરત નામનો નટ રહેતો હતો. તેનો રોહક નામનો પુત્ર હતો. તેની માતા મરી જવાથી, અને રોહક નાની ઉંમરનો હોવાથી; ભરત ખીજી સ્ત્રી પરણ્યો. તે સ્ત્રી રોહકને બરાબર ખાવા, પીવા આપતી ન હતી.

રોહકે પોતાની અપર માતાને કહ્યું કે “હે માતાજી! તમે મને બરાબર ખાવાપીવા આપતા નથી, તો તેના કૃણ તમારે ભોગવવા પડશે.” તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે: “અરે રોહક! તું શું કરવાનો હતો?” રોહકે કહ્યું કે: “હું તો એવું કરીશ કે, જેથી તું આવીને મારે પગે પડીશ.” આમ કહ્યા છતાં તેની અવજ્ઞા કરીને, તે સ્ત્રી ચૂપ રહી. રોહક પણ તે દિવસથી અપર માતાને બરાબર શિખામણ આપવાનો પ્રસંગ શોધવા લાગ્યો.

એક દિવસ રાત્રે અચાનક તે પોતાના પિતાને કહેવા

લાગ્યો કે: “ પિતાજી ! દોડો ! દોડો ! આ કોઈ પુરુષ નાસીને ચાલ્યો જાય છે.” આ પ્રમાણે રોહકનું વચન સાંભળીને, તેના પિતાના મનમાં શંકા પડી કે:—“ ખરેખર ! મારી સ્ત્રી દુરાચારી હોવી જોઈએ.” આ પ્રમાણે શંકા ઉત્પન્ન થવાથી, તેનો તેણીની ઊપરનો રાગ શિથિલ થઈ ગયો. ત્યારથી તે તેની સાથે ખપપૂરતું જ જોડતો હતો. પુષ્પ, તાંબુલાદિ પશુ તેને આપતો ન હતો. કોઈ પશુ ખાનગી વાત તો તેને કહેતો જ નહોતો.

તે સ્ત્રીએ આ પ્રમાણેનું પતિનું વર્તન દેખીને વિચાર કર્યો કે: “ ખરેખર ! આ બધું આ બાળકનું જ ચેષ્ટિત દેખાય છે. નહિતર મારામાં કોઈપણ જાતનો દોષ નહિ હોવા છતાં મારા પતિ મારાથી વિમુખ શા માટે થઈ જાય ? ”

પછી તેણીએ રોહકને કહ્યું કે: “ હે વત્સ ! તેં આ શું કર્યું કે જેથી તારા પિતાજી મારાથી વિમુખ થઈ ગયા છે ? ” રોહકે કહ્યું કે: “ તું મને સારી રીતે ખાવા પીવા કેમ આપતી નથી.” તેણીએ કહ્યું કે: “ હવેથી હું તને સારી રીતે ખાવા પીવા, પહેરવાને આપીશ.” રોહકે કહ્યું કે: “ સાઈ ! તમે ખેદ કરશો નહિ.” મારા પિતાજી તમારી સાથે પ્રથમની જેમ જ વર્તન રાખશે તેવું કરી દઈશ.” ત્યાર-પછી તે સ્ત્રી રોહકને સારી રીતે ખાવા પીવા આપવા લાગી.

રોહક પશુ એક દિવસ રાત્રિએ ચન્દ્રમા પ્રકાશતો હતો, ત્યારે પ્રથમની પિતાની શંકા દૂર કરવા માટે બાળ-ચેષ્ટા કરતાં કરતાં પોતાની છાયા આંગળીથી પિતાને દેખાડીને જાણ્યો કે:—“ અરે પિતાજી ! જૂઓ જૂઓ આ કોઈ

પુરુષ ચાલ્યો જાય છે.” તેણે તેમ કહ્યું, એટલે તરત જ તેનો પિતા પરપુરુષનો પ્રવેશ બંધ કરવા અને તેનો નાશ કરવા તીક્ષ્ણ ધારવાળું શસ્ત્ર ઉપાડીને દોડ્યો, અને રોહકને પૂછવા લાગ્યો કે: “અરે પુત્ર! બતાવ, તે ક્યાં જાય છે?” પછી રોહકે બાળચેષ્ટા કરતાં કરતાં આંગળીવડે પોતાની છાયા દેખાડીને કહ્યું કે: “પિતાજી! જૂઓ તે માણસ આ જાય.”

આ દેખીને લજ્જા પામી, તેનો પિતા પાછો વળ્યો, અને અંતઃકરણમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે:—“રોહકે પહેલાં પણ આવો જ પુરુષ દીઠો હશે, તેના વચનથી મેં મારી પત્નિને દુરાચારી ચિંતવીને તેના ઊપર મેં સ્નેહ એાછો કરી નાખ્યો, તેથી મને ધિક્કાર છે!”

પછી પશ્ચાતાપ પૂર્વક તેણીના ઊપર પહેલા કરતાં પણ વધારે સ્નેહ રાખવા લાગ્યો. રોહકે વિચાર્યું કે: “મેં આ સ્ત્રીનું ખરાબ કર્યું છે, તેથી ગુસ્સે થએલી તે કોઈ વખત મને મારી નાખશે.” આમ વિચારીને તે હમેશાં પોતાના પિતાની સાથે જ જમતો હતો, એકલો જમતો ન હતો.

એક દિવસ તે પોતાના પિતા સાથે ઉજ્જયિની ગયો. પોતાના ગામ જેવી જ ઉજ્જયિનીને દેખીને વિસ્મિત થએલો તે રોહક આસપાસ જોવા લાગ્યો. પછી પિતાની સાથે તે નગર બહાર નીકળ્યો. તે વખતે ‘હું કાંઈક ભૂલી ગયો.’ તેમ યાદ આવવાથી ક્ષિપ્રા નદીના કાંઠા ઊપર રોહકને ઊસાડીને, તેનો પિતા તે ભૂલી ગએલી વસ્તુ લાવવા માટે નગરમાં ગયો.

રોહકે નદીના કિનારા પર ઝેઠાં ઝેઠાં ક્ષિપ્રાની રેતીમાં

બાળપણની ચેષ્ટા કરતાં કરતાં, આખી ઉજ્જયિની નગરી ચીતરી. તેવામાં ઉજ્જયિનીનો રાજા અશ્વ ખેલાવતો ત્યાં આવી ચડ્યો. રાજા પોતાનો ઘોડો રોહકે રેતીમાં ચીતરેલી ઉજ્જયિની વચ્ચે થઈને ચલાવવા લાગ્યો.

તે દેખીને રોહકે કહ્યું કે:—“અરે રાજપુત્ર ! આ રસ્તે થઈ ને ઘોડો ચલાવશો નહિ.” રાજાએ પૂછ્યું કે કેમ ? રોહકે કહ્યું કે:—“શું તમે આ રાજમહેલ વગેરે દેખતા નથી ?” પછી કુતૂહલથી રાજાએ ઘોડા ઊપરથી ઊતરીને તે ચિત્રામણુ જોયું, તો આખી નગરી ચીતરેલી તેણે જોઈ.

રાજાએ તે બાળકને પૂછ્યું કે:—“તેં પહેલા કોઈ વખત આ નગર જોયું હતું ?” રોહકે કહ્યું કે:—“કોઈ વખત નહિ, મારા ગામથી હું આજે જ અહીં આવેલો છું.” રાજાએ તે સાંભળીને વિચાર્યું કે:—“આ બાળકનું બુદ્ધિ-કૌશલ્ય કેટલું છે ?” રાજાએ પછી રોહકને પૂછ્યું કે:—“હે વત્સ ! તારું નામ શું છે, અને તું કયા ગામનો રહેવાસી છું ?” રોહકે કહ્યું કે:—“મારું નામ રોહક છે, અને હું પાસેના ગામમાં રહું છું.” આ વખતે રોહકનો બાપ નગર-માંથી આવ્યો. પછી બન્ને જણા પોતાના ગામ તરફ ચાલવા લાગ્યા.

રાજા રાજમહેલમાં ગયો ને વિચારવા લાગ્યો કે:—“પાંચસો મંત્રીઓમાં એક મંત્રી ઓછો છે, જો આ રોહકને સર્વ મંત્રીઓમાં શ્રેષ્ઠ મંત્રી તરીકે સ્થાપું, તો મારું રાજ્ય બહુ સારી રીતે ચાલે. રાજા જો બુદ્ધિવાન હોય અને ઓછા બળ-વાળો હોય, તો પણ તે બહુ બળવાળા અને અલ્પ બુદ્ધિ-

વાળાથી જીતી શકાતો નથી. પરંતુ બુદ્ધિબળવાળો એક જ ક્ષણમાં જીતી જાય છે.”

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને, રાજાએ રોહકની બુદ્ધિની પરીક્ષા માટે; તે ગામના મુખ્ય પુરુષોને બોલાવીને, હુકમ કર્યો કે:—“ તમારા ગામ બહાર એક મોટી શિલા છે, તેને ઉપાડીને રાજાના મંડપને યોગ્ય એવી તેની છત્રી બનાવરાવો.” રાજાનો આવો હુકમ આવવાથી, તે હુકમ પળાવવો અશક્ય છે તેમ વિચારીને સર્વ આગેવાનો મનમાં મુંઝાવા લાગ્યા.

વળી બધા એક બીજાને પૂછવા લાગ્યા કે:—“ રાજાના આવો અશક્ય હુકમનો અમલ શી રીતે કરવો ? જે તેના હુકમનો અનાદર કરીશું તો મોટું નુકશાન થવા સંભવ છે.” આ પ્રમાણે ચિંતાતુર થયેલા તેઓને બપોર થઈ ગયા. રોહક પોતાના પિતાની સાથે જ જન્મતો હતો, અને તેનો પિતા તો ગામના લોકો એકઠા થયા હતા ત્યાં ગયો હતો; તેથી ભોજનનો વખત થયો તો પણ તે આવ્યો નહિ.

રોહક પોતાના પિતાની પાસે ગયો અને રોતો રોતો કહેવા લાગ્યો કે:—“ મને બહુ ભૂખ લાગી છે, તેથી એકદમ જમવામાટે ઘેર ચાલો.” તેના પિતા ભરતે કહ્યું કે:—“ હે વત્સ ! તું બાળક હોવાથી સુખી છું. આપણા ગામ બપર આવેલી આપત્તિને તું જાણતો નથી.” રોહકે પૂછ્યું કે:—“ શી આપત્તિ આવી છે.” ભરતે તેને રાજાનો આવેલો હુકમ કહી સંભળાવ્યો.

બુદ્ધિની વિશિષ્ટતાથી તરત જ તેનું તાત્પર્ય જાણીને રોહક બોલ્યો કે:—“ તમે આ બાબતમાં શા માટે આટલા બધા ચિંતાતુર થાઓ છો ? તે શિલાની નીચે રાજાને યોગ્ય

મંડપ થાય તેટલું ખોદો. યથાસ્થાને થાંભલાઓ ગોઠવો, અને ભીંતો વગેરેને કળીચુના વગેરેથી ઘોળાવી, ચિત્રામણથી ચીતરાવીને શોભીતી અને સુંદર બનાવીને રાબને ખબર આપો.”

તેનું આ કહેવું સાંભળીને સર્વ લોકોએ કહ્યું કે:- “બરાબર, બરાબર.” પછી બધા એકઠા થયેલા લોકો પોતપોતાના ઘેર ભોજન લેવા ગયા. જમી પરવારીને, તે શિલાવાળી જગ્યાએ બધા એકઠા થયા અને રોહકના કહેવા પ્રમાણે કાર્ય શરૂ કર્યું. કેટલાક દિવસે તે મંડપનું કાર્ય પૂર્ણ થયું. અને તે શિલા મંડપની ઊપર છત્રીરૂપ થઈ ગઈ. રાબએ મોકલેલા માણસોએ જઈને રાબને કહ્યું કે:- “મહારાજ ! તે ગામના લોકોએ આપણી આજ્ઞાનુસાર મંડપ તૈયાર કરી દીધો છે.” રાબએ પૂછ્યું:- “કેવી રીતે તૈયાર કર્યો છે ?” પછી મંડપ જે પ્રમાણે બધાએ એકઠા થઈને બનાવ્યો હતો, તે સઘળી હકીકત રાબને કહી. રાબએ પૂછ્યું કે:- “આ કાર્ય કોની બુદ્ધિથી થયું ?” તેઓએ કહ્યું કે:- “ભરતના પુત્ર રોહકની બુદ્ધિથી આ કાર્ય પાર પાડવામાં આવેલું છે.”

રાબએ રોહકની બુદ્ધિની પરીક્ષા કરવા માટે ફરીથી એક ઘેટો મોકલ્યો અને કહેવરાવ્યું કે:- “આ ઘેટાનું વજન હાલમાં એક પલ છે. પંદર દિવસ પછી પણ તેટલાને તેટલા વજનવાળો રાખીને અત્રે મોકલજો. તે વજનમાં વધે પણ નહિ અને ઘેટે પણ નહિ તેમ કરજો.” રાબનો આ પ્રમાણેનો હુકમ આવવાથી લોકો બધા ચિંતાતુર થયા, અને ફરીથી તે બાબતનો વિચાર કરવા બધા એકઠા થયા. રોહકને પણ તેઓએ માનપૂર્વક બોલાવ્યો.

આગેવાન પુરુષોએ રોહકને કહ્યું કે:—“ હે વત્સ ! પ્રથમ પણ રાબના હુકમરૂપી દુર્લ્લભ સમુદ્રને તારી બુદ્ધિરૂપી સેતુ વડે તેં અમને બધાને તાર્યાહતા, અત્યારે પણ તારી બુદ્ધિથી ફરી સેતુ બાંધ, કે જેનાથી રાબના આ નવા હુકમરૂપી સમુદ્રને પણ તરી જઈએ.”

તે સાંભળીને રોહકે કહ્યું કે:—“ એક વરૂને તેની પાસે રાખો અને ઘાસ વગેરે સારી રીતે ખવરાવીને, આને પુષ્ટ કરો. ઘાસ વગેરે ખાવાથી તે દુર્બળ થશે નહિ, અને વરૂને દેખીને તે પુષ્ટ બનશે નહિ.” તેઓએ તે પ્રમાણે કર્યું. પંદર દિવસ થયા એટલે, તે ઘેટો રાબ પાસે મોકલી દીધો. તેનો તોલ કરતાં તે તોલમાં પહેલાં જેટલો જ થયો.

કેટલાક દિવસ વીતી ગયા પછી રાબએ એક કુકડો મોકલ્યો, અને કહેવરાવ્યું કે:—“ આ કુકડાને બીબા કુકડા વિના યુદ્ધ કરાવજો.” રાબનો નવો હુકમ ફરીને આ પ્રમાણે આવવાથી સર્વે એકઠા થયા. તેઓએ રોહકને જોલાવ્યો. રાબનો હુકમ તેને કહી સંભળાવ્યો.

તરત જ રોહકે એક મોટો આરીસો મંગાવ્યો, અને તેને બરાબર સાફ કરાવ્યો. પછી તે આરીસામાં દેખીને ‘આ મારો પ્રતિપક્ષી બીબા કુકડો આવ્યો છે’ તેમ માનીને અહંકારપૂર્વક તેની સાથે યુદ્ધ કરવા લાગ્યો. બીબા કુકડા વગર પણ રાબ તરફથી મોકલાવેલ કુકડાને યુદ્ધ કરતો જોઈને બધા લોકો આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. તે હકીકત રાબની આગળ પહોંચાડવામાં આવી.

વળી કેટલાક દિવસ પછી રાબએ હુકમ મોકલ્યો કે:

“ તમારા ગામમાં અતિ સુંદર રેતી છે, તેથી તે સુંદર રેતીમાંથી કેટલાક સારા દોરડાં બનાવરાવીને અત્રે મોકલાવજો.” રાબ્બનો આવો હુકમ સાંભળીને લોકો ફરીથી એકઠા થયા, અને રોહકને ઉપાય પૂછ્યો.

રાબ્બને જવાબમાં કહેવરાવવામાં આવ્યું કે:—“ અમે તો નટલોકો છીએ, નૃત્યાદિ જાણીએ છીએ; દોરડાં કેવાં હોય તે જાણતા નથી, પરંતુ આપના હુકમનો તો અમલ કરવો જ જોઈએ. માટે રાજદરબાર મોટો છે, ત્યાં પહેલાંના ઘણા રેતીનાં દોરડાં પડ્યાં હશે. તેમાંથી એકાદું દોરડું નમૂના તરીકે અત્રે મોકલી અપાવો. તે નમૂના પ્રમાણે રેતીનાં નવા દોરડાં બનાવીને અમે મોકલાવી આપીશું.” રાજપુરુષોએ આ જવાબ રાબ્બને પહોંચાડ્યો. રાબ્બ નિરુત્તર થઈ ગયો; અને કાંઈ પણ પ્રત્યુત્તર આપી શક્યો નહિ.

કેટલાક દિવસ વીતી ગયા પછી એક મરી જવાની તૈયારીમાં હતો, તેવા વૃદ્ધ હાથીને તે ગામ મોકલામાં આવ્યો, અને કહેવરાવ્યું કે:—“ આ હાથી મરી જાય તો પણ તે મરી ગયો છે, એવા સમાચાર કહેવરાવશે નહિ. અને તેના સમાચાર હમેશાં કહેવરાવજો. જે નહિ કહેવરાવો તો ગામનો મોટો દંડ કરવામાં આવશે.”

આવો હુકમ રાબ્બનો આવવાથી ગામના લોકો પાછા એકઠા થયા, અને તે બાબતનો ઉપાય રોહકને પૂછ્યો. રોહકે કહ્યું કે “ આ હાથીને ઘાસ વગેરે નાંખો, પછી જે યોગ્ય હશે તે કરીશું.” રોહકના કહેવા પ્રમાણે તેઓએ તેને ઘાસ વગેરે નાખ્યું, છતાં રાત્રે તે હાથી મરણ પામ્યો.

પછી રોહકની સલાહ પ્રમાણે ગામના આગેવાન પુરુષોએ રાજા પાસે જઈને કહ્યું કે:—“હે મહારાજ! આજે તે હાથી બેસતો નથી, ઉઠતો નથી, ઘાસ ખાતો નથી, નિહારાદિ કરતો નથી, શ્વાસોશ્વાસ લેતો—મૂકતો નથી. કોઈ પણ જાતની તે હીલચાલ કરતો નથી.” તે વખતે રાજાએ પૂછ્યું કે “શું તે હાથી મરી ગયો?” આગેવાનોએ કહ્યું કે: “આપ તેમ કહી શકો છો, અમે તેમ કહેતા નથી.” તેઓએ આ પ્રમાણે કહેવાથી, રાજા મૌન રહ્યો. આગેવાનો પોતપોતાના ઘેર પાછા ગયા.

વળી ફરીથી રાજાએ હુકમ કર્યો કે:—“તમારા ગામમાં સ્વચ્છ અને સ્વાદિષ્ટ જળથી ભરેલો કુવો છે, તે અહીં તાકીદે મોકલી આપો.” આ હુકમના પ્રચુત્તર માટે ગામના આગેવાનોએ રોહકને પૂછ્યું. રોહકે કહેવરાવ્યું કે:—“હે મહારાજ! અમારો ગામડાનો કુવો સ્વભાવથી બહુ શરમાળ અને ખીકણ હોય છે, તે પોતાની જાતિના કુવા વગર ખીજા કોઈનો વિશ્વાસ કરતો નથી, તેથી આપણા શહેરના એકાદ કુવાને અત્રે મોકલજો, જેથી તેના ઊપર વિશ્વાસ આવવાથી અમારો કુવો તરત જ ત્યાં આવશે.”

આ પ્રમાણે રાજાસેવકોને નિરુત્તર કરીને પાછા મોકલ્યા. તેઓએ તે હકીકત રાજાને નિવેદન કરી. પોતાના હૃદયમાં રોહકના બુદ્ધિશાળીપણાના વખાણ કરતો રાજા મૌન ધારી રહ્યો.

વળી કેટલાક દિવસ પછી “ગામના પૂર્વ દિશાના વનને પશ્ચિમ દિશામાં ફેરવી નાખજો” એવો રાજાનો હુકમ થવાથી, તેનો ઉપાય રોહકને પૂછીને ગામના લોકોએ પોતાના

રહેઠાણુ વનની પૂર્વ દિશાએ ફેરવી નાખ્યા; તેથી ગામની પશ્ચિમ દિશામાં વન આવી ગયું. રાજને આ હકીકતની ખબર આપવામાં આવી.

ફરીથી રાજએ કહેવરાવ્યું કે:—“ અગ્નિ વિના ખીર રાંધીને મોકલજો.” પાછા બધાંએ એકઠા થઈને રોહકને પૂછ્યું. રોહકે કહ્યું કે “ચોખાને પાણીથી પલાળીને સૂર્યના કિરણોથી ગરમ થઈ ગએલા ઘાસ તથા પરાલાદિની ગરમીમાં ઢૂંધ તથા ચોખાથી ભરેલી થાળી મૂકવી, એટલે ખીર રંધાઈ જશે.” તેઓએ તે પ્રમાણે કર્યું. ખીર રંધાઈ ગઈ. રાજને તે હકીકત નિવેદન કરી. તે સાંભળીને રાજ ચિત્તમાં બહુ અમત્કાર પામ્યો.

રાજએ આ બધો રોહકનો બુદ્ધિવૈભવ જાણીને, તેને બોલાવવા માટે હુકમ ફરમાવ્યો કે:—“ જે બાળકે મારા લગભગ બધા હુકમો પોતાના બુદ્ધિબળથી અમલમાં મૂક્યા છે, તેણે અહીં આવવું. પરંતુ અજવાળીયા અથવા અંધારીયા પખવાડિયામાં આવવું નહિ. છાંયા અગર તરકામાં આવવું નહિ. પગે ચાલીને આવવું નહિ, તેમ અધર ઉડીને આવવું નહિ. રસ્તા પર થઈને અથવા ઉન્માર્ગે આવવું નહિ, નાહીને તેમજ નાહ્યા વગર આવવું નહિ.”

આ પ્રમાણેનો હુકમ મળવાથી રોહકે ગળા સુધી સ્નાન કર્યું, અને બળદ ગાડીના બે પૈડાના વચલા ભાગ ઉપર એક ઘેટાને નીચે રાખીને, તેના ઉપર બેસીને, માથે ચાળણીને છત્ર તરીકે રાખીને, અમાવાસ્થા અને એકમના સંધિ સમયે, સંધ્યાકાળે રાજ પાસે આવ્યો.

વળી “ ખાલી હાથે રાજ, દેવ અને ગુરુ પાસે જવું નહિ. ” એવો વિચાર કરીને હાથમાં માટીનો પિંડ રાખી તે નજરાણા તરીકે રાજ પાસ મૂક્યો. રાજએ રોહકને પૂછ્યું:—“ અરે રોહક! આ શું ? ” તેણે કહ્યું કે:—“ મહારાજ! આપ પૃથ્વીના નાથ છે, તેથી આ પૃથ્વી પિંડ હું સાથે નજરાણા તરીકે લાવ્યો છું. ” આવી રીતે પ્રથમ મુલાકાતે જ માંગલિક શબ્દો સાંભળીને રાજ સંતોષ પામ્યો. ગામના ખીન્ન લોકો પોતાને ગામ પાછા ગયા.

રોહકને રાજએ પોતાની પાસે સુવાડ્યો. રાત્રીનો પ્રથમ પહોર ગયો, ત્યારે રાજએ પૂછ્યું કે:—“ અરે રોહક! જાગે છે કે ઉઁવે છે ? ” રોહકે કહ્યું કે:—“ મહારાજ! જાગું છું. ” રાજએ પૂછ્યું કે:—“ શું વિચાર કરે છે ? ” રોહકે કહ્યું કે:—“ પીપળના પાંદડામાં શું મોટું? ઢાંડલી કે શિખા? તે સંબંધી હું વિચાર કરતો હતો. ”

રાજ પણ તે બાબતનો સંશય થવાથી બોલ્યો કે:—“ તે વિચાર બહુ સારો કર્યો, પણ તેનો નિર્ણય શું કર્યો ? ” રોહકે કહ્યું કે:—“ જ્યાં સુધી શિખાનો અગ્રભાગ સુકાતો નથી, ત્યાં સુધી બંને સરખા હોય છે. ” રાજએ આનંદ પામીને પાસે રહેલાઓને તે હકીકત પૂછી, તે બધાએ પણ તે કબુલ કર્યું. પછી રોહક સૂઈ ગયો.

ફરીથી રાત્રીના ખીન્ન પહોરે રાજએ પૂછ્યું કે:—“ અરે રોહક! જાગે છે કે ઉઁવે છે ? ” તેણે કહ્યું “ મહારાજ! જાગું છું. ” રાજએ પૂછ્યું:—“ શું વિચાર કરે છે ? ” રોહકે કહ્યું કે:—“ મહારાજ! બકરીના પેટમાં લીંડીઓ ગોળ કેમ

થઈ જાય છે ?” આ પ્રમાણે કહેવાથી રાજાને પણ તે બાબતનો સંશય થયો. તેથી તેણે રોહકને જ પૂછ્યું કે:—“તે કેમ થતી હશે ?” રોહકે કહ્યું કે:—“મહારાજ ! તેના પેટમાં સંવર્તક નામનો ફરતો પવન હોય છે, તેને લીધે લીંડીઓ ગોળ થઈ જાય છે.” પછી તે સૂઈ ગયો.

ત્રીજા પહોરે રાજાએ તે જ પ્રમાણે પૂછવાથી રોહકે કહ્યું કે:—“મહારાજ ! હું જાણું છું.” રાજાએ પૂછ્યું કે:—“શું વિચાર કરતો હતો ?” તેણે કહ્યું કે:—મહારાજ ! ખીસકોલીના શરીર જેવડું જ પુંછડું હોય કે કાંઈ નાનું મોટું હોય ?” આ પ્રશ્નનો નિર્ણય નહિ થઈ શકવાથી, રાજાએ તેને જ પૂછ્યું કે:—“તેં શું નિર્ણય કર્યો.” રોહકે કહ્યું કે:—“મહારાજ ખંને સરખા હોય છે.” પછી તે સૂઈ ગયો.

ચોથા પહોરે પ્રભાત થયું. મંગળ ધ્વનિ થવા લાગ્યા. સર્વ સ્થળે પ્રકાશ થવા માંડ્યો. તે વખતે રાજા જાગૃત થયા અને રોહકને ઓલાવ્યો. અતિશય નિદ્રામાં લીન થઈ જવાથી કાંઈ પણ જવાબ તેણે આપ્યો નહિ. તેથી રાજાએ રમવાની લાકડી વડે જરા તેને સ્પર્શ કર્યો કે, તરત જ તે સાવધાન થઈ ગયો.

રાજાએ પૂછ્યું કે:—“કેમ ઉઠી ગયો હતો કે ?” રોહકે કહ્યું:—“દેવ ! હું જાગતો હતો.” રાજાએ પૂછ્યું કે:—“તું શું વિચાર કરતો હતો ?” તેણે કહ્યું કે:—“મહારાજ ! હું વિચાર કરતો હતો કે આ રાજાને કેટલા બાપ હશે ?” આ પ્રશ્ન સાંભળીને થોડીવાર તો રાજા પણ શરમથી નીચું મોં રાખીને ઊભો રહ્યો. એક ક્ષણ પછી આશ્ચર્ય

પામીને તેણે પૂછ્યું કે:—“ અરે રોહક! બાલ, તેં શું નિર્ણય કર્યો.” રોહકે કહ્યું કે:—“ તમારે પાંચ બાપ છે.”

રાજાએ પૂછ્યું કે:—“ કોણ કોણ?” રોહકે કહ્યું કે:—
“ એક તમારો બાપ કુબેર છે, કે જેને લીધે તમારામાં દાન આપવાની શક્તિ આવી છે. બીજો તમારો બાપ ચાંડાલ છે, કારણ કે વૈરીઓ ઉપર તમે ચાંડાલની માફક કોપ દર્શાવો છો. ત્રીજો તમારો બાપ ઘોબી છે, કારણ કે ઘોબી જેમ વસ્ત્રને નીચાવી નાખે છે, તેવી રીતે આપ પણ લોકોનું સર્વસ્વ હરણ કરી લેતા દેખાઓ છો. ચોથો તમારો બાપ વીંછી છે, કારણ કે મારા જેવા ભર નિદ્રામાં સૂતેલા બાળકને રમવાની લાકડી વડે વીંછીની જેમ નિર્દય રીતે તમે પીડો છો. પાંચમા બાપ તમારા પિતા છે, કે જેને લીધે યથાવસ્થિત ન્યાય અને રાજ્યનું તમે પરિપાલન કરો છો.”

રોહકે આ પ્રમાણે કહ્યું. તે સાંભળીને રાજા મૌન રહ્યો. અને સવારના નિત્ય કાર્યોમાં પ્રવર્ત્ત થયો. પછી માતાને નમસ્કાર કરીને એકાંતમાં તેણે પૂછ્યું કે:—“ માતા કહો, મારે કેટલા બાપ છે?” માતાએ કહ્યું કે:—“ વત્સ! આણું શા માટે પૂછે છે?” તારા પિતાથીજ તારો જનમ થયો છે.” પછી રોહકે જે કહ્યું હતું તે બધું રાજાએ માતાને કહી સંભળાવ્યું. અને કહ્યું કે:—“ માતાજી! પ્રાયે તે રોહક જૂહું બોલતો નથી, તેથી સાચી હકીકત હોય તે કહો.”

આ પ્રમાણે રાજાના અત્યંત આગ્રહથી, તેની માતાએ કહ્યું કે:—“ જ્યારે તું ગર્ભમાં હતો, ત્યારે બહારના ઉદાનમાં વૈશ્રવણ (કુબેર)ની પૂજા કરવા હું ગઈ હતી. તે યજ્ઞને

અતિશય સુંદર જોઈને તેના હસ્તનો મેં સ્પર્શ કર્યો હતો, તે વખતે કામદેવનો આવિષ્કાર મારા અંગમાં થયો હતો, અને તેની સાથે વિષય ભોગવવાની ઈચ્છા મેં કરી હતી. તે વખતે એક રૂપવંત ચંડાલ યુવાન ત્યાં આવ્યો, તેથી તેની સાથે પણ ભોગ ભોગવવાની મને ઈચ્છા થઈ હતી. ત્યાંથી હું પાછી આવતી હતી, ત્યારે ઘોળીને દેખીને પણ મને તેવી જ અભિલાષા થઈ હતી. પછી હું મહેલમાં આવી, તે વખતે કામદેવને વશવર્તી મેં નાગરવેલનું પાન ખાવા હાથમાં લીધું હતું, તેના ઊપર એક વીંછી હતો, તેનો મને સ્પર્શ થયો, તે વખતે કામના અતિશય આવેગના લીધે, તેની સાથે પણ ભોગ ભોગવવાની ઈચ્છા મને થઈ હતી. આ પ્રમાણે ઈચ્છા માત્રથી જ, તે તારા પિતા છે. બાકી તારા ખરા પિતા તો તે જ છે કે જે વાત જગત્પ્રસિદ્ધ છે.

માતાની આ હકીકત સાંભળીને રાજાએ નમસ્કાર કર્યો. પછી રોહકના પુત્રિ આતુર્યથી મનમાં વિસ્મય પામેલો રાજા રાજદરબારમાં ગયો અને સર્વ મંત્રીઓના અગ્રેસર તરીકે, રોહકને મુખ્ય પ્રધાન બનાવ્યો.

જ્ઞાનની તથા જ્ઞાનીની ઉત્કૃષ્ટ ભક્તિ કરવાથી રોહક જેવી ઉત્તમ પુત્રિ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે, માટે જ્ઞાન અને જ્ઞાનીની બંને તેટલી ભક્તિ કરવી જોઈએ.

બુદ્ધિની વિશિષ્ટતા ઉપર ક્ષુલ્લકની કથા

૧૩૧

બેનાતટ નગરમાં એક દિગંબર સાધુએ, એક શ્રવેતાંબર ક્ષુલ્લક (નાના) સાધુને પૂછ્યું કે:—“ અરે ક્ષુલ્લક ! તમારા અરિહંત સર્વજ્ઞ છે, તમે તેના પુત્ર છો, તો કહો કે આ નગરમાં કેટલા કાગડાઓ રહેતા હશે ? ” ક્ષુલ્લકે વિચાર્યું કે:—“ શઠની સાથે શઠ પણે જ વર્તવું જોઈએ.” તે બાલ્યે કે:—“ આ બેનાતટ નગરમાં સાઠ હજાર કાગડાઓ વસે છે. તેમાંથી ઓછા થાય તો, તે ખીજે ચણવા ગયા છે એમ સમજવું, અને વધે તો બહારથી મહેમાનો આવેલા છે તેમ સમજવું.”

આવો ઉત્તર સાંભળીને, પ્રત્યુત્તર દેવાને અશક્ત તે સાધુ, પોતાના મસ્તક પર જાણે કેઈએ લાકડીનો પ્રહાર કર્યો હોય તેવી રીતે માથું ખંજવાળતો ચૂપ થઈને ચાલ્યો ગયો.

બુદ્ધિની વિશિષ્ટતા પર હાથી તોલવાની કથા

૧૩૨

વસંતપુર નગરના રાજાએ બહુ વિશિષ્ટ બુદ્ધિ-વાળા મંત્રીની શોધ કરવા માટે રાજભાગમાં એક મોટા હાથીને, આલાનસ્તંભે બાંધીને ઉદ્ઘોષણ કરાવી કે :—“ જો માણસ આ હાથીનો તોલ કરી આપશે, તેને રાજા મોટો પગાર આપી નોકરીમાં રાખશે.”

આવી ઉદ્ઘોષણ સાંભળીને એક બુદ્ધિશાળી પુરુષે, તે હાથીને મોટા તળાવમાં લઈ જઈ વહાણ ઉપર ચડાવ્યો. હાથી જ્યારે બરાબર વહાણ ઉપર ચડી ગયો ત્યારે તે વહાણ જેટલું પાણીમાં ડુબ્યું તેટલા ઉપર નિશાની કરી લીધી; ને હાથીને વહાણમાંથી ઉતારી લીધો. પછી તે વહાણને જ્યાં સુધી નિશાની કરી હતી, ત્યાં સુધી તેમાં પથરા ભરી પાણીમાં ડુબાડ્યું. અને પછી તે બધા પથરા બહાર કાઢીને તોળ્યા. પછી તે સર્વનો સરવાળો કરીને રાજાને કહ્યું કે :— “ મહારાજ! હાથીનું આટલા પલ પ્રમાણ વજન છે.” તે

સાંભળીને રાજા સંતુષ્ટ થયો, અને તે પુરુષને સર્વ મંત્રીઓમાં મુખ્ય મંત્રી તરીકે મોટા પગારથી નિયુક્ત કર્યો.

બુદ્ધિવાન માણસ બુદ્ધિ વાપરીને, જે ધારે તે કરી શકે છે. વિશિષ્ટ પ્રકારની બુદ્ધિ પ્રાપ્ત થવી, તે જ્ઞાનની આરાધનાનું ફળ છે.

બુદ્ધિની વિશિષ્ટતા ઉપર શોક્યની કથા

૧૩૩

એક નગરમાં એક વાણીયો રહેતો હતો, તેને બે પત્નીઓ હતી. એકને પુત્ર હતો, અને બીજીને પુત્ર ન હતો. બંને પત્નીઓ તે પુત્રનું સારી રીતે પાલન કરતી હતી. પુત્રને ‘મારી સગી માતા કઈ અને અપર માતા કઈ’ તેની બરાબર બરાબર પશુ ન હતી.

એક વખત તે વાણીયો, બંને પત્નીઓ તથા પુત્રને સાથે લઈ પરદેશ ગયો. ત્યાં અચાનક તે મૃત્યુ પામ્યો. પછી તે બંને સ્ત્રીઓ વચ્ચે ઝઘડો થયો. પહેલી કહે કે:— “આ મારો પુત્ર છે.” બીજી પણ તેમ જ કહેવા લાગી. એક કહે કે:— “આ ધરની માલિક હું છું.” બીજી પણ તે જ પ્રમાણે કહેતી.

આપસમાં કલહ કરતી બંને પત્નીઓનો ઝઘડો રાજ-દરબારમાં પહોંચ્યો. તેઓની ફરિયાદ સાંભળીને, બુદ્ધિવાન પ્રધાને પોતાના સેવકોને હુકમ કર્યો કે:— “પહેલાં આ બધા દ્રવ્યના બે ભાગ પાડો. પછી, આ છોકરાના પશુ તલવારથી બે ભાગ કરીને, બંનેને સરખા ભાગે વહેંચી આપો.”

મગજમાં હબ્બરો જ્વાળાઓ સળગે તેવું, અને મસ્તક પર વજ્ર પડે તેવું, પ્રધાનનું આ વચન સાંભળીને, તે પુત્રની ખરી માતા હતી તે, કંપાયમાન થતી દુઃખથી આકુળવ્યાકુળ થઈ જઈને બોલી કે:—“અરે રાજન્! અરે પ્રધાનજી! આ પુત્ર મારો નથી, મારે તેનું કાંઈ પ્રયોજન પણ નથી. મારી આ બીજી બેનનો જ તે પુત્ર છે. વળી ઘરની માલિક પણ તે જ છે. હું દૂર રહીને પારકા ઘેર મજૂરી કરીને પણ આ પુત્રને જીવતો જોઈ સુખી થઈશ. તેટલા માત્રથી પણ હું મારા આત્માને કૃતકૃત્ય માનીશ. બાકી આ પુત્રના મૃત્યુથી તો આખા જીવલોકનો નાશ થવા જેવું મારા મનમાં લાગી આવે છે.”

બીજી સ્ત્રી તો પ્રધાનનો ઉપરોક્ત ન્યાય સાંભળીને કાંઈ પણ બોલી નહિ. એટલે તે દુઃખી થયેલી સ્ત્રી તરફ જોઈને પ્રધાન બોલ્યો કે:—“આ પહેલી સ્ત્રીનો આ પુત્ર છે, બીજીનો નથી.”

પછી તે સ્ત્રીને પુત્ર તથા સર્વ ધનની માલિક ઠરાવી, અને બીજીને કાઢી મૂકી.

બુદ્ધિથી સર્વ વસ્તુનો ન્યાય થાય છે. બુદ્ધિવાન પાસે કાંઈ પણ છાનું રહી શકતું નથી.

અંગાળદેવની કથા

૧૩૪

ચમરપુરમાં ભુવનપાળ નામનો શેઠ રહેતો હતો. ઘણી માનતાઓ પછી તેને એક પુત્ર થયો, તેનું અંગાળદેવ નામ પાડવામાં આવ્યું. એક ખોળામાંથી બીજા ખોળામાં રમતો તે મોટો થયો. નિશાળે અભ્યાસ કરવા બેસાડ્યો, ત્યાં ઘણી કળાઓ શીખ્યો.

એક વખતે ખાનગીમાં બેસાડીને શેઠે પુત્રને શિક્ષા મળુ આપતાં કહ્યું કે—“વત્સ! જે વ્યવહારને જાણે તે જ ખરો હોંશિયાર કહેવાય, તેથી કેટલીક વ્યવહારની ખાબતો હું તને જણાવું છું તે સાંભળ.” અંગાળદેવ બે હાથની અંજલિ બેઠીને સાવધાન થઈને વિનયપૂર્વક બેઠો.

શેઠે કહ્યું કે—“વત્સ! ઘણા પંડિતો એકઠા થાય ત્યારે ઉલટો તત્ત્વનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી.” તે બીપર હું તને એક દષ્ટાંત કહું છું તે સાંભળ :

૧. તપસ્વીની કથા

એક નગરમાં એક મઠ હતો. તે સ્થળે ત્રણ તાપસો ઘણા કાળથી રહેતા હતા. એક વખત રાત્રે તેઓમાંથી એક ઉઠ્યો, અને તેણે આકાશમાં ભેંશના શીંગડા જેવા કાળા

વાદળની ઘટામાં ઝબકતી વીજળીની રેખા જોઈ. તેણે બીજા બંનેને જગાડી બહાર બોલાવીને કહ્યું કે—“ અરે ભાઈ! જૂઓ ! સ્વર્ગમાં આગ લાગી છે, તેની જ્વાળાના ધૂમાડાનો આ સમૂહ દેખાય છે. ”

બીજાએ કહ્યું કે:—“ આ તો સૂર્ય છે, તે ઠંડીથી બી ગયો છે, તેથી કાળાં વસ્ત્રની કંથા ચોઠીને વારંવાર પોતાની બતને દેખાડે છે. અને ‘ હજી પ્રભાત કાળ થયો છે કે નથી થયો ? ’ તેની તપાસ કરે છે.

ત્રીજો બોલ્યો કે—“ મને તો લાગે છે કે દૈત્યોના ઉત્પા-તથી ત્રાસ પામેલા દેવલોકમાં મહેદ્ર અગ્નિને ઉદેશીને શાંતિ-કર્મ કરાવે છે. ” આ પ્રમાણે વિચારતા તત્ત્વને નહિ બળુ-નારા તેઓએ એક પંડિતને પૂછ્યું કે—“ અરે આ શું હશે ? ” તેણે કહ્યું કે—“ વિજળીના ઝબકારાઓ સાથે આ વરસાદનાં વાદળાં છે. ” આવી રીતે બહુ પંડિતાઈ હોય પણ વ્યવહારનું જ્ઞાન ન હોય ત્યારે પણ પરાભવ થાય છે. તે ઊપર એક મૂર્ખ પંડિતની કથા છે તે આ પ્રમાણે :

૨. પંડિત મૂર્ખની કથા

એક નગરમાં માત્ર અભ્યાસના અને વિદ્યાશાળાના જ પરિચયવાળો એક પંડિત રહેતો હતો. એક વખત દેવપૂજા માટે વાડીમાંથી પુષ્પ તથા પત્રાદિ લાવવા માટે તે જતો હતો. તે વખતે કોટવાળે તેને પૂછ્યું કે:—“ ભાઈ તમે કયાં બોઓ છો ? ” તેણે કહ્યું કે:—“ પરસ્ત્રીને ગ્રહણ કરવા માટે હું બહુ છું. ”

‘ પત્રી શબ્દ તો રૂઢ થઈ ગયો છે, તેથી તેવું બોલવાથી શું ? માટે અધરો શબ્દ વાપરું. ’ તેવા આશયથી તે

પત્રીને બદલે પરસ્ત્રી શબ્દ જોડ્યો હતો; પણ તેનાં શબ્દો સાંભળીને તે કોટવાળ કોપાયમાન થયો, અને તેનું નાક કાપી નાખ્યું. તેથી લોકોમાં પ્રચલિત થયું કે:—“અતિ ભણેલ પણ વ્યવહાર નહિ જાણનારાનો નાશ થાય છે.” અથવા ‘ભણ્યા પણ ગણ્યા નહિ.’ એમ કહેવાય છે.

વળી ‘જડ માણસ ખીજને પૂછ્યા વગર પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કાર્ય કરવા જતાં તાપસના શિષ્યની માફક પાપ અને અપકીર્તિનું ભાજન થાય છે.’ તે સાંભળીને અંગાળદેવે પૂછ્યું કે:—“પિતાજી! તે તાપસ શિષ્ય કોણ હતો?” ભુવનપાલે કહ્યું કે:—વત્સ! તેની કથા સાંભળ:

૩. તાપસ શિષ્યની કથા

પહેલાં શૃંગારપુરમાં એક કુખડો તાપસ રહેતો હતો. તેને પછવાડે ખુંધ નીકળી હતી, તેથી તે વાંકો વળીને ચાલતો હતો. તેને એક શિષ્ય હતો. એક વખતે તે શિષ્ય નગરની બહાર ગંગા નદીના કાંઠા ઉપર ગયો. તે વખતે અગ્નિનું તાપણું કરીને જોવાળીઆઓ તાપતા હતા; તે દેખીને તેણે પૂછ્યું કે—“તમે આ શું કરો છો?”

તેઓએ કહ્યું કે—“અમારી આ વાંકી લાકડીઓને અગ્નિના તાપ વડે અમે સીધી કરીએ છીએ” આ સાંભળીને તે મઠમાં આવ્યો. પછી તેણે વિચાર કર્યો કે—“તે લાકડીઓ જેમ મારા વાંકા વળી ગએલા આ ગુરુને હું અગ્નિના તાપ વડે સીધા કરું.” આવો વિચાર કરી અગ્નિ લાવી તેને બરાબર સળગાવી, ગુરુના પગ અને ગળું એકઠા કરી તેમના વાંસે અગ્નિ લગાડી, આમ કરવાથી ઘણી ધૂમો પાડીને તે ગુરુ મરણ પામ્યો.

લોકો એકઠા થઈ ગયા અને આમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું. તેણે લાકડીની વાત કરી. એટલે “ ગુરુને સીધા કરવા જતાં ગુરુનું મૃત્યુ થયું ! તે સાંભળી સર્વ હસવા લાગ્યા. આ પ્રમાણે તે મૂર્ખ શિષ્ય પાપ તથા અપકીર્તિનું ભાજન થયો. ”

વળી હે વત્સ ! કાયર માણસે વિષમ કાર્યો શરૂ કરવાં નહિ. કારણ કે તેના ભીડ સ્વભાવથી અને બુદ્ધિની વિહ્વલતાથી ચીલડાવાળા પુરુષની માફક કાર્યનો નાશ થાય છે. તેની કથા આ પ્રમાણે:

૪ ચીલડાવાળા પુરુષની કથા

એક નગરમાં એક ગૃહસ્થ રાત્રે ખાટલા ઊપર સૂતો હતો. રાત્રે તેના ઘેર એક ચોર આવ્યો. ‘ તે ગૃહસ્થ જાગે છે કે ઉઘે છે. ’ તે ખાબતનો નિર્ણય કરવા માટે તે ચોરે પોતાની પાસે રાખેલ એક ચીલડું તેના ઊપર નાંખ્યું, ચીલડું ભાગી ગયું. તે ચીલડામાંથી પાણી તથા તેનાં ખી તે ગૃહસ્થ ઊપર પડ્યા. તે જાગી ગયો. અને ભયભ્રાંત થઈને પોતાની પત્નીને તેણે કહ્યું કે—“ અરે સ્ત્રી ! જાગ, જાગ, ચોરે મને તલવારવડે માર્યો છે, તેથી માત્ર લોહી નીકળ્યું છે એટલું જ નહિ પણ સાથે કીડાઓ પણ નીકળ્યા છે.” તે રસને લોહી અને ખી ને કીડાઓ માનતો હતો. ચોરે વિચાર્યું કે—“ અરે ! આવા કાયરનું ધન લેવાથી શું ફાયદો ? ” તેમ વિચારી ચોર ચાલ્યો ગયો.

વળી શેઠે કહ્યું કે—“ હે કુળદીપક પુત્ર ! જે તરત જ જવાબ આપી શકે છે તે દેવોને પણ વશ કરે છે. તો પછી મનુષ્યોને વશ કરે તેમાં શું નવાઈ ? જેવી રીતે એક વૈષ્ણવી સ્ત્રીએ કયું હતું.”

પુત્રે પૂછ્યું કે-“ તે કોણ હતી ? ” તેણે કહ્યું કે-
“ વત્સ ! તેની કથા સાંભળ :

૫ વૈષ્ણવી સ્ત્રીની કથા

કર્ણિકાર નગરમાં મુકુંદ નામના દેવ એક મંદિરમાં સ્થાપન કરેલા હતા. તે દેવની ઉપાસના ઘણી સ્ત્રીઓ ચોમાસામાં કરતી હતી, અને તેની ઉપાસના માટે સ્ત્રીઓ મહિનાના ઉપવાસ કરતી હતી. તેમાં એક સ્ત્રી પાખંડી હતી, તેનાથી ભૂખ્યું રહી શકાતું નહિ, અને તેણીને પોતાનું જીવન બહુ જ વહાલું હતું; તેથી તે દિવસે ઉપવાસ કરતી અને રાત્રે ચૂરમું ખાતી હતી.

એક વખતે રાત્રે તેણીને ચૂરમું ખાતી દેખીને મુકુંદ દેવે પૂછ્યું કે-“ અરે સ્ત્રી ! તું બહુ માયાકપટી દેખાય છે; કારણ કે તું લોકોના દેખતાં મહિનાના ઉપવાસ કરવાનું પચ્ચખાણુ લે છે અને દરરોજ રાત્રે ખાય છે.”

તે સાંભળીને તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે:-“ દેવ ! જેવા તમે અમારા સ્વામી માયાવી છો, તેવા જ અમે તમારા સેવક માયાવી છીએ.”

મુકુંદે તે વાત સાંભળીને પૂછ્યું કે-“ હું કેવી રીતે માયાવી છું.”

વૈષ્ણવી સ્ત્રીએ કહ્યું કે-“ તમે આખા જગતને કહો છો કે ‘ વર્ષાઋતુમાં અમે પાતાલમાં શયન કરીએ છીએ.’ તેમ કહીને રાતનાં તો લોકોનાં ચરિત્રો જેવા નીકળો છો, અને તે નિમિત્તે જાગરણુ કરો છો, તેથી ‘ જોલો છો કાંઈ અને કરો છો કાંઈ’ આ તમારું માયાકપટપાણું પ્રત્યક્ષ દેખાય છે; તેથી માયાકપટ કરનારા તમે જેવા અમારા સ્વામી, તેવા જ માયા-

કપટ કરનારા અમે તમારા સેવકો છીએ.” આ જવાબ સાંભળીને સુકુંદદેવ પ્રસન્ન થયા, અને તેના મનોવાંછિત પૂર્ણ કર્યાં.”

“ વળી હે પુત્ર ! દેવ, સ્વામી તથા ગુરુની પાસે થોડું ઉપયોગી અને સારભૂત હોય તેટલું જ કાલેશ્વરીના સેવકની માફક બોલવું. તેની કથા નીચે પ્રમાણે છે :

૬ કાલેશ્વરીના સેવકની કથા

એક આંધળા માણસે આંખો પાછી પ્રાપ્ત કરવા માટે કાલેશ્વરીદેવીની તપ, જપ, ધ્યાન અને પુષ્પ વગેરેથી આરાધના કરી. તે દેવી તેના ઊપર સંતુષ્ટ થઈને બોલી કે:— “ વત્સ ! હું તારા ઊપર પ્રસન્ન થઈ છું, તારે જે માગવું હોય તે એક વાક્ય વડે માગ.”

તે સાંભળીને તે બુદ્ધિવાન અંધ પુરુષે કહ્યું કે:—“ હે દેવી ! જો તમે પ્રસન્ન થયા હો તો આ પ્રમાણે કરો, કે જેથી હું મારા પુત્રના પૌત્રને સોનાના અને રત્નના થાળમાં ભોજન કરતો જોઉં.” આ એક જ વાક્યમાં તે બુદ્ધિશાળીએ ધનાઢયતા, લાંબું આયુષ્ય, ચક્ષુઓ તથા સંતાનાદિ પરિવાર અધું માગી લીધું. દેવી તેના ઊપર પ્રસન્ન થઈ, અને તેણે જે માગ્યું તે અધું આપ્યું. ”

“ હે વત્સ ! મારાં આ વચનો કોઈપણ દિવસ ભૂલીશ નહિ અને વ્યવહાર માર્ગમાં સારી રીતે વર્તજે. ” આ પ્રમાણે પિતાનો આદેશ સાંભળીને, સારને ગ્રહણ કરી અંગાળદેવ કુટુંબની સંભાળ રાખતો પોતાનું જીવન આનંદથી વીતાવવા લાગ્યો. થોડા વર્ષ પછી તેનો પિતા મૃત્યુ પામ્યો; એટલે અંગાળદેવ ઘરનો અને સંપત્તિનો માલિક થયો. તે ત્રણે વર્ગની સાધના કરતો હતો અને કોઈની પાસે કઠોર વાક્ય બોલતો નહતો.

તેને ચંડા અને પ્રચંડા નામની બહુ જ કળ્યાષોર બે પત્નીઓ હતી. તેઓના હમેશાંના કળ્યાથી તે કંટાળી ગયો હતો. તે ગામની નજીકમાં એક નદી હતી, તેમાં હમેશાં નિર્મળ પાણી વહેતું હતું. તે નદીના બંને કિનારા ઉપર બંગાળદેવનાં બે મકાનો હતાં. ચંડાને નદીના આ કિનારા ઉપરના મકાનમાં અને પ્રચંડાને નદીના સામે કિનારાના મકાનમાં રાખી હતી, અને બંનેને ઘેર વારાકરતી એકેક દિવસ ભોજન, વિલેપન, શયન વગેરે તે કરતો હતો.

એક વખત પ્રચંડાને ઘેર બે દિવસ રહ્યો. ત્રીજા દિવસે તે ચંડાના ઘરના દરવાજા પાસે આવ્યો, ત્યારે તે ખાણીઆમાં સાંબેલા વડે દાણા ખાંડતી હતી. બંગાળદેવને આવતો દેખીને વારાનું ઉલ્લંઘન થવાને લીધે ક્રોધે ભરાયેલી તે સ્ત્રીએ સાંબેલું મંતરીને તેના તરફ ફેંક્યું. તે સાંબેલું સર્પનું રૂપ ધારણ કરીને બંગાળદેવની તરફ આવ્યું, એટલે તે ત્યાંથી પ્રચંડાના ઘર તરફ દોડ્યો.

આગળ બંગાળદેવ અને પાછળ સર્પ આવ્યો. વિસ્તારવાળી નદી આંધળીને તે સામે કાંઠે પહોંચ્યો. સર્પ પણ તેની પછવાડે પાણીમાં પડ્યો. તે માટે બંગાળદેવે પોતાનું વસ્ત્ર પહોળું કરીને તેના ઉપર નાખ્યું. તે વસ્ત્રથી ઢંકાઈ જઈને સર્પ મૂઠ થઈને ઊભો રહ્યો. તેટલામાં તે વાણીયો દોડીને પ્રચંડાના ઘર સુધી પહોંચી ગયો. તે વખતે તે ઘોડા વડે કપડાં ધોતી હતી.

તેણીએ પૂછ્યું કે—“નાથ ! તમે નાસિકા પૂરેપૂરી ભરાઈ ગઈ છે, તેવી રીતે શ્વાસ લેતા, હાંફતા હાંફતા, વિખરાઈ ગએલા કપડાંવાળા, પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ ગએલા, બહુ જ ઉતાવળથી દોડતા દોડતા કેમ આવ્યા ?”

અંગાળદેવે કહ્યું કે—“ રોજના નિયમ પ્રમાણે તારા ઘેરથી હું ચંડાના ઘેર ગયો, તે વખતે તેણીએ ક્રોધાચમાન થઈને મારા તરફ સાંબેલું નાખ્યું. તે સાંબેલું સર્પનું રૂપ ધારણ કરીને, મારી પાછળ આવે છે. હવે તું એકદમ ખડકીનાં બારણાં બંધ કરી દે ને મને ઊપર લઈ જઈ કોઈ પેટીમાં સંતાડી દે. ”

આ પ્રમાણે તે બોલતો હતો તેવામાં તેો સર્પ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. એટલે હાથમાં રાખેલો કપડાં ધોવાનો ઘોડો પ્રચંડાએ તેની સામે ફેંક્યો. તે ઘોડો નોળીઆના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયો, અને તેણે સર્પના ટુકડે ટુકડા કરી નાંખીને મારી નાંખ્યો; એટલે સર્પનો ઉપદ્રવ તો શાંત થઈ ગયો. પછી અંગાળદેવે તે રાત્રિ પણ પ્રચંડાના ઘરમાં જ વીતાવી.

સવારમાં તે વિચારવા લાગ્યો કે—“ આ બંને મારી પત્નીઓ દુષ્ટ છે. મંત્રોની બળુકાર છે, અને તેઓનો પ્રભાવ મેં પ્રત્યક્ષ દીઠો છે, જો કોઈ દિવસ તેઓ બંને મારા ઊપર કોઈ ભરાશે, તો તે મારો ઘાત જ કરશે. તે વખતે મને બચાવે તેવું કોણ છે ? ” કહ્યું છે કે—“ દુષ્ટ સ્ત્રી, શઠ મિત્ર, સામું બોલે તેવા નોકરો અને સર્પોવાળા મકાનમાં રહેવું, તે અવશ્ય મરણ માટે જ થાય છે. તેથી હવે અહીંથી મારે કોઈ સ્થળે ચાલ્યા જ જવું જોઈએ. ”

આવો વિચાર કરીને સારી સારી કિંમતી ચીજો ઘરમાંથી લઈને કાપડીને વેશ પહેરીને સવારમાં તે બીજા દેશ જવા માટે ત્યાંથી નીકળી ગયો. ફરતો ફરતો તે એક ગામમાં એક વેપારીને ત્યાં ગયો. તે વેપારીએ ઊભા થઈને તેનો સત્કાર કર્યો, અને મોટા આસન ઊપર બેસાડીને પૂજા

કરી તેણે કહ્યું કે—“ શેઠ ! મારી આ વિદ્યુલ્લતા નામની બહેન છે, તેની સાથે આપ લગ્ન કરો.”

અંગાળદેવે કહ્યું કે—“ તમે મોટા વ્યાપારી છો, માંડ કુલ કે શીલ તમે જાણતા નથી, હું એક કાપડી છું, તમે મને આ કન્યારત્ન પરણાવવાનું શું જોઈને કહો છો ? ”

વ્યાપારીએ કહ્યું કે—“ નિમિત્તિયાએ કહ્યું હતું કે આવા રૂપવાળો કાપડીનો વેષ ધારણ કરીને એક માણસ અમુક દિવસે, અમુક સમયે તારા ઘેર આવશે; તેની સાથે તારી બહેનનું લગ્ન કરજે.” આ પ્રમાણે કહ્યું હતું તે જ પ્રમાણે અન્યું છે, તેથી હું મારી બહેન તમને પરણાવું છું.

તે વ્યાપારીનાં આવાં વચન સાંભળીને અંગાળદેવે તે વિશાળ લોચનવાળી વિદ્યુલ્લતા સાથે લગ્ન કર્યું. તેની સાથે સ્નેહ-પાશથી અંધાઈને લાંબા વખત સુધી તે ત્યાં રહ્યો. પ્રથમની અંને સ્ત્રીઓને તે ભૂલી જ ગયો. એક ચોમાસાની રાત્રે વિરહિણી સ્ત્રીને આણરૂપ લાગતી વરસાદની ધારાઓ વરસતી હતી, આકાશમાં વાદળાંઓની ગર્જનાઓ થઈ રહી હતી, તે વખતે અંગાળદેવ વિદ્યુલ્લતાની સાથે શયનમંદિરમાં પલંગ ઉપર એકેલો હતો.

આ વખતે નજીકના ઘરમાં એક સ્ત્રીને બહુ ઊંચા અવાજે રૂદન કરતી સાંભળીને અંગાળદેવે વિદ્યુલ્લતાને પૂછ્યું કે—“ હે પ્રિયા ! આ સ્ત્રી શા માટે રૂદન કરે છે ? ”

વિદ્યુલ્લતાએ વીજળીના ઝબકારામાં તેના ઘર તરફ જોઈને કહ્યું કે—“ સ્વામિન્ ! તેનો પતિ શિશિર ઋતુમાં પર-દેશ ગયો છે, વર્ષાઋતુમાં હું આવીશ; એમ કહીને તે ગયો હતો. ત્રીજમ ઋતુ ગઈ ને વર્ષાઋતુ આવી તો પણ હજી સુધી તે આવેલો નથી; તેથી તેનું હૃદય બળવાથી તે રૂદન કરે છે.”

આ વાત સાંભળીને બંગાળદેવે વિચાર કર્યો કે—“મને ધિક્કાર છે ! તે મારી બંને પત્નીઓ મારા વગર વર્ષાઋતુ કઈ રીતે વીતાવતી હશે ? હું સ્નેહરહિત છું, અધમ છું, કારણ કે તે બંનેને ઓચિંતી છોડી દઈને હું અહીં આવ્યો છું. વળી અહીં પણ પ્રેમાળ પત્ની મળવાથી મેં તે બંનેનો પ્રેમ ખીલકુલ વિસારી દીધો છે. મંત્રશક્તિ દેખવાથી મેં તેમના ઘાતકી સ્વભાવનો વિચાર કર્યો તે પણ અનુચિત કર્યું છે. કારણ કે કોઈ પણ સ્ત્રી કદી પણ પોતાના પતિને હણતી નથી. તીક્ષ્ણ દાઢવાળો સર્પ પણ પોતાના શરીરને ડંખ મારતો નથી; તેથી હવે તો હું ત્યાં બાઉં તો જ માફ જીવિત પ્રમાણ થાય, નહિ તો મારા જેવા દુરાત્માના ક્રોધપુરુષાર્થનું શું પ્રયોજન છે.”

આમ વિચાર કરતાં કરતાં તેનું મુખ પડી ગયું. શરીર ઊપર પરસેવો વળ્યો, નિશ્વાસ મૂકવા લાગ્યો અને તેનો આનંદ ઉડી ગયો. તેની આવી પરિસ્થિતિ દેખીને તેની પત્નીઓ પૂછ્યું કે—“ આર્યપુત્ર ! આવી રીતે કેમ ચિંતાતુર દેખાઓ છો ? ”

ત્યારે બંગાળદેવે સત્ય હકીકત કહી, અને કહ્યું કે—
“ હે કૃષોદરી ! આ પ્રમાણે મારી પ્રથમની બે પત્નીઓનું સ્મરણ થવાથી સ્વદેશમાં જવાની મારી ઇચ્છા થઈ છે; અને તેના લીધે હું ચિંતાતુર દેખાઉં છું.”

આ પ્રમાણેનાં તેનાં વચનો સાંભળીને વિદ્યુલ્લતા અંતઃકરણમાં અનુતાપપૂર્વક વિચાર કરવા લાગી કે—“ તેમને પ્રથમની બે પત્નીઓથી પડેલા દુઃખને સંભાળીને, મારી સાથે અપૂર્વ પ્રેમ કર્યો; હવે તો તે પ્રેમ શોકચની સત્તાના પંકથી મલિન થયો છે. વળી મને છોડીને તેમને જવાની ઇચ્છા

થઈ છે, તેથી તેમને શિખામણ આપીને સમજાવું. જો ન જાય તો સાઈ; છતાં પણ જોર કરીને તેઓ જાય તો પછી માઈ પણ પરાક્રમ તેમને બતાવું.”

આવો દઢ નિશ્ચય કરીને તેણીએ કહ્યું કે—“ પ્રિયતમ ! તમારા વિના એક ક્ષણ પણ હું જીવી શકું તેમ નથી. તેથી આવી નિષ્કૃતતા ધારણ કરીને તમે દેશાંતર શી રીતે જઈ શકશો ? સમુદ્ર તો ગંગાના સંગ વગર પણ સમુદ્ર તરીકે રહી શકે છે, પરંતુ ગંગા તેના વગર એક ક્ષણ પણ રહી શકે ખરી કે ? તે કહો. વળી વિચાર કરો કે સ્ત્રીઓને પતિના વિરહો સંતાપવાળા દિવસો કેટલા લાંબા થઈ પડે છે ?

આ પ્રમાણે સાંભળીને ળંગાલદેવે કહ્યું કે—“ હે પ્રિયા ! ત્યાં જઈને કેટલાક દિવસ રહીને પાછો હું તરત જ અત્રે આવીશ. હે માલતી ! ખીજા કૂલોમાં ભરો ભમે છે, તેથી તે ખીજામાં મગ્ન થઈ જશે, તેવી બ્રાંતિ તું મનમાં લાવીશ નહિ. તારી લોકોત્તર સુગંધીની મહત્તા તેને બહાર ફર્યા વિના કેવી રીતે માલુમ પડશે.”

આ પ્રમાણે જવાબ મલવાથી વિદુલ્લતા મૌન રહી. સવારે પતિ ચાલ્યો, ત્યારે દહીં સહિત કરંબક કરીને તેણીએ ળંગાળદેવને લાતામાં આપ્યો. તે કરંબક લઈને પગે ચાલતો તે આગળ વધ્યો. દોઢેક કલાક ચાલ્યા પછી રસ્તામાં એક નિર્મળ પાણીવાળું સરોવર આવ્યું. તે સ્થળે તે ખાવા બેઠો. આવા નિર્જન સ્થાનમાં પણ તે ખાવા બેઠો ત્યારે છીંક થઈ; તેથી તે ખાધા વગર આગળ ચાલ્યો. થોડેક દૂર જઈને ફરી જમવા બેઠો અને ફરી છીંક થઈ. આ પ્રમાણે ત્રણ વખત છીંક થવાથી ળંગાળદેવે તે કરંબક ખાધો જ નહિ.

તેવામાં એક જટાધારી તાપસ તેને મળ્યો. તેની સાથે વાતો કરતો કરતો તે કેટલેક દૂર નીકળી ગયો. ત્યાં પાછું એક સુંદર જળાશય આનું, ત્યાં બધો કરંબક તેણે તે જટાધારીને આપી દીધો. જટાધારીએ જેવો તે કરંબક ખાધો કે તરત જ તે ઝોકડો થઈ ગયો, અને તે ઝોકડો પાછો વિદ્યુલ્લતાના પિયેર તરફ ચાલ્યો.

અંગાળદેવ પણ કુતૂહલ, ભય, શોક વગેરેથી વ્યાકુળ થઈને તે ઝોકડાની પછવાડે ચાલ્યો. વિદ્યુલ્લતાનો પિતા તે સમયે ઘર બહાર ગએલો હતો. પેલો ઝોકડો ઘરમાં પેઠો, એટલે વિદ્યુલ્લતાએ એક લાકડી વતી તે ઝોકડાને મારવા માંડ્યો. ઝોકડાએ બૂમો મારવા માંડી. વિદ્યુલ્લતા ધીમે ધીમે ઝાલતી હતી કે—“અરે! જા જા, તેને ઘેર જઈ આવ.” લોકો એકઠા થઈ ગયા.

તેઓએ પૂછ્યું કે—“તું આ શું કરે છે?”

તેણીએ બુલાસો કર્યો કે—“મારો પતિ તેની પહેલાંની પત્નીઓને યાદ કરીને તેની પાસે જતો હતો, તેથી કરંબકમાં ઔષધિ ભેળવીને મેં તેને ઝોકડો બનાવ્યો છે, અને મારું છું.”

લોકોને દયા આવવાથી કહ્યું કે—“હવે તેનું મૂળ રૂપ કર.”

તેણીએ તરત જ ળીજે ઔષધોપચાર કર્યો, એટલે તે ઝોકડો તરત જ જટાધારી થઈ ગયો.

લોકોએ પૂછ્યું કે—“આવાજી! આ શું?”

આવાજીએ પોતાની પ્રથમ અવસ્થા યાદ કરીને કહ્યું કે:
“અરે ભાઈઓ! વિશ્વાસ રાખીને જે કરંબક ખાય છે તે આવી વિડંબના સહન કરે છે, તેમાં કોઈનો દોષ નથી.”
પછી તેણે બધી હકીકત જે બની હતી તે કહી.

લોકોએ પૂછ્યું કે—“ત્યારે જે વિદ્યુદ્ધતાનો પતિ છે તે ક્યાં ગયો ?”

આ પ્રમાણે પૂછવાથી તરત જ અંગાળદેવ હાજર થયો. તેણે પણ લોકોના સાંભળતાં કહ્યું કે—“જે છીંકના અપશુ-કન ન ગણકારતાં મેં જે કરંબકનું ભોજન કર્યું હોત, તો આવાળની જે દશા થઈ; તે જ દશા મારી થાત.” આ પ્રમાણે બોલીને તેણે વિસ્તારથી પોતાની બધી કથા કહી બતાવી.

પછી તે બધાને છોડી દઈને તે મુનિમહારાજની પાસે ગયો. મુનિએ ઉપદેશ આપ્યો કે—“કામભોગ દુઃખથી જ મેળવાય છે, અને ભોગવતાં પણ તે દુઃખ જ આપે છે; તેથી દુઃખ સહન કરવાની તારી ઈચ્છા ન હોય, તો કામ-ભોગને વહાલા ગણીશ નહિ.” આ પ્રમાણેના ઉપદેશ સાંભળીને તેણે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો, કામભોગ છોડી દીધા અને દીક્ષા લઈને તીવ્ર તપસ્યા કરીને, મરણ પામીને દેવ-લોકમાં ઉત્પન્ન થયો.

સ્ત્રીઓનો ખહુ વિશ્વાસ કરવો નહિ, કારણકે જ્યાં સુધી સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી તો અનુકૂળ રીતે વર્તન રાખે છે; પરંતુ જ્યારે સ્વાર્થ પતી જાય છે, ત્યારે અદેખાઈને લીધે તે ગમે તેવું કષ્ટ ઉપજવતાં વિચાર કરતી નથી. સ્ત્રી અથવા પુરુષ બંને સ્વાર્થ-ભ્રષ્ટ થતાં, એક બીજાને પ્રતિકૂળ થતાં કોઈ પણ જાતનો વિચાર કરતાં નથી; તેથી ખહુ જ વિચાર કરીને સંસાર વ્યવહાર ચલાવવો ભેદ્ય.

